INDUSTRI-, SLÖJD- OCH KONSTUTSTÄLLNINGEN I HELSINGBORG 1903.

INDUSTRI-, SLÖJD- OCH KONSTUTSTÄLLNINGEN

I HELSINGBORG 1903.

OFFICIELL BERÄTTELSE

UNDER MEDVERKAN AF SAKKUNNIGA PERSONER UTGIFVEN

AF

CARL L. BENDIX
INDUSTRI- OCH SLÖJDUTSTÄLLNINGENS KOMMISSARIE.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.
1904.

I.

HELSINGBORGS STAD

OCH DEN DÄR ÅR 1903 HÅLLNA

INDUSTRI- OCH SLÖJDUTSTÄLLNINGENS HISTORIA OCH ANORDNING.

I.

HELSINGBORG.

BESKRIFNING AF STADENS UTSEENDE, VIKTIGARE GATOR, MÄRKLIGA BYGGNADER O. S. V. JÄMTE EN KORTFATTAD HISTORIK ÖFVER STADEN

AF

D:r O. P. BEHM.

Helsingborg, den vackraste pärlan i Skånehertigens krona, är beläget midt emot Helsingör, vid den smalaste delen af Öresund och inom Luggude härad, på 56° 2′ nordlig bredd samt 30° 22′ östlig längd från Ferro. Staden ligger till största delen utsträckt mellan sundet och en höjdplatå, en geologisk förkastning, som går längs sundet och tämligen brant sänker sig mot hafvet. Den öfriga delen ligger på nyssnämnda platå. På sluttningen, som utgör gränsen mellan nedre och öfre stadsdelen, finnas vackra terrassformiga anläggningar samt, ofvanför de ännu icke bebyggda tomterna i norra stadsdelen, en skog af hagtornsbuskar och sydländska trädslag, som isynnerhet under blomstringstiden, maj och juni månader, är utomordentligt vacker. Stadens längd är, då förstäderna Pålsjö, Stattena och Södervärn inberäknas, 4 kilometer, dess bredd omkring 2 kilometer och areal 830 hektar. Uppe på platån ligga en del af stadens offentliga byggnader och verk, såsom Kärnan, de tre största skolhusen, lasarettet, vattenverket, hemmet för vanföra, fattigvårdsinrättningen m. fl., samt en del villor och förstaden Stattena. I dess närhet finnes rest en enkel sten till minne af det sista blodiga slaget mellan danskar och svenskar, som utkämpades på de kringliggande slätterna den 28 februari 1710. Förstaden Pålsjö ligger nedanför platån, norr om den egentliga staden, och Södervärn söder om densamma. Knappast någon stad i Sverige har sådana naturliga förutsättningar för att vara en angenäm och behaglig vistelseort som Helsingborg. Luften är frisk, mild och behaglig, utsikten öfver sundet med dess

Fig. 1.

många segel- och ångfartyg samt det danska landet makalöst vacker, kommunikationerna med andra orter inom Sverige och med utlandet synnerligen goda, och omgifningarna mycket vackra. Befolkningen är gemytlig, lefnadsfrisk och glad, stor vän af folkupplysning, hvarom de statliga skolhusen, de frikostiga anslagen till folkskolelärarnes löner och populära föreläsningar samt hyresbidragen till lärarne vid h. allm. läroverket bära ett vackert vittnesbörd, samt i hög grad offervillig, då det är fråga om bidrag till välgörenhetsverk eller fosterländska och allmännyttiga företag.

HAMNEN.

Helsingborg hade, då Carl Johan den 20 oktober 1810 landsteg, ingen hamn, endast en landningsbrygga, som sköt ut i sjön. Numera finnes en utmärkt hamn, belägen utanför stadens mellersta del. Den utgöres dels af *centralbassängen,* den äldsta, fullbordad 1832, dels dennas tillökning inåt land, den s. k. *inre bassängen,* fullbordad 1868, vidare af *södra bassängen* med dess varf och torrdocka, fullbordad 1879, *norra bassängen,* fullbordad 1891, och *ångfärjehamnen,* hvilken ligger mellan centralbassängen och norra bassängen, vid ändpunkten af den senares östra kaj. *Norra bassängen,* hvilken är den största och har ett djup af 7,1 m., sträcker sig från centralbassängen i söder till ungefär midt för kvarteret Kristinehall i norr. Dess längd är 650 m. och areal 90,500 kvm. Inloppet är 60 meter bredt. Vågbrytaren, byggd af granit och med konkav yttersida för att kunna tillbakakasta vågorna, är 1000 m. lång och den till densamma hörande kajen 36 m. bred. Bassängens sidor, hvilka äro 9,09 m. höga, äro till en höjd af 6,75 m. uppförda af beton, och till den återstående delen af huggen granit. Sammanlagda längden af hamnens kajer är omkring 1,425 m. Genom utgräfning af hamnen och de utfyllningar, som gjorts med det härigenom åstadkomna materialet, har erhållits en landvinning afsedd till gator, tomter och upplagsplatser af icke mindre än 128,523 kv.-m, hvartill kommer i norr, utom hamnens område, en areal af 37,639 kv.-m, som utfyllts. I sydvästra hörnet, vid inloppet, har bildats en trekant, på hvilken en paviljong, afsedd till värdshus, blifvit uppförd med kringliggande park- och trädgårdsanläggning. Strax intill, i det yttersta hörnet, ligga fyrtornet samt lotsstationen. Midt emot paviljongen, på vågbrytarens västra sida, finnes en stor balkong med solför, på hvilka man kan sitta och inandas den friska hafsluften samt njuta af den härliga utsikten. Denna plats har blifvit en af helsingborgarnes favoritplatser. — Ångfärjehamnen, som är byggd af beton, är 4,5 m. djup, 30 m. lång samt försedd med trä-

Fig. 2.

beklädnad och buffertar. Med järnvägsspåret på land sammanbindes ångfärjans spår genom en broklaff, som höjes och sänkes genom en »brogalge.»

Kostnaden för den norra hamnen jämte därmed sammanhängande arbeten uppgår till närmare 3 millioner kronor. Arbetet leddes af ingeniören Johan Dunker, som förut deltagit i byggandet af södra hamnen.

GATOR OCH TORG.

Stadens *äldre* gator äro i allmänhet krokiga och för den lifliga trafiken alltför smala, t. ex. *Kullagatan*, vid hvilken intill sista tiden stadens förnämsta handelsbutiker varit belägna, och trottoarernas bredd är den minsta möjliga. På en del af Kullagatans trottoar kunna två personer icke gå i bredd eller mötas. Gatubeläggningen utgöres här af tuktad sten. De nyare gatorna, hvilka tillika äro de mest trafikerade, nämligen *Järnvägsgatan* och dess fortsättning mot norr, *Drottninggatan*, *Norra Trädgårdsgatan* och *Södergatan*, äro däremot raka och breda. Så har förstnämnda gata en 14 m. bred körbana och en

trottoar, som på ena sidan är 4 m. och på andra sidan 3 m. bred. Denna gata är belagd med tuktad sten, de öfriga med makadam. *Järnvägsgatan* löper nästan parallellt med sundet. Den utgår från den ungefär midt i staden vid södra hamnområdet belägna centralbangården och fortsättes vid rådhuset af den vackra *Drottninggatan*, som går i nästan rak linie norrut på ömse sidor om en 15 m. bred, synnerligen vacker aveny, stadens förnämsta promenadplats. Den öster om avenyen löpande delen af gatan, *Östra Drottninggatan*, går fram ända till *Palsjö bäck*, *Norra Trädgårdsgatan* går rätt upp mot öster från centralbangården till *Södergatan*, som utgör en fortsättning af de äldre gatorna, *Fågelsångsgatan*, *Norra* och *Södra Storgatan*, hvilka i nyssnämnd ordning gå från norr till söder parallellt med sundet samt *Järnvägs-* och *Drottninggatorna*, närmast foten af platån. Äfven dessa gator äro mycket trafikerade. Södergatan utgör nämligen farvägen för de flesta, som skola in från eller ut till den söder om staden belägna landsbygden, Ramlösa och Rans samt de i södra stadsdelen belägna fabrikerna.

Fig. 3.

Den år 1903 anlagda elektriska spårvägen går utefter Östra Drottninggatan, Järnvägsgatan och Norra Trädgårdsgatan. Vid korsningen af sistnämnda gata och Södergatan förgrenar den sig och går dels åt öster och norr uppför Bergaliden till Stattena, dels åt söder utefter Södergatan till det ställe, där gatan korsas af Hessleholmsjärnvägen. Vid Norra Trädgårdsgatan samt Järnvägs- och Drottninggatorna ligga stadens största och vackraste enskilda och en del offentliga byggnader, hvilka jämte den lifliga trafiken gifva dessa gator en äkta storstadsprägel.

Helsingborg har följande torg: *Hamntorget*, *Stortorget*, *Sundstorget* och *Gustaf Adolfs torg*. Det förstnämnda, som har en areal af 9000 kvm., ligger väster och söder om inre hamnen. På detta torg finnes i hamnens närhet ett monument af gjutet järn. På dess ena sida läses: *Kronprinsen Carl Johan enhälligt vald af svenska folket landsteg här d. XX oct. MDCCCX*, på dess andra sida: *Under Carl Johans regering byggdes hamnen och fullbordades MDCCCXXXII.* Vid torgets östra sida står *Magnus Stenbocks* ståtliga ryttarstaty, gjuten i brons efter modell af prof. Börjeson och aftäckt den 3 dec. 1901. På fotställningens ena sida läses: *Fosterlandet åt Magnus Stenbock. Snillrik fältherre, Tapper krigare. Ädel människa, Stor i segern, Större i olyckan.* På andra sidan: *Narva 1700. Generalguvernör i Skåne 1703—1711. Helsingborg 1710. Gadebusch 1712.* Vid norra sidan af torget reser sig *Ångfärjestationen* och snedt emot, på södra sidan, *Tullkammaren*. Hamntorget fortsättes på andra sidan om Järnvägsgatan af *Stortorget*, som har ungefär samma bredd och rektangulära form. Dess areal är 5,000 kvm. I hörnet af detta torg och Södra Storgatan ligger stadens största hotell, *hotell Mollberg*, sedan några mansåldrar kändt och bekant både utom- och inomlands. Torget var till för några år sedan stadens förnämsta salutorg. Numera användes det icke såsom sådant. Försäljning af landtmannaprodukter m. m. äger i stället rum å det nya salutorget, Sundstorget, samt i den bredvid liggande saluhallen. *Sundstorget*, som har en areal af 6,000 kvm., ligger öster om norra hamnbassängen. Det är helt och hållet belagdt med asfalt. Vid detta torg ligger stadens elektricitetsverk samt några af dess senast uppförda och ståtligaste enskilda byggnader. — *Gustaf Adolfs torg* med en areal af 4,000 kvm. är beläget å söder mellan Carl Krooksgatan och Södergatan. — Såsom *grönsakstorg* användes fortfarande den vackra platsen omkring Mariakyrkan.

PROMENADER OCH PARKER.

»Helsingborg är», säger Key, »liksom det antagligen i förhållande till folkmängden är den längsta staden i Sverige, äfven den mest prome-

nerande. Alla och en hvar gå där hvardagligen och söndagligen för att gå, söka frisk luft och motion: det s. k. folket ej minst.» Isynnerhet sommartiden. Detta märker man så mycket mer, som promenaderna äro få. De förnämsta promenaderna äro de längs sundet gående gatorna, *Järnvägsgatan* och *Drottninggatan* med sin aveny, gångbanan utefter vågbrytaren, *Hälsovägen,* hvilken från Drottninggatan leder upp till hälsobrunnen, *Hälsan* samt *Öresundsparken.* Brunnen med i öster och väster tillgränsande områden inköptes af Helsingborgs stad år 1900 till ett pris af 375.000 kr. för att få till stånd en välbehöflig utvidgning af den dittills smala Hälsovägen och för att af detta område och den ofvanför belägna Öresundsparken få en sammanhängande park. Hälsovägen går genom Hälsodalen, som bildas af en sidoförkastning mot den, som går längs kusten. Dalens minsta bredd är omkring 25 m., med branta slänter i norr och söder. Vägen utgöres nu af en 13 m. bred chaussée med 4 m. bred gångbana. Vid vägens anläggning bibehölls såvidt möjligt den naturliga markformationen, så att t. ex. den gamla bäcken, Hälsobäcken, delvis finnes kvar. Den erhåller nu sitt vatten från en damm i Öresundsparken. Denna damm är en del af de gamla vallgrafvarna i trakten. Vattnet tillföres dels från ett mindre springvatten från stadens vattenledning, dels från naturligt grundvatten. I Hälsan finnes dels en naturlig källa med järnhaltigt vatten, dels en med salthaltigt vatten, den s. k. *Sofiakällan,* hvars vatten kommer upp genom borrhål 90 m. under markens yta.

Båda vattnen användas såsom hälsovatten. Det senare är närmast likt Kreuznachvattnet, ehuru mera salthaltigt. Hälsan är under sommaren en synnerligen behaglig tillflyktsort.

Från Öresundsparken, som ligger 30 m. öfver hafvet, har man en mycket vacker utsikt öfver Öresund och det danska landet. Tillsammans med Hälsoområdet utgör Öresundsparken en areal af 50.000 kvm. = 10 tunnland.

Förutom Öresundsparken har staden endast en park, nämligen *Krookska planteringen* eller den s. k. *Stadsparken,* belägen midt för centralstationen. Den begränsas i norr af Norra Trädgårdsgatan, i söder af Bollbrogatan, i öster af Södergatan samt i väster af Järnvägsgatan. Dess areal är 34.000 kvm. Med sina vackra trädgårdsanläggningar utgör äfven denna park en särdeles angenäm tillflyktsort under den varmare årstiden. —

KYRKOGÅRDEN.

Stadens kyrkogård utgöres dels af en äldre del, invigd 1816, utgörande nära 2 tunnland och belägen mellan Södergatan och platån, upp-

för hvars sluttning den sträcker sig i terrasser, dels af en nyare anläggning uppe på höjden. Den gamla kyrkogården är synnerligen vacker med sina många träd och blommor, väl vårdade grafvar och hvitskimrande marmorvårdar. Bland mera allmänt kända personer, som hvila på denna kyrkogård, märkes Oskar Patrik Sturzen-Becker, född $^{28}/_{11}$ 1811, död $^{16}/_{2}$ 1869.

Fig. 4. Afbildning af Helsingborg från omkring år 1600.

MÄRKLIGA BYGGNADER.

KÄRNAN.

Högt uppe på platån, ungefär ett stenkast från den branta sluttningen midt emot Stortorget, hvilken numera är genombruten af Oscar II:s terrass, ligger Kärnan, den väldiga ruinen af den forna mäktiga borgen. Då Helsingborgs fästningsverk raserades (se härom i den Historiska öfversikten), fick Kärnan stå kvar, antagligen af den orsak, att dess rifning skulle ha varit ett både drygt och långvarigt arbete, och emedan den tjänade som

märke för sjöfarande. Sistnämnda omständighet framhålles i Kungl. Maj:ts nådiga resolution af den 16 sept. 1741 uppå Helsingborgs stads genom riksdagsfullmäktigen därstädes Petter Pihl gjorda underd. ansökning, »att det gamla vid Helsingborg förfallna Tornet, som är ifrån år mera aftager, emedan det ingen betäckning har för väder och vind, sedan taket alldeles är borta, måtte lämnas Staden till skänks, att göra sig detsamma på något sätt nyttigt». Ansökningen beviljades, »emedan Helsingborgs stad icke tänker att nedrifva förenemde Torn utan aptera de derutinnan befintliga rummen som Staden pröfvar detsamma för sig fördelaktigast vara», men på det villkor, att »Staden vill sig åtaga att låta Tornet blifva stående till Kungl. Maj:ts nådige förordnande, hälst detsamma är för de sjöfarande ett tecken som är nödigt.» — En i Brauns *Liber quartus urbium præcipuarum totius mundi* förekommande afbildning af staden *Helsheborch och dess fäste* (se fig. 4) visar, att Kärnan vid foten varit omsluten af en i fyrkant uppförd ringmur, löpande på ett afstånd af 5,8 m., samt att i fästets utkant funnits ytterligare en hög med tinnar utrustad mur, rikligt försedd med torn, och innanför denna långsträckta byggnader, antagligen ekonomibyggnader, bostäder för besättningen o. d. I sin beskrifning[1]) af Kärnan säger H. Hildebrand bland annat: »Kärnan är en väldig byggnad. Från en utskjutande sockel af naturlig sten reser sig en fyrkantig tegelstensmassa, på tvenne ställen lindrigt indragen; vid hvar indragning finnes en skrakant, bildad af huggen sten. Murarne bestå af flere murar, hvilka kunna sägas vara näslan självständige, ty förbanden äro ytterst obetydliga. Detta konstruktionssätt har visat sig mycket förderfligt, ty när fuktigheten trängt in i tegelmassan, har den ene muren spjelkats ut efter den andre, till dess omsider dagen började tränga in utifrån. Kärnans öfverste del var mer än allt annat utsatt för skada och har dessutom genom yttre våld blifvit reducerad. För att förebygga fortsatt förödelse fanns ingen annan utväg än att återställa, så vidt sig göra lät, Kärnans öfverste del, dock icke till den ursprungliga höjden, hvars mått för närvarande icke är kändt. Kärnan är, såsom nyss sades, en fyrkantig byggnad, 15 m. lång i hvar sida. Den gamle delen har en höjd af 31 m. På den fyrkantiga murmassan finnas endast 2 utsprång, ett femsidigt trapptorn och ett fyrsidigt utsprång för latrinerne. Kärnan, med undantag af den lille del, som blifvit i sammanhang med restaureringsarbetet påbyggd, omsluter åtta våningar, af hvilka tvänne par redan under medeltiden blifvit sammanslagna till en våning.» Den nedersta våningen, källaren, utgöres af ett enda stort fyrkantigt rum; de öfriga utgöras likaledes af ett stort fyrkantigt midtrum samt dessutom af 3 à 4 birum i sidomurarna. Till källaren kunde man komma endast med tillhjälp af en stege genom en lucka i golfvet från

[1]) Sveriges Medeltid, 2:a delen s. 752.

den ofvanför liggande våningen. Till denna kommer man genom att gå upp för en utanför tornet befintlig trappa, som leder till den 6 m. öfver marken belägna rundbågiga ingångsporten. Denna våning var afsedd för försvaret; våningen 2 tr. upp för hushållsändamål. Stiga vi ännu en trappa upp, komma vi till herrskapets våning, »praktvåningen», bildad genom sammanslagning af 2 våningar. Midtrummet är här högt och täckt af ett

Fig. 5.

korshvalf, likaså ett af sidorummen, som äfven har eldstad och ett stort fönster. Ett annat sidorum, hvilket är det vackraste i hela Kärnan, användes såsom kapell. Det har ett högt och smalt, spetsbågigt fönster. I den östra väggen ses ännu altaret. I väggarna förekomma flere nischer till förvarande af de heliga kärlen och annat, som behöfdes för gudstjänsten. »De högre upp liggande våningarna ha icke någon utpräglad karaktär. De ha liksom alla nedanför liggande våningar, äfven hufvudvåningen, varit

afsedda för försvaret, men dessa öfversta våningar ha därjämte kunnat tjäna som bostads- och vistelserum för de förnämligare medlemmarne af konungens eller slottshöfdingens följe».

Sådan Kärnan nu står inför oss, är hon icke uppförd på en gång. De i byggnaden förekommande rund- och spetsbågarna tillhöra icke samma tid. Rundbågarna tillhöra den ursprungliga byggnadstiden, spetsbågarna de senare förändringarna. Att sådana blifvit vidtagna, visar sammanslagningen af två våningar till en äfvensom det genom sammanslagningen tillkomna slottskapellet. Af en jämförelse mellan rundbågen, som upptill afslutar ingångsporten, och spetsbågsfönstret i kapellet samt det stora fönstret i samma vånings sidogemak och af de förändringar sistnämnda fönsteröppning undergått, drar riksantikvarien Hildebrand den slutsatsen, att byggnaden kommit till redan under loppet af 1100-talet.

Vid den restaurering, som för några år sedan företogs med anslag af staten och ur Tornérhjelmska fonden, undanskaffades den jord, som till ungefär 25 fots höjd omgaf Kärnan och till stor del bestod af murras. Granitsockeln och den närmaste omgångens underplan kommo därigenom i dagen. Den inre vallmuren befanns kvarstående å de 4 sidorna till 1,5 meters höjd öfver omgångens plan; dock var den raserad vid hörnen. Inom omgången var anlagd en brunn, som äfven nu äger tillgång på vatten. Det egentliga restaureringsarbetet bestod i att bekläda de ända till 2 meter genom vind, regn och frost afskalade murarna, hvilka erhållit så stora remnor, att den öfre våningens hvalf hotade att instörta. Tinnar anbragtes i noga öfverensstämmelse med gamla kopparstick.

MARIAKYRKAN.

Mariakyrkan är belägen mellan Södra Storgatan och den parallellt med densamma löpande gata, som förbinder Stortorget med Bruksgatorna. Den är byggd under 12:e århundradet i äldre spetsbågsstil. Hvalfven uppbäras af 16 pelare i 2:ne rader. Dess hela inre längd är 51 m., bredden 20 m. och största höjden 15 m. Kyrkans inre prydes af ett vackert altarskåp med rika bildsniderier med afseende hufvudsakligen å Jungfru Mariæ dyrkan, åt hvilken kyrkan var helgad, samt af marmorgruppen Kristi frestelse, utförd af den i Helsingborg födde konstnären Edvard Brambeck. Altarskåpet har nära 2.38 m. bredd och samma höjd samt 0,15 m. djup. Marmorgruppen har bekostats delvis genom subskriberade medel, delvis genom tillskott af kyrkokassan. Kyrkan har flera gånger lidit af krigen mellan Sverige och Danmark. Den reparerades 1843—1846 under ledning af professor Brunius och 1897—98 under ledning af stadsarki-

tekten A. Hellerström för en kostnad af omkring 40,000 kronor. Genom afknackning af den gamla påslamningen å kyrkans innerväggar hade visat sig, att dessa voro utförda af väl bibehållet, plattfogadt munktegel. Med anledning däraf afknackades all slamning, och en del skadade tegel ersattes med nya af samma utseende. Efter motiv från en gammal teckning öfver de förr i kyrkan befintliga munkstolarna gjordes ny bänkinredning.

GUSTAF-ADOLFSKYRKAN.

Denna kyrka ligger i den södra stadsdelen vid Gustaf Adolfs torg. Den är hållen i modern gotik och uppförd efter ritningar af arkitekten G. Hermansson samt har kostat 228,000 kr. Den invigdes pingstdagen år 1897.

OSCAR II:s TERRASS.

För att få till stånd en uppgang till Kärnan direkt från Stortorget anlades, efter motion därom af v. konsul Oskar Trapp, den terrassformiga uppgång, som år 1903 blifvit fullbordad och af Hans Maj:t Konungen invigd samt efter honom uppkallad *Oscar II:s terrass.* Den utgöres af, från torget räknadt, en 9 meter bred trappa, därefter 2 trappor, som omsluta ett fondparti med vattenkonst, samt därefter ytterligare trappor, flankerade af tvenne tornbyggnader i rak linie mot Kärnan, dessa senare med sidomurar af tegelklädd beton. Tornbyggnaderna äro cirkelrunda med en yttre diameter af 11 meter. De utgöra stödjemurar för bakom liggande mark och äro uppförda i tvenne våningar, framdeles afsedda för kafélokaler samt sinsemellan förbundna genom tvenne broar, en från öfversta våningen och en från planen ofvanpå tornen. Dessa äro af tegel. Alla öfriga arbeten äro af granitklädd beton. Höjden mellan torget och tornens öfre golf är 24 m. Dessa senare ligga 33 m. öfver hafvet. Anläggningen af terrassen påbörjades med utgräfningar och stödjemurars uppförande 1899. Den del, som nu är uppförd, fullbordades, såsom redan är nämndt, på försommaren 1903. Från tornbyggnaderna har man den härligaste utsikt öfver Öresund med kringliggande kuster. Invid uppgången ligga större planer, apterade till serveringsplats i samband med en större restaurationsbyggnad.

RÅDHUSET.

Vid Stortorgets västra sida, nere vid Järnvägsgatan, låg stadens gamla, under Gustaf IV Adolfs regering uppförda rådhus. Det invigdes

år 1800. Om denna högtidlighet innehåller »stadens älstas cassabok» för åren 1777—1838 följande, med originalets ortografi återgifna, skildring:

»Anno 1800 Blef Wår Nya RådHus Färdit i Biörjan af Året Febrnari 5 Som var en Onsdag Då RådstuPredikan Wart Hallen i StorKyrkan Gik Magistraten, Samt Alla Stadens Älsta, Under Pukers a Trumpeters Klang På Nya Rådhuset att för Försla gången Invigа Detsamma, Da Herr Borgmästaren Höll ett Ganska Wackert och Ömt Tal, För oss alla, att söka till att be Främja Guds Fruktan Enighet och Sämja i bland os, och Wara Medborgare Herren Gifve os alla sin nåd der till Att Kunna lefva i Kjärlek och Enighet Jelpsamhet den ena mot den andra». Samma handling upplyser, att rådhuset kostat staden 22,700 daler silfvermynt eller 3,783 riksdaler riksmynt 16 skilling. Den 9 februari 1800 var för första gången »assemblé» uti nya rådhussalen för borgerskapet samt största delen af stadens invånare, som ville vara med, till ett antal af något mer än 300 personer, »men da var», heter det i de arkivhandlingar, från hvilka detta är hämtadt, »alla rummen uppfylda samt alla var nöjda och glada a fria.»

Det gamla rådhuset refs, då den nya, efter ritningar af arkitekten A. Hellerström uppförda, monumentala och i vårt land enastående byggnaden var färdig. Denna ligger norr om och alldeles invid den plats, där det gamla rådhuset stod. Grundstenen lades den 16 maj 1893 under det 21:a året af Hans Maj:t Konung Oscar II:s regering. Den 28 december 1896 afsynades och den 11 jan. 1897 invigdes den nya byggnaden, hvilken är hallen i en synnerligen lycklig förening af nordtysk och italiensk gotik. Den är försedd med mindre, spetsformade torn i de 4 hörnen och ett högt, fyrkantigt dominerande klocktorn öfver längdfasadens midt. Hufvudfasadens och östra sidans längd är 59,2 m., kortfasadernas 29,6 m. Klocktornet har en höjd af 65,5 m., oberäknadt den 4,5 m. höga spiran. Af de mindre tornen höjer sig det nordöstra 15,5 m. från taklisten, de öfriga 18 m. inberäknadt spirorna. Bottenvåningen är utförd af granit, alla listverk äro af kalksten och murytorna af rödtegel. Särskild uppmärksamhet förtjänar den ovanligt tilltalande södra dubbelarmade yttertrappan, försedd med 2:e hvilplaner. Det gemensamma trapphuset öfvergår i fasaden till en balkongliknande utkragning, och trappbyggnaden sluter sig till fasaden på ett lyckligt sätt genom den mäktiga portalen, krönt af tva baldakintäckta statyer af brons. Hufvudentrén från väster, förlagd i det höga tornet, gör ett synnerligen angenämt intryck genom de vackra hvalfringarna, hvilka uppbäras af kolonetter jämte de på sidorna befintliga 3-knippiga kolonnerna, som uppbära en mindre balkong, med sig sammanslutande tva af brons utförda figurer föreställande Justitia och Den verkställande makten. Ofvan-

Fig. 6.

för denna portal prydes byggnaden af det 3 m. breda och 3,5 m. höga maasverksfönstret, rikt profileradt och försedt med en glasmålning föreställande Magnus Stenbock utanför Helsingborg, skänkt af Tornérhjelmska fonden. Inne i byggnaden möter en ett mycket anslående trapp-perspektiv med färgrikt ornerade hvalfkupor. Det dubbelarmade trapphusets hvalf hvila på af tegel utförda pelarknippen, hvilka krönas af kapitäl i blad- eller djurformer. Väggarna äro beklädda med engoberad fasadsten från Skromberga samt försedda med följande inskriptioner: *Then man är wijs och myckel snill / som all til bästa lyda vill; Then som byggier wed allmännevägen / han faar mange mästare; Man maste hålla thet träå i ära / som man har skugga aff; Land skall medh lagh byggias.* Midt för trappan ligger ett förmak, på hvars vänstra sida magistraten har sitt sessionsrum och på den högra stadsfullmäktige sin samlingssal. Dessa tre rum bilda äfven genom de emellan dem befintliga hvalföppningarna en enda festivitetssal om 130 fots längd och 30 fots bredd. Det synnerligen vackert konstruerade förmaket är täckt med ett stjärnhvalf med rika götiska orneringar på guld och grön botten och har rusticerade väggar i matt oljefärg. De bada salarna äro försedda med ekparkett och 3 m. höga boaseringar, rikt dekorerade dörromfattningar, läktargallerier och synlig takkonstruktion samt plafond, allt i ek. Målningen är hållen i grönaktig ton och salarnas kortsidor rikt ornerade med djur- och slingornament. Kring salarna löpa väggfasta bänkar. Från taket nedhänga sju kronor af smidesjärn med äkta förgyllning, tre i hvardera salen och en i förmaket. Ordförandens stol i stadsfullmäktiges sessionsrum påminner om de gamla götiska korstolarna och är krönt med 2:e ugglor, vishetens symbol. En liknande stol finnes för magistratens ordförande samt i borgmästarens rum. Fönstren i de bada salarne äro i likhet med förmakets försedda med glasmålningar. Fönstret till vänster i magistratens sessionsrum föreställer: *Carl X ankommer till Helsingborg 1659.* Det är skänkt af C. G. Cervin; fönstret näst intill, skänkt af J. Andersson: *Carl XI later nedrifva Helsingborgs befästningar 1680;* fönstret längst till höger, skänkt af J. P. Holmberg: *Ulrika Eleonora, förd af Johan Gyllenstierna, anländer till Helsingborg 1680.* I detta rum finnes ett oljeporträtt af f. d. borgmästaren i Helsingborg E. v. Stockenström. Glasmålningarna i stadsfullmäktiges samlingssal föreställa, fönstret längst till vänster, skänkt af C. G. Stewenius: *Konung Oscar I med kronprins Carl samt arffurstarne Gustaf och August i Helsingborg 1846;* mellersta fönstret, skänkt af *Konung Oscar II: Carl Johans landstigning i Helsingborg år 1810;* fönstret längst till höger, inköpt af Helsingborgs stad: *Konung Oscar II öppnar riksdagen.* I detta rum finnas oljeporträtt af Magnus Stenbock, Rudolf Tornérhjelm, stadsfullmäktiges ordf. 1863—1885, friherre G. O. Peyron, stadsfullmäktiges vice ordf. 1886 samt konsul P. Olsson,

stadsfullmäktiges ordf. sedan 1888. Den ståtliga byggnaden inrymmer inalles 64 rum. Af dessa äro 16 belägna i parterrvåningen, 17 en tr. upp, 16 två tr. och 15 tre tr. upp. Den nyss beskrifna festvåningen ligger två tr. upp. Öfriga rum utgöras af lokaler för de flesta af stadens myndigheter och förvaltningar såsom drätselkammaren, poliskammaren, byggnadskontoret m. m. Belysningen i rådhuset sker uteslutande med elektriskt ljus. Själfva byggnaden har kostat 625,000 kr., hvartill komma för möbleringen 40,000 kr. och till belysningsarmaturen 10,000 kr.

SKOLHUSEN.

Ett framstående rum bland stadens offentliga byggnader intages af högre allmänna läroverkets hus samt folkskolans fyra byggnader, af hvilka särskildt må nämnas *Slottsvångsskolan* och *Gustaf-Adolfsskolan,* belägna å platån med en härlig utsikt öfver sundet.

Högre allm. läroverkets hus ligger i närheten af Kärnan, vid Bergaliden. Det är uppfördt i baltisk gotik, efter ritningar af arkitekten A. Hellerström. Hufvudfasaden, med en längd af 63,8 meter, är förlagd i öster mot Bergalidsvägen och gårdsfasaden mot väster med samma längd. De mot norr och söder vettande sidofasaderna hafva hvardera en längd af 32,7 m. Huset har 3 våningar. Aulan, förlagd i byggnadens midtaxel, är afsedd att rymma i nedre planet 500 lärjungar och å läktaren omkring 300 åhörare. Värme tillföres samtliga rum genom centraluppvärmning enligt Cederbloms system. Skoltomten har en areal af 1 har 59 ar 15 kvm. (3 tunnland 7,2 kappland). Kostnaderna för huset, oberäknadt inköpet af byggnadstomt och dennas planering, utgöra 295,143 kr.

Ett litet stycke längre norrut, ungefär midt för Kärnan, ligger *Slottsvångsskolan.* Huset, som är uppfördt i 3 våningar, företer längs Bergaliden en jämn hufvudfasad med frontespis å vindsvåningen. Det är byggdt af tegel från Rögle på grundmur af beton och sockel af tegel, som slätputsats med cement. Dess längd är 67 m., största bredd (midtpartiet) 18,4 m., höjd 14 m., grundyta 1,206 kvm., rymd 16,884 kbm. Inalles finnas 47 rum, af hvilka 20 folkskolesalar, 11 småskolesalar, 1 sång- och högtidssal och 2 rum för träslöjden. Huset är afsedt för 1,200 barn.

Gustaf-Adolfsskolan är belägen å en tomt, mätande 18,429 kvm., och som i norr och öster begränsas af Eneborgs ägor, i söder af den s. k. Fältarpsvägen, i väster af Östra Bredgatan. Huset är liksom Slottsvångsskolan uppfördt efter ritningar af arkitekten A. Hellerström. Det är i hela sin längd byggdt i 3 våningar, hvartill å midt- och flygelpartierna

komma ännu en 4:e. Hufvudfasaden vetter at öster. Husets längd är 87,8 m., bredd a midtpartiet 22,5 m., höjd a d:o 21,3 m., grundyta 1,715,6 kvm. och rymd 29,475,6 kbm. Inalles räknar det 58 större och mindre rum. Det är afsedt för 1,500 barn. Kostnaden i sin helhet, för byggnad, värmeledning, tomt m. m., uppgar till omkr. 1/2 million kronor. Bada dessa skolhus, i synnerhet det senare, torde fa anses sasom verkliga mönster för dylika byggnader, bade hvad beträffar utrymme och inredning samt hygieniska förhallanden. Slottsvangsskolan invigdes 1/9 1892, Gustaf-Adolfsskolan 23/8 1900. Öfriga ansenligare offentliga byggnader äro

Fig. 7.

lasarettet, som nyligen fatt en tidsenlig operationsafdelning, *barnsjukhuset*, *arbetshemmet för vanföra*, *teatern*, *fattigvardsinrättningen*, *vattenledningsverket*, *husaretablissementet*, *hotellerna Mollberg*, *Continental* och *d'Angleterre*, de bada *stationshusen*, *Skanebankens* hus och *sparbankens* hus. Statliga enskilda byggnader finnas i mängd, i synnerhet vid Drottning-, Järnvägs- och Trädgardsgatorna. Den äldsta och med afseende pa byggnadsstilen märkligaste enskilda byggnaden är korsvirkeshuset vid Hästmöllegränd och Norra Storgatan. (Se fig. 7.) Pa den at sistnämnda gata vända fasaden läses följande fromma latinska skrift: *O domine benedic domum istam et omnes habitantes in ea* (= O Herre, välsigna detta hus och alla som bo

i detsamma), och därunder namnen *Jacob Hansen, Inger Mogens D.* samt *Anno 1641.*

Bland framstående fabriksinrättningar må nämnas *superfosfat-* och *svafvelsyrefabriken, kopparverket, sockerbruket* m. fl.

HISTORISK ÖFVERSIKT.

Helsingborg är en af de först bebodda orter i Norden. Staden omnämnes redan i Nials saga, där den kallas *Helsingiaborg*. Adam af Bremen, som lefde omkring 1060, omtalar äfven denna plats under namnet *Halsingeburg*, en form, som tydligt anger namnets ursprung. Ordet betyder »*de vid halsen boendes borg*». Första sammansättningsleden *Helsing* är identisk med folkslagsnamnet *Helsingar* (i Helsingland) och betyder »en person, som bor vid halsen». Ordet *hals* har nämligen liksom än i dag *lunga* (jfr också *näs* med *näsa*) äfven användts i öfverförd, geografisk bemärkelse, bland annat om smala vattendrag (jämför t. ex. *Långhalsen*, sjö i Södermanland, jutländska ordet *Hals* vid östra mynningen af Limfjorden, *Helsinge* socken vid den afsmalnande delen af Finska viken m. fl.) och särskildt om *smalaste delen* af ett sund, en vik. Suffixet *-ing* betyder »*boende i eller vid*».

Helsingborg var således ursprungligen borgen eller slottet, anlagdt uppe på höjden, vid smalaste delen af sundet, antagligen med beräkning både till anfall och försvar mot sjöröfvare samt till skydd för de drakskepp och handelsfartyg, som om vintern drogos upp på land. Omkring borgen uppväxte så småningom en stad, därigenom att fiskare, handtverkare och köpmän slogo sig ned där, lockade af de tillfällen till arbetsförtjänst, som gafvos, den rikedom, som prästerskapet samlade, och det särskilda skydd de fingo i egenskap af de andliges omedelbara undersåtar. Först efter 1418, då staden ödelades af en eldsvåda, flyttades den af Erik af Pommern helt och hållet från platån närmare stranden. Å ett gammalt kopparstick af Erik Dahlberg öfver Helsingborgs slott och stad från 1658 synas slottsplatåns branter ännu nakna och skrofliga, saknande de lummiga trädgårdar, som nu beklä̈da sluttningen.

Helsingborg var under den tid Skåne lydde under Danmark otvifvelaktigt den förnämsta staden i denna provins. Där uppehöllo sig ofta de danska konungarne, t. ex. Erik Emun och Christoffer III, som dog på slottet år 1448. Där firade Erik Menved år 1296 sin förmälning med prinsessan Ingeborg, dotter till svenske konungen Magnus Ladulås. Där bemedlade konung Erik den 15 juli 1310 fred mellan sina svågrar konung Birger samt hertigarne Erik och Waldemar. 1313 hölls ånyo, antagligen af

samma anledning, ett konungamöte på Helsingborgs slott. 1327 hölls dannehof i Helsingborg, då 12 adelsmän dömde i en tvist mellan Johan Uffesen och ärkebiskop Karl om Rodne härad på Bornholm. Det var i Helsingborg underhandlingar ägde rum åren 1351—1355 rörande besittningsrätten till Skåne och Halland mellan konung Magnus af Sverige och Waldemar Atterdag personligen eller deras ombud.

Då Helsingborgs stad och slott hade så stor betydelse, att deras besittning var nära nog detsamma som besittningen af Skåne, var det naturligt, att de ofta skulle vara utsatta för belägringar*). Sålunda belägrades slottet 1249 af skaningarne med anledning af plogskatten. Belägringen hade icke någon framgång, men var dock så allvarsam, att konung Erik Plogpenning, som befann sig i slottet, ansag sig böra fly till Seland. 1263 belägrades slottet anyo af bönderna och då med den framgång, att det blef intaget. Äfven denna gång lyckades dock föremålet för böndernas hat och förföljelse, nämligen gielkeren och riksföreståndaren i Danmark, hertig Albrekt, undkomma genom att fly till Seland. 1318 inföll hertig Kristoffer och svenske riksföreståndaren Matts Kettilmundsson, understödde af den härsklystne ärkebiskopen i Lund, Esgar Juel, samt flere landsflyktiga magnater, i Skåne och belägrade, bland annat, Helsingborgs stad och slott. Nästa belägring utstods 1332, då Eggert Brockdorff, en af de holsteinska grefvarnes tjänare och allmogens förtryckare, innehade slottet såsom pant för 6,000 mark silfver. Skaningarne, som sökt skydd hos Magnus Eriksson i Sverige och erhallit löfte därom, grepo till vapen och nedhöggo en del af sina förtryckare vid Helsingborg, hvarpå de belägrade slottet. Genom öfverenskommelse mellan grefve Johan af Holstein, till hvilken Helsingborg 1329 blifvit öfverlatet, och konung Magnus, afträddes Skåne, Halland, Blekinge och ön Hven till den sistnämnde för 34,000 lödige mark silfver. Denna öfverenskommelse stadfästes af Waldemar Atterdag genom en traktat, ingången den 3 jan. 1341 i Helsingborg, och bekräftades ytterligare genom ett bref af 1343. Waldemar sökte sedermera genom underhandlingar få traktaten upphäfd. Då han misslyckades däri, inföll han i Skåne 1359 under förevändning att hjälpa Magnus mot dennes upproriske son Erik och eröfrade Helsingborgs slott efter ett lamt försvar af konung Magnus. En förlofning uppgjordes mellan Magnus' andre son Håkan och Waldemars dotter Margareta. Danskarne utbredde sig obehindradt öfver de utan försvar lämnade provinserna, så att Skåne, Halland och Blekinge snart åter voro under dansk spira.

Slottet fick icke vara i fred längre än två år, då hansestäderna, som voro missbelåtna med den vändning sakerna syntes taga i norden, utsände

*) Den 4 april 1660 skrifver G. O. Stenbock: »Helsingborg är så belägen, att den är hjertat af detta gouvernement, och hos fienden skall aldra mest komma i consideration».

en väldig flotta, som belägrade Helsingborgs stad och slott. Deras flotta blef emellertid öfverraskad af Waldemar och belägringen måste upphäfvas*). Den 30 juli 1418 uppstod en eldsvada, som ödelade staden. Intet räddades utom dominikanerklostret (grundlagdt år 1309). Denna olycka gaf troligen anledning till den flyttning af staden närmare sundet, som af Erik af Pommern företogs 1425. Under grefvefejden blef staden år 1535 skådeplatsen för nya strider, då lybeckarne därstädes blefvo angripna å ena sidan från Kärnan af Tyge Krabbe, den danske riksmarsken, och å den andra af den svenska och danska förbundna hären samt i grund slagna. Nya lidanden drabbade staden under Carl XI:s krig med Danmark. Staden intogs i juni 1676 af Christian V och förblef i några månader i danskarnes våld, tills den af svenskarne med storm blifvit återtagen. Betydligt byte togs i staden, emedan hären var i behof af lifsmedel. Carl XI, som icke ville förlora tid genom slottets belägring, ryckte vidare, men återkom efter slaget vid Lund, då en nästan öde stad föll i hans händer; större delen af borgerskapet hade nämligen flytt öfver till Danmark. Slottet gaf sig den 30 dec. till generalmajor Schultz. Tidigt på våren 1677 kom konungen af Danmark öfver med en här, vida öfverlägsen den svenska, och eröfrade Helsingborg, som utplundrades, samt lyckades genom list bemäktiga sig slottet. Staden förblef nu i danskarnes våld, ända tills den genom freden i Lund återställdes till svenska kronan. Freden bekräftades ytterligare genom Carl XI:s förmälning med Fredrik III:s dotter Ulrika Eleonora, som den 14 maj 1680 första gången i Helsingborg beträdde svenska jorden, hvarvid hon mottogs af änkedrottning Hedvig Eleonora. Efter detta blodiga krig var nu staden åter i en sorglig belägenhet. Många hus voro antingen genom eld förstörda eller nedrifna för att underlätta fästningens försvar, såsom rådhuset, prästgården, borgmästarens hus m. fl. Staden hade dittills varit ganska starkt befäst, ty utom fyra fasta stadsportar, inneslöts den ännu 1676 af vallar med bastioner samt grafvar och glaciser utomkring. 1680 anhöll borgerskapet, att fästningsverken måtte få raseras, på det ej danskarne, i händelse af ett nytt krig, skulle kunna begagna orten såsom en stödjepunkt för fientligheterna. Denna anhållan bifölls. Såsom någon ersättning för de förskräckliga lidanden staden undergått under kriget erhöll den år 1683 fyra frihetsår från utgörande af skatt, och tre år därefter nedsattes båtsmanshållet till hälften. Det var dock icke ännu slut på de lidanden krig skulle förorsaka staden. Den låg »midt i ulfvamunnen» och var, så länge fiendskap rådde mellan Sverige och Danmark, utsatt för att öfverfallas. 1709 landstego danskarne i Skåne och gjorde Helsingborg till utgångspunkt för sina operationer.

*) År 1415 fick Helsingborg privilegier af konung Erik XIII, hvilka sedermera bekräftades af konungarne Christoffer III, Christiern I, Hans, Christiern II och Christian III.

Den 28 febr. 1710 stod, som bekant, det berömda slaget vid Helsingborg. Den 2 mars ryckte Stenbock mot själfva staden, som var i danskarnes våld. Bomber inkastades, som antände danskarnes artillerimagasin, hvilket med 3,000 granater sprang i luften. Den 5 mars förnyades bombarderingen med den framgång, att återstående delen af danska hären, omkring 9,000 man, hals öfver hufvud inskeppade sig till Seland, sedan de förut ihjälstuckit 6,000 hästar och utkastat flera tusen tunnor spannmål på de smutsiga gatorna. Ännu en gång, nämligen år 1711, blef Helsingborg bombarderadt af danskarne, ehuru utan synnerlig påföljd. »Staden befann sig emellertid», säger Rudbeck, »efter alla dessa krigsoroligheter i ett högst bedröfligt tillstånd. De svenska bomberna hade 1710 betydligt skadat kyrkan samt lagt skolhuset i aska, och danskarne hade, under sitt vistande därstädes, nedrifvit 26 hus, så att Helsingborg, vid fiendens aftåg, snarare liknade en röfvarekula än en stad.» — Handel och sjöfart kunde naturligtvis i Helsingborg, lika litet som i de öfriga skånska städerna, komma till något uppsving under de oroliga tiderna. Staden drog af sitt fördelaktiga läge endast den fördel, som berodde af rättigheten att öfverföra de handelsartiklar, som främmande personer förde till staden för att afyttras annorstädes. Den uppbar färjepenningar för de öfverförda varorna. Hästar och oxar samt något spannmål forslades på dess färjor. Bropenningar togos vid dessa öfverfarter och användes till färjebrons iståndsättande. Denna inkomst steg under danska regeringen från 100 till 150 r:dr årligen. Fetalier och äfven något pottaska utskeppades till Helsingör. Borgerskapet lefde hufvudsakligen af fiske och åkerbruk. För öfrigt hade det sin näring af resande.

Ett försök till en mer utvidgad affärsverksamhet gjordes, då ett Isländskt compagni upprättades. Det enda man därom vet är dock, att kronan hos detsamma beställde isländska strumpor till stadens norska garnison d. 18 sept. 1555.

Med anledning af klagomål öfver intrång från Båstad, där in- och utskeppning med inhemska och främmande varor ägde rum, berättigades staden d. 10 aug. 1647 att förse Båstad och kringliggande trakt med köpmansvaror. År 1658 upplifvade Carl X Gustaf äldre förbud mot landsköp och mot utländsk segelfart för andra mellan Laholm och Ystad belägna städer än Helsingborg, Landskrona och Malmö. Han gaf också staden rättighet att drifva salthandel öfver hela Skåne och betala tullen icke med penningar utan med salt, såframt staden förskaffade sig »bevärade och till örlog dugliga skepp». Tre fartyg, som kunde föra 24 stycken, borde inköpas. År 1672 hade Helsingborg endast båtar och färjor, men icke sådana farkoster, som åtnjöto den inrikes friheten i tullen. Då den farliga redden vid Helsingborg tvang handelsfartyg att söka Landskrona

hamn och helsingborgarne därifrån köpte spannmål, måste de betala både stora och lilla tullen. Sädeshandeln hade vid denna tid aftagit. Främmande köpmän gjorde uppköp på herregårdarna. Efter danska kriget voro borgarne så utarmade, att de icke kunde drifva någon synnerlig handel. Främmande monopol, landsköp och stränga tullförfattningar lade också hinder i vägen för densamma. Smålands och Göinge bönder förde stora partier humle till Danmark och hämtade tillbaka alla slags köpmansvaror. Andra bönder reste med fläsk och viktualier till järnbruken och togo i stället järn, som de utprånglade. På 1730-talet klagades öfver att skepparne i Helsingör upphandlade de förnödenheter, som förut blifvit tagna från Helsingborg, att den förra staden dref handel med skånska varor, som lurendrejades öfver till Danmark, att den skånske bonden ej ville afyttra viktualier till landets inbyggare, som ledo brist därpå, utan afbidade danska uppköpare. »De Danske hafva af vårt lands herrliga frukter sin besymerliga fördel och uppkomst.» Präster och arrendatorer gjorde ingrepp i den borgerliga näringen genom spannmålshandel. På egna båtar och jakter utskeppade de säd till ut- och inrikes orter, och hämtade fisk från Jutland, för att afyttra den på svenska landsbygden. År 1768 bestod Helsingborgs handel förnämligast i en obetydlig utminutering af specerier och några grofva varor.

Om öfriga borgerliga yrken under den tid, som föregår det 19:e seklet, vet man icke mycket. Ett färgeri hade blifvit anlagdt 1731. År 1765 inskränkte sig Helsingborgs manufakturer till ett bandväfveri, en lackfabrik och ett tobaksspinneri. År 1797 inrättade excellensen grefve E. Ruuth en lerkärlsfabrik och lade 1799 grunden till ett järngjuteri, som året därpå blef färdigt. Den första gjutningen skall ha verkställts den 10 dec. 1800. — Vid 19:e seklets början är rörelsen i Helsingborg ännu obetydlig. Tullinkomsterna hade dock ökats genom tillåtelsen att förtulla kolonialvaror och införa brännvin. Sålunda utgjorde tulluppbörden 1812 24,124 r:dr b:co. Stadens befolkning och välstånd tillväxte emellertid till omkring midten af århundradet långsamt, men säkert. Folkmängden, som 1800 utgjordes af 1,741 mantalsskrifna personer, hade 1850 uppgått till 3,594 och således under 50 år ökats med mer än 100 %. Sjöfarten hade, oaktadt staden 1832 ändtligen fått en af staten bekostad hamn, gått obetydligt framåt. Ännu 1849 funnos endast 8 »skeppare». Hade stadens tillväxt under århundradets förra hälft »stått i kunt» och endast långsamt fortskridit, så gick den under dess senare hälft så mycket fortare, beroende på flera gynnsamma förhållanden, som inträdde med mycket korta mellantider. Under riksdagen 1853—54 undergick, som bekant, tullagstiftningen en genomgripande reform, i det de flesta in- och utförselförbud upphäfdes. Den 14 mars 1857 afskaffades Öresundstullen. Sex år senare

öfverlämnades hamnen till staden, hvarefter omfattande förbättringar och utvidgningar af densamma ägde rum. Sålunda frigjord från de fjättrar, hvaraf den så länge varit bunden, och underlättad genom anläggningen af flera viktiga järnvägslinier har utvecklingen af handel och sjöfart samt industri därefter gått framåt med jättesteg.

Kreatursutförseln, som jämte fisket under medeltiden varit stadens förnämsta förvärfskälla, hade under de ständiga krigen nästan alldeles upphört. 1748 utgjordes den af endast 2 oxar, 1 ko och 10 st. får. Den ökades nu högst betydligt, oaktadt ökad folkmängd och stigande förbrukning. Så utfördes 1863 493 fäkreatur och 49 får och af ladugårdsprodukter 5,780 ℔ kött och fläsk samt 13,741 ℔ smör. 1884 utfördes 5,260 fäkreatur, 6,309 får, 5,524 svin, 94,310 kg. kött och fläsk samt 434,854 kg. smör. Bland år 1900 utförda varor intages främsta rummet af smör med 1,960,500 kg. Därnäst kommer trämassa med 1,262,000 kg. Af spannmål utfördes endast 338,900 kg., af ägg 442,120 st. samt af lera och lervaror 43,100 tons. Bland de varor, som sistnämnda år infördes, må särskildt nämnas 24,226 tons gödselmedel, 1,925,667 hl. stenkol samt 6,115 tons andra mineralier. Rederirörelsen har fått en så stor omfattning, att den endast i Stockholm och Göteborg är större. 1902 hörde till Helsingborg 67 segelfartyg med 17,965 tons och 49 ångfartyg med 47,236 tons och 7,195 hästkrafter. Huru sjöfarten utvecklats under tiden 1895—1900 framgår af följande sammanställning af ankomna och afgångna fartyg.

	1895.		1900.	
Inrikes sjöfart	Antal	Tons	Antal	Tons
Segelfartyg	1,021	68,349	974	57,603
Ångfartyg	1,157	372,153	1,882	445,796
Utrikes sjöfart				
Segelfartyg	1,105	102,503	1,123	80,928
Ångfartyg	6,170	1,612,181	7,662	1,916,335
Tillsammans	9,453	2,155,186	11,641	2,500,662.
Hamnafgifter		Kr. 220,579		Kr. 296,131.
Tolagsersättning		» 73,408		» 77,841.

Såsom handelsstad intager staden, i jämförelse med rikets öfriga städer, det 4:e rummet med afseende på antalet handlande, hvilket år 1902 utgjorde 989 (aktiebolag m. m. däri inbegripna). Ser man åter på antalet handlande på hvarje tusental invånare, kommer Helsingborg främst med 39, under det exempelvis Malmö hade 24, Göteborg 15 och hufvudstaden endast 11. Relativt till folkmängden hade äfven de högsta inkomstbeloppen af handels-

rörelse förekommit i Helsingborg, Sundsvall, Göteborg och Malmö med resp. 85, 80, 79 och 65 kronor pr invånare. Beträffande åter medelinkomstbeloppet för hvarje handlande kom Göteborg först med 5,337 kr., därnäst Stockholm med 4,646, i 3:dje rummet Ystad med 4,165, i det 23:dje Malmö med 2,724, och i det 32:a Helsingborg med 2,216. Lägst stod Kalmar med 1,265 kr. Sammanlagda uppskattade inkomsten af handelsrörelse i Helsingborg var 2,191,696 kr.

Folkmängden, som 1860 utgjordes af 5,330 personer, har sedan dess mer än femdubblats. I jämnbredd med dess tillväxt har nybyggnadernas antal stigit. Under åren 1875—1880 uppfördes i medeltal årligen 42 större och mindre nybyggnader. Under därefter följande 4 år byggdes i medeltal 35, och bland dem rätt många 3- à 4-våningars hus. Året 1885 visar redan i början af maj ett antal af ungefär 50 byggnader under uppförande. Under de sista åren har man börjat bygga hus med ännu flera våningar. — Befolkningens hastiga tillväxt förklaras af den storartade utvecklingen och omfånget af fabriks- och yrkesverksamheten. Enligt kommerskollegii berättelse funnos i Helsingborg år 1901 ej mindre än 104 fabriker med 3,020 arbetare. Tillverkningsvärdet var 23,347,495 kr. Af de till magistraten aflämnade uppgifter från nedannämnda bolag och personer framgår, att antalet arbetare och värdet af tillverkningarna under år 1903 varit följande:

1903.	Antal arbetare.	Tillverknings-värde.
Helsingborgs sockerfabriksaktiebolag	420	9,022,986: —
Skånska superfosfat- och svafvelsyrefabriksaktiebolaget	235	2,676,000: —
Helsingborgs gummifabriksaktiebolag	497	2,500,000: —
Helsingborgs valskvarn	61	2,213,682: —
Ringstorps valskvarn	22	983,000: —
Helsingborgs svinslakteri	14	500,000: —
Helsingborgs mekaniska verkstad	186	470,000: —
Skånska jutefabriksaktiebolaget	241	422,736: —
Helsingborgs bryggeriaktiebolag	33	409,291: —
Helsingborgs skeppsvarf	124	378,700: —
Helsingborgs träförädlingsaktiebolag	31	355,030: —
Helsingborgs jäst- och spritfabrik	8	331,882: —
Malmgrens skofabriksaktiebolag	110	304,200: —
Helsingborgs gasverk	27	224,403: —
Lundbergs kappfabrik	—	200,000: —
Helsingborgs cigarr- och tobaksfabriksaktiebolag	79	180,000: —
Helsingborgs cinders- och kalkfabriksaktiebolag	20	166,230: 63
Worms maltfabriksaktiebolag	7	150,765: 82
Helsingborgs hornlims- & benmjölsfabriks-aktiebolag	23	147,390: —
Ringstorps ångbryggeriaktiebolag	18	112,600: —
Aktiebolaget Helsingborgs ångtegelbruk	38	112,400: —
A. C. Löthmans handskfabrik	29	110,000: —
A. Hanssons maltfabrik	6	91,998: —
F. & O. Lindmans mekaniska verkstad	27	81,000: —
Perssons & Cronzells aktiebolag (punschfabrikation)	10	77,150: 75

1903.	Antal arbetare.	Tillverknings-värde.
Otto Claëssons mejeri	5	73,300: —
Helsingborgs nya skofabrik (A. Hyllén)	28	65,818: 28
Helsingborgs ångköksaktiebolag	14	65,000: —
Helsingborgs maltextraktbryggeri	12	51,504: 47
A. & T. Tengvalls fabrik	13	47,188: —
Helsingborgs utminuterings- och utskänkningsaktiebolag (punschfabrikation)	—	43,200: —
Öresundspostens tryckeriaktiebolag	16	39,001: 31
Aktiebolaget Helsingborgs linnentstyrselfabrik	18	38,709: 53
C. E. Larsson & N. Christoffersson (artificiella grafkransar m. m.)	19	33,581: 39
Carl Åkerbergs mekaniska verkstad	8	31,800: —
A. Jönssons vagnfabrik	14	28,000: —
Apoteket Kärnan (läskedrycker och mineralvatten)	6	27,500: —
A. B. Otterströms stenhuggeri	9	24,328: —
Frans Th. Rössel	14	22,125: —
J. A. Fogelbergs garfveri	4	19,900: —
Helsingborgs litografiska anstalt	10	19,700: —
Vattenfabriken Helsan (R. Roberts)	6	19,003: 30
Apoteket Lejonets mineralvattenfabrik	3	18,000: —
Herm. Hafströms mekaniska verkstad	3	16,666: —
Ernst Bergstens boktryckeri	7	14,400: —
J. P. Bergströms handskfabrik	17	11,088: —
Firman J. Angelin	6	11,000: —
M. & P. Nordahl	4	10,000: —
Helsingborgs nya stenhuggeri (C. Svensson)	4	9,750: —
Olof P. Hennings bryggeri	1	9,000: —
P. Jönssons skyffelfabrik	3	7,500: —
J. A. Sjöbergs efterträdare (C. Johansson)	3	7,025: —
A. B. Palms velocipedfabrik	5	5,600: —
O. J. Olssons kakelfabrik	3	5,500: —
N. P. Perssons bryggeri	2	4,680: —
Helsingborgs gamla lerkärlsfabrik	3	3,500: —
Bryggare H. Svensson	2	3,348: —
Aug. Th. Petterssons korkfabrik	—	2,505: —
Helsingborgs stråhattfabrik (Sophie Löfberg)	4	1,800: —
N. Carlssons stenhuggeri	1	1,500: —
Helsingborgs sodavattenfabrik (Aug. Persson)	1	1,150: —
Norra sodavattenfabriken (J. Persson)	1	936: —
Henrik Carlssons bryggeri (N. Johansson)	1	749: 25
Hattmakare Josef Andersson	—	600: —
Maria Bengtssons sodavattenfabrik	2	600: —

Till sist må anföras några summariska uppgifter, hämtade fran samma berättelse och af hvilka man kan sluta till den nuvarande rörelsen i Helsingborg. I Helsingborg uppburna *tullafgifter* för varor, införda under åren *1897—1902*.

1897.	1898.	1899.	1900.
1,473,759 kr.	1,970,178 kr.	2,163,621 kr.	1,610,011 kr.

1901.	1902.
1,437,084 kr.	1,567,726 kr.

Uppbörden af *nederlags-* och *transito-upplagsafgifter* under samma tid:

	Nederlagsafgift.	Transito-upplagsafgift.
1897	5,123 kr.	134 kr.
1898	7,077 »	96 »
1899	5,346 »	87 »
1900	5,165 »	90 »
1901	5,244 »	14 »
1902	5,366 »	40 »

II.

UTSTÄLLNINGENS FÖRHISTORIA.

AF

K. E. NORRSELL.

Industri- och slöjdutställningens i Helsingborg år 1903 förhistoria är helt kort. I detta afseende såväl som med hänsyn till snabbheten af utställningsföretagets genomförande efter fattadt beslut därom torde Helsingborgsutställningen intaga en anmärkningsvärd särställning, och om utställningarna kunna betraktas som en samhällenas kraftpröfvande idrott, må med skäl kunna sägas, att Helsingborg tillkommer hedern af ett verkligt rekord i fråga om raskheten af ett sådant företags beslutande och bringande till stånd.

Tanken på en industriutställning i Helsingborg 1903 i sammanhang med det 21:sta allmänna skånska landtbruksmötet, hvilket beslutits skola därstädes äga rum sagda år, hade i början af år 1902 framkastats i tidningspressen, och i anledning häraf behandlades vid sammanträde med stadens fabriks- och handtverksförening den 6 februari 1902 fråga om, hvilken ställning föreningen borde intaga till en sådan utställning, men beslöt föreningen i enlighet med sin styrelses förslag att afvakta tiden »för att se, om någon utställning komme till stånd, och i så fall sätta sig i förbindelse med de personer, som komme att hafva saken om hand». Hos sagda förening återfinnes därpå ärendet i dess styrelses protokoll den 6 augusti 1902, hvaraf inhämtas, att styrelsen då, med anledning af ifrågasatt anordnande af en industri- och slöjdutställning i Helsingborg samtidigt med landtbruksmötet nästföljande års sommar, beslöt uppdraga åt styrelsens ordförande, byggmästaren A. J. Wilson, och byggmästaren Peter Sjögren att hos bestyrelsen för landtbruksmötet inhämta upplysningar beträffande omfattningen af en sådan utställning samt öfriga dithörande för-

hallanden, hvarjämte bestämdes, att ärendet skulle upptagas till vidare behandling vid sammanträde med föreningen den 16 i samma månad.

Å sistnämnda sammanträde anmäldes, att underhandlingar inledts med landtbruksmötesbestyrelsen, men att något närmare besked ännu icke erhållits, och beslöt föreningen att åt sin styrelse uppdraga att föra underhandlingarna vidare.

Emellertid hade ärendet förevarit den 14 augusti hos bestyrelsen för landtbruksmötet, hvars därvid förda protokoll innehåller följande:

»§ 4.

Föredrogs följande skrifvelse:

'Till herrar kommitterade för landtbruksutställningen i Helsingborg 1903.

Då i sammanhang med en landtbruksutställning här i staden år 1903 jämväl en industriutställning kommer att äga rum, har frågan om sistsagda utställning förekommit inom härvarande fabriks- och handtverksförening, och hafva vi undertecknade blifvit utsedde att till en början taga frågan om hand, och få vi därför hos herrar kommitterade härmed göra framställning, om det icke vore lämpligt, att fabriks- och handtverksföreningen genom dess styrelse och särskildt utsedde kommitterade toge industriutställningen om hand och ordnade densamma, samt önskade vi i så fall få ett besked, huru kommitterade hade tänkt sig ordna denna utställning samt om fabriks- och handtverksföreningens utsedde kommitterade kunde påräkna ett samarbete med eder.

Vi vore tacksamma att få emotse ett svar härå med det snaraste, ställdt till ordföranden i Helsingborgs fabriks- och handtverksförening. Helsingborg den 11 augusti 1902.

A. J. Wilson. *Peter Sjögren.*'

Bestyrelsen ansåg lämpligt, att initiativet till en industri- och slöjdutställning utginge från Helsingborgs fabriks- och handtverksförening, men att utställningen, hvilken endast borde omfatta provinsen Skåne, skulle anordnas af en särskild bestyrelse, uti hvilken såväl föreningen som landtbruksmötets bestyrelse ägde rätt att insätta behöfligt antal medlemmar.

Att tills vidare förhandla med fabriks- och handtverksföreningens kommitterade utsågos herrar O. Trapp, M. Sommelius och A. Hellerström, ägande dessa kommitterade att skyndsamligen inkomma med allmän plan för industri- och slöjdutställningen till såväl bestyrelsen som ock till fabriks- och handtverksföreningen.

Vidare uppdrogs åt undertecknad att sätta sig i förbindelse med lämpliga personer eller korporationer för åstadkommande af en trädgårds- och en skogsutställning, hvarjämte bestyrelsen beslöt anmoda direktör

Sonnnelius att i öfverensstämmelse med af honom själf väckt förslag vidtaga atgärder för att en större konstutställning anordnades i staden samtidigt med de andra utställningarna.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

In fidem

G. Leufvén.»

Efter af detta beslut erhallen del beslöt styrelsen för fabriks- och handtverksföreningen att uppdraga at styrelsemedlemmarne byggmästaren A. J. Wilson, bagaremästaren Fr. Murman och garfverifabrikören L. G. Fogelberg att deltaga i blifvande underhandlingar i utställningsfragan.

Den 4 september 1902 sammanträdde första gangen de af bestyrelsen för landtbruksmötet utsedda delegerade, direktörerna Oscar Trapp och Malte Sommelius samt stadsarkitekten Alfr. Hellerström, med ledamöter af fabriks- och handtverksföreningens styrelse för förberedande behandling af fragan om utställningens omfattning. Därvid gjordes enhälligt den mening gällande, att utställningen helst borde blifva en allmän skansk industri- och slöjdutställning, och beslöts, i ändamal att utröna, om intresse hos näringsidkarne inom provinsen förefunnes för en utställning af denna omfattning, att utsända saväl till atskilliga tongifvande industriidkare som ock till handtverksföreningarna och de tekniska yrkesskolorna i Skane en cirkulärskrifvelse med anhallan om uttalande, huruvida de vore villiga att deltaga i utställningen. I berörda skrifvelse meddelades, att man i anledning af det landtbruksmöte, som 1903 ars sommar komme att hallas i Helsingborg, vore betänkt att söka därstädes anordna en samtidig utställning af industriens och handtverkets alster, och med framhallande af att det låge närmast till hands, att en eventuell utställning komme att till motsvarighet mot landtbruksmötet omfatta provinsen Skane, samt att därigenom en ganska helgjuten bild skulle kunna lämnas af Skanes närvarande förmaga af produktion pa skilda omraden, anhölls om, pa grund af den knappa tiden, omgaende besvarande af i skrifvelsen atföljande formulär upptagna fragor, huruvida skrifvelsens mottagare vore villig deltaga i en allmän skansk industriutställning i Helsingborg 1903, huru stor golfyta, ungefärligen angifven, han önskade eventuellt disponera inom den gemensamma utställningsbyggnaden samt huruvida han eventuellt önskade utställa inom egen byggnad.

Den 10 därpa följande oktober sammanträdde ater tva af landtbruksmötesbestyrelsens delegerade för utställningsfragan jämte medlemmar af fabriks- och handtverksföreningens styrelse, hvarvid meddelades, att utaf omkring 700 personer, firmor och bolag, till hvilka förenämnda skrifvelse utsändts, ett attiotal lämnat jakande svar och därvid förklarat sig önska disponera tillhopa 937 kvadratmeter golfyta i den gemensamma utställnings-

byggnaden, hvarjämte några förklarat sig villiga att för sina utställningar uppföra egna byggnader.

Ehuru denna utgång af försöket att utröna stämningen i afseende å utställningstanken bland provinsens industri- och yrkesidkare ju ingalunda kunde anses röja något allmännare intresse hos dem, som hade att gifva utställningen dess innehåll, var det vunna resultatet nog för de män, hvilka fått utställningssaken sig anförtrodd, att utan tvekan eller dröjsmål fortskrida i sitt arbete.

Vid sammanträdet beslöts »att, innan definitivt beslut fattades beträffande utställningens hållande, uppdraga åt en särskild komitté, bestående af direktören M. Sommelius, stadsarkitekten Alfr. Hellerström och byggmästaren A. J. Wilson, att närmare utreda ekonomiska och öfriga med utställningen förbundna förhållanden» äfvensom att förberedelsevis underhandla med hofintendenten C. L. Bendix om öfvertagande af kommissariebefattningen vid utställningen. Denna komitté gick raskt till verket och rakt på målet; vid sammanträde den 14 oktober uppgjorde komittén för utställningen ett budgetförslag, som balanserade med ett belopp af kr. 155,000, beslöt vidare att föreslå bildande af en större utställningsstyrelse och uppgjorde förslag till dennas fördelning för arbetet i tre afdelningar, finans-, byggnads- och byråafdelning, med för hvardera angifvet arbetsområde, samt beslöt äfvenledes att anmoda ett större antal framstående män dels inom Helsingborgs stad och dels från Skånes öfriga städer och större industrisamhällen att inträda i utställningsstyrelsen, i hvilken äfven Malmö industriförening och handtverksföreningarna i provinsens öfriga städer skulle anmodas att invälja hvardera en medlem med suppleant.

Redan nästpåföljda dag, den 15 oktober, hölls sammanträde med de personer, tillhörande Helsingborgs stad, hvilka af komittén kallats att inga i utställningsstyrelsen, och fattades därvid åtskilliga afgörande beslut. Raskt hade utställningstanken vidgat sig från att, då den först väcktes, omfatta helt blygsamma dimensioner till att syfta mot en för hela provinsen planlagd utställning, och dock visade sig, då tanken nu skulle taga beslutets fasta form, detta ej kräfva någon minskning af dess omfattning, utan befanns densamma tvärtom hafva under den korta tid, som kunnat förunnas åt dess mognad, vunnit nog styrka och dristighet att famna öfver ett ytterligare vidgadt område.

Sammanträdets första beslut blef, »*att utställningen skulle omfatta provinserna Skåne, Halland och Blekinge, med rätt för utställningsstyrelsen att efter bepröfvande mottaga utställare jämväl från andra platser, i så fall dock utan täflan*», samt att utställningen skulle hållas öppen från början af juni till utgången af augusti månad.

Vid detta sammanträde konstituerade de närvarande sig såsom utställningsstyrelse, och beslöts vidare att i styrelsen invälja samtliga de personer, som förenämnda kommitterade tänkt sig såsom styrelsemedlemmar. Till styrelsens ständige ordförande utsågs direktören M. Sommelius, som, med undantag af det första, ledt de dittills för utställningsfrågan hållna sammanträdena, och till styrelsens vice ordförande valdes konsuln m. m. N. Persson, hvarjämte till styrelsens hedersordförande skulle kallas landshöfdingen m. m. G. Tornerhjelm. Samtidigt bestämdes, att styrelsens arbete skulle, på sätt kommitterade föreslagit, fördelas på tre underafdelningar, och utsågos ledamöter i dessa samt beslöts, att ordförandena i afdelningarna skulle utgöra ett utskott för att uppgöra förslag samt fatta beslut i sådana ärenden, som ansåges ej erfordra behandling af styrelsen i dess helhet.

Med antagande af ett budgetförslag, som upptog såsom inkomster inträdesafgifter till belopp af kr. 100,000, platshyror och provisioner till kr. 20,000 samt utgifter för byggnadsarbeten till kr. 100,000, planeringsarbeten till kr. 5,000 och administrations- och driftkostnader till kr. 50,000, sålunda utvisande en brist af kr. 35,000, som tänktes täckt genom förväntade anslag, beslöt styrelsen inga till stadsfullmäktige i Helsingborg med ansökan om dels ett anslag till utställningen af 10,000 kr. och dels ett räntefritt kreditivlån à 40,000 kr. äfvensom att begära anslag af Malmöhus läns hushållningssällskap med 6,000 kr. och af Kristianstads läns hushållningssällskap med 3,000 kr., af Landskrona—Helsingborgs järnvägsaktiebolag med 5,000 kr. och af Helsingborg—Hässleholms järnvägsaktiebolag likaledes med 5,000 kr. Samtidigt beslöts att hos stadsfullmäktige hemställa om upplåtelse af den öster om tornet Kärnan belägna delen af den s. k. Tornvången jämte en angränsande, staden tillhörig tomt i kvarteret »Kärnan», att användas till utställningsplats, samt om samma områdens erforderliga planering för sådant ändamål på stadens bekostnad.

Ehuru sålunda utställningsstyrelsen nu organiserat sig och trädt i verksamhet, måste gifvetvis frågan om utställningens vara eller icke vara ännu anses oviss. Penningeresurser, *nervus rerum* för de flesta företag och ej minst för en utställning, saknades ännu fullständigt, och utan grundval af en på förhand någorlunda tryggad ekonomi att bygga på kunde ingenting uträttas.

Första förutsättningen för att utställningen skulle blifva verklighet var därför, att stadsfullmäktige i Helsingborg beviljade det anslag och det förskott, hvarom styrelsen beslutit göra framställning, och det var i förlitande på stadsfullmäktiges beredvillighet härtill, som styrelsen börjat sitt arbete.

Styrelsens till Helsingborgs stadsfullmäktige ställda förväntningar

blefvo ej heller svikna, och länge behöfde styrelsen icke vara i saknad af det ekonomiska underlag för sitt arbete, som påräknats från staden. Den 21 oktober fattade stadsfullmäktige, efter föredragning af en kortfattad anmälan om sättet för utställningsstyrelsens tillkomst, öfver styrelsens af drätselkammarens utlåtanden beledsagade framställningar om anslag och kreditiv samt om upplåtelse af plats för utställningen följande beslut: »att ställa till styrelsens för industri- och slöjdutställningen förfogande dels ett kreditiv å 40,000 kronor med återbetalningsskyldighet i mån af utställningens tillgångar och mot villkor, att styrelsen jämväl från annat håll anskaffade motsvarande belopp, och dels ett anslag å 10,000 kronor utan annan återbetalningsskyldighet än efter kreditivet och i den mån ett eventuellt öfverskott af utställningen därtill kunde lämna tillgång;

äfvensom att för utställningens hållande upplåta den s. k. Tornvången och angränsande område, med skyldighet dock för utställningsstyrelsen att själf ombesörja och bekosta erforderliga planeringsarbeten».

Genom dessa beslut, med hvilka förknippades förbehåll om rätt för stadsfullmäktige att i utställningsstyrelsen insätta fem ledamöter, var hörnstenen och en god del af grunden lagd för utställningsföretaget, men det gällde att begagna tiden väl för allt arbete, som återstod.

III.

UTSTÄLLNINGENS ORGANISATION.

Af

K. E. NORRSELL.

En af utställningsstyrelsens första åtgärder var att försäkra sig om bistånd af en duglig och erfaren kommissarie, ett bistånd, som särskildt i detta fall, da för iscensättningen af hela den vidlyftiga apparat, som erfordras för en nutida utställning med något anspråk, fanns till förfogande en tidrymd af endast sex à sju månader i stället för några år.

Med förvärfvandet af hofintendenten C. L. Bendix till utställningens kommissarie undanröjdes hvarje grund till farhåga, att utställningen icke, för så vidt på kommissarien kunde ankomma, skulle stå färdig i rätt tid.

Till biträdande kommissarie utsågs direktören Ivar P:son Henning.

Såsom redan nämnts, hade styrelsen beslutit att fördela sig för det detaljerade arbetet i tre underafdelningar, benämnda finansafdelningen, byggnadsafdelningen och byråafdelningen, hvarjämte beståmts, att ordförandena i afdelningsstyrelserna jämte utställningsstyrelsens kassaförvaltare och kommissarien skulle jämte två suppleanter bilda ett s. k. arbetsutskott, med befogenhet »att uppgöra förslag samt fatta beslut i sådana ärenden, som ansåges ej erfordra behandling af styrelsen i dess helhet».

Sammansättningen af afdelningsstyrelserna och arbetsutskottet blef följande:

*finansafdelningsstyrelsen:**) direktören M. Sommelius, ordförande, borgmästaren G. Hoff, vice ordförande, konsuln N. Persson, grosshandlanden Axel Hammarlund och vice häradshöfdingen Richard Hägglöf;

byggnadsafdelningsstyrelsen: vice konsuln Oscar Trapp, ordförande, ingeniören H. Wilh. Widmark, vice ordförande, byggnadschefen kaptenen

---

*) Denna styrelses funktioner handlades i hufvudsak af utställningens skattmästare, vice häradshöfdingen R. Hägglöf. *Anm. af utgifvaren.*

M. Sperlings, stadsarkitekten Alfr. Hellerström och byggmästaren A. J. Wilson;

byråafdelningsstyrelsen: disponenten Henry Dunker, ordförande, ingeniören H. Bergengren, vice ordförande, andre stadsläkaren d:r Joh. Collin, grosshandlanden Otto Jönsson, fabrikören A. Kjellsson och bagaremästaren Fritz Murman:

arbetsutskottet: direktören M. Sommelius, ordförande, ingeniören H. Wilh. Widmark,*) disponenten Henry Dunker, vice häradshöfdingen R. Hägglöf och hofintendenten Carl L. Bendix, ledamöter, samt byggnadschefen kaptenen M. Sperlings och direktören Ivar P:son Henning, suppleanter.

Nödvändigheten för styrelsen att uppdraga detaljarbetet åt dessa utskott blef så mycket större, som styrelsen i dess helhet, efter det beslut fattats, att utställningen skulle omfatta utom Skåne äfven Halland och Blekinge, och styrelsen i anledning häraf kompletterats med ledamöter från de bägge sistnämnda provinserna, bestod af ett femtiotal på skilda orter bosatta medlemmar.

Uppdraget att vara utställningens arkitekt lämnades åt stadsarkitekten A. Hellerström, och kontrollautskapet öfver utförandet af utställningsbyggnaderna, fältets planering m. m. anförtroddes åt byggnadschefen kaptenen M. Sperlings.

Till utställningsstyrelsens sekreterare utsågs vice häradshöfdingen K. E. Norrsell.

Vid utställningsstyrelsens sammanträde i februari 1903 kunde utställningens ordförande meddela den för utställningens framgång löftesrika underrättelsen, att H. K. H. Hertigen af Skåne behagat åtaga sig att blifva utställningens beskyddare.

*

För begagnandet af det kreditiv å 40,000 kronor, som stadsfullmäktige i Helsingborg beviljat utställningen, hade, som förut nämnts, föreskrifvits såsom villkor, att motsvarande belopp anskaffades från annat håll. För att få detta villkor uppfylldt, vände sig utställningsstyrelsen till stadens invånare med framställning om tecknande af en garantifond. Denna vädjan möttes med allmän beredvillighet, och i synnerhet sedan af en enskild person gifvits det lysande föredömet af en garantiteckning för ett belopp af 30,000 kronor, sprang den tecknade garantisumman raskt uppåt och nådde, då teckningen afslutats, till omkring 197,000 kronor.

---

*) Som ordföranden i byggnadsafdelningsstyrelsen på grund af sitt riksdagsmannauppdrag ansågs förhindrad ingå såsom ledamot i arbetsutskottet, utsågs i stället vice ordföranden inom nämnda afdelningsstyrelse till ledamot af arbetsutskottet.

Anm. af utgifvaren.

Anslag hade före utgången af år 1902 beviljats utställningen:

förutom af stadsfullmäktige i Helsingborg	kr.	10,000: —
af Malmöhus läns Kungl. hushållningssällskap	»	3,000: —
» Kristianstads » » »	»	1,500: —
» Blekinge » » »	»	750: —
» Helsingborg—Hessleholms järnvägsaktiebolag	»	4,000: —
» Landskrona och Helsingborgs järnvägar	»	3,000: —
» Helsingborg—Raa—Ramlösa järnvägsaktiebolag	»	2,000: —
Summa anslag	kr.	24,250: —

I en ny, af kommissarien med ledning af erfarenheten från Gefle-utställningen 1901 uppgjord budget beräknades utställningens inkomster — förutom anslag — till 187,000 kronor (däraf inträdesafgifter till 137,000 kronor); och skulle alltså å inkomstsidan finnas ett sammanlagdt belopp af omkring kr. 210,000 att räkna med.

Utgifterna voro emellertid beräknade till en summa af kr. 235,000, hvadan budgeten utvisade en brist å kr. 25,000, för hvilkens täckande anlitande af stadens kreditiv och den inom samhället tecknade garantifonden skulle kunna ifrågakomma.

Bland de beräknade inkomsterna utgjordes en post å 15,000 kronor af vinst å tombola. Tillstånd till anordnande af sådan vid utställningen meddelades genom nådigt bref den 17 april 1903, med föreskrift att, om å lotteriet uppstode öfverskott, som ej erfordrades till betäckande af omkostnaderna för utställningen, detsamma skulle, efter Kungl. Maj:ts bestämmande, användas till något ändamål afseende näringarnas främjande eller ock något välgörande ändamål.

Förutom de direkta penningeanslagen kom utställningen i åtnjutande af åtskilliga särskilda förmåner från Helsingborgs stads sida. Sålunda berättigades utställningen att för eget behof använda gas, vatten och elektrisk ström afgiftsfritt, så framt utställningen ej komme att efter honorerande af samtliga sina förbindelser, däri dock ej inbegripen återbetalning af platshyror, lämna öfverskott. För samma händelse åtog sig staden att bekosta erforderlig bevakning af brandmanskap inom utställningsområdet.

En särskild inkomstkälla bereddes utställningen därigenom, att det invid utställningsplatsen belägna minnesmärket tornet Kärnan med omgifningar, på stadens bekostnad försatta i planeradt och med utställningsområdet i öfrigt öfverensstämmande skick, införlifvades med utställningsfältet och utställningen berättigades att uppbära inträdesafgiften af besökande å Kärnan, mot villkor att till staden erlades en afgift, motsvarande den nettoinkomst staden senaste året haft af enahanda inträdesafgifter.

Från uppförandet af byggnad för erforderlig utställningsrestauration befriades utställningen genom af staden lämnadt medgifvande om uthyrning at utställningsstyrelsen af en större restaurationsbyggnad, som för stadens räkning skulle uppföras med ett för en sådan idealiskt läge å krönet af den staden och sundet behärskande höjdplatå, till hvilken utställningsfältet var förlagdt, och invid dettas hufvudingång samt den statliga terrassanläggning, som, beräknad att vara fullbordad till tiden för utställningens öppnande, skulle förbinda sagda platå med stadens stortorg.

Ett synnerligen värdefullt tillmötesgående visades utställningen af ägarne till tvänne utställningsområdet angränsande fastigheter genom kostnadsfri upplåtelse af deras å platåkrönet belägna, vidsträckt utsikt erbjudande trädgårdar, tack vare hvilkas intagande i utställningsområdet dettas sällspordt vackra läge först kom till sin fulla rätt.

Sedan det visat sig, att industrihallens utrymme var otillräckligt för att där inrymma den efter anmälningstidens utgång gjorda anmälningen från staden Helsingborgs institutioner, anslog staden ytterligare ett belopp af 2,500 kronor för en tillbyggnad till hallen, hvari inrymdes Helsingborgs stads, dess skolors och andra offentliga inrättningars utställningar.

Till lättnad för deltagandet i utställningen lände, att af Helsingborgs stad frihet beviljades från hamnumgälder för sjöledes ankommande utställningsföremål och att fri återtransport för utställningsföremål medgafs af Kungl. Maj:t för statens järnvägar samt af styrelserna för ett stort antal enskilda järnvägar och af några ångbåtsbolag. Kungl. telegrafstyrelsen ställde ett större antal fria telefoner till utställningens förfogande, och kom af dessa ett flertal till användning i de åt pressen upplåtna lokalerna, hvilka för öfrigt välvilligt försågos med inventarier och utensilier af flera utställare.

Åt utställningsbyrån, hvilken öppnades i november 1902, upplätos kostnadsfritt nödtorftiga lägenheter i staden tillhörig, utställningsfältet närbelägen byggnad, hvarest byrån kvarblef, tills den kort före utställningens öppnande kunde inflyttas i den till utställningen hörande administrationsbyggnaden.

Vid sammanträde med utställningsstyrelsen den 3 november 1902 fastställdes, i närmaste öfverensstämmelse med af kommissarien uppgjordt förslag, *allmänna bestämmelser* och *program* för utställningen af följande lydelse:

Industri- och Slöjdutställningen i Helsingborg 1903.

Allmänna bestämmelser.

§ 1.

Tid och omfång.

Styrelsen för Industri- och Slöjdutställningen i Helsingborg 1903, hvilken kommer att anordnas i anslutning till 21:sta allmänna skånska landtbruksmötet, får härmed inbjuda till deltagande i denna utställning.

Utställningen, som kommer att öppnas den 10 juni 1903 och fortfara ungefär tre månaders tid, är ämnad att omfatta råämnen för industriella behof äfvensom alster af handtverk och fabriksdrift, i första rummet från Malmöhus, Kristianstads, Hallands och Blekinge län, samt i fall utrymmet det medgifver äfven från andra län. Representanter för vissa industrigrenar, hvilkas deltagande kan vara till nytta och af intresse, komma att särskildt inbjudas till att deltaga i utställningen.

§ 2.

Förvaltning.

Utställningen anordnas af en styrelse bestående af:

Hedersordförande: Landshöfdingen G. Tornerhjelm.

Ordförande: Direktören Malte Sommelius.

v. Ordförande: Konsuln N. Persson.

Ledamöter: Tunnbindaremästaren S. Andersson, Malmö; Hofintendenten Carl L. Bendix, Stockholm; Ingeniören Harald Bergengren, Hbg; Disponenten Henrik Berggren, Karlskrona; Grosshandl. Alb. Bergman, Ronneby; Godsägaren S. B. Bruhn, Vallda; Kaptenen H. Byström, Sölvesborg; Doktorn Joh. Collin, Hbg; Disponenten F. Daumann, Skromberga; Direktören Henry Dunker, Hbg; Direktören J. Ehrnberg, Cimbrishamn; Grosshandl. Carl Engström, Eslöf; Ing. Victor Fick, Halmstad; v. Konsuln Th. Funder, Ystad; Fabrikören N. A. Grönvall, Engelholm; Grosshandl. Axel Hammarlund, Hbg.; Arkitekten Alfr. Hellerström, Hbg; Direktören Ivar P:son Henning, Hbg; Direktören H. Henriksson, Laholm; Borgmästaren G. Hoff, Hbg; Kaptenen H. Holmberg, Malmö; v. Häradshöfdingen Richard Hägglöf, Hbg.; Grosshandl. Otto Jönsson, Hbg; Fabrikören A. Kjellson, Hbg; Fabriksidkaren F. H. Kockum, Malmö; Direktören Alf. Larson, Granefors; Lektorn Edv. Lindahl, Malmö; v. Konsuln C. J. F. Ljunggren, Kristianstad; Bagaremästaren Fritz Murman, Hbg; Kaptenen Åke Nordenfelt, Höganäs; Grossh. Gustaf Quiding, Karlskrona; Direktören G. W. Roman, Olofström; Fabrikören E. H. Schollin, Karlskrona; Disponenten V. Schwartz, Billesholm; Disponenten Herman Skantze, Karlskrona; v. Konsuln G. Smith, Trelleborg; Doktorn Otto Smith, Karlshamn; Kaptenen M. Sperlings, Hbg; Konsuln C. A. Svahn, Karlskrona; Byggmästaren Svante Svensson, Karlshamn; Direktören C. Tranchell, Landskrona; v. Konsuln Oscar Trapp, Hbg; v. Konsuln W. Westrup, Lund; Ing. H. W. Widmark, Hbg; Byggmästaren A. J. Wilson, Hbg.

Jämlikt styrelsens beslut är den närmaste ledningen af utställningen uppdragen åt ett arbetsutskott bestående af:

Ledamöter: Direktören Malte Sommelius, ordf., Hofintendenten Carl L. Bendix, Direktören Henry Dunker, v. Häradshöfdingen Richard Hägglöf, Ingeniören H. W. Widmark.

Suppleanter: Direktören Ivar P:son Henning, Kaptenen M. Sperlings.
Kommissarie: Hofintendenten Carl L. Bendix.
Bitr. Kommissarie: Direktören Ivar P:son Henning.
Skattmästare: v. Häradshöfdingen Richard Hägglöf.
Arkitekt: Stadsarkitekten Alfr. Hellerström.

§ 3.

Anmälan om deltagande.

Anmälan om deltagande i utställningen skall vara insänd till Industriutställningens byrå, Helsingborg, senast den 31 December 1902 i öfverensstämmelse med fastställda formulär, hvilka utlämnas afgiftsfritt af Ordförandena i de resp. Handtverks- och Industriföreningarna i städerna inom Skåne, Halland och Blekinge. Dessutom af i § 2 här ofvan uppräknade ledamöter samt af *Industriutställningens Byrå,* Helsingborg, hvilken lämnar alla nödiga upplysningar beträffande utställningen.

Önskar utställare sina föremål »utom täflan», skall detta å anmälningssedeln angifvas.

Obs.! Anmälan pröfvas af kommissarien, som före den 15 Mars 1903 *meddelar, om och i hvilken utsträckning anmälan antagits.*

§ 4.

Uteslutna föremål.

Uteslutna från utställningen äro följande varuslag:

Lätt antändliga eller i öfrigt farliga ämnen.

Följande varuslag få dock utställas i ofarliga efterbildningar:

Sprängämnen, fyrverkeripjäser, knallhattar, tändstickor och dylikt. Prof å dessa böra likväl tillhandahållas vederbörande jury.

Skrymmande gods eller varuslag, som till följd af sin beskaffenhet kunna verka störande på de besökandes trefnad, mottagas endast på vissa villkor, som vederbörande kommissarie äger föreskrifva.

Följande varuslag få endast utställas i slutna kärl af ej alltför stora dimensioner:

Alkohol, sprit, oljor, syror och i allmänhet sådana ämnen, som kunna skadligt inverka på andra utställda föremål eller störa den besökande allmänheten.

§ 5.

Inpackning och afsändning.

Utställningsföremål måste vara omsorgsfullt inpackadt, och hvarje kolli försedt med utställares namn och adress samt märke, som utställningsstyrelsen tillhandahåller.

Från järnvägsstation eller hamn i Helsingborg till utställningsplatsen ombesörjer utställningsstyrelsen, utan kostnad för utställaren, all transport af kolli, hvilkas vikt enligt fraktsedeln ej öfverstiger 500 kg., dock utan att ikläda sig något ansvar för möjligen uppkommande skador. För kolli utöfver denna vikt, äfvensom för järnvägsvagnar och dylikt, hvars forslande till och från utställningsplatsen nödvändiggör särskilda anordningar, bekostar utställaren själf transporten.

Fraktfrihet resp. fraktnedsättning för utställningsföremål har begärts å statens och enskilda järnvägar.

§ 6.

Uppackning och anordning m. m.

Kollis öppnande samt föremålens uppackning och anordning ombesörjas af utställaren ofördröjligen efter godsets ankomst till utställningsplatsen.

För tomlårars magasinering upplåtes plats afgiftsfritt. Utställningsstyrelsen ikläder sig dock icke något ansvar för desamma.

Föremål utställes under utställarens namn, honom dock obetaget att å detsamma angifva namnet å den eller de personer, som väsentligen biträdt vid dess förfärdigande.

Utställare äge rätt att åsätta föremål försäljningspris.

Antagna föremål mottagas endast under tiden 25 April—30 Maj 1903.

Utställningsföremål skall vara uppställdt å därför anvisad plats *före den 7 Juni 1903;* i annat fall förlorar utställare all rätt till platsen och har förverkat därför erlagd platshyra. Utställningsföremål får ej utan kommissariens medgifvande bortföras under utställningstiden. Undantag härifrån göres för tillfälliga utställningar eller varor, som äro underkastade förskämning.

Föremål, *som ej den 7 Juni 1903 finnas uppställda på anvisad plats inom utställningen,* magasineras för utställarens risk och räkning.

*Utställare uppmanas att **ej** uppskjuta med inlämnandet af resp. utställningsföremål till de sista dagarna.*

§ 7.

Platshyra. Drifkraft.

Platshyra erlägges vid anmälningen enligt följande taxa:

För kv.-meter golfyta, fri från alla sidor, uti utställningsbyggnaderna			Kr. 5: —
» » » invid vägg,	»	»	» 4: —
» löpande meter väggyta	»	»	» 3: —
» kv.-meter plats i det fria			» 3: —.

Frihet från erläggande af platshyra medgifves utställare af föremål, tillhörande elfte gruppen, äfvensom obemedlade utställare.

I den mån utställningens ekonomi det tillåter, återbäres den erlagda platshyran.

Ånga, vatten, gas och elektricitet, äfvensom drifkraft från roterande axel, tillhandahållas utställare mot särskild afgift. All anordning af ledningar från hufvudledningen till de utställda föremålen bekostas af utställaren, likaså särskild grundläggning för utställdt föremål.

§ 8.

Utställningsmateriel.

Utställare har att själf bekosta bord, skåp och montrer, och skall ritning å dessa insändas till utställningens byrå ***samtidigt*** med anmälningssedlarna.

§ 9.

Nedtagning och inpackning.

Efter utställningens slut börjas, så snart kommissarien det medgifver, nedtagning och inpackning af föremålen, i den ordning kommissarien föreskrifver och genom utställarens försorg. Arbetet härmed skall vara afslutadt inom tre veckor. Hvad som ej då är bortfördt magasineras för utställarens risk och räkning. Efter

den 1 Dec. 1903 säljas de sålunda magasinerade varorna utan vidare på auktion. Behållningen häraf tillfaller utställningen.

§ 10.

Katalog. Affischering.

Officiella kataloger komma att genom utställningsstyrelsens försorg upprättas, upptagande utställares namn, firma, adress och yrke samt, enligt särskilda bestämmelser, förteckning å de utställda föremålen i deras helhet eller delvis.

Vägledningar o. d. för besökande komma genom utställningsstyrelsens försorg att utgifvas.

Utställningsstyrelsen förbehåller sig uteslutande rätt till all annonsering, affischering eller annat slag af kungörelser inom utställningsområdet. Anslag, som utställare önskar uppsätta å eller inom sin monter, skall först godkännas af kommissarien.

§ 11.

Kopiering.

Utan utställares samtycke få inga kopior, mått, skisser eller fotografier tagas af de utställda föremålen; ej heller få kameror utan särskildt tillstånd medföras. Sådant tillstånd, för hvars erhållande särskild betalning erlägges, lämnas icke för apparater öfverstigande 8 × 8 cm. till annan än af utställningsstyrelsen befullmäktigad fotograf.

Utställare må dock ej hindra, att vyer af större partier af utställningen tagas och reproduceras.

§ 12.

Frikort.

Utställare och hans vid utställningen behöfliga personal erhålla frikort enligt närmare bestämmelser, som framdeles komma att meddelas.

§ 13.

Bevakning och renhållning.

Utställningsstyrelsen anställer behöfligt antal betjäning, som har att upprätthålla ordning samt tillse, att utställningsföremål ej utsättes för skada. Dock ikläder sig utställningsstyrelsen intet som helst ansvar i detta afseende.

Utställare äge dock rätt att hålla egen personal vid sina respektive utställningar. För densammas görande och låtande ikläder sig utställare ansvar.

Utställningsföremålens renhållning åligger utställaren och måste äga rum dagligen före utställningens öppnande. På därom gjord anhålian åtager sig dock utställningsstyrelsen att på utställarens bekostnad verkställa renhållningen.

§ 14.

Försäljning af föremål.

Rätt till detaljförsäljning af utställda föremål, äfvensom af sådana, som delvis eller i sin helhet tillverkas inom utställningsområdet, kan förvärfvas efter öfverenskommelse med kommissarien.

För såldt föremål erlägges en provision af 5 %. Efter gjord anmälan om försäljningen tillhandahållas etiketter att å föremålet anbringas, utvisande, att det är såldt.

§ 15.

Brandförsäkring.

Utställningsstyrelsen åtager sig att för utställares räkning ombesörja brandförsäkring å utställdt föremål, om anmälan därom göres å anmälningssedeln.

§ 16.

Prisbedömning.

Föremål skall, för att kunna prisbelönas, vara utställdt af tillverkaren själf och åtföljdt af prisuppgift samt icke allenast äga företräde framför andra af samma slag, som vid utställningen förefinnas, utan äfven i sig själf vara prisgiltigt.

Under juryns dom falla alla utställda föremål med undantag af:

1) Litteratur och elevarbeten.

2) Föremål, som af respektive utställare anmälts ställda »utom täflan».

Kollektivutställningar bedömas såsom sådana endast i det fall, att respektive deltagare i anmälningssedelns anmärkningskolumn förklarat sina däri anmälda tillverkningar undantagna från särskildt bedömande. Detta gäller dock icke kollektivutställningar tillhörande 11:te gruppen.

Af handelsagenter eller återförsäljare anordnade kollektivutställningar få under inga omständigheter bedömas såsom sådana.

Prisdomare, som tillika är utställare, äger ej deltaga i bedömandet af egen utställning, men är berättigad att vid mottagandet af val till prisdomare ställa sin utställning »utom täflan».

§ 17.

Belöningar.

De vid utställningen förekommande belöningarna äro:

1) Diplom för guldmedalj, åtföljdt af bronsmedalj.

2) Silfvermedalj.

3) Bronsmedalj.

4) Hedersomnämnande;

hvarjämte

5) Medarbetarediplom kan tillerkännas af utställare anmäld person, hvilken inlagt synnerlig förtjänst om prisbelönadt utställningsföremåls tillverkning.

Utställare vare i öfrigt skyldig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter och ordningsregler, som för utställningen komma att utfärdas.

Helsingborg i November 1902.

För Styrelsen för Industri- och Slöjdutställningen i Helsingborg 1903.

G. Tornerhjelm
Landshöfding.
Hedersordförande.

Malte Sommelius
Direktör.
Ordförande.

N. Persson
Konsul.
v. Ordförande.

Carl L. Bendix
Hofintendent.
Kommissarie.

Program för Industri- och Slöjdutställningen i Helsingborg 1903.

Första gruppen.

Sten-, mineral-, kol-, torf-, malmförädlings- och metallindustri.

Alster från järn- och andra grufvor, stenhuggerier, sliperier och hyflerier, kalk-, cement-, gips-, krit-, porslin-, kakel-, lergods-, tegel- och glasbruk, samt grafit-, svafvel-, vitriol- och malmanrikningsverk, äfvensom brännmaterial såsom kol, torf och alunskiffer.

Alster från masugnar, blyhyttor, guld-, silfver-, koppar-, nickel-, kobolt- och zinkverk, från järn- och stålverk, gjuterier, tillverkare af kätting och andra smidesarbeten, galvaniseringsverk, hagel-, guld- och silfvervaru- samt andra metallfabriker.

Andra gruppen.

Verktyg, redskap och maskiner af alla slag, skepps-, båt- och pråmbyggeri.

Verktyg och redskap för industriella behof eller till hvardagslifvets tjänst, vagnmakeriarbeten, urmakeriarbeten, matematiska, fysiska och kirurgiska instrument, redskap och verktyg till samhällelig tjänst: sundhetsvård, eldsläcknings- och lifräddningsredskap, maskiner (öfriga slag), lokomotiv, järnbane- och spårvägsmateriel, automobiler och velocipeder.

Tredje gruppen.

Träindustri.

Råämnen, alster från sågverk, hyflerier och andra träförädlingsfabriker, svarfverier, käpp-, bobin-, rullgardin-, persienn-, reveteringsmatt- och korgfabriker, kammakeri-, borst-, halm-, kork-, tunnbinderi- och drittelfabriker, skulpteradt trä och pyrotypi.

Fjärde gruppen.

Textil- och beklädnadsindustri.

Alster från spinnerier, väfverier, färgerier, blekerier och repslagerier samt vadd-, filt-, och juteväfsfabriker äfvensom snörmakeriarbeten.

Alster från hatt-, möss-, hängsel-, paraply-, galosch-, trikå- och stickfabriker samt skrädderi- och andra sömnadsarbeten.

Femte gruppen.

Skinn- och läderindustri.

Alster från garfverier och sämskskinnsfabriker, sadelmakeri-, handskmakeri- samt skinn- och pälsvaruarbeten; sko- och skonåtlings- samt skomakeriarbeten.

Sjätte gruppen.

Pappersindustri, grafiska arbeten, måleri-, dekorations- och förgyllningsarbeten.

Alster från papp- och pappersbruk, lito- och kemigrafiska anstalter, tapetfabriker, tryckerier, bokbinderier, etui-, kartong- och portföljarbeten, fotografier, gravörsarbeten och ritningar.

Sjunde gruppen.

Kemisk-teknisk industri.

Alster från trämasse-, tändsticks- och benmjölsfabriker, benstampar, färg- och fernisse-, lim-, gelatin-, valsmasse-, olje-, soda-, sprängämnes- och stubinfabriker,

gummi-, stearinljus-, stärkelse-, potatismjöl-, svafvelsyre-, såp-, tvål-, parfym-, träolje-, aseptin- och bläckfabriker.

Åttonde gruppen.

Närings- och njutningsmedel.

Alster från kvarnverk, bagerier, bryggerier, brännerier, destilleringsverk, mineralvattens- och läskedryeksfabriker, tillverkningar af punsch och likörer, vin-, saft-, chokolad-, karamell-, konfekt-, eakes- och marmeladfabriker, kaffe-, kaffesurrogat- och margarinfabriker, talgraffinaderier, mälterier, sockerbruk, tobaks- och cigarrfabriker samt från öfriga fabriker för tillverkning af närings- och njutningsmedel.

Nionde gruppen.

Elektroteknisk industri.

Tionde gruppen.

Musikaliska instrument.

Orglar, blås- och stränginstrument, positiv, dragspel, trummor, automatiska och mekaniska, samt delar och tillbehör därtill.

Elfte gruppen.

Husslöjd och fruntimmersarbeten, kollektiva utställningar af undervisningsmateriel och handslöjd m. m.

Tolfte gruppen.

Sport- och turistväsen.

Med industri- och slöjdutställningen förenades tva specialutställningar, en konstutställning och en trädgårdsutställning, hvilka hvar i sin man, men i synnerhet den förstnämnda, bidrogo att skänka intresse och bestående värde åt utställningarna som helhet betraktade.

Konstutställningen, ehuru förlagd inom industriutställningens hank och stör, var fullt fristående med egen styrelse och förvaltning samt självständig ekonomi.

Trädgardsutställningen var däremot att anse sasom en gren af industriutställningen, i det att initiativet till densamma togs af styrelsens för sistnämnda utställning arbetsutskott, som till trädgardsutställningens ordnande, prisbelöningar m. m. anslog nödiga medel samt uppdrog arbetet med utställningens åstadkommande, ordnande och ledning at en särskild styrelse, bestående af professorn B. Jönsson, ordförande, professorn Hjalmar Nilsson, trädgårdsmästarne N. P. Jensen och Albert Hedström, stadsträdgårdsmästaren O. Landsberg och kammarjunkaren W. Peyron.

Den korta tid, som fanns till förfogande för alla förberedelser till utställningen, kräfde icke minst ett energiskt arbete för att göra utställningen känd, med snaraste bland dem, som kunde påräknas sasom utställare, och vidare ej blott eget land och rike rundt utan äfven i grann-

länderna för hitledande af den främlingsström, som man gärna ville vänta till utställningen. Det första målet naddes dels genom tidningsannonsering och välvilligt omnämnande i tidningspressen, dels ock genom medverkan af de representativa personer på skilda orter inom de trenne provinser utställningen omfattade, hvilkas intresse för utställningen man påkallat.

För utställningens bekantgörande bland den stora allmänheten anlitades, förutom redan nämnda faktorer, annonsering medelst en särskild, af professorn O. Björck konstnärligt utförd affisch, framställande, med den ärevördiga »Kärnan», festligt flaggprydd, i förgrunden, en från utställningsplatsen tagen vy af den där nedanför belägna delen af staden, det af segel och ångare lifvade sundet och en strimma af den bokskogsklädda danska kusten. Denna affisch, utförd i tvänne storlekar af dels 1,20×0,90 m. dels 0,60×0,45 m., uppsattes å en mängd järnvägsstationer och ångbåtar i Sverige, Norge och Danmark. En kopia af affischen i färgtryck, anbragt å små, tunna pappersblad, utdelades i 15,000 exemplar till stadens affärsmän m. fl., hvilka spredo dem till affärsvänner och andra.

Dessutom hade för att i Danmark sprida kännedom om utställningen till utställningens ombud antagits Dansk Reisebureau, med hvilken, äfvensom med Dampskibsselskabet Öresunds direktion, öfverenskommelse träffats om försäljning af biljetter till utställningen. Äfvenså annonserades om utställningen å musikprogrammen i Köpenhamns Tivoli, i Klampenborg och i Marienlyst.

För att tillhandagå pressen med underrättelser om utställningen tillsattes ett särskildt pressombud, hvartill utsågs direktören A. Roosval.

Sedan anmälningstiden utgått, öfverlämnades i förfarna händer de ingalunda oviktiga uppdragen att ordna de särskilda utställningarna, i det att direktören A. Roosval och ingeniören G. Matthiesen fingo sig anförtrodt att ordna, den förre fotografiutställningen och den senare utställningarna i maskinhallen samt i industrihallen med undantag af de i denna jämväl inrymda fotografi- och slöjdutställningarna.

Slöjdutställningarna ordnades för Malmöhus län af fil. d:r E. Ingers, för Kristianstads län af v. konsuln C. J. F. Ljunggren och för Blekinge län af kaptenen friherre A. Leijonhjelm.

Förutom redan uppgifna funktionärer blefvo vid utställningen anställda: davarande löjtnanten Staël von Holstein såsom vaktchef, kaptenen N. Persson, af Kungl. Maj:ts befallningshafvande förordnad till kontrollant öfver tombolalotteriet, bankkamreraren C. Jönsson såsom kassakontrollant och speditören J. M. Jonsson såsom föreståndare för speditionsafdelningen.

* * *

En af de mest maktpåliggande och svårlösta uppgifterna i och för utställningens åstadkommande var det byggnadsafdelningen lämnade upp-

draget att med begagnande af den tid af vintern, då väderleken tillät sådant arbete, samt de därefter återstående varmånaderna besörja uppförandet af samtliga utställningsbyggnaderna, däribland en industrihall med c:a 6,500 kv.-meters golfyta och en maskinhall om c:a 2,200 kv.-meters golfyta, äfvensom förvandling af det åkerfält, hvarest utställningen skulle förläggas, till en prydligt ordnad anläggning. Tack vare energi och omtanke samt för arbetet gynnsamma väderleksförhallanden löste byggnadsafdelningen sin svåra uppgift på ett tillfredsställande sätt.

Samtliga utställningsbyggnaderna voro i god tid färdiga att tagas i bruk, och äfven planerings- och planteringsarbetena blefvo i rätt tid fullbordade, så att utställningsplatsen vid utställningens öppnande tedde sig i prydligaste skick.

För att underlätta beredandet af bostäder åt utställningsbesökande tillsattes af utställningsstyrelsen och landtbruksmötesbestyrelsen gemensamt en inkvarteringskommitté, bestående af godsägaren P. Paulson å Ekeberga, utsedd af landtbruksmötesbestyrelsen, ordförande, samt disponenten H. Dunker, vice ordförande, och direktören Ivar P:son Henning, utsedda af utställningsstyrelsen, hvilken kommitté hade att upprätta en inkvarteringsbyrå med särskild föreståndare. Byråns verksamhet beslod i att efter därom skedd annonsering mottaga anmälningar af rum till uthyrning under utställningstiden, besiktiga de anmälda rummen och efter deras olika beskaffenhet åsätta dem skäliga hyrespris, att sedermera åt resande, som därom anlitade byrån, anvisa lämpliga bostäder, äfvensom att anordna billighetskvarter i därför upplåten skolhusbyggnad.

Till inkvarteringsbyråns föreståndare antogs ryttmästaren Emil Rydin.

I början af april månad utsändes till samtliga utställare angående försändningen af utställningsföremålen följande

Cirkulär.

Till vederbörande utställares kännedom meddelas följande rörande inpackning, märkning, försändning m. m. af föremål, afsedda för Industri- och Slöjdutställningen i Helsingborg 1903.

1. Inpackning.

Vid inpackning iakttages:

att starka, men ej större lådor, än som nödvändigt är, användas;

att packningen sker med omsorg, hvarvid torrt och rikligt packmaterial, såsom hö, halm eller spån, bör användas;

Obs.! Man bör i allmänhet undvika att uti lådan fastskrufva eller fastbinda föremålen, ty under transporten taga de då lätt skada, hvaremot ett elastiskt packmaterial, såsom hö eller halm, skyddar mot stötar och skakningar;

att glas i ram till montrer eller dylikt bör omgifvas med papper på ömse sidor och helst packas för sig i särskilda lådor, å hvilkas lock och sidor målas ordet »Glas»; hvilken beteckning äfven bör åsättas lådor innehållande andra ömtåliga föremål;

att packlådorna förses, såvidt möjligt är, med hela lock, hvilka fastsättas med gångjärn samt igensättas *med skrufvar* och ej med spik, emedan lådorna eljest lätt skadas vid öppnandet och göras obrukbara.

2. Märkning.

Hvarje kolli, innehållande utställningsgods, bör förses med 3:ne af utställningens byrå tillhandahållna, med samma nummer försedda och af utställaren vederbörligen ifyllda kollimärken, af hvilka, då kolli utgöres af packlåda, ett omsorgsfullt *fastklistras och nubbas* utanpå locket samt ett på hvar och en af lådans kortsidor. Å utställningsföremål, som sändas oinpackade, t. ex. större järnpjäser o. d., fästas 2 kollimärken på trälappar, hvilka medelst järntråd noga bindas vid det sålunda sända föremålet å olika, såvidt möjligt skyddade ställen.

Härjämte iakttages, att å insidan af lådans lock och sidor skrifves eller målas samma nummer, som finnes å kollimärkena och hvilket nummer bör angifvas äfven å fraktsedeln.

3. Förteckningar.

Hvarje utställare bör öfverst uti hvarje låda inlägga en noggrann förteckning öfver de föremål lådan innehåller samt anvisning om de särskilda försiktighetsmått, som böra iakttagas vid uppackningen.

Ifall godset sändes inpackadt, inlägges *en* förteckning, hvartill formulär medföljer, i den packlåda, för hvars innehåll den redogör, och *en andra* förteckning, upptagande antalet af alla kolli, som hafva samma nummer, äfvensom kollinas innehåll, insändes per post till *Utställningens byrå.* Dit insändes äfven den i *ett* exemplar upprättade förteckningen öfver sådana föremål, som sändas utan särskild inpackning.

4. Försändning.

Samtliga för utställningen afsedda föremål åtnjuta fri återfrakt *å statens järnvägar* samt å följande enskilda järnvägar:

Karlskrona—Wexiö, Kristianstad—Hessleholms och Kristianstad—Åhus, Göteborg—Borås, Halmstad—Bolmens, Helsingborg—Hessleholm och Klippan—Eslöfs, Hessleholm—Markaryd och Markaryd—Weinge, Karlshamn—Vislanda och Hönshylte—Qvarnamåla, Landskrona och Helsingborgs, Lund—Trelleborgs och Lund—Kjeflinge, Malmö—Genarps, Malmö—Ystads, Ystad—Eslöfs, Ystad—Brösarps, Ystad—Gärsnäs, Gärsnäs—S:t Olofs, Börringe—Östratorps och Ystad—Skifarps, Mellersta Blekinge, Sölvesborg—Kristianstads och Östra Skånes järnvägar.

Å följande järnvägar är fraktfrihet såväl till som från utställningen beviljad: Halmstad—Nässjö och Kristianstad—Immelns.

Hallands Ångbåtsaktiebolag och Ångfartygsaktiebolaget Södra Sverige hafva medgifvit, att utställningsföremålen må transporteras till och från Helsingborg mot half afgift.

Vid transporten är att iakttaga:

a) att hvarje kolli skall vara försedt med ofvan omförmälda kollimärken, hvarå afsändarens nummer, namn och adress skola vara inskrifna;

b) att, om utställningsföremål skulle vara af sådan beskaffenhet, att hinder möter för hvarje särskild dels förseende med kollimärke, må i stället jämte fraktsedel aflämnas det »Meddelande angående anmälan om deltagande i utställningen», som af Utställningskommissariatet tillsändts utställarne;

c) att hvarje sändning skall, då den vid stationen aflämnas, vara åtföljd af i vanlig ordning upprättad fraktsedel, adresserad till Industri- och Slöjdutställningen i Helsingborg och å hvilken utsättes ordningstalet å det eller de kollymärken, som äro godset åsatta, t. ex. $^{1000}/_1$, $^{1000}/_2$, $^{1000}/_3$ o. s. v.;

d) att för utställningsföremål, som önskas fraktfritt återsända, skola vid återsändningen aflämnas de af utställningsstyrelsen för föremålens utställning utfärdade anmälningsbevis, hvarå skall vara angifvet, från hvilka stationer föremålen gått till utställningsorten; skolande dessa bevis åtfölja sändningarna till ursprungliga afsändningsstationen.

För sändningar från station å järnväg, som icke beviljat afgiftsfri transport af utställningsföremål, skall den frakt, som utgår för transport från denna station till Helsingborg, *ovillkorligen* erläggas af utställaren vid afsändningen.

Från järnvägsstation eller hamn i Helsingborg till utställningsplatsen ombesörjer utställningsstyrelsen, utan kostnad för utställaren, transport af kolli, hvilkas vikt enligt fraktsedeln ej öfverstiger 500 kg., dock utan att ikläda sig något ansvar för möjligen uppkommande skador. För kolli utöfver denna vikt, äfvensom för järnvägsvagnar och dylikt, hvars forslande till och från utställningsplatsen nödvändiggör särskilda anordningar, bekostar utställaren själf transporten.

5. Tid för föremålens mottagning m. m.

Antagna föremål mottagas endast under tiden 1—30 Maj. Efter sistnämnda dag befordrar utställningen intet gods.

Skulle utställningens anordnande anses kräfva längre tid än den här angifna, kan utställare efter särskildt meddelande till *Utställningens byrå* erhålla tillstånd att före den 1 Maj börja iordningställandet.

Kollis öppnande samt föremålens uppackning och anordning böra af utställarne *ofördröjligen* ombesörjas efter godsets ankomst till utställningsplatsen.

Den 6 Juni måste alla föremål vara uppställda på anvisad plats.

Vid den revision, som göres den 8 och 9 Juni, undanforslas alla föremål, hvilka icke äro placerade enligt föreskrift, och magasineras för utställarens risk och räkning.

Utställare uppmanas att ej uppskjuta med insändandet af sina utställningsföremål till de sista dagarna.

Helsingborg i April 1903.

Kommissariatet.

Obs.! Inga föremål mottagas efter den 1 Juni.
Obs.! Utställare torde noga beakta innehållet af detta cirkulär.

IV.

UTSTÄLLNINGSOMRÅDET.

AF

M. SPERLINGS.

Fig. 8. Konung Oscar II:s terrass. Uppgangen till utställningen.

Utställningen var förlagd till höjdplatån vid Kärnan emellan platåns krön och Bergaliden och begränsades i söder af allmänna läroverkets tomt och i norr af tilltänkt gata längs kvarteret Tornet, hvarjämte för Nykterhetsrestaurationen togs i anspråk ett väster om läroverkets tomt beläget trädgårdsområde, hvilket medelst bro öfver mellanliggande väg stod i förbindelse med det förstnämnda området.

Två entréer funnos, hufvudentréen från Konung Oscar II:s terrass och den andra vid Bergaliden, midt för spårvägens hållplats därstädes.

Nämnda områden tillhöra Helsingborgs stad med undantag af 7,700 kvm, som ägas af herr direktören Fr. Henckel, och 1,000 kvm. tillhöriga herr grosshandlaren Aug. Sylvan, och hvilka arealer, som utgöras af trädgårdar,

kostnadsfritt af nämnda personer ställts till utställningens fria förfogande under utställningstiden.

Arealen utgör:

Gångar, vägar och öppna platser	27,300	kvm.
Gräsplaner och planteringar	21,200	»
Byggnader	14,300	»
Upplag för tomlador	2,100	»
Damm	1,000	»
tillsammans	65,900	kvm.

Marken är jämförelsevis ganska kuperad och belägen på 30 till 37 meter öfver hafvet. Längs krönet i väster samt från skilda punkter inom området erbjudes en vacker utsikt öfver Öresund och vidliggande kuster. Från Kärnan finnes, såsom bekant, en storartad utsikt öfver Helsingborg och kringliggande trakt.

Vid förslagets uppgörande till alla anläggningarna äfvensom vid arbetenas utförande förutsattes, att området allt framgent skulle användas såsom park, hvadan hänsyn, savidt möjligt, togs i detta afseende.

Den 4 november 1902 påbörjades jordarbetena med gräfning och utfyllningar samt planering för vägar och gångar. Redan före midten af månaden måste dock de mindre jordarbetena inställas på grund af hård frost, hvarefter endast de större gräfnings- och fyllningsarbetena samt gräfning för rörledningar kunde fortsättas.

Planeringsarbetena utfördes till största delen under mars och april månader.

Efter gångarnas och de öppna platsernas formerande belades desamma först med ett 2 à 3 cm. lager af gul aska (från tegelugnar) från Billesholms grufva, hvilken väl vattnades och tillvältades, och därofvanpå med ett tunt lager af (svagt lerblandadt) grus.

För att gifva området, hvilket hittills till största delen användts såsom åkerjord, utseende af park ditflyttades ett trettiotal större, cirka 30 år gamla, träd samt utplanterades och ditflyttades ett större antal busk- och prydnadsväxter, hvarjämte blomsterpartier anordnades. Flyttningen af de större träden skedde med tillhjälp af en trädflyttningsvagn. Vintern var nämligen nästan snöfri, sa att slädföre icke erbjöds.

På den lägst belägna delen af området urschaktades en damm med ett vattendjup af intill en meter. Botten och sidor götos af ett c:a 20 cm. tjockt lager af beton af 1 : 6 : 20: detta beströks 2 gånger med asfalttjära, hvarpå ett lager af 4 à 5 cm. cementbruk 1 : 3 utlades.

I bottnen anordnades 21 st. 1,5 m. vida och 0,6 m. grunda fördjupningar, som sedermera fylldes med matjord och i hvilka vattenväxter planterades.

I dammens midt anordnades ett springvatten, med vatten från stadens vattenledning. Slänterna bekläddes med matjord.

I Henckelska och Sylvanska trädgårdarna nedhöggs en större del fruktträd och häckar och utvidgades äldre gångar, för att erhålla rymliga och bekvämare promenad- och utsiktsplatser, allt med ägarnes villiga medgifvande.

Följande vattenledningar utlades i förbindelse med stadens rörnät:

350 m.	100	mm.	rör.
53 »	75	»	»
393 »	50	»	»
105 »	37	»	»
49 »	25	»	»

Ledningarna af dimensionen 100 mm. nedlades på ett djup af 1,2 meter, liksom äfven ett mindre parti af andra dimensioner, hvilka ledningar kunde tänkas komma att kvarligga. De öfriga lades på ett djup af c:a 30 cm. under marken. Brandposter anordnades till ett antal af 8 på fältet, 3 i industrihallen, 2 i maskinhallen och 1 i konsthallen. För dricksvatten uppsattes 3 vattenposter, hvarjämte en äldre fanns i närheten af Kärnan.

1,300 meter 15 cm. och 80 m. 22,5 cm. afloppsledningar nedlades och i förbindelse med dessa ett antal afloppsbrunnar. En del dylika brunnar anordnades på det sättet, att perforerade rör nedsattes i marken, som till största delen inom området består af sand, och dagvattnet fick söka sig väg i denna. Aflopp till ledningsnätet anordnades från alla stuprör från hallarna, hvilket visade sig vara nödvändigt. Dessutom anlades en större del vatten- och afloppsledningar till utställare och enskilda paviljonger. Inalles uppsattes 17 st. vattenmätare för enskilda utställare, genom hvilka mätare tillsammans 4,402 kbm. vatten passerade. För utställningens eget behof samt för restaurationerna åtgick 22,981 kbm. Vattnet betalades enligt här gällande taxa med 10 öre pr. kbm. Gas inleddes till 7 st. utställare, och förbrukades af dem tillsammans 1,715 kbm. gas, för hvilka betalning erlagts med 15 öre pr kbm., och 6,573 kbm. à 10 öre. För hufvudrestaurationen förbrukades 2,933 kbm. à 15 öre och 12,569 kbm. à 10 öre samt för utställningens eget behof 245 kbm. à 10 öre.

Alla dessa beskrifna arbeten och anläggningar bekostades — med undantag af enskildes ledningar — och utfördes af utställningen, dock undantagandes arbetena kring Kärnan inom det cirkelrunda området samt vid terrassen, hvilka utfördes och bekostades af Helsingborgs stad, som äfven lät utföra stora restaurationsbyggnaden med till denna hörande ledningar och anordningar.

Anläggningarna blefvo i mycket god tid färdiga; ja, den sista månaden utfördes just ingenting annat än grusning af gångar och putsning kring enskilda paviljonger; parken var gräsbevuxen vid utställningens öppnande, alla träden grönskade, och blomsteranläggningarna prunkade i ljusa färger.

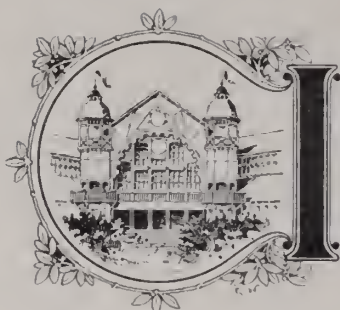
Såsom förman för alla jordarbeten samt grundläggningen för hallarna tjänstgjorde stadens arbetsförman, Karl Monthan, och såsom trädgårdsmästare stadsträdgårdsmästaren O. H. Landsberg.

V.

UTSTÄLLNINGSBYGGNADERNA.

AF

ALFR. HELLERSTRÖM.

Industrihallen, som dominerade utställningsområdet, hade, på grund af dettas form och terrängförhållanden, blifvit förlagd i områdets nordöstra hörn med en planform angifvande trenne flyglar i knutpunkten bildande hallens centrum, till hvilket hufvudentrén var förlagd.

Midt för entrén utgick den nordöstra smalare och kortare flygeln.

Hallen, med en golfyta af omkring 6,500 kvm., hade hvarje flygel delad i tre skepp, midtskepp om 22 meter samt sidoskepp om 7 meters spännvidd för sidoflyglarna och respektive 18 och 9 meter i flygeln midt för entrén.

Midtskeppen, med en höjd af 16 meter, öfvertäcktes med en takstol i räta linier, invändigt bildande mansardtakform. Sidoskeppen, med resp. 3,5 och 7 meters höjder och raka öfvertäckningslinier, hade liksom hufvudskeppen ett takstolsafstånd om 5 meter.

I knutpunkterna mellan de båda skeppsformerna voro anbragta längsgående horisontala kryssförstärkningar mot sidoförskjutning, på stolarna längsgående åsar uppbärande takpanelen.

Hallen erhöll belysning genom sidofönster, placerade i fasaden mellan hufvudskeppens takfot och sidoskeppens öfre takkant, samt genom fönsterytor upptagande flyglarnas hela gafvelytor.

För att styrka dessa gaflar mot vindtryck voro anbragta tvenne stolprader med mellanliggande korskolfningar. I hallen anbragtes för ventilation jalusigaller i fasaden upp under hufvudskeppens takfot, och fulländades ventilationen medelst elektriska fläktar.

Den invändiga målningen af hallen var för väggar ljusgul, med grått för takstolar, bärande och stödjande delar.

Vid takstolarnas knutpunkter voro anbragta vimplar och vapen i svenska färgerna, och i skeppens knutpunkt anordnades en större klockformig baldakin i blått och gult.

Fönstergardinerna i gul färg förlänade en behaglig färgton åt det hela.

Yttre färgbehandlingen, med ljusgult, nästan liknande träets naturfärg, till hufvuddelar, blått till lisener och omramningar samt hvitt för bågar och karmar, meddelade åt byggnaden ett lätt, gladt och luftigt intryck.

Ingeniören Fritz Söderbergh i Stockholm hade i samråd med stadsarkitekten A. Hellerström uppgjort förslag till takstolsanordningen och utfört alla ritningar och beräkningar för densamma.

På grund af den korta tid, som stod till buds för byggnadernas uppförande, medgafs ej att först uppgöra byggnadsritningar, beskrifningar i och för anbuds infordrande öfver kostnaden för dessa, utan måste arbetet för tids vinnande utföras under hand, hvarför byggnadsafdelningen själf uppköpte materialier, hvarefter byggnaderna utfördes af byggmästaren P. Sjögren på ackord för arbetslöner.

Hallens uppförande tog sin början i december månad 1902, men dessförinnan voro takstolarna hophuggna och tillpassade, hvarefter de medelst flyttbara ställningar uppsattes.

Till vänster om hufvudingången var telegraf- och telefonbyrå inrättad samt till höger garderob och postkontor. Vid hufvudflyglarnas ingångar

Fig. 9. Industrihallen under byggnad den 9 februari 1903.

voro toaletter och garderober samt brandstation anordnade med särskildt rum för nattvakt.

Emellan de två oinklädda torn, som tillika med gafvelpartiet vid flyglarnas knutpunkt bildade hufvudportalen, voro in- och utvändigt anbragta läktare, afsedda att användas vid öppnande af utställningen och från hvilka musik utfördes.

Från den yttre af dessa läktare erbjöds en anslående totalvy af utställningsområdet, med mindre paviljonger, blomstergrupper och springvatten i förgrunden, samt maskinhallen, tornet »Kärnan» och konsthallen med sin monumentala fasad, det hela inramadt af de på krönet af höjd-

Fig. 10. Utställningsfältet med Kärnan.

platån varande lummiga trädgårdarna, mellan hvilkas grönskande palissader framskymtade Öresund med danska kusten som bakgrund. (Se fig. 10.)

Inom denna för en utställning nära nog enastående omramning grupperade sig, i och mellan de med träd och blomstergrupper bevuxna gräsmattorna, en mångfald paviljonger, gifvande yttermera lif och rörelse åt taflan. Byggnaden betingade en kostnad af kronor 105,882, utgörande mer än 16 kronor pr kvadratmeter.

Bland paviljonger må nämnas Helsingborgs Bryggeriaktiebolags serveringsbyggnad, i tvenne våningar med åt Sundet vettande verandor, det hela hållet i ljusa, varma färgtoner, till hvilken arkitekten Bror Almqvist uppgjort ritningen; Helsingborgs Cindersfabriks utställning i triumfbågform och beklädd med koks från eget fabrikat; Helsingborgs Träförädlings-

aktiebolags originella utställning af virke i form af ett väldigt granträd, utförd af byggmästaren K. Lundgren, samt intill denna Åtvidabergs Hjulfabriks uppställning af fabrikens alster, bildande en paviljong. (Se fig. 11.)

Fig. 11. Åtvidabergs Hjulfabriks paviljong.

Närmast maskinhallen voro placerade Skandinaviska Skorstensaktiebolagets typer för skorstenar, Thimsfors takpappfabriks paviljong, utförd i originella liniebildningar och mäktiga harmoniska färger, samt Skånska Asfaltkompaniets pelarbyggnad i hvitt, rödt och grönt efter ritning af stadsarkitekten A. Hellerström.

Vid denna sydvästra punkt af fältet förde en träbro, konstruerad af kapten Mats Sperlings, öfver allmänna vägen in på Nykterhetsvännernas utställningsområde, som var bebyggdt med en större två våningar hög, med verandor försedd paviljong, atnjutande fri utsikt öfver Öresund.

Skånska Cementgjuteriets fritt stående dubbelarmade spiraltrappa,

Fig. 12. Skånska Cementgjuteriaktiebolagets paviljong.

Fig. 13. Arboga Margarinfabriks paviljong.

utförd i system Hennebique och belägen invid nämnda bro, erbjöd å sin 10 meter högt liggande platå en vidsträckt utsikt öfver omgifningen.

En af utställningens mest besökta yttre byggnader var den midt för nämnda trappa belägna ryggåsstugan med sin fordomtima boningssätt väl illustrerande inredning.

Gemla Aktiebolag hade låtit uppföra en paviljong, väl mycket påminnande om den bekanta Ornässtugan från Gefleutställningen. I dennas omedelbara närhet hade arkitekten F. Boberg förlagt sin originella hvita byggnad, »Statisticum». Snedt öfver från denna låg Feiths bageri och konditori, inredt i en markententeriartad, lätt och luftig tält- och träbyggnad efter ritning af arkitekten F. Dahlberg och en kär tillflyktsort för det täcka könet.

Mellan denna paviljong och tornet »Kärnan» hade Signor A. Bellio uppfört en lätt träpaviljong, hvarest serverades italienska frukosträtter och dito viner, under det mandolinens toner lät en förflyttas till söderns soliga nejder.

Fig. 14. Från utställningsfältet.

Numa Petersons byggnad för kinematografen och odödliga teatern hade sin plats midt för sistnämnda paviljong.

Skånska Cementgjuteriets originella och instruktiva materialupp-byggnad inneslöt en större sal, rymmande modeller till broar, turbinanläggningar, byggnader m. m. jämte fotografier och ritningar, allt angifvande en storindustriell verksamhet, som sträcker sig öfver landets gränser. (Se fig. 12.)

Arboga (se fig. 13), Pellerins och Zeniths margarinfabriker voro representerade med tilltalande byggnader, af hvilka må framhållas Zeniths nätta, luftiga paviljong efter ritning af arkitekten Wahlin i Malmö (se fig. 14), samt Pellerins serveringsbyggnad med den å en större sockel placerade kossan i något våldsamma dimensioner.

Fig. 15. Skärgårdsstugan.

De Skånska Stenkolsverken hade genom en, så väl till det yttre som inre, illusoriskt uppförd grufanläggning bidragit med en i hög grad intressant byggnad, uppförd efter ritning och under ledning af ingeniör Svedberg från Billesholm.

I närheten af denna syntes genom grönskande popplar konsthallens antika fasadbyggnad, hvilken efter ritning af arkitekten O. Andersson erbjöd ljusa och lämpliga lokaler för utställning af konstverk. Nedanför denna byggnad bildade terrängen en större bassin, försedd med flera vattensprång och i grönska klädda stenkummel, omgifna af simmande näckrosblad och andra vattenväxter — en härlig belägenhet för ett konstens tempel.

Norr om konsthallen voro tegel, natursten, grindar af trä och järn

placerade, och framvisades här utmärkta prof på material och arbete, bland hvilka ett par järngrindar med eklöfsmotiv från Herman Hafströms smidesverkstad adrog sig en berättigad uppmärksamhet.

I trädgården bakom konsthallen hade trädgårdsmästaren Hedström medelst björkstammar och granar uppfört en trädgårdspaviljong; en Blekingsstuga med väfnader och bonader var förlagd vid trädgården å krönet af platan. (Se fig. 15.)

* * *

Maskinhallen, med en golfyta af 2,135 kv.-meter, hade en längd af 65 meter och bredd af 33 meter samt var indelad i tre skepp med spännvidd för midtskeppet 13 meter och för sidoskeppen 10 meter. Midtskeppets höjd i nock var 11 meter och vid sidorna 9 meter, samma mått för sidoskeppen voro 7 och 4 meter.

Till hallen bereddes ljus och ventilation på enahanda sätt som för industrihallen.

Fig. 16. Maskinhallen under byggnad den 21 februari 1903.

Takstolsfacken, stående på ett afstånd om 5 meter från midt till midt, voro rätliniga och uppburo längsgående åsar, i hvilka takpanelen var spikad; de voro konstruerade af ingeniören Fritz Söderbergh i Stockholm.

Hufvudingangen, förlagd mot väster, hade ofvan dörrpartierna en loggiaartad anordning, som tillika med de oinklädda hörnkrönen, hvilka sistnämnda voro förbundna med gallerverk, åstadkom en helhetsverkan i denna hufvudfasad.

Byggnadens uppförande skedde på enahanda sätt som industrihallens och betingade en kostnad af kronor 33,884, hvilket utgör ungefär 16 kr. pr kvadratmeter golfyta.

VI.

ANORDNINGARNA INOM INDUSTRIUTSTÄLLNINGS-BYGGNADEN.

AF

G. MATTHIESEN.

Den för industriutställningen afsedda byggnaden utgjordes af ett rektangulärt hufvudparti med två från dess ena långsida i rät vinkel mot hvarandra utgående flyglar. Ehuru dylik byggnadsform ej förut vid utställningar i Sverige blifvit använd, fick man dock visshet om, såväl att den till det yttre visade sig särdeles tilltalande som att den för anordningarna var synnerligen praktisk och fördelaktig, i det man kunde utlägga tre hufvudgångar, dels en genom hufvudpartiet samt dels en genom hvardera af de båda flyglarna. Kändt är, att alla utställare önska komma vid hufvudgång, och här var verkligen tillfälle att kunna placera de mest sevärda montrerna vid dylik plats. De tre hufvudgångarnas sammanlagda längd utgjorde omkring 200 meter, däri inberäknade 40 meter i fotografi- och slöjdafdelningarna.

Hallens hela golfyta utgjorde 6,485 kvm. eller 1,085 kvm. större golfyta än industriutställningsbyggnaden i Gefle, hvars hela golfyta var 5,400 kvm. Af denna väldiga yta upptogos 575 kvm. af vestibuler, garderober, toalettrum, post, telegraf och pressens rum samt 1,650 kvm. af slöjd- och fotografiutställningarna. Alltså återstod en utställningsyta för industriutställningen af 4,260 kvm. Däraf upptogos 2,270 kvm., eller cirka 53 %, af utställningsföremål samt återstoden af smågångar jämte fritt utrymme omkring montrerna.

Fonden af byggnadens hufvudparti pryddes af de skånska sockerbrukens kollektivutställning, och de stora fönsterytorna där upptogos af vackra glasmålningar. Fönsterpartiet vid motsatta sidan, d. v. s. öfver hufvudentréen, hade öfverlåtits åt Aktiebolaget Glasmosaik i Helsingborg för att dekoreras.

I hallens s. k. centrum, där de tre hufvudgångarna korsade hvarandra, var anordnad en bassin af cement, 5 meter i diameter, i hvars midt var formad en klippa af konstgjord sten, på hvilken var placerad bildhuggaren Theodor Lundbergs sköna staty i brons »Fiskaren». Detta parti var omgifvet af mindre klippblock och vattenväxter, och då springvattnet spelade, såväl ur dessa block som från klippan, verkade det hela sympatiskt och rogifvande. Närmast omkring skalen var dekoreradt med vackra bladväxter, och därinvid voro trädgårdssoffor anbragta. (Se fig. 17.)

Hallens tak pryddes i krönet af hvarje takstol med långa standar af flaggduk med de olika landskapsvapnen, hvarförutom vid alla knut-

Fig. 17. Interiör från industrihallen.

punkter från takstolarnas underkant nedhängde vimplar. Vid takstolarnas fäste, invid de vertikala bärpelarna, voro fästa sköldar af landskapsvapen, omväxlande med Helsingborgs stads vapen, samtliga dessa omgifna af svenska flaggor, uppfästa omkring vapnen. Från den plats i taknocken, där midtpartiet och de båda flygtarna möttes, hade man, för att något fylla det stora tomrummet, upphängt en blomklockliknande baldakin af tio meters diameter, på toppen prydd med en förgylld krona af väldiga dimensioner. Samtliga dekorationer voro i blått och gult och alla flaggor unionsflaggor. (Se fig. 18.)

Den öfver hufvudingången uppbyggda läktaren inrymde en af Åkerman & Lund, Sundbyberg, utställd orgel, drifven af elektrisk motor.

För ventilering var sörjdt medelst två Bolinders fläktar, äfven dessa

Fig. 18. Interiör från industrihallen.

drifna af elektriska motorer. Reservutgångar jämte anslag därom voro anordnade.

Alla utställningsföremål, såsom möbler o. d., voro skyddade för solens inverkan genom för fönstren anbragta gardiner.

Som ofvanför sades, utgjorde den golfyta, som af montrerna inom industrihallen togs i anspråk, 2,270 kvm. Däraf tilldelades Malmö Industrilotteri för dess möbelutställning 144 kvm. Liksom vid andra utställningar försummade äfven här de flesta utställare att i tid insända sitt gods, så att de sista dagarna innan öppnandet var brådskan på alla håll mycket stor, men man vann dock sitt mål, att allt var färdigt vid öppnandet.

Att utställare komma sent, däruti får man ju alltid finna sig, då ju hvar och en har sin gifna plats och ej inkräktar annans område, men värre är det oskick, som många utställare låta komma sig till last genom att i sista stunden draga sig tillbaka; dock värst af alla handla de, som utan tillkännagifvande helt och hållet uteblifva.

Vid anordningen inom hallen utgick man från dess hufvudparti, där de konstindustriella föremålen sammanfördes på så sätt, att på båda sidor om hufvudgången placerades finare metall-, guld- och silfverutställningar samt urmakeriarbeten. Vid ändan af hufvudgången närmast fontänen hade

Rörstrand och Kosta glasbruk fått plats. I fonden af hufvudpartiet hade, som förut blifvit sagdt, de förenade skånska sockerbruken sin utställning, och därinvid låg textil- och konstväfverintställningen.

Från detta hufvudparti utgick åt västra flygeln järn- och metallutställningarna samt därefter sten-, kakel-, glas- och lerindustrien. Från denna afdelning ledde sedan vägen nedför tvenne trappor till fotografi- och slöjdutställningarna. Emellan dessa tva trappor hade ingeniör Lorentz Widmark utställt en vid Helsingborgs mekaniska verkstad tillverkad Foucaults pendel, demonstrerande jordens rotation. Den södra flygeln inrymde närmast hufvudpartiet en del järn- och gjutgodsutställningar, hvarefter vidtog den kemiska utställningen och därefter den stora gruppen för närings- och njutningsmedel, hvarvid man ständigt försökte så ordna, att öfvergången från en grupp till en annan blef så litet märkbar som möjligt. I denna flygels västra långsida hade Malmö Industrilotteri åt sig anordnat rumsinteriörer med möbelutställning, hvaremot längs den motstående östra långsidan öfriga utställare af möbler och andra träarbeten inrymdes. Denna utställning tog i anspråk en golfyta af 350 kvm. Utställningen af orglar, pianon och andra musikinstrument var sammanförd invid möbelutställningen. Samtliga större utställare af möbler och större musikinstrument hade anordnat sina utställningar i rum med förhöjda, mattbelagda golf.

Hvad självfva montrerna vidkommer, hade man här tillfälle se, att inom detta område denna utställning hade att framvisa en stor förbättring gent emot hvad man förut vid liknande utställningar varit van att se. Därtill bidrog tvifvelsutan mycket den försiktigheten, som man från kommissariatets sida vidtagit, att utställarne i tid påmints om att insända fotografi eller ritning med måttuppgifter på montrerna.

VII.

UTSTÄLLNINGENS ÖPPNANDE M. M.

AF

CARL L. BENDIX.

I likhet med hvad som ägt rum vid de senaste större industriutställningarna i Sverige, hade äfven Helsingborgsutställningens arbetsutskott inbjudit representanter för den svenska, norska, danska och tyska pressen att redan dagen före utställningens öppnande taga densamma i ögonsikte. Härigenom vinnes den fördelen, både att tidningarna samma dag, som utställningen öppnas, kunna bringa orienterande beskrifningar öfver densamma och att utställningsmyndigheterna måste söka att få utställningen i ordning redan dagen före öppnandet. Tack vare gemensamma bemödanden från utställarnes och den nitiske anordnarens af industri- och maskinhallarna, ingeniören G. Matthiesens, sida stod utställningen fix och färdig redan dagen före det officiella öppnandet, och af den febrila verksamhet, som plägar råda på utställningsområden de sista 24 timmarna, såg man här föga spår.

DD. MM. Konungen och Drottningen, som dagen före öppnandet gjorde ett besök i vagn på utställningsområdet, uttalade ock sin förundran öfver detta allenastående förhållande.

Sedan det af utställningens arbetsutskott utsedda pressombudet inkommit med förslag på de tidningar och tidningsmän i in- och utlandet, som borde inbjudas, utfärdade arbetsutskottet i början af maj inbjudningar till redaktörerna för 70 svenska, 7 norska, 30 danska och 9 tyska tidningar äfvensom till ett 20-tal svenska och danska tidningskorrespondenter att dels närvara vid det högtidliga öppnandet den 11 juni, dels dagen förut, under utskottets ledning, bese utställningen och därefter intaga middag å utställningens restaurant.

Af de sålunda inbjudne samlades vid 1-tiden onsdagen den 10 juni ett 70-tal journalister vid hufvudingången till industrihallen, där de mot-

togos af utställningsstyrelsens ordförande, direktör Sommelius, och kommissarierna jämte öfriga ledamöter af arbetsutskottet, hvilka ställde sig till disposition såsom ciceroner genom utställningen.

På aftonen voro pressens representanter, som ofvan nämnts, inbjudna till en af utställningens styrelse och landtbruksmötets ordförande, grefve C. Wachtmeister, gemensamt gifven middag å utställningens hufvudrestaurant.

* * *

Öppningsdagen på morgonen hade en tät dimma lägrat sig öfver Helsingborg och Sundet, moln betäckte himmelen, och ett lätt duggregn föll, men fram emot middagstiden skingrades molnen, luften blef klar, och solen kastade snart sina strålar på de i ljus färg hållna utställningsbyggnaderna och de grönskande gräsmattorna, och från de hundratals flaggstängerna vajade de blågula dukarna, som gafvo färg och karaktär åt det hela.

Då klockan slagit 12 och allmänheten lämnats tillträde till utställningsplatsen, började fältet att vimla af besökande, och vid tiden för utställningens öppnande hade samlat sig en till ett par tusen personer uppgående skara.

Å industrihallens loggia voro sittplatser beredda för utställningens hedersgäster och gäster. Dessa voro dd. exc. statsministern Boström, ministern för utrikes ärendena Lagerheim och norske statsministern i Stockholm Qvam, statsråden Westring och Meyer, Kungl. Maj:ts minister i Köpenhamn kammarherre Gude, danske ministern i Stockholm grefve Sponneck, ordförandena vid industriutställningarna i Malmö 1896 och i Gefle 1901, generalkommissarien och kommissarien vid allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897, landshöfdingarne i Kristianstads, Blekinge och Hallands län, ordförandena i Malmöhus, Kristianstads och Blekinge läns hushållningssällskap, f. d. landshöfdingen grefve G. Wachtmeister, generaldirektörerna Åkerman, von Krusenstjerna, Nordström och Sahlin, expeditionscheferna i civil- och finansdepartementen, biskop Billing, landskamreraren och landssekreteraren i Malmöhus län, kommerserådet Pihlgren, anordnarne af industri-, fotografi- och slöjdafdelningarna, professorerna Flensburg, Björck och Lindberg, musikdirektör Körling, konstruktören af utställningsbyggnaderna, vidare från Danmark inrikes- och trafikministrarne med sina respektive departementschefer, representanter för danska industriföreningen m. fl.

Dessutom voro till utställningens öppnande inbjudna utställningens styrelse med damer samt styrelserna för konstutställningen, trädgårdsutställningen och landtbruksmötet, äfvensom konstutställningens och landtbruks-

mötets samtliga hedersgäster, Helsingborgs stadsfullmäktige, magistrat och polismästare, chefen för 1:sta arméfördelningen, domhafvanden, garanterna, värdarne till de inbjudna hedersgästerna, styrelsen för Helsingborgs handtverksförening, trafikcheferna för de i Helsingborg utmynnande järnvägarna, entreprenörerna för utställningsbyggnaderna m. fl. arbeten, Helsingborgs tidningars redaktioner m. fl., till ett antal af omkring 600 personer. Af de inbjudne hade styrelsens damer sin plats på verandan inunder loggian och till höger och vänster på planen framför ingången öfriga inbjudne jämte pressens representanter. På en stor estrad midt för ingången till hallen hade den stora kör och orkester, som skulle utföra kantaten, sin plats. (Se fig. 19.)

Fig. 19. Utställningens öppnande.

Strax efter kl. 2 anlände utställningens höge beskyddare, H. K. H. Hertigen af Skåne, atföljd af utställningens hedersordförande, landshöfding Tornerhjelm, och mottogs af utställningens arbetsutskott, hvarefter H. K. H. omedelbart begaf sig till sin plats uppe å industrihallens loggia, där förut de inbjudna gästerna hade samlat sig.

Härefter tog öppningshögtidligheten sin början med utförandet af första afdelningen af nedanstående af professorn N. Flensburg författade kantat, till hvilken kapellmästaren A. Körling komponerat musik. Kantaten utfördes, under anförande af musikdirektören O. Lidner, af en blandad kör af Helsingborgs musiksällskap och kvartettsångsällskapet med ackompagnement af skånska husarregementets musikkår. Solopartierna utfördes af fröken

A. Karlsson och herr C. A. Lindblad. Kantatens text utdelades i tryckta exemplar till de inbjudne. Den var af följande lydelse:

KANTAT

VID ÖPPNANDET AF

INDUSTRI- OCH SLÖJDUTSTÄLLNINGEN I HELSINGBORG DEN 11 JUNI 1903.

Kör.

Festklädd står bygden till högtid, som randats;
Vårens, förnyelsens genier andats
Åter sin skapande lifsfläkt däri.
Gullglans de sålla på böljornas kammar,
Skäraste grönska på knoppar och stammar;
Fjärran förtonande, glittrar och flammar
Slätten i rikaste färgharmoni.

Bakom det synligas brokiga slöja
Spår af förborgade krafter sig röja,
Dunkla naturandars lönliga färd.
Forskarens snille allena kan spana
Lagen, som länkar de väldiges bana,
Och af de trotsigt sig fogande dana
Tjänande svenner vid slöjdflitens härd.

Recitativ.

Som ung Aladdin, lyckans älsklingsson,
Mot drömda mål, som vinka fjärran från,
O mänsklighet, din färd du sträcker vida,
Och lampans ande, ringens ande bida
Som följesvenner troget vid din sida.

*　*
*

Din lampas klara sken, din forsknings säkra makt
Når upp mot himlens hvalf, sänks ned i jordens schakt.
Kyklopers urgrå ätt du i din lydnad bragt
Och lärt till ditt förvärf dem vapen smida.
Så mången dunkel kraft, mångt gåtfullt element
Dig röjt sin hemlighet, dig gjort sitt väsen kändt.
Den lätta sylfers flock, som föds ur vattnets ånga,
Du för din rustvagn spänt, du stäckt i skrankor trånga
Och tagit i din närings sold till fånga.
Allt hyllar, hvart du ser, ditt snilles härskarstaf,
Dig till sin fatabur naturen nyckeln gaf.
I rymden vida hän, ut öfver djup och tinnar
Som luftig spindelväf din tankes tråd du tvinnar,
Och för din viljas mål du ingen gräns vet af.

Aria.

Ringens ande, konstens ande speglar
I sin prisma verklighetens drag,
Formar om i fantasiens deglar
Alltet, färgadt af ditt eget jag.
Flyktig fägring, barn af stunden,
På hans skapartankes bud
Blir i ny, ovansklig skrud
Till ett lif i skönhet bunden.

Färgens, formens harmoni i tingen
Klart och skarpt hon blottar för din syn,
Breder för din blick kring jorderingen
Idealens regnbågsglans ur skyn.
I hvart verk af konstnärshänder
Går igen ditt väsens art —
Själens lif, som underbart
I förgängligt stoff sig tänder.

Kvartett.

Du fagra stad vid Sundets bölja,
Hur ler i färgrik prakt din strand,
Som skogbeklädda åsar följa
I brokigt tåg mot Kullens rand!
Med vårligt grönt kring vittrad tinne
Bär Kärnan bud om forntids minne
Och blickar öfver hamn och torg
Mot tvillingsystern, mot Kronborg.

På frejdad grund, där torn och vallar
Gett fordom borgarns idrott skygd,
I inhemsk odlings namn du kallar
Till fredlig täflan stad och bygd.
Väl mött enhvar, som gaf sitt bästa,
Som vill i trófast kärlek fästa
Den flitens lager, som vardt hans,
I fosterbygdens ärekrans!

Kör.

Hell hvar arbetets riddersman trägen och stark,
Som med plogen skär fåror i åker och mark,
Som på verksta'n för mejsel och hammar!
Hell hvart fullgånget alster af handtverk och slöjd,
Hell hvart konstverk, där skönhetens stämpel är röjd,
Hell hvar bragd, som af segerkraft flammar!

Så, du slöjdflitens kärntrupp, i fredligt förvärf
Bringe landet du frejd, lägge skärf du på skärf
Till den odlingens grundfond vi spara!
Varde solglänst och jämnad din framtida stråt,
Och mot högre fullkomning allt längre framåt
Skride stadigt din idoga skara!

Sedan första afdelningen af kantaten utförts, framträdde ordföranden i utställningens styrelse, direktören M. Sommelius, och lämnade följande redogörelse för utställningens tillkomst och förarbetet för densamma:

Eders Kungl. Höghet!

Sedan bestyrelsen för 21:sta allmänna skånska landtbruksmötet uppdragit åt direktören M. Sommelius, v. konsuln Oscar Trapp och arkitekten Alfr. Hellerström att underhandla med styrelsen för fabriks- och handtverksföreningen i Helsingborg, som redan tidigare uttalat sig för anordnande af en industri- och slöjdutställning här i staden under sommaren 1903, sammanträdde *den 4 september 1902* nämnda delegerade jämte sex af berörda förenings styrelseledamöter, byggmästaren A. J. Wilson, bagaremästaren Fritz Marman, byggmästaren N. Andersson, redaktören G. Eriksson samt fabrikörerna A. B. Otterström och A. Kjellson.

Vid sammanträdet enades de närvarande om att utställningen helst borde blifva en allmän skånsk industri- och slöjdutställning, och beslöts att genom utsändande af en skrifvelse till industriidkare, handtverksföreningar och tekniska yrkesskolor söka utröna intresset för en sådan utställning.

Vid därpå den 10 påföljande oktober hållet sammanträde meddelades, att på omkring 700 utsända förfrågningar ingått ett 80-tal jakande svar om benägenhet att deltaga i utställningen, och beslöts att åt en kommitté, bestående af herrar Sommelius, Hellerström och Wilson, uppdraga att närmare utreda ekonomiska och öfriga med utställningen förbundna förhållanden, hvarefter vid sammanträde den 14 och 15 oktober beslöts att anmoda åtskilliga personer dels i Helsingborgs stad och dels å andra orter inom provinsen att inträda i styrelsen för utställningen, antogs provisoriskt budgetsförslag för utställningen, slutande å kr. 155,000, och beslöts för utställningen göra framställning dels till herrar stadsfullmäktige i Helsingborg om ett anslag af 10,000 kronor samt ett kreditiv å 40,000 kronor och dels till vederbörande hushållningssällskap samt styrelserna för Helsingborg—Hessleholms och Landskrona—Helsingborgs järnvägar om anslag äfvensom att söka åstadkomma en garantifond genom enskilda garantiteckningar. Vid sistnämnda sammanträde beslöts, att utställningen skulle omfatta provinserna Skåne, Halland och Blekinge med rätt för styrelsen att efter bepröfvande mottaga utställare jämväl från andra platser, hvarjämte bestämdes styrelsens fördelning i tre underafdelningar, finans-, byggnads- och byråafdelningsstyrelser, och utsågs till utställningens hedersordförande herr landshöfdingen m. m. G. Tornerhjelm, till styrelsens ordinarie ordförande direktören M. Sommelius och till dess vice ordförande konsuln m. m. N. Persson.

Vid utställningsstyrelsens sammanträde den 22 oktober kallades till ledamöter af styrelsen representanter för Halland och Blekinge samt till kommissarie för utställningen hofintendenten m. m. Carl L. Bendix och till biträdande kommissarie direktören Ivar P:son Henning.

Den 21 oktober 1902 beslöto stadsfullmäktige i Helsingborg att för utställningen bevilja dels ett fast anslag å 10,000 kronor och dels ett kreditiv å 40,000 kronor. Af firmor och enskilde är dessutom tecknad en garantifond af omkring 197,000 kronor.

Vid utställningsstyrelsens sammanträde den 3 november förlidet år fastställdes program och anmälningssedlar för utställningen, hvilka sedermera spriddes dels genom de respektive representanterna för utställningen i de olika städerna i Skåne, Halland och Blekinge, dels genom särskild inbjudan till åtskilliga för vissa industrigrenar representativa firmor och fabriker.

När anmälningstiden den 31 därpå följande december utgick, hade inkommit omkring 600 anmälningar till industriutställningen. Beträffande husslöjdsutställningen beslöto Malmöhus läns hushållningssällskap att anvisa 3,000 kronor, Kristianstads läns hushållningssällskap 1,500 kronor och Blekinge läns hushållningssällskap 750 kronor för ordnande af dessa läns respek-

tive utställningar, och uppgår antalet husslöjdsutställare från dessa län till 638, hvartill komma 25 från öfriga delar af riket.

Utställningen är, såsom synes, ordnad rundt omkring vår stads stolthet, det historiska minnesmärket Kärnan, och har till plats för utställningen kostnadsfritt upplåtits dels af staden den s. k. fornvången jämte det söder därom belägna området, äfvensom den s. k. apoteksträdgården, dels af herrar bankdirektören Fr. Henckel och grosshandlaren Aug. Sylvan dem tillhöriga trädgårdar. Sammanlagda arean af utställningsområdet utgör omkring 60,000 kvadratmeter, hvilket område utställningen på egen bekostnad måst planera och plantera, och hafva dessa kostnader, på grund af markens kuperade beskaffenhet, varit ganska betydande. Ledningen af dessa arbeten har utöfvats af stadens byggnadschef och stadsträdgårdsmästaren.

De större byggnader, som af utställningen uppförts, äro industrihallen och maskinhallen. Den förra upptager ett utrymme af 6,400 kvadratmeter och den senare 2,000 kvadratmeter. I den förra har fotografiutställningen, i hvilken H. K. H. Kronprinsessan behagat deltaga, fått åt sig upplåtet ett utrymme af omkring 650 kvm. samt slöjdafdelningen ett lika stort utrymme, hvarjämte för stadens och dess institutioners räkning uppförts en tillbyggnad af industrihallen till hvilken staden bidragit med 2,500 kronor. Samtliga de af utställningen uppförda byggnaderna hafva dragit en kostnad af 150,000 kronor samt öfriga utgifter 100,000 kronor.

Utställningens hufvudrestaurant, hvilken först efter söndagen kommer att inkorporeras med utställningen, har uppförts på stadens bekostnad, och skall industriutställningen för förmånen att få under utställningstiden begagna restauranten erlägga ett års ränta efter 5 % å ett belopp af 15,000 kronor samt 1/5-del af samma belopp; dessutom är förbehåll gjordt, att fritt tillträde till restaurationen lämnades allmänheten under de dagar, 21:sta allmänna skånska landtbruksmötet kommer att pågå.

På utställningsfältet äro uppförda ett trettiotal enskilda byggnader, hvarförutom några utställare af naturlig och konstgjord sten där fått sin plats. Af de enskilda paviljongerna torde särskildt böra omnämnas den af en särskild kommitté uppförda konsthallen, skånska stenkolsverkens utställning jämte grufva, skånska cementgjuteriets paviljong och trappa, Gemla leksaksfabriks villa, Zeniths, Pellerins och Arboga margarinfabrikers utställningar, byggmästaren Svante Svensson, Thimsfors m. fl.

Inom industri- och maskinhallarna har ingeniören G. Matthiesen benäget åtagit sig det ingalunda lätta uppdraget att ordna utställningarna. Fotografiafdelningen har anordnats af direktören Albin Roosval. Malmöhus läns husslöjd af fil. lic. E. Ingers, Kristianstads af v. konsul C. J. F. Ljunggren och Blekinge af kaptenen frih. A. Leijonhielm.

Redan vid början af utställningens tillvaro hade Eders Kungl. Höghet den nåden att åtaga sig att blifva utställningens beskyddare äfvensom att medgifva, att Eders Kungl. Höghets bild fick präglas å utställningens medalj. Äfven i öfrigt har utställningen fått mottaga många bevis på välvilja. Kungl. Maj:t har medgifvit, att ett tombolalotteri för befrämjande af omsättningen af de utställda föremålen må inrättas på utställningen, och om också utställningen icke kunnat erbjuda utställarne till fullo samma förmåner med afseende på fri frakt som de senaste större industriutställningarna, har Kungl. Maj:t dock medgifvit fri återtransport å statens järnvägar för exponerade föremål, hvilket medgifvande äfven gjorts af de flesta enskilda järnvägar och några ångbåtsbolag.

Genom kungl. utrikesdepartementets och svenske och norske ministerns i Köpenhamn bemedling har tillstånd erhållits att på ett flertal af danska statsbanornas stationer uppsätta en af professor O. Björck utförd affisch, hvilken i öfrigt i flera tusental spridts i Sverige, Norge och Danmark.

Generalpoststyrelsen har till vänster i hufvudentrén låtit anordna en poststation, och till höger i samma entré är inrättad en fullständig telegraf- och telefonanstalt, hvarjämte telegrafstyrelsen ställt ett större antal fria telefoner till utställningens förfogande, och har af dessa ett flertal insatts i de åt pressen i nordvästra flygeln inredda lokalerna, hvilka för öfrigt försetts med inventarier och utensilier af flere utställare.

Ett kraftigt bistånd i fråga om utställningsföremålens transport har utställningen haft af trafikbefälet vid Landskrona—Helsingborgs järnvägar, hvilka vidtagit spåranordningar och uppfört en lastkaj för detta ändamål, hvarjämte stadens drätselkammare medgifvit, att transporter hafva fått äga rum å de nedlagda sparen till de elektriska spårvägarna, och firman Carl Ström har kostnadsfritt tillsläppt den décauvillemateriel, å hvilken godset fördelats inuti hallarna.

Direktör Sommelius vände sig därefter till Hans Kungl. Höghet Hertigen af Skåne och yttrade:

Eders Kungl. Höghet! Efter denna redogörelse för industri- och slöjdutställningens tillkomst och utveckling tillåter jag mig å styrelsens vägnar underdånigst anhålla, att Eders Kungl. Höghet täcktes förklara industri- och slöjdutställningen i Helsingborg 1903 öppnad.

Hans Kungl. Höghet Prins Gustaf Adolf framträdde nu till loggians barrière och yttrade med kraftig och klar stämma:

»Under uttalande af de bästa önskningar för denna industri- och slöjdutställnings framgång, förklarar jag härmed denna utställning öppnad.»

Härpå utbragte direktör Sommelius ett: »Lefve Hans Kungl. Höghet Hertigen af Skåne!», hvilket besvarades med fyrfaldiga hurrarop och fanfarer, hvarefter kantatens andra afdelning utfördes.

* * *

Utställningsstyrelsens ordförande föreslog därefter afsändande af följande hälsningstelegram:

H. M:t Konungen,

Sofiero.

Den från alla delar af landet med lifligt intresse omfattade industri- och slöjdutställningen i Helsingborg har i dag öppnats af Eders Maj:ts äldste sonson, H. K. H. Hertigen af Skåne, utställningens höge beskyddare. Djupt tacksamma för det bevis på välbevagenhet, som sålunda kommit utställningen till del, tillåter jag mig, i egenskap af utställningsstyrelsens ordförande, att till Eders Maj:t framföra uttrycken af de vid utställningens öppnande församlades undersåtliga vördnad och tillgifvenhet.

Underdånigst
Malte Sommelius.

Härpå följde ett af direktör Sommelius utbragt: »Lefve Konungen», hvilket åtföljdes af kraftiga, fyrfaldiga hurrarop och fanfarer, hvarefter musikkåren uppspelade folksången, som de församlade afsjöngo stående och med blottade hufvuden.

* * *

Härmed var den högtidliga invigningsakten afslutad, och H. K. H. Prins Gustaf Adolf, liksom öfriga inbjudne, tog därefter utställningshallarna i betraktande, hvarvid de olika anordnarne tjänstgjorde som ciceroner.

* * *

På eftermiddagen klockan 6 var anordnad en för industriutställningen och landtbruksmötet gemensam middag å utställningens hufvudrestaurant. Till densamma hade inbjudits H. K. H. Hertigen af Skåne samt samtliga utställningens och landtbruksmötets hedersgäster. Uti middagen deltogo omkring 300 personer.

Strax före middagen öfverlämnade H. K. H. de ordensutmärkelser, som H. M. Konungen behagat tilldela industriutställningens och konstutställningens ordförande, landtbruksmötets ordförande och vice ordförande samt ordföranden i industriutställningens byggnadsafdelning.

Vid middagen föreslogos skålar af landshöfding Tornerhjelm för H. M. Konungen, af landtbruksmötets ordförande för H. K. H. Prins Gustaf Adolf, som omedelbart tackade och föreslog en skål för provinsen Skåne, dess lycka och välgång, af industriutställningens ordförande för de svenska hedersgästerna, på hvilken skål h. exc. ministern för utrikes ärendena Lagerheim svarade, samt af konstutställningens ordförande för de norska och danska gästerna. På denna skål svarade h. exc. statsminister Qvam å norrmännens vägnar och h. exc. inrikesministern Sörensen å danskarnes vägnar. Slutligen utbragte landtbruksmötets vice ordförande ett lefve för Helsingborgs stad, för hvilken skål stadsfullmäktiges vice ordförande tackade.

* * *

Påföljande dag — fredagen den 12 juni — aflade H. M. Konungen, DD. KK. HH. Kronprinsen och Kronprinsessan samt Prins Gustaf Adolf ett längre besök på utställningen, hvarvid utställningens större byggnader besöktes och åtskilliga inköp af utställningsföremål verkställdes.

H. M:t och DD. KK. HH. hade behagat mottaga inbjudning till lunch å utställningens hufvudrestaurant, i hvilken lunch, förutom de kungliga personernas uppvaktningar, deltogo ordförandena för de tre utställningarna med fruar, industriutställningens kommissarie och landtbruksmötets sekreterare.

* * *

Bland de många enskilda festligheter, som ägde rum med anledning af och i samband med industriutställningen och landtbruksmötets öppnande, tillåta vi oss att här särskildt nämna det »garden party», hvartill statsfrun hos H. M. Drottningen, grefvinnan E. Wachtmeister å Kulla-Gunnarstorp, inbjudit, förutom öfriga gäster, industriutställningens och landtbruksmötets samtliga hedersgäster m. fl. och hvilken charmanta fest äfven bevistades af H. M. Konungen och öfriga kungliga personer, som då uppehöllo sig på Sofiero.

VIII.

INTRÄDESREGLEMENTE, ORDNINGSFÖRESKRIFTER OCH BESÖKANDE.

AF

CARL L. BENDIX.

Utställningens styrelse fastställde, efter af kommissarien afgifvet förslag, den 23 februari 1903 följande

INTRÄDESREGLEMENTE.

Besökande vare försedd med inträdesbiljett, innan kontrollgrinden passeras. Vid densamma uppvisas biljetten, som då af kontrollören makuleras genom ena delens borttagande. Biljetten torde förvaras för att vid anfordran uppvisas.

Inträdesbiljetter tillhandahallas dels uti kassakioskerna vid ingångarna, dels å försäljningsställen uti staden till ett pris af 1 krona, samt för barn under tolf år till ett pris af 50 öre. De berättiga till ett besök uti utställningshallarna under den tid utställningen halles öppen för allmänheten äfvensom att besöka utställningens hufvudrestaurant, med undantag af tiden fran och med den 11 juni till och med 14 juni, då restauranten ligger utom utställningsområdet.

Utställningens arbetsutskott äger rätt att undantagsvis höja eller sänka ofvannämnda inträdesafgift, och kommer särskildt meddelande därom att för hvarje gång i tidningarna kungöras.

Utställningsområdet är tillgängligt för allmänheten från kl. 9 f. m. till kl. 11 e. m. Utställningshallarna stängas dock kl. 8 e. m.

Frikort.

Frikort lämnas till utställningens styrelse och de af Kristianstads och Blekinge läns hushallningssällskaps förvaltningsutskott tillsatta kommitteer, vidare till jurymännen samt till utställare och, efter af utställare gjord framställning, pa kommissariens pröfning, till ett hans biträde vid utställningen.

De enskilda utställarne inom elfte gruppen äga icke rätt till frikort, men fa lösa specialkort till ett pris af 5 kronor.

För frikorts giltighet fordras, att det är försedt med kommissariens och innehafvarens namnteckningar.

Frikort uppvisas vid de särskilda ingångarna, som äro afsedda för fri genomgång, likasom ock när helst vid utställningen anställd kontrollant därom anhåller. Kontrollant äger rätt att fordra innehafvares namnteckning för att jämföra med den å kortet befintliga.

Frikort är personligt och får på inga villkor på annan öfverlåtas. Missbruk af frikort medför kortets förlust och innehafvarens utvisning från utställningen.

Fritt tillträde lämnas utställningens tjänstemän och betjänte, hvilka vare skyldiga att bära synliga tjänstemärken, olika allt efter den befattning de bekläda. Dessa märken få på inga villkor lämnas till annan person, vid risk af tjänstens förlust.

Specialkort.

Använder utställare mer än ett biträde vid sin utställning, äger han rätt att för dessa lösa specialkort, gällande för hela utställningstiden, till ett pris af 5 kronor stycket.

Därest ombyte äger rum, skall kortet ofördröjligen återlämnas på utställningsbyrån, som, om så behöfves, gratis tillhandahåller ett annat, hvilket förses med den nye innehafvarens namnteckning.

Dylikt kort lämnas, som ofvan nämnts, äfven till utställare inom elfte gruppen.

Innehafvare af restaurant, förfriskningsställe, kafé och förlustelselokal på utställningsområdet äger lösa kort för sig och sina å utställningen behöfliga biträden till ett pris af 5 kronor per stycke, och gälla för dessa samma föreskrifter, som ofvan stadgats rörande öfriga specialkort.

Vid särskilda tillfällen, såsom kongresser, föreningssammanträden, hela skolors eller klassers besök m. m., kan nedsättning i afgiften eller ändring af eljest gällande bestämmelser för inträde medgifvas.

Specialkort, gällande för tiden från och med den 11 juni till och med den 14 juni för viss å kortet namngifven person, säljas à 4 kronor å utställningens och landtbruksmötets byråer äfvensom å de ställen, där landtbruksmötets medlemskort tillhandahållas.

Abonnement.

Abonnementskort kunna lösas till ett pris af 10 kronor, för barn under 12 år till 5 kronor.

Abonnementskort utställas på viss person och gälla, med undantag af invigningsdagen före kl. 5 e. m., under hela utställningstiden med rätt till inträde på utställningsfältet under den tid utställningen varar. Abonnementskort förses likasom specialkorten med kommissariens och innehafvarens namnteckningar.

Pressen.

Journalister, bosatta i Helsingborg, kunna erhålla frikort till utställningen genom att den redaktion, hos hvilken de äro anställda, hänvänder sig till utställningens byrå.

Journalister, hvilka ämna besöka Helsingborg och utställningen, torde med uppvisande af legitimationskort hänvända sig till utställningens byrå för erhållande af frikort, gällande för den tid besöket är ämnadt att räcka.

*

OBS.! Hvarje kort måste för att vara gällande bära kommissariens namnteckning.

Utställare eller innehafvare af restaurant och dylikt inom utställningen erhålla för sina leverantörer eller andra personer, hvilka hafva att regelbundet för dem utföra något arbete inom utställningsområdet, fritt tillträde från kl. 6 till 1/2 10 f. m. förmedelst nummerbrickor, hvilka aflämnas vid ingången och återtagas vid utgåendet. Dylik person vare skyldig att före kl. half 10 f. m. hafva lämnat utställningsområdet, i annat fall har han att erlägga den för dagen gällande inträdesafgiften.

*

Återförsäljare erhålla vid köp af minst 100 inträdesbiljetter en rabatt af 5 procent.

ORDNINGSFÖRESKRIFTER OCH UNDERRÄTTELSER FÖR UTSTÄLLNINGSBESÖKANDE.

Ingångar till utställningen äro dels genom hufvudportalen vid »Terrassen», dels från Bergaliden.

*

Utställningens katalog försäljes à 75 öre såväl vid hufvudentrén till utställningsfältet som å särskilda ställen inom utställningsområdet, enligt där befintliga anslag.

*

Garderober för förvaring af utställningsbesökandes klädesplagg och lösa effekter förefinnas vid entrébyggnaden vid hufvudingången från Terrassen och vid södra och västra ingångarna till industrihallen.

För förvarandet af besökandes klädesplagg eller lösa effekter beräknas: för ensamt käpp, paraply, parasoll eller liknande föremål 5 öre för hvarje effekt, samt för klädesplagg, med eller utan käpp, paraply, parasoll eller dylikt, 10 öre för hvarje person, vare sig han aflämnar ett eller flere plagg eller effekter.

*

Tobaksrökning är inom utställningsbyggnaderna förbjuden.

*

Hundar få icke inom området medtagas.

*

Utställningsföremålen få icke vidröras, ej heller afteeknas eller efterbildas utan utställarens skriftliga medgifvande.

Monopol å fotografering vid utställningen är af Arbetsutskottet lämnadt åt Kungl. Hoffotografen C. Dahlqvist, Helsingborg, till hvilken alltså en hvar, som önskar fotografering af utställda föremål eller vyer inom utställningsområdet, äger att hänvända sig.

Yrkes- eller amatörfotograf må inom utställningen införa kamera intill 8×8 cm. plåtstorlek; dock skall han före inträdet vid entrén lösa särskildt pass för

en afgift af 5 kronor. Fotograf må dock icke själf eller genom andra till försäljning reproducera af honom inom utställningen tagna fotografier och plåtar samt ej fotografera montrer utan ägarens tillstånd.

*

Besökande uppmanas i ordningens intresse att noga följa de anvisningar och beakta de tillsägelser, som af den uniformsklädda vaktpersonalen gifvas.

*

Spelning å utställda instrument är tillåten kl. 11—1 och 3—5 e. m.

*

Utställda maskiner hållas i gång kl. 12—3 och 6—7 e. m.

*

Å kassakontoret i byråbyggnaden inlösas hvarje söckendag mellan kl. 10 f. m. och 2 e. m. tombolavinster. Därsammastädes mottagas mellan kl. 10 f. m. och 7 e. m. anmälningar i afseende å inköp af utställda föremål, och lämnas å utställningsbyrån under samma tid alla upplysningar, som kunna af besökande med afseende å utställningen önskas.

*

Postanstalt, hvarest till befordran mottagas alla slags försändelser, är under utställningstiden inrättad till höger i industrihallens hufvudentré och hålles öppen:

söckendagar kl. 10 f. m.—3 e. m. och 6—½8 e. m.

sön- och helgdagar kl. 10—11 f. m. och 2—5 e. m.

Tillfälle till brefskrifning finnes för utställningsbesökande såväl å postanstalten som i Axel Eliassons kiosk å utställningsområdet äfvensom å »Kärnan».

*

Telefon- och telegrafstation är inrättad till vänster i industrihallens hufvudentré och hålles för allmänheten tillgänglig från kl. 9 f. m. till kl. 8 e. m. Ett antal telefonautomater finnes utsatt å skilda ställen af utställningsfältet.

*

Pressens byrå befinner sig i industrihallens västra flygel.

*

Tillträde till utsiktstornet »Kärnan» lämnas mot särskild afgift.

Uti de i ofvannämnda bestämmelser angifna entréafgifterna gjordes under loppet af utställningen åtskilliga nedsättningar och medgifvanden.

Så bestämdes, att afgiften för skolbarn, som under lärares eller lärarinnas ledning besökte utställningen i grupper af 20 stycken eller därutöfver, skulle erhålla inträde för 25 öre, som erlades af läraren eller lärarinnan vid dagskassorna. Af denna förmån begagnade sig 4,099 skolbarn såväl från Sverige som från Danmark. Dessutom voro lärjungarne i staden Helsingborgs samtliga elementar- och folk- samt privatskolor inbjudna

att klassvis afgiftsfritt besöka utställningen den 7, 8 och 9 september, och af denna inbjudning begagnade sig omkring 3,500 barn.

Vidare medgafs, uppå framställningar från respektive trafikdirektörer, att järnvägspersonalen skulle äga för sig och sina familjemedlemmar lösa dagbiljetter med 50 % nedsättning; de dagar, då afgiften var 50 öre, lämnades dock ingen nedsättning. För underlättande af kontrollen af nämnda nedsättning, rekvirerades dagbiljetterna i poster om 100 stycken af respektive trafikdirektörsexpedition, hvilken sedermera dels till personalen utlämnade biljetterna, dels till utställningens kassa redovisade för de sålunda sålda biljetterna. Äfvenså medgafs, att personalen vid Helsingborgs postkontor, telegraf- och telefonstationer samt järnvägspersonalen skulle äga för sig lösa abonnementskort för 5 kronor, gällande från den 15 juni.

Till arbetsutskottet inkommo talrika framställningar om nedsättning i biljettprisen från föreningar i Sverige och Danmark äfvensom från arbetsgifvare.

Särskildt uttalades från dessa senare en önskan att mot en viss bestämd afgift af t. ex. 1 krona kunna bereda sina arbetare tillträde till alla sevärdheter inom utställningen, alltså icke endast till industriutställningen utan äfven till konstutställningen, stenkolsgrufvan, ryggås-stugan, statisticum m. m. Arbetsutskottet afslöt därför med anordnarne af dessa en öfverenskommelse, enligt hvilken å de af arbetsutskottet anordnade samtrafiksdagarna, då de utställningsbesökande mot erläggande af 1 krona hade tillträde såväl till industriutställningen som till ofvannämnda utställningar och paviljonger, erlades ett visst bestämdt belopp. Detta var för konsthallen 1,000 kronor, för stenkolsgrufvan 600 kronor, för ryggås-stugan 400 kronor, för statisticum 300 kronor, för Rydins panorama 200 kronor. Sådana samtrafiksdagar voro anordnade söndagarna den 2, 9, 16 och 23 augusti samt den 6 och 13 september och tillvunno sig stor anslutning från allmänhetens sida.

Men då åtskilliga större arbetsgifvare önskade sända sina arbetare äfven hvardagar, då af ekonomiska skäl ingen samtrafik kunde anordnas, medgaf arbetsutskottet å hvardagar en nedsättning af 50 %. Lika stor nedsättning medgafvo då i allmänhet äfven separatutställningarna, om antalet arbetare uppgick till inemot 1,000 personer.

Sedan ofvannämnda öfverenskommelse var träffad med separatutställningarna, utfärdade arbetsutskottet en cirkulärskrifvelse till arbetsgifvare, större egendomsägare m. fl. i Skåne och närliggande provinser med anhållan, att arbetsgifvarne måtte sätta sina underhafvande i tillfälle att så talrikt som möjligt besöka utställningen. För att underlätta dessa besök erbjöd arbetsutskottet äfven arbetsgifvarne att för sina underhafvande arbetare och deras familjer få köpa kupongböcker, innehållande 6 inträdesbiljetter

till ett pris af 3 kronor, d. v. s. 50 öre för hvarje biljett, gällande dessa alla dagar utom de söndagar, då samtrafik med utställningens öfriga sevärdheter ägde rum.

Dessa kupongböcker kunde lösas endast af arbetsgifvare för att användas för deras underhafvande arbetare, tjänstfolk och dylika.

Af de arbetsgifvare, som inbjudit sina arbetare att besöka utställningen, nämna vi Billesholms-Bjufs aktiebolag (2,567 arb.), Höganäs aktiebolag (1,700 arb.), Skromberga aktiebolag (1,356 arb.), Helsingborgs valskvarn och gummifabriksaktiebolag (882 arb.), Skånska cementaktiebolaget (783 arb.), Karpalunds sockerfabriksaktiebolag m. fl.

Till föreningar, bestående af öfver 100 personer, lämnades i allmänhet en nedsättning i biljettpriset, då entréen var 1 krona, af 20 procent samt, om antalet öfversteg 200, af 25 procent.

Af sådana föreningar kunna nämnas, Skrædderforeningen, Köpenhamn samt en skrädderiarbetareförening från samma stad, dansk underofficersförening, sydsvenska mejeriföreningen, metodistkonferensen, Arlöfs arbetarekommun, Propföreningen i Köpenhamn, murarefackföreningen därsammastädes. Äfvensa erhöllo deltagarne i svensk-danska studentmötet entré till reduceradt pris.

Officerare och manskap å de svenska örlogsfartyg, som under sommaren med anledning af från arbetsutskottet till statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet gjord framställning besökte Helsingborgs redd, voro inbjudna att afgiftsfritt besöka utställningen. Samma förmån var äfven meningen att bereda utländska örlogsfartyg, som under sommarens lopp ankommo till Helsingborg, om blott utställningens vederbörande hade erhållit något meddelande om ifrågavarande besök.

* * *

Såsom af reglementet framgår, var inträdespriset fastställdt till 1 krona och för barn under 12 år till 50 öre, dock med rätt för arbetsutskottet att undantagsvis höja eller sänka nämnda afgift. Sådan höjning ägde rum öppningsdagen och följande dag, då H. M. Konungen besökte utställningen. Afgiften var då 2 kronor för äldre och 1 krona för barn. Däremot voro folksöndagar med en till 50 öre nedsatt afgift — lika för äldre och barn — anordnade söndagarna den 5, 12, 19 och 26 juli samt den 30 augusti. Äfven fredagen den 11 och lördagen den 12 september var afgiften nedsatt till 50 öre.

Efter utställningshallarnas stängning på aftonen var entréafgiften till utställningsfältet och restauranterna 25 öre, hvilken afgift upptogs i bössor, hvilka handhades af vaktpersonalen. De dagar, då fyrverkeri eller illumination af fältet var anordnad, var afgiften dock 50 öre.

Priset på abonnementskort var 10 kronor för äldre och hälften för barn under 12 år. Från och med den 16 augusti var priset nedsatt till 5 kronor för äldre och 2 kr. 50 öre för barn under 12 år. I likhet med hvad som ägt rum vid de flesta utställningar i vårt land voro abonnementskorten ej försedda med innehafvarnes fotografi, men den yttre kartongen och det papper, hvarpå texten var tryckt, voro olika färgade för herrar, damer, gossar och flickor, hvilket ock gjorde, att några försök, som gjordes, att missbruka abonnementskorten lätt kunde af vaktpersonalen upptäckas.

Listor till teckning af abonnementskort utsändes ganska tidigt på våren utställningsåret, och ett stort antal banker, handelsfirmor m. fl. tecknade dylika för sin personal.

Af abonnementskort såldes:

	à 10 kronor	à 5 kronor	à 2 kronor 50 öre	Summa kronor	Summa öre
Till den 15 augusti:					
för vuxna	2,278	—	—	22,780	—
» barn	—	167	—	835	—
till utställares biträden och järnvägs-, telefon- och telegrafpersonal	—	457	—	2,285	—
Efter den 15 augusti:					
för vuxna	—	181	—	905	—
» barn	—	—	18	45	—
Summa	2,278	805	18	26,850	—

I den för utställningen uppgjorda budgeten voro samtliga entréafgifter upptagna till 137,000 kronor. Slutsumman blef dock mycket större, eller 231,759: 01, enligt följande tabla:

Dagbiljetter, salda vid kassorna, med afdrag af samtrafiksafgifterna (203,546—14,750)	kr.	188,796: —
Dagbiljetter, sålda med rabatt	»	2,073: 20
Abonnementskort	»	26,850: —
Kort, gällande under landtbruksmötet den 11—14 juni	»	520: —
Skolbiljetter à 25 öre	»	1,032: —
Föreningsbiljetter, kupongböcker m. m.	»	6,848: 56
I penningbössorna efter hallarnas stängning	»	5,639: 25
Summa	kr.	231,759: 01.

Ehuru visserligen vid entréerna till utställningen voro uppsatta vändkors, blefvo dessa sällan brukade, då de använda dagbiljetterna kunno kontrolleras af vaktpersonalen utan begagnande af korsen, hvilka ansågos hindra trafiken. Biljetterna voro af tre olika valörer, nämligen till 2

kronor, 1 krona och 50 öre; af dessa afgingo 2,809 till 2 kr., 166,221 till 1 kr. och 74,335 till 50 öre.

Vid biljettexpeditionen på utställningen voro anställda fyra ordinarie samt vid enstaka tillfällen två extra kassörskor.

Kl. ½9 f. m. utlämnades af kassakontrollanten, bankkamreraren C. Jönsson, biljetter och växelkassor, som under natten förvarats i kassaskåp, hvarpå biljettförsäljningen började kl. 9 f. m. och fortgick till kl. 8 e. m. utom några af de dagar, då fyrverkeri afbrändes, då biljettluckorna höllos öppna till kl. 10 e. m., samt de sista veckorna, då de stängdes kl. ½8 och 7 e. m.

Vid stora ingången tjänstgjorde kl. 9—2 två kassörskor, samt kl. 2—8 å hvardagar en; å söndagar tjänstgjorde äfven mellan 2—8 här två kassörskor. Vid lilla ingången från Bergaliden tjänstgjorde hela dagen en kassörska med undantag af under landtbruksmötesdagarna, då två extra kassor voro inrättade vid denna ingång. Tjänstgöringstiden för kassörska var omkring 7 timmar, exempelvis 9—12, 1—4 och 7—8 eller 9—1 och 4—7 eller 9—11, 12—3 och 6—8.

Vid biljettförsäljningens slut (respektive kl. 8, 10, ½8 och 7) inlämnades samtliga kassor till kassakontrollanten, som genast uppräknade desamma och påföljande söckendag insatte beloppen å utställningens räkning i Skånska Handelsbanken.

När biljettförsäljningen slutade, utlämnades till vakterna vid stora ingången 2 och vid lilla ingången 1 penningbössa, hvari inträdesafgiften (i regel 25 öre och undantagsvis 50 öre) upptogs. Dessa bössor tömdes följande morgon, då innehållet uppräknades af någon å utställningsbyrån anställd person och kontrollräknades af kassakontrollanten.

Nedanstående tablå utvisar det antal biljetter, som för hvarje angifven dag af kassörskorna redovisades till kassakontrollanten. I denna är icke upplagen den inkomst, som inflöt för dagbiljetter, hvilka försåldes till nedsatt pris eller med rabatt till Dansk Reisebureau:

Datum	Försålda biljetter			Summa		
	à 2 kronor	à 1 krona	à 50 öre	besökande	kronor	öre
Torsdagen den 11 juni	850	41	—	891	1,711	—
Fredagen » 12 »	1,759	59	—	1,818	3,577	—
Lördagen » 13 »	—	4,976	153	5,129	5,052	50
Söndagen » 14 »	—	8,548	341	8,889	8,718	50
Måndagen » 15 »	—	1,601	103	1,704	1,652	50
Tisdagen » 16 »	—	975	68	1,043	1,009	—
Onsdagen » 17 »	—	902	47	949	925	50
Torsdagen » 18 »	—	906	47	953	929	50
Fredagen » 19 »	—	872	69	941	906	50
Transport	2,609	18,880	828	22,317	21,512	—

Datum	Försålda biljetter			Summa		
	à 2 kronor	à 1 krona	à 50 öre	besökande	kronor	öre
Transport	2,609	18,880	828	22,317	24,512	—
Lördagen den 20 juni	—	1,500	123	1,623	1,561	50
Söndagen » 21 »	—	5,060	408	5,468	5,264	—
Måndagen » 22 »	—	1,419	88	1,507	1,463	—
Tisdagen » 23 »	—	1,495	118	1,613	1,551	—
Onsdagen » 24 »	—	3,973	301	4,274	4,123	50
Torsdagen » 25 »	—	1,745	108	1,853	1,799	—
Fredagen » 26 »	—	1,179	79	1,258	1,218	50
Lördagen » 27 »	—	1,418	116	1,534	1,476	—
Söndagen » 28 »	—	5,016	511	5,527	5,271	50
Måndagen » 29 »	—	1,276	89	1,365	1,320	50
Tisdagen » 30 »	—	1,059	85	1,144	1,101	50
Onsdagen den 1 juli	—	944	67	1,011	977	50
Torsdagen » 2 »	—	1,016	67	1,083	1,049	50
Fredagen » 3 »	—	882	58	940	911	—
Lördagen » 4 »	—	1,081	102	1,183	1,132	—
Söndagen » 5 »	—	—	10,299	10,299	5,149	50
Måndagen » 6 »	—	1,123	78	1,201	1,162	—
Tisdagen » 7 »	—	1,239	101	1,340	1,289	50
Onsdagen » 8 »	—	1,375	130	1,505	1,440	—
Torsdagen » 9 »	—	1,159	90	1,249	1,204	—
Fredagen » 10 »	—	1,118	72	1,190	1,154	—
Lördagen » 11 »	—	1,472	138	1,610	1,541	—
Söndagen » 12 »	—	—	10,891	10,891	5,445	50
Måndagen » 13 »	—	1,419	115	1,534	1,476	50
Tisdagen » 14 »	—	1,207	88	1,295	1,251	—
Onsdagen » 15 »	—	1,206	87	1,293	1,249	50
Torsdagen » 16 »	—	1,272	107	1,379	1,325	50
Fredagen » 17 »	—	960	81	1,041	1,000	50
Lördagen » 18 »	—	1,371	52	1,423	1,397	—
Söndagen » 19 »	—	—	16,258	16,258	8,129	—
Måndagen » 20 »	—	1,777	123	1,900	1,838	50
Tisdagen » 21 »	—	1,351	90	1,441	1,396	—
Onsdagen » 22 »	—	1,466	138	1,604	1,535	—
Torsdagen » 23 »	—	1,461	150	1,611	1,536	—
Fredagen » 24 »	—	1,248	118	1,366	1,307	—
Lördagen » 25 »	—	1,607	147	1,754	1,680	50
Söndagen » 26 »	—	—	10,542	10,542	5,271	—
Måndagen » 27 »	—	1,717	124	1,841	1,779	—
Tisdagen » 28 »	—	1,419	107	1,526	1,472	50
Onsdagen » 29 »	—	1,123	89	1,212	1,167	50
Torsdagen » 30 »	—	1,101	93	1,194	1,147	50
Fredagen » 31 »	—	838	53	891	864	50
Lördagen den 1 aug.	—	799	56	855	827	—
Söndagen » 2 »	—	9,557	938	10,495	10,026	—
Måndagen » 3 »	—	1,166	83	1,249	1,207	50
Tisdagen » 4 »	—	1,128	96	1,224	1,176	—
Onsdagen » 5 »	—	1,122	91	1,213	1,167	50
Torsdagen » 6 »	—	1,026	59	1,085	1,055	50
Fredagen » 7 »	—	869	90	959	914	—
Lördagen » 8 »	—	1,176	126	1,302	1,239	—
Transport	2,609	94,815	55,018	152,472	127,557	—

Datum	Försalda biljetter			Summa		
	à 2 kronor	à 1 krona	à 50 öre	besökande	kronor	öre
Transport	2,609	94,815	55,048	152,472	127,557	—
Söndagen den 9 aug.	—	8,828	762	9,590	9,209	—
Måndagen » 10 »	—	1,420	105	1,525	1,472	50
Tisdagen » 11 »	—	1,353	105	1,458	1,405	50
Onsdagen » 12 »	—	1,290	114	1,404	1,347	—
Torsdagen » 13 »	—	1,247	106	1,353	1,300	—
Fredagen » 14 »	—	1,120	100	1,220	1,170	—
Lördagen » 15 »	—	760	733	1,493	1,126	50
Söndagen » 16 »	—	7,745	892	8,637	8,191	—
Måndagen » 17 »	—	1,110	77	1,187	1,148	50
Tisdagen » 18 »	—	1,108	85	1,193	1,150	50
Onsdagen » 19 »	—	1,039	85	1,124	1,081	50
Torsdagen » 20 »	—	837	54	891	864	—
Fredagen » 21 »	—	586	51	637	611	50
Lördagen » 22 »	—	1,185	104	1,289	1,237	—
Söndagen » 23 »	—	8,782	1,444	10,226	9,504	—
Måndagen » 24 »	—	623	41	664	613	50
Tisdagen » 25 »	—	922	60	982	952	—
Onsdagen » 26 »	—	787	50	837	812	—
Torsdagen » 27 »	—	629	47	676	652	50
Fredagen » 28 »	—	669	40	709	689	—
Lördagen » 29 »	—	550	27	577	563	50
Söndagen » 30 »	—	—	6,196	6,196	3,098	—
Måndagen » 31 »	—	472	25	497	484	50
Tisdagen den 1 sept.	—	547	44	591	569	—
Onsdagen » 2 »	—	657	34	691	674	—
Torsdagen » 3 »	—	1,149	270	1,419	1,284	—
Fredagen » 4 »	—	1,149	313	1,462	1,305	50
Lördagen » 5 »	—	1,539	416	1,955	1,747	—
Söndagen » 6 »	—	10,194	1,461	11,655	10,924	50
Måndagen » 7 »	—	590	28	618	604	—
Tisdagen » 8 »	—	743	37	780	761	50
Onsdagen » 9 »	—	358	7	365	361	50
Torsdagen » 10 »	—	426	16	442	434	—
Fredagen » 11 »	—	—	1,171	1,171	585	50
Lördagen » 12 »	—	—	2,035	2,035	1,017	50
Söndagen » 13 »	—	5,945	2,125	8,070	7,007	50
Summa	2,609	161,174	74,308	238,091	203,546	—

Utställningen hölls öppen 95 dagar (13 veckor och 4 dagar). Medelinkomsten per dag var omkring 2,143 kronor. (För jämförelses skull kan förtjäna omnämnas, att medelinkomsten per dag vid industriutställningen i Gefle 1901 var 1,938 kronor). Den lägsta inkomsten i Helsingborg, 361 kr. 50 öre, erhölls onsdagen den 9 september, och den högsta, söndagen den 14 juni, eller 8,718 kr. 50 öre. Visserligen inflöto flere andra söndagar nominellt ännu högre belopp, men som dessa dagar voro samtrafiksdagar, fick utställningen ej behålla de influtna summorna oafkortade, utan atskilliga afdrag ägde rum, på sätt förut omtalats; så t. ex. inflöt söndagen den 6

september 10,924 kr. 50 öre, men af detsamma fick utställningen, da det var en samtrafiksdag, endast behalla 8,574 kr. 50 öre.

De 14 söndagarna voro naturligtvis utställningens bästa dagar, sasom framgar af nedanstaende sammanställning:

söndagen	den	14	juni	kr.	8,718: 50
»	»	21	»	»	5,264: —
»	»	28	»	»	5,271: 50
»	»	5	juli	»	5,149: 50
»	»	12	»	»	5,445: 50
»	»	19	»	»	8,129: —
»	»	26	»	»	5,271: —
»	»	2	aug.	»	10,026: —
»	»	9	»	»	9,209: —
»	»	16	»	»	8,191: —
»	»	23	»	»	9,504: —
»	»	30	»	»	3,098: —
»	»	6	sept.	»	10,924: 50
»	»	13	»	»	7,007: 50
				Summa kr.	101,209: —

Medelinkomsten om söndagarna var 7,229 kronor. Ihagkommas bör dock, att dessa siffror äro nagot för höga för söndagarna den 2, 9, 16 och 23 augusti samt den 6 och 13 september, hvilka voro samtrafiksdagar; för dessa 6 söndagar bör afdragas ett sammanlagdt belopp af 14,750 kronor, hvadan nettoinkomsten, som tillföll utställningen för söndagarna, utgjorde i rundt tal 86,450 kronor.

Som af den förstnämnda tablan synes, besöktes utställningen af 238,091 personer försedda med dagbiljetter. Läggas härtill de besökande, hvilka löst biljetter till nedsatt pris, kupongböcker, föreningsbiljetter samt skolbarn, omkring 20,000, samt de, hvilka besökt utställningen efter hallarnas stängning, cirka 21,000 personer, skulle omkring 280,000 personer besökt utställningsomradet. Härtill komma naturligtvis innehafvare af frikort, abonnementskort och utställarekort, hvadan hela antalet uppgar till inemot 300,000 personer.

Att af den publik, som besökt utställningen, en stor del — huru stor torde naturligtvis vara svart att med noggrannhet säga, men antagligen mer än 150,000 — varit fran Danmark, torde framga däraf, att under manaderna juni—september befordrades med angfärjan fran Helsingör till Helsingborg 169,119 personer mot 94,843 under samma tid ar 1902, hvartill komma de manga enskilda och föreningar, som anlände med angbatar — reguliera och extra — fran Köpenhamn.

IX.

TRANSPORTVÄSENDET OCH SPEDITIONS-AFDELNINGEN Å UTSTÄLLNINGEN.

AF

J. M. JONSSON.

Som högste ledare för transportväsendet fungerade utställningens kommissarie, som förestandare herr J. M. Jonsson, som assistent fanjunkaren O. N. Herbst och som förman sergeanten C. J. Zetterlund. Godset utexpedierades från järnvägsstationernas vanliga godsmagasinsexpeditioner, det mesta dock från centralgodsmagasinet, där åtskilliga anordningar voro vidtagna för underlättandet af af- och pålastningen. Transporten till och från utställningen verkställdes till det mesta af Nya bärarelaget pa ett synnerligen förtjänstfullt sätt. Ännu torde icke inom landet hafva hallits någon utställning, med så svåra terrängförhallanden, i det all transport maste ske uppför rätt branta och långa backar, hvilken väg som än valdes.

Under sådana förhallanden kunde ej nagra särskilda anordningar vidtagas för underlättande af transporten, hvilken maste ske med hästar och vanliga arbetsvagnar.

Visserligen utlades från elektriska sparvägssparet ett spår längs efter det s. k. Sveaspåret vid järnvägen, och tvenne vagnar tillverkades, med tanke att pa sparvägssparet med hästar kunna köra godset till utställningsplatsen. Denna anordning visade sig dock redan från början mindre praktisk, da lika stor om ej större dragkraft erfordrades för att draga dessa vagnar, än da godset lastades pa vanlig hästvagn, hvarjämte på- och aflastningen gick betydligt langsammare, hvadan man saledes måste afstá fran detta transportsätt.

Vid industrihallen fran ingangen vid Bergaliden samt längs hela hallen inuti voro décauvillespar utlagda. Och på dessa transporterades godset pa vagnar både vid ankomsten och afsändandet. Äfven vid och i

maskinhallen voro dylika spår utlagda, från skolplanen till midtingången och därifrån längs igenom hela hallen.

Utanför maskinhallen var uppställd en lyftkran från Halmstads mek. verkstad, som beredvilligt ställt densamma till utställningens förfogande för att användas vid lyftande af tyngre gods. Lyftkranen fungerade hela tiden på ett utmärkt sätt. Décanvillesparen och vagnarna tillhandahöllos af staden.

Dessa décanvillespår med vagnar kunna ej nog framhållas på grund af det arbete, som vid dylika transporter med dem kan utföras, och för den lättvindighet, hvarmed spåren kunna utläggas och borttagas.

Utställningsgodset började anlända i början af maj, men ej i någon större myckenhet förrän de sista dagarna, då enligt programmet godset skulle emottagas. Tyvärr blef fallet här, liksom vid föregående utställningar, att en mängd gods ankom de sista dagarna före utställningens öppnande; till och med måste icke så litet transporteras dagen före utställningen öppnades, hvilket var mycket hindrande för att kunna få utställningen färdig till bestämd tid. Återtransporten började dagen efter utställningens stängande, den 13 september, och var i det närmaste afslutad den sista i samma månad.

Allt järnvägsgods ankom och afgick med ordinarie tågen, och en del ankom och afsändes med ångbåt. Hela vagnslaster ankommo och afgingo omkring 75 st. Det mesta ankom och afgick som styckegods, och detta utgjorde omkring 4,000 kolli, ungefär lika vid ankomsten och afsändningen.

Såväl lossning och lastning som transporten gick synnerligen väl utan någon olyckshändelse.

Väderleken var något omväxlande, och några dagar både vid ankomsten och afsändningen af godset hindrades arbetet af regn.

*

Den vid utställningen anordnade speditionsafdelningen hade sig förelagdt att mottaga och afsända samt inom utställningen transportera allt utställningsgods äfvensom att för utställare, som sådant önskade, uppacka, anordna, renhålla och nedpacka deras utställningar.

Vidare skulle afdelningen ombesörja all renhållning af golfven i hallarna samt renhålla hela yttre området, bortfrakta och lagra alla tomlador samt efter utställningens slut åter transportera desamma till deras platser för inpackning.

Vid denna utställning uppstod samma svårighet som vid föregående utställningar, nämligen att vid planläggningen för utställningen ej beräknats ändamålsenlig plats för tomladorna, i det att den afsedda platsen ej kunde

för ändamålet användas. Arbetsutskottet beslöt därför, då tiden var så långt framskriden, att ladorna skulle börja lagras, att ladorna från industrihallen skulle läggas längs med hallen vid Bergaliden, 5 meter från hallens vägg och 2 meter från staketet längs Bergaliden. Staketet gjordes alldeles tätt, så att det ej behöfde befaras, att något brännbart kunde inkastas. Vidare beslöts att hyra pressenningar, så att ladhögen i sin helhet kunde täckas, hvilket allt blef utfördt enligt utskottets beslut. Då allt det ofvan nämnda arbetet var utfördt och ladhögen ordentligt täckt, ingår order från vederbörande brandchef, att hela ladhögen ögonblickligen skulle borttransporteras, men hvart — det angick visserligen ej den, som utfärdade ordern. Underhandlingar inleddes då med brandchefen, hvilka slutligen ledde därhän, att alla pressenningar måste borttagas från ladhögen och tältduk påläggas, hvilken af brandmanskapet öfverspolades med vatten vissa gånger om dagen. Det säger sig själft, hur tomladorna med packmaterialet i följd af denna åtgärd i förening med det myckna regnandet under sommaren skulle befinna sig, då inpackningen skulle börja. Utställningen måste därför tillhandahålla torrt packmaterial gratis, och undgick man därigenom i viss mån det i detta afseende befogade klandret från utställarnes sida.

Afdelningen började sin verksamhet den 1 maj och afslutade densamma den 1 oktober.

Arbetspersonalen varierade under uppställningen och borttagandet mellan 10 à 20 man.

Under utställningstiden användes för renhållningen för det inre 1 förman, 4 man och 14 städerskor samt för den yttre renhållningen 4 man.

Utgifterna för transport, lossning och lastning samt speditionsafdelningen belöpte sig till 10,800 kronor.

X.

ELDSLÄCKNINGSVÄSENDET PÅ UTSTÄLLNINGEN.

AF

HJALMAR ANDERSSON.

Vidkommande eldsläckningsväsendet hade stadens brandchef, på begäran af utställningskommissariatet, i skrifvelse den 15 februari 1903 inkommit med följande förslag:

Fem s. k. yttre brandposter böra anbringas å utställningsplanen, af hvilka en i närheten af och midt för industrihallens vinkelparti, en strax norr om maskinhallen, en söder eller sydost om konsthallen, en invid och väster om Gemla leksaksfabriks paviljong och slutligen en intill och nordost om utställningsrestauranten.

Af s. k. inre brandposter borde tre anbringas i industrihallen, två i maskinhallen och en i konsthallen.

Invid den å utställningsplanen tillämnade, konstgjorda dammens vattenkraftmaskin skulle finnas tillgänglig en 300 meters slangländ för att, anbragt å denna, vid eldsläckningsbehof användas.

Beträffande brandvaktspersonal föreslogs, att en korpral och två man från stadens fasta brandkår skulle, försedda med erforderlig brandmateriel, vara dygnet om stationerade å utställningsområdet, och i deras vaktrum skulle uppsättas ett brandskåp, hvarifrån stadens brandkår kunde, i händelse af behof, ögonblickligen alarmeras.

För att emellertid ännu fullständigare betrygga utställningen vid inträffande eldfara vidtogos ytterligare säkerhetsåtgärder, så att eldsläckningsväsendet redan veckan före utställningens öppnande var ordnadt sålunda:

Enär det befarades, att den vid dammen befintliga vattenkraftmaskinen blefve mindre användbar för eldsläckningsbehof, ökades antalet yttre brandposter med trenne, däraf en anbragtes å utställningens östra ingång invid Helsingborgs bryggeriaktiebolags paviljong, en invid och norr om dammen samt en i trädgården strax öster om Hedströms frukt- och blomsterpaviljong.

Inberäknadt den intill utställningens staket i Kärnegränden befintliga brandposten samt de å Bergaliden intill maskin- och industrihallen befintliga trenne, voro alltså 12 brandposter vid behof tillgängliga.

Vid hvarje yttre brandpost fanns en 50 m. hoprullad slanglängd samt ett ståndrör, ett strålrör och en brandpostnyckel, hvilken materiel, alltså färdig att vid behof ögonblickligen användas, var förvarad under ett invid brandposten befintligt skåp.

Vid en hvar af de förutnämnda s. k. inre brandposterna fanns en hoprullad 25 m. lång slanglängd jämte strålrör. Ratten (vändhjulet) å hvarje inre brandpost var förseglad, i likhet med bantågens nödbromsar, för att förhindra brandpostens onödiga öppnande genom tanklöshet eller illvilja.

Till brandvaktmanskapets vaktrum voro telefonledningar anbragta, 2 från industrihallen och 1 från hvardera af maskin- och konsthallarna samt 1 från utställningsrestaurationen. Vid hvarje af dessa telefonskåp voro anbragta anslag, som tillkännagåfvo att från dessa endast kunde telefoneras till brandvaktmanskapets vaktrum, och som nämndt stod vaktmanskapet medelst telefon i direkt förbindelse med stadens brandstation.

För att afvända den fara, som genom självantändning eller vårdslöshet kunde uppstå i det bakom industrihallen förlagda väldiga upplaget af lådor, i hvilka hade förvarats utställningsartiklar och hvilka nu inrymde halm, emballagepapper och fotogenbemängdt trassel m. m., beslöts att täcka detsamma med brandsegel och tältduk och under de varma och regnfria dagarna hålla denna täckduk fuktig genom öfverspolning af vatten från närmaste brandposter. Brandvaktmanskapet fick sig ålagdt arbetet härmed, och för att underlätta detta ökades brandsoldaternas antal å utställningen med ännu en. Från den 28 juni var antalet 4.

Därjämte anbefalldes brandvaktmanskapet att biträda vid vattningen af inom utställningsområdet befintliga planteringar och gräsplaner.

Brandvaktmanskapet utspisades från utställningens hufvudrestaurant, och vidkommande manskapets ordningsregler och tjänstgöring, utöfver hvad här förut blifvit anfördt, anslogos följande

Ordningsregler för brandvaktmanskapet.

1:o) Brandsoldat förbjudes lämna utställningsområdet under hela den tid han tillhör utställningens brandvaktmanskap.

2:o) Å vaktrummet skall alltid 1 af de 3:ne å utställningsplatsen tjänstgörande brandsoldaterna vara tillstädes. Turen dem emellan bestämmes af korpralen, som själf ingår i följd med de öfriga, och pågår vakten 2:ne timmar i sänder.

3:o) Då brandvaktmanskapet alarmeras, skall den vakthafvande omedelbart därefter genom 3:ne utdragna trumpetstötar sammankalla de öfrige, hvilka därvid skyndsamt begifva sig till vaktrummet.

4:o) Profning af telefonledningarna verkställes 3:ne gånger om dagen: kl. 8 f. m., 12 midd. och 6 e. m.
Förutom till alarmering och profning få telefonledningarna icke användas, hvarken af brandsoldat eller obehörig.

5:o) Så länge brandsoldat tjänstgör å utställningsområdet, är han förbjuden att förtära spritdrycker äfvensom att från utställningsplatsen eller utom densamma befintliga restauranter och ölförsäljningsställen tillhandla sig öl och porter.

6:o) Tobaksrökning förbjudes brandsoldat å utställningsområdet, så länge han tillhör utställningens brandvaktmanskap.

7:o) I vaktrummet förbjudes en hvar obehörig att inträda.

8:o) Brandvaktmanskapet skall beträffande utställningsområdet och därå befintliga byggnader vara väl orienteradt, för hvilket korpralen eller den hans tjänst förrättar ansvarar.

9.o) Korpralen eller den hans tjänst förrättar är ansvarig för att dessa ordningsregler efterlefvas samt att allt öfrigt, som till god ordning hörer, blifver af brandvaktmanskapet iakttaget.

Brandchefen.

Eldsvadetillbud ha yppat sig 2:ne gånger: ena gången i bryggeripaviljongen i följd af genom försumlighet uppkommen soteld, den andra gången i flagghuset å tornet Kärnan, genom vårdslöst handterande af benzin.

Ett vanskligt företag, hvartill polismyndigheten, förunderligt nog, gaf tillåtelse eller mot hvilket hon åtminstone ej hade något att erinra, var afbränningen af mer eller mindre komplicerade fyrverkeripjäser, som upprepade gånger ägde rum. Att inom ett litet område, hvarå uppförts en mängd byggnader och paviljonger af trä och tälduk, innehållande föremål af betydande värde, medgifva afbrännandet af i alla riktningar kringfräsande fyrverkeripjäser måste förefalla mycket äfventyrligt. Emellertid aflöpte dessa förlustelser, som torde haft föga gemensamt med utställningen eller öfver hufvud taget intet som helst berättigande, utan vidare skada eller olägenhet; men en varning att vid kommande utställningar tillgripa dylika slag af nöjen för att därmedelst öka tilloppet af besökande torde i en berättelse angående eldsläckningsväsendet å utställningen icke böra saknas utan fast hellre vara fullt befogad, och häri torde helt säkert en hvar styrelse för de försäkringsbolag, hvilka nu varit eller vid kommande utställningar blifva såsom försäkringsgifvare intresserade, instämma.

XI.

BRANDFÖRSÄKRINGSVÄSENDET Å UTSTÄLLNINGEN.

AF

IVAR P:SON HENNING.

Det dyrbara material, som var samladt inom utställningens område, nödvändiggjorde naturligtvis omfattande åtgärder för denna värdefulla egendoms tryggande mot eldfara. Sedan de rent lokala försiktighetsmåtten träffats, såsom anläggandet af brandposter etc., återstod afslutandet af försäkringar mot eventuell brand af utställningens byggnader och deras innehåll. Det är om dessa försäkringar, som här nedan några uppgifter må i korthet anföras.

Följande bolag voro engagerade, nämligen Skandia, Fenix, Norrland och Victoria, alla i Stockholm, samt Svea i Göteborg och Skåne i Malmö.

I hvartdera af dessa sex bolag togos genom utställningens byrå att börja med brandförsäkringar för kr. 101,850 eller sammanlagdt kr. 611,100. I premier härför erlades kr. 5,365: 50 för tiden 15 maj—15 oktober. Försäkringen omfattade följande föremål och belopp, fördelade sålunda:

Industrihallen	kr.	80,000: —
Innehåll däri	»	291,200: —
Maskinhallen	»	30,000: —
Innehåll däri	»	151,600: —
Administrationsbyggnaden	»	8,000: —
Innehåll däri	»	2,000: —
Enskilda paviljonger med innehåll	»	38,300: —
Entrébyggnader, musikpaviljong, staket	»	10,000: —
	kr.	611,100: —

Härtill kommo sedermera ytterligare brandförsäkringar till ett belopp af kr. 133,250, fördelade på följande bolag, nämligen: Skandia kr. 26,650, Norrland kr. 13,325, Victoria kr. 39,975, Svea kr. 26,650 och Skåne kr. 26,650.

Dessa sistnämnda försäkringar omfallade följande föremål:

Innehåll i Industrihallen	kr.	35,550:	—
» » Maskinhallen	»	49,700:	—
» » Enskilda paviljonger	»	48,000:	—
	Kr.	133,250:	—

Då det stod utställarne fritt att antingen själfva direkt eller genom utställningens byrå låta försäkra de utställda föremålen, tillkommo följande belopp för försäkringar, som icke förmedlades af utställningens byrå och som således icke fördelade sig på något af ofvannämnda bolag, nämligen:

Innehåll i Industrihallen	kr.	2,500:	—
» » Maskinhallen	»	8,000:	—
Enskildes paviljonger med innehåll	»	12,000:	—
	Kr.	22,500:	—

Hela försäkringssumman belöpte sig alltsa till kr. 766,850:

Specifikationen af detta belopp ställer sig på följande sätt:

Industrihallen	kr.	80,000:	—
Innehåll däri	»	329,250:	—
Maskinhallen	»	30,000:	—
Innehåll däri		209,300:	—
Enskildes paviljonger	»	98,300:	—
Administrationsbyggnaden		8,000:	—
Innehåll däri	»	2,000:	—
Entrébyggnader, musikpaviljong etc.	»	10,000:	—
	Kr.	766,850:	—

Att här närmare ingå på de villkor och bestämmelser, som af försäkringsbolagen utfärdades, torde ingalunda vara behöfligt, enär de i hufvudsak äro desamma, som gälla vid hvarje utställning. Följande, som kan vara af allmänt intresse, må anföras. Premierna för industrihall, maskinhall och enskilda paviljonger voro resp. 10, 10 och 5 $^0/_{00}$. Såsom grund för beräkning af inträffad skada å de försäkrade byggnaderna skulle läggas kostnaden för ifrågavarande byggnads uppförande, minskad med 60 % vid utställningens slut och dessförinnan med så stor del af 60 %, som angafves af förhållandet mellan den förflutna utställningstiden och hela densamma. Då ingen ångkraft var behöflig inom utställningsområdet, byggdes intet ångpannehus. Såväl belysning som drifkraft utgjordes af elektricitet, som erhölls från Helsingborgs stads elektricitetsverk.

Premierna för föremål i industrihall, maskinhall och i det fria voro resp. 10, 7,5 och 5 $^0/_{00}$.

Ehuru icke direkt hörande till denna afdelning må dock äfven i detta sammanhang omnämnas, att en korpral och två män ur stadens brandkår ständigt funnos tillgängliga inom utställningen, nattetid förstärkta med tre vakter. Åtta yttre och sex inre brandposter voro anbragta på lämpliga ställen. Vid en å utställningsområdet belägen vattenbassäng uppställdes en turbinpump om 3,000 liters kapacitet och 13 m. tryck.

I hufvudsak är detta allt, som beträffande brandförsäkringsväsendet å utställningen är ägnadt att meddelas i den officiella berättelsen öfver Industri- och Slöjdutställningen i Helsingborg 1903. De försäkrade byggnaderna och föremålen drabbades dess bättre icke af någon som helst brandskada, och några ersättningsanspråk behöfde följaktligen icke heller göras hos de i försäkringen engagerade bolagen.

För att täcka möjligen uppstående förlust på grund af genom eldsvåda mistad eller minskad inkomst af inträdesafgifter togs hos Lloyds Underwriters, London, genom en agent i Stockholm en försäkring å £ 11,250, efter en kalkylerad inkomst af £ 125 pr dag under 90 dagar. Premien härför uppgick till £ 70. 6. 6. eller i svenskt mynt kr. 1,279: 92. Den police, som utfärdades, innehöll, att, ifall alla eller så många af utställningens byggnader brunne ned eller skadades så mycket af eld, att det nödvändiggjorde utställningens stängning, skulle Lloyds Underwriters till utställningen betala ett belopp af £ 125 pr dag för hvarje dag utställningen vore stängd, begynnande med dagen för branden och till utställningstidens slut. Om emellertid endast en del af nämnda utställningsbyggnader brunne eller skadades genom eld, dock ej så mycket, att det förorsakade utställningens stängning, skulle ofvannämnda bolag till utställningen erlägga så stor del af £ 125 pr. dag från dagen för brandtillfället till utställningens slut, som assuransen på denna af eld skadade byggnad eller byggnader utgjorde af totalvärdet af alla utställningens byggnader.

XII.

VAKTHÅLLNINGEN Å UTSTÄLLNINGEN.

AF

R. F. STAËL v. HOLSTEIN.

För bestridande af vakttjänstgöringen vid utställningen voro anställda 1 vaktchef, 1 tillsyningsman, 14 dagvakter samt 3 nattvakter. Af vakterna var den ena dagvakten uteslutande afsedd för »Kärnan» och den ena nattvakten anställd af konstutställningen.

Vaktmanskapet tjänstgjorde *dels* uti hallarna, *dels* i det fria och i Kärnan och *dels* som biljettemottagare vid entréerna, och var fördelningen sålunda:

Till industrihallen	3 st.
» maskinhallen	2 »
I det fria och i »Kärnan»	3 »
Såsom biljettemottagare	6 »
Summa	14 st.

Indelningen till de olika platserna var så bestämd, att samma vakt tjänstgjorde hela utställningstiden på samma ställe. Dock måste, på grund däraf att tjänstgöringen per dag vid entréerna och i det fria var så betydligt längre än för öfriga platser, samtliga vakter tura att tjänstgöra vid dessa platser den tid hallarna voro stängda, men det öfriga utställningsområdet tillgängligt för besökande.

Tjänstgöringen i hallarna varade dagligen under den tid, som hallarna höllos öppna, och skulle därunder alltid finnas i tjänstgöring vakter fördelade sålunda:

i industrihallen samtidigt 2, i maskinhallen 1, i det fria 1, i Kärnan 1 och vid entréerna 4.

Tjänstgöringen vid entréerna varade från kl. 9 f. m. till 11 e. m. Dessutom skulle alltid en af vaktmanskapet vara tillstädes vid hvardera

entrén kl. 7—9 f. m. till ordningens upprätthållande och för emottagandet af de brickor, som af städare, städerskor och biträden därstädes aflämnades. Från kl. 9 f. m. och till den tid, då entréerna stängdes, tjänstgjorde vid desamma 2 vakter vid hvardera (sista tiden dock endast en vid östra entrén). För att den dagliga tjänstgöringen skulle, såvidt möjligt var, blifva lika för samtliga, tjänstgjorde äfven de vakter, som voro tilldelade andra verksamhetsområden vid entréerna, dels mellan kl. 7—9 f. m., dels efter hallarnas stängning intill den tid nattvakterna började.

Nattvakterna tjänstgjorde hvarje natt mellan kl. 11 e. m. och 7 f. m. Då tillträdet till utställningsområdet var tillåtet utöfver kl. 11 e. m., tjänstgjorde en nattvakt vid hvardera entrén intill stängningstiden samt den 3:e i det fria. Två af nattvakterna skulle under natten ständigt vara vakna och i rörelse inom området, den 3:e fick vistas i vaktrummet. För att kontrollera deras verksamhet användes ett kontrollur, som å bestämda tider skulle dragas med olika nycklar placerade i 6 st. skåp, som voro anbragta på skilda, lämpliga ställen inom utställningsområdet.

Dagvakterna voro iförda en snygg, ljusblå uniform, som anskaffades genom utställningens försorg, men som till hälften skulle bekostas af vakterna själfva. Af aflöningen utbetalades 2 kr. 50 öre per tjänstgöringsdag hvarje fredag, hvaremot återstoden, 50 öre, innehölls, dels såsom likvid för uniformen, dels för att utbetalas i en summa efter slutad tjänstgöring. Hvad som innehållits för uniformen äfvensom själfva uniformen fingo vakterna efter utställningens slut i form af »gratifikation».

För tillsyningsmannen var af vaktchefen utfärdad följande

P. M.

angående tillsyningsmannens åligganden.

1:o) *att* närmast under vaktchefen ansvara för ordningens upprätthållande inom utställningsområdet,

2:o) *att* instruera manskapet, huru det vid olika fall skall sig förhålla, särskildt hvad beträffar dess uppträdande mot besökande, samtal med dem, utvisande ur området af berusade, kontrollerandet af biljetter m. m., samt att noga tillse, det manskapet är snyggt och uppträder på ett värdigt, hedrande sätt,

3:o) *att* genom samtal och frågor förvissa sig om att vaktmanskapet ställer sig i utfärdade instruktioner gifna föreskrifter till efterrättelse,

4:o) *att* snarast till vaktchefen anmäla, därest någon af vakten visar sig icke kunna sköta den honom anförtrodda platsen eller om anmärkning finnes mot någon af dem,

5:o) *att* på olika tider, dag som natt, genom ronder och visitationer förvissa sig om att vaktmanskapet rätt fullgör sina åligganden,

6:o) *att* stänga och öppna hallarna samt efterse, det de utrymmas å anbefallda tider, samt att förvara nycklarna i vaktrummet,

7:o) *att* upprätta vaktlistan (ny för hvar vecka),

8:o) *att* upprätta aflöningslista, samt till manskapet hvarje fredag utbetala den aflöning det äger rätt utfå,

9:o) *att* instruera nattvakterna i kontrollurens uppdragande samt hvarje morgon hafva kontrollremsorna (uppklistrade) för vaktchefen tillgängliga i vaktrummet,

10:o) *att* dagligen vid första sammanträffandet med vaktchefen anmäla, hvad som möjligen kan hafva passerat sedan föregående dag.

För vaktmanskapet var utfärdad följande »instruktion», som i 1 tryckt exemplar tilldelades en hvar af dem.

Instruktion för vaktmanskapet vid industri- och slöjdutställningen i Helsingborg 1903.

Personal och befäl.

§ 1.

Personalen består af: tillsyningsman, dag- och nattvakter.

Öfver denna personal är anställd en chef såsom högste befälhafvare.

Personalens antagande och afskedande.

§ 2.

Personalen, med undantag af chefen, antages af kommissarien efter chefens förslag. Antagande af personal.

Hvar och en, som blifvit antagen, är underkastad denna instruktion samt de närmare bestämmelser, som för personalen kunna varda utfärdade.

Afsked kan meddelas såväl på grund af förseelse i tjänsten som ock då den antagne befinnes vara för tjänsten olämplig. Afsked.

Önskar någon af personalen att lämna sin tjänst, skall han därom göra ansökan hos chefen, dock beviljas sådant afsked ej förr än 14 dagar efter det ansökan blifvit ingifven.

Bestraffning.

§ 3.

För förseelse mot detta reglemente eller föreskrifter och order, som varda personalen meddelade, äger chefen ålägga följande straff:

varning,

innehållande af lön och

afsked ur tjänsten, med förlust af innestående lön.

Har någon blifvit afskedad, skall dock beslutet härom underställas kommissarien och vara af honom fastställdt, innan detsamma går i verkställighet.

Allmänna föreskrifter.

§ 4.

Personalen skall gent emot allmänheten visa höflighet och tillmötesgående samt med beredvillighet lämna begärda upplysningar angående utställningen och med denna i samband stående förhållanden. Förhållande emot allmänheten.

Erfordras personalens inskridande till ordningens upprätthållande eller i annat hänseende, skall densamma bemöda sig om ett lugnt, bestämdt och värdigt uppträdande.

Handräckning af polisen. Inträffa oordningar af sådan beskaffenhet, att de ej kunna af personalen afstyras, skall underrättelse meddelas i närheten tjänstgörande polismän eller anmälan ske å polisstation, helst pr telefon.

§ 5.

Hållning och uppmärksamhet. Personalen skall beflita sig om en vårdad hållning och ständigt ådagalägga uppmärksamhet på sig själf samt å allt, som tilldrager sig inom utställningens område. Snygghet och renlighet få icke åsidosättas.

§ 6.

Förhållande mellan befäl och manskap. Mot förman skall personalen visa aktning och hörsamhet samt utan gensägelse verkställa förmans befallningar i tjänsten.

Såsom förman räknas ej endast det egentliga befälet utan äfven kommissarien vid utställningen.

§ 7.

Uniform och beklädnad. Personalen skall under tjänstgöringen bära fastställd uniform.

Uniformen skall väl vårdas, alltid vara i snyggt skick, samt får ej användas utom tjänsten.

Personalen är äfven skyldig att under tjänstgöring vara försedd med snygga skodon af svart läder samt rena, *hvita vantar*.

§ 8.

Gåfva eller belöning; förbud att verkställa renhållning. Tobaksrökning och intagande af förtäring under tjänst. Klädesplagg till förvaring.

Det är personalen förbjudet:

att af utställare eller allmänhet mottaga gåfva eller belöning äfvensom att åtaga sig renhållning af utställares montrer eller utställningsföremål;

att under tjänstgöring röka tobak eller intaga förtäring;

att inlåta sig i onödigt samtal med allmänheten;

att emottaga klädesplagg eller andra föremål till förvaring.

§ 9.

Tjänstgöringsskyldighet. Personalen är skyldig fullgöra såväl den regelmässiga tjänstgöring, som enligt särskild arbetsordning och turlistor densamma varder ålagd, som ock hvarje annan tjänsteförrättning, som af förman anbefalles.

§ 10.

Sjukdom. Är någon af personalen genom sjukdom hindrad att bestrida sin tjänst, skall anmälan härom ske minst 1 timme före den bestämda tjänstgöringstiden.

§ 11.

Olyckshändelse. Inträffar olycksfall bland besökande, skall personalen så skyndsamt som möjligt lämna hjälp samt föra den sjuke till den inom utställningsområdet befintliga ambulansen.

§ 12.

Eldfara. Personalen skall ägna särskild uppmärksamhet åt allt, som kan föranleda eldfara, och skyndsamligen vidtaga lämpliga åtgärder till förekommande af elds-

olycka; särskildt böra uppmärksammas ovanligt ljussken, rök eller andra tecken, som kunna tyda på utbruten eld.

Utbryter eld, skall ofördröjligen signal gifvas genom brandskåp samt vederbörande befäl underrättas, hvarefter däremot en hvar kvarstannar på den honom anbefallda posten, såvida ej andra förhallningsorder erhållas.

§ 13.

Öfverlastade personer och sådana, som vägra åtlyda personalens tillsägelse eller uppträda förargelseväckande eller bryta mot ordningen inom utställningsområdet, skola därifrån utföras och, där förseelsen är af svårare art, öfverlämnas till polismyndighet. Öfverlastade personers behandling och brott mot ordning.

§ 14.

Iakttager personalen brott mot person eller egendom, skola åtgärder vidtagas för den felandes anhållande samt underrättelse ofördröjligen meddelas till polismyndighet. Brott mot person eller egendom.

§ 15.

Personalen skall tillse, att rökning ej äger rum inom sådana lokaler, där det genom anslag är förbjudet. Tobaksrökning inom utställningen.

Under den tid utställningen hölls öppen tjänstgjorde inom densamma en poliskonstapel, för hvilken stadskassan af bestyrelsen erhöll godtgörelse. Vid särskilda tillfällen, då de besökandes antal var särdeles stort, erhölls på begäran erforderligt antal poliskonstaplar. Vid entréerna fanns dessutom så godt som ständigt ordningspolis till hands.

De bestraffningar, som i enlighet med instruktionens 3 § ådömdes, voro, att 2 vakter erhöllo varning, för 2 innehölls dagaflöningen några dagar och 1 afskedades på grund af dåligt uppförande utom tjänsten, medan han var iklädd utställningens uniform.

Erkännande för visad påpasslighet tilldelades vid flera tillfällen, och erhöll 1 vakt på vaktchefens framställning af bestyrelsen en belöning af 20 kronor för det han grep och till polisen öfverlämnade en tjuf.

Vaktmanskapet fyllde i det hela sina platser bra, och från allmänheten framfördes endast första tiden ett fåtal smärre anmärkningar mot dess sätt att fullgöra sina åligganden. Sedan manskapet blifvit mera inöfvadt, afhördes emellertid inga anmärkningar.

Vaktchef och tillsyningsman hade nycklar till såväl hufvudentréerna och hallarna som till de extra ingångar, som funnos. Visitationer och ronder kunde därför företagas, utan att den, som gjorde ronden, måste passera en bestämd ingång, och vanns härigenom den fördelen, att vakten aldrig »gick säker», ibland blef mer eller mindre öfverraskad, ibland haft »visitation», utan att han själf visste om det förr än följande dag.

XIII.

TOMBOLALOTTERIET Å UTSTÄLLNINGEN.

AF

F. M. PERSSON.

Sedan styrelsen för industri- och slöjdutställningen hos Kungl. Maj:t i underdånig skrifvelse af den 14 november 1902 anhållit att, under den den tid utställningen páginge, fa anordna ett industrilotteri inom utställningen i enlighet med föreslagen plan, fann Kungl. Maj:t för godt att i nadigt bref af den 17 april 1903 medgifva detta äfvensom föreskrifva vissa härför erforderliga bestämmelser.

Härvid föreskrefs bl. a., att inkomsterna af lotteriet skulle, efter afdrag af utgifterna för detsamma, användas till bestridande af omkostnaderna för utställningen samt att, om å lotteriet uppstode öfverskott, som icke erfordrades till betäckande af omkostnaderna för utställningen, sadant öfverskott skulle efter Kungl. Maj:ts bestämmande användas till nagot ändamål, som afsage näringarnas främjande, eller ock till välgörande ändamål.

Vidare bemyndigades Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Malmöhus län att utfärda de närmare föreskrifter, som kunde finnas erforderliga för lotteriföretaget och genomförandet af de stadgade bestämmelserna, äfvensom att utse en eller flera kontrollanter för utöfvande af tillsyn däröfver, att lotteriföretaget utfördes enligt de i det nadiga brefvet angifna grunder och de särskilda föreskrifter, som därför meddelades.

Kungl. Maj:ts befallningshafvande meddelade da sådana närmare föreskrifter för lotteriföretaget samt förordnade i skrifvelse af den 29 maj 1903 kaptenen Frans Persson att vara kontrollant vid detsamma, hvarjämte kammarskrifvaren Otto G:son Nordenstjerna förordnades att vid förfall för Persson tjänstgöra i hans ställe.

Tombolalotteriet tog sin början samma dag, som utställningen öppnades, den 11 juni, och fortgick sedan med en af de medgifna tombolorna under hela utställningstiden, eller från och med den 11 juni till och med den 12 september, samt med den andra från och med förstnämnda dag till och med den 8 september, med undantag dock för båda af sön- och

helgdagar. I början hade den ena, A-tombolan, sin plats i industrihallen och den andra, B-tombolan, i maskinhallen. B-tombolan flyttades dock efter omkring 14 dagar öfver till industrihallen. Tombolorna utsattes och öppnades kl. 10 f. m. och stängdes kl. 7 e. m. till och med den 31 augusti, efter hvilken dag de stängdes kl. 6 e. m.

Lotteriet var anordnadt på följande sätt:

Tvenne tombolahjul funnos med tillhörande disk, i hvars öfre skifva voro trenne hål, ledande till olika fack af i disken befintliga tvenne lådor. Genom det ena af dessa hål nedstoppades den för hvarje såld lott erlagda afgiften, 1 krona, genom det andra de dragna vinstlapparna med tillhörande hylsor, och genom det tredje de dragna nitlapparna med sina hylsor. I hvarje tombolahjul nedlades nämligen 2,000 st. trähylsor, som innehöllo hvardera en liten papperslapp, antingen en blank af hvit färg eller en kulört med tryckt siffra å visst belopp. Papperslapparna hade sålunda olika färg, i det att nitlapparna voro hvita, vinstlapparna å 5 kr. röda, å 10 kr. blå, å 20 kr. gröna, å 50 kr. gula och å 100 kr. svarta.

Enligt planen utgjorde antalet af de hvita lapparna — nitarna — i hvarje tombola 1,835 och antalet vinstlappar 165, däraf 1 à 100 kr., 4 à 50 kr., 10 à 20 kr., 30 à 10 kr. samt 120 à 5 kr. Vinsternas sammanlagda värde var sålunda i hvarje tombola 1,400 kr., och priset på hvarje lott var fastställdt till 1 krona. Häraf framgår äfven, att, om samtliga lotterna i en tombola blefvo utsålda, lotteriet då hade en vinst af 600 kronor.

Förfaringssättet vid tombolans användande var följande:

Då en lott köptes, emottog en af de tvenne vid tombolan tjänstgörande damerna betalningen därför och nedlade denna genom det förut omnämnda hålet i diskskifvan i det därför afsedda facket i den ena diskladan, därefter omvreds tombolahjulet af nämnda dam, som därefter öppnade detsamma, upptog därur en hylsa samt öppnade denna. Innehöll nu denna hylsa en hvit lapp — nitlapp — tillskrufvades åter hylsan med lappen inneliggande och nedstoppades genom ett af diskskifvans hål i den andra i disken befintliga lådan. Innehöll åter den öppnade hylsan en kulört lapp — vinstlapp — visades denna och den därå tryckta siffran, angifvande vinstbeloppet, för köparen, hvarefter lappen åter instoppades i hylsan, som tillskrufvades och därefter nedsläpptes genom ett annat af diskskifvans hål i ett särskildt fack i samma låda som afgifterna för de sålda lotterna. Åt den vinnande uttogs därefter ur en vinstanvisningsbok, hvilken var ny för hvarje dag, en perforerad anvisning, angifvande det mot den utfallna vinsten svarande beloppet. Dessa anvisningar voro försedda med kontrollantens påskrift eller namnstämpel samt hade (exempelvis för 20 kronor vid A-tombolan) följande lydelse:

2.

A. **20 kr.**

TOMBOLAVINST.

Föremålets karaktär ....

....

....

Såldt till ....

....

....

....

31 Juli 1903.

3.

A. **20 kr.**

TOMBOLAVINST.

Föremålets karaktär ....

....

....

Såldt till ....

....

....

af

....

Utställare.

Att undertecknad uttagit varor för hela vinstbeloppet, betygas på heder och tro.

....

31 Juli 1903.

4.

A. **20 kr.**

Undertecknad förbinder sig att: från utställningen efter dess slut

eller

från fabriken leverera till ....

....

....

följande föremål: ....

....

....

till pris af: ....

....

Utställare.

31 Juli 1903.

Å baksidan af anvisningens del n:o 3 fanns tryckt följande:

Mot aflemnande af detta vinstbevis, behörigen qvitteradt, eger den utställare, hvars namn finnes infördt å andra sidan, att å utställningens byrå, som för sådant ändamål hålles öppen å utställningsfältet hvarje söckendag kl. 10 f. m.—2 e. m. till och med den 14 September 1903 lyfta kr. 20 med afdrag enligt allmänna bestämmelserna för utställningen § 14.

Vinstbevis, som icke före den 15 September 1903 aflemnats till inlösen, inlösas icke.

Qvitteras den .... *1903.*

....

UTSTÄLLARE.

Emot aflämnande af en dylik anvisning ägde den vinnande att utbekomma utställningsföremål af motsvarande värde, som voro till salu. Om af det önskade föremålet icke fanns mera än ett exemplar och detta därför enligt de för utställningen gällande bestämmelserna ej fick borttagas, återfick vinnaren anvisningens del n:o 4, behörigen undertecknad af utställaren, hvilken, för den händelse det önskade föremålet skulle levereras från utställningen efter dess slut, hade att å detsamma fästa anvisningsdelen n:o 2. Hade däremot utställaren föremålet på lager till detaljförsäljning, kommo delarna n:is 2 och 4 icke till användning.

Då utställaren önskade betalning för anvisningsbeloppet, inlämnades delen n:o 3 på utställningsbyrån, hvarest beloppet, med afdrag af den fastställda provisionen, utbetalades. Enligt bestämmelserna skulle anvisning endast och i sin helhet användas till inköp af utställningsföremål; och ägde sålunda icke utställare eller byrån att från den vinnande helt eller delvis inlösa densamma med penningar.

Då lotteriet på aftonen stängdes, nedlades anvisningsböckerna i tombolahjulen, hvilka af kontrollanten låstes och därefter jämte de i disken befintliga låsta lådorna med dragna vinster och nitar samt de därför erlagda afgifterna inburos i kontrollantens rum i administrationsbyggnaden. Kon-

trollanten genomsåg därefter anvisningsböckerna, förvissade sig om att de utlämnade anvisningarna stämde öfverens med de i ena ladan förvarade dragna vinstlapparna, hvilkas kapslar öppnades och uppsattes i ett särskildt för ändamålet konstrueradt bräde, hvarest vinstlapparna med sina olika färger lätt kunde öfverräknas. Likaledes upptogos de utdragna niterna med tillhörande kapslar ur sin lada, uppsattes i ett särskildt bräde och räknades. Vidare tillsågs, att summan af antalet utfallna vinster och utdragna niter öfverensstämde med antalet kronor i erlagda afgifter för lotterna, hvarför den lada, som innehöll nämnda afgifter, af kontrollanten öppnades och innehållet räknades. Då allt var klart, tillskrufvades de kapslar, som varit öppnade, och nedlades åter med samma antal vinst- och nitlappar som förut i tombolahjulen. I dessa inlades äfven en ny anvisningsbok för följande dag, hvarefter såväl tombolahjulen som de olika ladorna af kontrollanten tillastes, färdiga att följande dag användas.

Den för dagen begagnade anvisningsboken med kvarvarande anvisningar, som ej blifvit använda, makulerades af kontrollanten på så sätt, att ett hål slogs genom densamma.

I en särskild för tombolan afsedd räkenskapsbok infördes för hvarje dag af kontrollanten, särskildt för hvarje tombola, antalet sålda lotter, de dragna vinstbeloppen, specificerade, deras summa, antalet vinster och antalet niter samt lotteriets vinst eller förlust. I denna bok kvitterades det för dagen erhållna beloppet för sålda lotter af kassören, då penningarna på aftonen till honom öfverlämnades af kontrollanten.

Vinstlappar och anvisningsböcker förvarades af kontrollanten i låst skåp.

De makulerade anvisningsböckerna öfverlämnades efter utställningens slut till kommissarien.

Allt som oftast anställde kontrollanten revision af tombolorna. Sålunda reviderades A-tombolan den 14, 22, 28 juni, den 12 och 31 juli samt den 16 och 30 augusti; B-tombolan den 14, 21, 28 juni, den 18 juli samt den 1, 16 och 30 augusti. Då upptogos samtliga i tombolan varande hylsor, öppnades och uppsattes i förut omnämnda bräden, hvarvid eftersågs, att det riktiga antalet vinster och niter förefanns. Dessa revisioner gafvo ej anledning till någon anmärkning.

Som här nedan upptagna tabla utvisar, utgjorde bruttovinsten af båda tombolorna 23,540 kronor. Då man härifrån drager de för lotteriets skötsel nödiga utgifterna, hvilka, enligt behörigen attesterade och bl. a. af kontrollanten reviderade räkningar, uppgingo till 2,922 kronor 60 öre, återstå 20,617 kronor 40 öre. Härtill kommer ett belopp af 160 kronor, utgörande värdet af sådana vinster, som ej inom den därför bestämda tiden blifvit företedda till inlösning, hvadan utställningens vinst på lotteriet sålunda utgjorde 20.777 kronor 40 öre.

Tablå
öfver omsättningen vid tombolalotteriet.

Dag	Sålda lotter à 1 krona	Dragna vinster à kronor						Antal		Lotteriets	
		5	10	20	50	100	Summa kr.	vinster	niter	vinst kr.	förlust kr.
den 11 juni	843	52	15	4	—	—	490	71	772	353	—
» 12 »	1,599	95	25	7	2	2	1,165	131	1,468	434	—
» 13 »	2,011	114	26	6	3	1	1,200	150	1,861	811	—
» 15 »	1,423	86	23	9	2	—	940	120	1,303	483	—
» 16 »	840	52	15	4	4	—	690	75	765	150	—
» 17 »	742	50	9	3	1	1	550	64	678	192	—
» 18 »	1,199	75	16	4	3	1	865	99	1,100	334	—
» 19 »	701	48	10	5	1	—	490	64	637	211	—
» 20 »	880	55	10	6	1	1	645	73	807	235	—
» 22 »	716	38	8	6	2	—	490	54	662	226	—
» 23 »	711	51	14	1	1	—	465	67	644	246	—
» 25 »	867	64	12	3	—	2	700	81	786	167	—
» 26 »	746	39	13	4	1	—	455	57	689	291	—
» 27 »	646	38	8	4	3	1	600	54	592	46	—
» 29 »	646	50	6	3	2	1	570	62	584	76	—
» 30 »	645	44	13	2	—	1	490	60	585	155	—
» 1 juli	641	34	13	7	1	—	490	55	586	151	—
» 2 »	714	32	12	5	3	—	530	52	662	184	—
» 3 »	769	41	13	1	4	—	555	59	710	214	—
» 4 »	808	57	10	4	—	1	565	72	736	243	—
» 6 »	857	46	17	4	—	1	580	68	789	277	—
» 7 »	776	46	12	5	1	1	600	65	711	176	—
» 8 »	694	39	11	3	—	1	465	54	640	229	—
» 9 »	851	45	8	2	2	—	445	57	794	406	—
» 10 »	697	47	11	2	1	—	435	61	636	262	—
» 11 »	1,057	66	22	9	3	—	880	100	957	177	—
» 13 »	1,062	55	13	9	2	1	785	80	982	277	—
» 14 »	770	49	7	8	—	—	475	64	706	295	—
» 15 »	938	53	11	4	1	2	705	71	867	233	—
» 16 »	853	62	16	4	2	—	650	84	769	203	—
» 17 »	819	51	11	5	—	—	465	67	752	354	—
» 18 »	1,020	75	15	3	1	—	635	94	926	385	—
» 20 »	1,191	62	22	6	1	1	800	92	1,099	391	—
» 21 »	780	66	11	3	1	1	650	82	698	130	—
» 22 »	865	49	16	4	2	2	785	73	792	80	—
» 23 »	1,177	78	15	2	3	—	730	98	1,079	447	—
» 24 »	694	31	7	5	2	—	425	45	649	269	—
» 25 »	1,277	81	28	5	—	1	885	115	1,162	392	—
» 27 »	1,015	64	11	6	1	—	600	82	933	415	—
» 28 »	955	52	16	6	3	1	790	78	877	165	—
» 29 »	628	43	8	1	5	—	565	57	571	63	—
» 30 »	691	41	8	1	1	1	455	52	639	236	—
» 31 »	618	47	10	2	—	—	375	59	559	243	—
» 1 aug.	696	31	8	2	3	—	425	44	652	271	—
» 3 »	1,142	69	22	4	2	—	745	97	1,045	397	—
» 4 »	789	49	10	3	3	—	555	65	724	234	—
» 5 »	831	46	8	4	3	1	640	62	769	191	—
Transport	41,890	2,558	625	200	77	26	29,490	3,486	38,404	12,400	—

Dag	Sålda lotter à 1 krona	Dragna vinster à kronor						Antal		Lotteriets	
		5	10	20	50	100	Summa kr.	vinster	niter	vinst kr.	förlust kr.
Transport	41,890	2,558	625	200	77	26	29,490	3,486	38,404	12,400	—
den 6 aug.	871	51	13	4	3	1	715	72	799	156	—
» 7 »	1,129	70	17	7	1	—	710	95	1,034	419	—
» 8 »	833	46	8	6	—	—	430	60	773	403	—
» 10 »	882	53	11	2	2	1	615	69	813	267	—
» 11 »	802	44	11	7	—	1	570	63	739	232	—
» 12 »	885	52	9	3	1	—	460	65	820	425	—
» 13 »	888	59	12	7	4	—	755	82	806	133	—
» 14 »	952	53	10	9	1	—	595	73	879	357	—
» 15 »	1,046	63	14	2	2	1	695	82	964	351	—
» 17 »	971	42	16	6	2	2	790	68	903	181	—
» 18 »	831	35	16	6	1	1	605	59	772	226	—
» 19 »	785	57	9	3	2	2	735	73	712	50	—
» 20 »	865	45	15	6	4	—	695	70	795	170	—
» 21 »	742	57	10	5	1	—	535	73	669	207	—
» 22 »	1,171	81	13	4	2	1	815	101	1,070	356	—
» 24 »	752	44	6	7	4	—	620	61	691	132	—
» 25 »	867	50	10	3	1	1	560	65	802	307	—
» 26 »	1,661	85	28	8	5	1	1,215	127	1,534	446	—
» 27 »	878	43	19	2	2	1	645	67	811	233	—
» 28 »	958	53	8	5	2	—	545	68	890	413	—
» 29 »	720	46	7	3	1	—	410	57	663	310	—
» 31 »	853	50	15	4	1	1	630	71	782	223	—
» 1 sept.	812	55	9	7	—	—	505	71	741	307	—
» 2 »	1,441	90	25	8	2	1	1,060	126	1,315	381	—
» 3 »	1,370	88	20	6	4	—	960	118	1,252	410	—
» 4 »	1,343	92	15	4	3	—	840	114	1,229	503	—
» 5 »	1,324	75	20	5	3	—	825	103	1,221	499	—
» 7 »	1,071	69	17	2	3	1	805	92	979	266	—
» 8 »	1,893	105	27	11	2	—	1,115	145	1,748	778	—
» 9 »	1,210	73	17	8	2	—	795	100	1,110	415	—
» 10 »	1,532	96	22	7	4	1	1,140	130	1,402	392	—
» 11 »	1,998	120	30	10	4	1	1,400	165	1,833	598	—
» 12 »	1,994	120	30	10	4	1	1,400	165	1,829	594	—
Summa	78,220	4,720	1,134	387	150	45	54,680	6,436	71,784	23,540	—

Den 18 juni visade B-tombolan en förlust af 32 kronor, medan A-tombolan däremot hade en vinst af 366 kronor; likaså visade B-tombolan den 27 juni en förlust af 102 kronor och den 30 juni en förlust af 16 kronor, medan däremot A-tombolan samma dagar hade en vinst af resp. 148 och 171 kronor. Den 22 juli visade A-tombolan en förlust af 35 kronor, medan däremot B-tombolan hade en vinst af 115 kronor. Öfriga dagar gingo båda tombolorna med större eller mindre vinst.

Den 11 september hade alla vinster utfallit, då 1,998 lotter blifvit sålda (endast *en* tombola användes), hvarför tombolan då stängdes; likaledes hade den 12 september samtliga vinster utfallit, då 1,994 lotter blifvit sålda, hvarför tombolan äfven då stängdes.

XIV.

EN DAG PÅ UTSTÄLLNINGEN.

AF

E. S.

Gårdagen var kanske väl ansträngande — men då gingo vi också grundligt igenom den stora utställningshallen och maskinutställningen.

Festsexan på utställningsrestauranten med ty åtföljande kaffe med punsch och solnedgång har ej heller gått spårlöst förbi, och man är något tung i hufvudet. Låt oss därför hålla oss i friska luften och tillbringa dagen på det vackra utställningsfältet och hänge oss åt njutningar och förströelser, som där stå oss till buds.

Först som sist må det sägas, att få utställningar i Sverige, om ens någon, så väl sörjt för de lekamliga behofven som denna. Efter en kortare kur vid Sofiavattenkiosken och efter en receptenlig promenad hit och dit ställa

Fig. 20. Helsingborgs Bryggeri Aktiebolags paviljong.

vi beslutsamt stegen till Helsingborgs Bryggeriaktiebolags Utställningspaviljong för att äta frukost.

Här är härligt!

En rent af bländande syn ter sig från den luftiga verandan. Alla de olika byggnaderna på utställningsplatsen ligga färgrikt glänsande i morgonljuset, och de promenerande ge lif åt taflan.

Själfva sla vi oss ned i skuggan och studera matsedeln, som räckes oss af en näpen liten kulla.

Naturligtvis välja vi restaurantens specialitet: frankfurterkorf med potatissallad. Tills den blir serverad, titta vi inom dörren till direktör

Fig. 21. Feiths paviljong.

Seth Nilsson, som tronar bakom sin disk jovialisk och artig, såsom det ägnar och anslår en sann Bacchi präst. Bakgrunden af paviljongen prydes af V. Andréns temperamålning »Hell Ölet!» Och vi bli snart i tillfälle att instämma — åtminstone då det gäller »Helsingborgs Pilsner». Ur den kosmopolitiska samling människor, som tagit sin tillflykt till »Döllings paviljong», höra vi ofta uttryck af förtjusning öfver platsen och ölet — och fadern i familjen Sörensen fra Kjöbenhavn går så långt i sin beundran för nabofolkets maltdryck, att han förklarar: den er s'gu lige saa go' som »en Gammel».

Härifrån styra vi kosan till A.-B. Helsingborgs Kaffe- och Téimport för att få en frukostkopp. Vi klättra upp i det lilla minaretartade tornet för att njuta af utsikten äfven här. Framför oss ter sig en pittoresk syn

— det är våra unga damer, som hos hofkonditor Feith dricka sitt elfvakaffe. Skratt och prat — klingandet med fat och skedar — solsken och glada miner ge häfd åt det gamla ordspråket: »Kaffetåren den bästa är af alla jordiska drycker». Men det börjar bli för varmt här uppe, och vi söka skuggan och finna den efter något irrande i Hedströms och P. Nilssons paviljong (se fig. 22). Här serveras de läckraste jordgubbar i den tjockaste grädde, och i månget hem ser man mer än en tallrik, medtagen härifrån. Hvad som gör vistelsen här så angenäm, oafsedt jordgubbar och björkestubbar, är det storartade panorama, som här utbreder sig för våra blickar; här komma Numa Petersons alla kinematografer och mutoskop till korta.

Fig. 22. Björkhyddan.

Öfver gamla knotiga träd, som kläda Helsingborgs gamla backar, går blicken ut öfver det härliga Öresund, som glittrar och glimmar i middagssolen. Där kommer färjan från Helsingör — antagligen medförande en mängd danska bröder och systrar på väg till utställningen, och så långt ögat når, ser man seglare och ångare, stora och små — alla vittnande om människornas flit och idoghet.

Här nå oss tonerna från middagsmusiken, som exekveras från utställningshallens veranda af Kungl. Skånska Husarregementets välkända musikkar under ledning af vår populäre Olle — alias direktör O. Lidner. Musik föder lätt tanken på kvinnor, och vi ge oss af uppåt stora hallen för att se våra damer promenera eller sitta och svänga sina parasoller i takt med musiken, sedan de förut andäktigt lyssnat till musikdirektör

Heimers spel å den präktiga, från den välkända orgelfirman Åkerman & Lund utgångna kyrkorgeln inuti industrihallen. Samtidigt offra vi af den moderna landsplågan vykortraseriet, och vi köpa i Eliassons konstförlag åtskilliga exemplar af de officiella vykorten och afsända dem åt skilda håll för att äckla våra vänner eller pigga upp dem till att gå och göra sammaledes.

Nu skulle det smaka med ett bad, men vid synen af alla utställningshärligheter öfverge vi den tanken.

Dock vatten måste vi hafva, och vi vandra trösterika öfver bron till Nykterhetspaviljongen, som, inom parentes sagdt, är hallen i en mycket

Fig. 23 a. Nykterhetsutställningens paviljong.

nykter stil. Man smaler mystiskt vid synen af oss, men vi hälsas välkomna. — O, du härliga Öresund, du är också här! — Godtemplardrickat ägna vi en artig bugning — hufvudintresset knytes till den statistiska och grafiska utställningen, som är afsedd att skrämma oss in på bättre vägar.

»Men vattnet verkar det visserligen icke», och sedan vi med bevarande af vår allvarliga min sagt vattendyrkarne farväl, fortsätta vi vår vandring och titta in i ryggåsstugan och statisticum.

Tiden går, och snart ljuder musiken från hufvudrestaurantens paviljong.

Vi gå att äta middag — en härlig utställningsmiddag — hos källarmästaren Emil Olsson, känd i orten. Hos honom fyllas de största pretentioner och de största magar, och läget med den härliga utsikten gör

denna restaurant till enastående i världen. Vid sextiden äro vi mogna för en liten lupplur och vandra mätta och glada utför de stora trapporna för att på ett svalt hotellrum hämta kraft till aftonens ansträngningar.

Ni kan tro, att det är härligt däruppe en vacker afton — musiken klingar i den stilla sommarkvällen, från Kärnan kastar den ryktbara stralkastaren sitt cyklopögas strålar kring land och haf. Döllings paviljong strålar i mångfärgadt ljus, och från Bellios Taverna (fig. 23 b) ljuda mandolinens spröda toner. Vi tillbringa en lång timme där vid macaroni och chianti eller moscato passito och fröjda våra själar och instämma med signorita Bragoli i Santa Lucia eller Faltalena.

Fig. 23 b. Bellios Taverna.

Aftonens senare del tillbringa vi på »Terrassen», och det är ogärna man reser sig, då klockan i rådhustornet manar till sömn, och man går dröjande ned för terrassen med känslan af att hafva tillbragt en angenäm dag på utställningen i Helsingborg.

II.

SPECIALUTSTÄLLNINGAR

OCH SEPARATA PAVILJONGER.

XV.

SKÅNSKA STENKOLSVERKENS PAVILJONG.

AF

IVAR SVEDBERG.

Redan från utställningen i Stockholm 1897 erinrar sig säkert mången den tilltalande och solida byggnad, som under namn af »Skånska Storindustriens Paviljong» hyste alster af skånsk industri från stenkolsverkens, sockerfabrikernas, cement- och tegelbrukens arbetsområden. Till den popularitet denna kollektivutställning vann bidrog i afsevärd grad den af Höganäs Stenkolsbolag och Billesholm-Bjufs Aktiebolag i byggnadens källarvåning anordnade stenkolsgrufvan.

Med detta i minnet och då det gällde att i Helsingborg arrangera en industriutställning, där från början framför allt skånsk industri tänktes representerad, låg ju tanken nära att anmoda de skånska stenkols- och lerindustribolagen att äfven här framträda med en representativ och instruktivt ordnad utställning af ungefär samma art som i Stockholm.

Som bekant hade inom den skånska stenkolsindustrien sedan 1897 års utställning en genomgripande förändring inträdt, i det att Höganäs Stenkolsbolag och Billesholm-Bjufs Aktiebolag under år 1903 sammanslagits till ett enda bolag — Höganäs-Billesholms Aktiebolag — hvarjämte Hyllinge Stenkols- & Lerindustriaktiebolag hunnit med sina arbeten så långt, att dess verksamhet utåt blifvit märkbar genom utsända produkter. Dessa båda bolag jämte Skromberga Stenkols- & Lerindustri-Aktiebolag var det alltså, som det gällde att sammanföra i och för gemensam utställning.

Sedan Höganäs-Billesholms Aktiebolag förbundit sig att ensamt bära $^3/_4$ af kostnaderna för utställningens anordnande, förenade sig Hyllingebolaget och slutligen äfven Skromberga Stenkols- & Lerindustri-Aktiebolag med det förstnämnda, och det beslöts, att den så samlade stenkols- och lerindustrien skulle under beteckningen »Skånska Stenkolsverken» gemensamt utställa i egen paviljong ej blott produkter från de olika verksamhetsområdena utan ock i bild arbetet under jord m. m.

Då med hänsyn till kostnaderna, som beräknades blifva afsevärda, man ej ville nedlägga alltför mycket på själfva paviljongen, ansågs lämpligast att anordna äfven denna till det yttre som en enkel grufbyggnad, och det utförda programmet kan i korthet sålunda beskrifvas:

Öfver ett schakt med dubbla hissar byggdes ett lågt speltorn, öfver hvilket i sin tur en s. k. »galge», uppbärande hisslinornas brottskifvor, reste sig. Framför schaktet (mot väster) anordnades en lastkaj med grufvagnar och spår samt mot öster en med speltornet sammanbyggd maskinhusbyggnad af korsvirke och asktegel — detta maskinhus bildande själfva utställningshallen. För att öka illusionen utifrån samt för ändamål, hvar-

Fig. 24. Skånska Stenkolsverkens paviljong.

om mera sedan, uppbyggdes ock en större fristående skorsten — naturligtvis imitation.

I den under hela byggnaden belägna cirka 3 meter djupa källaren voro grufgångarna anordnade, och i hallens östra ända uti särskildt därför inrättad afdelning 5 st. dioramor, framställande vyer från de olika gruffälten, i den ordning de ligga från Öresund inåt landet räknadt: Höganäs, Hyllinge, Bjuf, Billesholm och Skromberga. I »speltornet» var själfva schaktet med sina 2:ne hissar så arrangeradt med rörliga väggar, att man tyckte sig fara cirka 60 meter djupt i stället för i verkligheten blott 3. Hela hissmaskineriet drefs af en elektrisk motor, placerad uti den tornliknande öfverbyggnaden på »maskinhuset», hoc est utställningshallen.

Det helas anordning i plan torde för öfrigt bäst framgå af vidstående skizzer (se fig. 25 och 26).

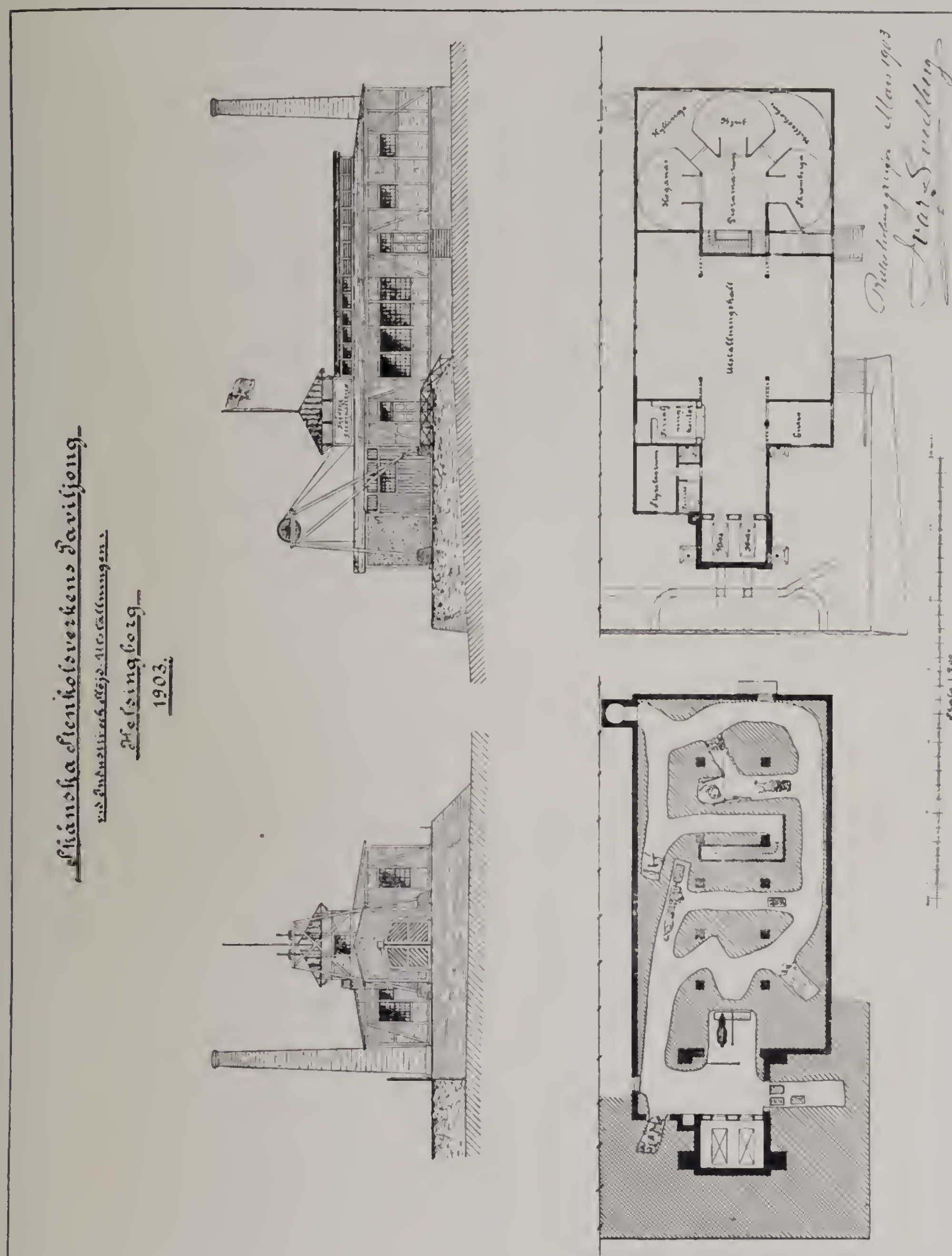

Fig. 25.

Strax uti entrén, där å en karta de olika stenkolsbolagens kolfält angifvas, mötes blicken genast af det gamla namnet »Höganäs» öfver en liten butik, från hvilken säljas de välbekanta »Höganäs»-prydnadssakerna och där äfven biljetter till stenkolsgrufvan erhållas. På sina postament på ömse sidor om den lilla butiken ståta tvenne af skulptören Rolf Adler-

sparre modellerade och i glaserad lera brända »gubbar», representerande grufarbetet och lerformningen. Till vänster om entrén synas tvenne hemlighetsfulla dörrar med påskriften »Grufhiss 1», »Grufhiss 2», och till höger har man en god öfverblick af den egentliga utställningshallen för lervaruprodukter.

Innan vi nedstiga i grufvan, se vi oss omkring i utställningshallen och fästa oss därvid först vid den i norra hälften af lokalen af Höganäs-Billesholms Aktiebolag anordnade utställningen, där keramiska produkter från de olika verken i en enkel, ehuru mycket tilltalande sammanställning visa, huru högt uppdrifven denna industri är (se fig. 27 och 28). En fontän

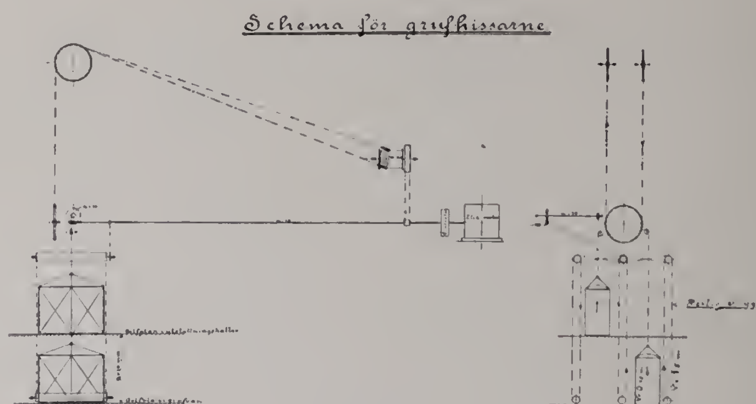

Fig. 26.

af saltglaseradt lergods (komponerad af arkitekten prof. Clason) samt en del större prydnadsföremål af majolika, piedestaler, urnor m. m., från fabrikerna i Höganäs vittna om stor yrkesskicklighet, likaså vid motsatta väggen en serie af de välkända »Höganäskärlen» samt krukor och behållare af s. k. »syrefast» gods af imponerande storlek (en af dem rymmer ej mindre än 600 liter). En nätt monter visar ett schema för ett dräneringssystem i miniatyr, utställningen af Höganäsrör är i öfrigt anordnad strax utanför ingången till byggnaden, där rör, brunnar, façonrör etc. äro sammanställda till en jättepyramid.

Af eldfasta produkter från fabrikerna i Höganäs, Bjuf, Billesholm och Stabbarp finnes för fackmannen mycket af intresse. Stoppare och täruingar (ventiler för smält järn), stålgjutningsrör, bessemerformar, rostugns- och masugnstegel m. fl. tegelsorter för järnindustriens behof utgöra en betydlig del af denna samling, »façontegel» af egendomliga former och till betydlig storlek häntyda på, hvilken besparing i arbetskraft förbrukaren gör genom att beställa passande formtegel i stället för att låta »hugga till» vanliga murtegel. En gasretort, tillverkad i Höganäs, väldiga mufflar

från Bjuf m. fl. pjäser visa, att numera inom landet kan eldfast gods af snart sagdt hvilken önskad form och storlek som helst tillverkas. En

Fig. 27. Interiör från Skånska Stenkolsverkens paviljong.

kupolugn samt en kalkugn i genomskärning visa formtegel i användning, likaså en värmledningsugn med plattor af betydlig storlek. Bjuf utställer

Fig. 28. Interiör från Skånska Stenkolsverkens paviljong.

en martinugn i genomskärning, tillverkad af dinastegel. En samling glasflaskor visar oss i brändt och rått tillstånd de olika leror, som bolaget förfogar öfver: den svarta Höganäsleran, som ger ett fabrikat af ordinär

eldfasthet, men med stor motståndsförmåga mot temperaturväxlingar, de ljusare lerorna från Bjuf, Billesholm och Stabbarp, af hvilka tillverkas tegel af högsta eldhärdighet. På grund af de olika egenskaper dessa leror äga är det numera möjligt för bolaget att tillverka ett fabrikat med just de egenskaper, som i hvarje särskildt fall äro önskvärda.

Vid ena långväggen äro utställda en del vackra prof på klinkertegel från fabriken i Billesholm; trottoar- och golfplattor i flera former, fasad- och murtegel etc. gifva oss en föreställning om detta med graniten i hardhet jämförliga material, som på senare tiden börjat få så stor användning.

I samma afdelning visar Hyllinge Stenkols- & Lerindustri-Aktiebolag dels sina förstlingsarbeten i eldfast tegel och klinkergods, dels mer än

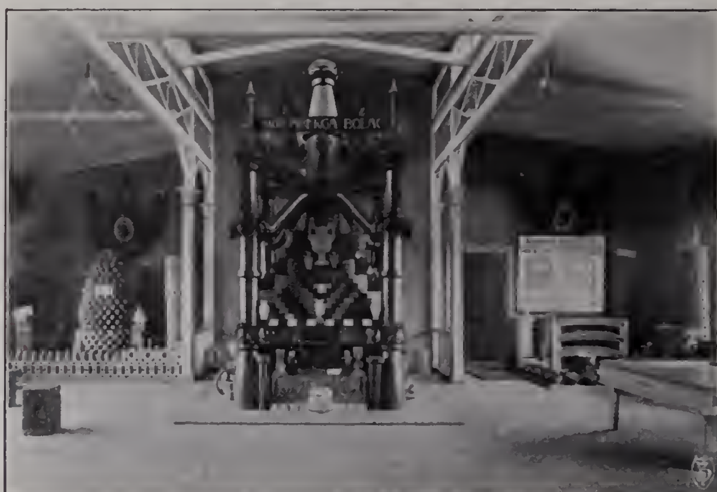

Fig. 29. Interiör från Skånska Stenkolsverkens paviljong.

meterlånga kolstycken ur sin kolflöts, eldfast lera, dels bränd, dels obränd, och därjämte en samling ritningar och fotografier öfver Hyllinge schakt och fabriker samt slutligen intressanta profiler af kolfälten.

Emellan de båda sidopartierna emot fondväggen har Skromberga Stenkols- & Lerindustri-Aktiebolag uppsatt en prydlig monter af rör, klinkertegel och prydnadssaker — allt af välkändt utseende och befäst renommé (se fig. 29).

Efter att hafva tagit en öfverblick af väggdekorationerna, en enkel fris, som löper rundt hela byggnadens inre, framställande bilder från grufarbetet och tegeltillverkningen, vända vi våra steg mot ingången till grufhissarna — stiga in jämte föraren och börja färden mot djupet. Efter en kort färd, som dock aldrig tycks vilja taga slut och under hvilken vi fara

Fig. 30. Höganäs.

ständigt nedåt, stanna vi slutligen — vi äro vid schaktets botten. Dörrarna till hissen slås upp, och vi stiga ut i grufvans dunkel, mötta af en kylig luft — så sval mot sommarhettan där ofvan! Midt emot oss står en »gruf-

Fig. 31. Hyllinge.

pålle» blinkande i sitt stall ensam och öfvergifven, ty kamraterna äro i arbete, och det enda sällskap han har tycks vara den litligt sprakande elden i den vid schaktet inbyggda ventilationseldstaden.

En grufarbetare i »full ornat» tar emot oss, och i hans spår vandra vi trygga i grufvans irrgångar. Här ses, huru lager af kol och lera omväxla med sandstenslager. På ett ställe har en arbetsort rasat igen, så att stämplingsvirket knäckts. Nu måste vi vika at sidan för en mötande häst med sina grufvagnar, på hvilka körsvennen tagit plats, men ock akta oss, så att vi ej komma in i det strida takdroppet i arbetsorten, där vattnet

Fig. 32. Bjuf.

brutit sig igenom och nu gladt plaskande rinner ned samt fortsätter till pumpverket, där det bringas i dagen och anyo börjar sitt evighetslånga kretslopp. Framåt alltjämt! Här kommer en »dragare» skjutande på sin grufvagn ut från arbetsrummet, där huggaren flitigt arbetar pa att utvinna mer och mer af jordens skatter. Litet längre fram se vi en rad kolhuggare liggande »på linie», utbrytande den framför dem varande flötsen. Taket uppbäres af s. k. pitprops, och det utbrutna rummet bakom dem utfylles af ofyndigt berg. Det börjar kännas friskare i grufgangarna, och det är ju ej heller att undra öfver, då vi nu äro vid luftschaktet, genom hvilket frisk luft tillföres underjordens arbetare. Stig in och se själf, huru

högt öfver dig himlens blå synes som en liten rund ljus fläck vid ändan af det långa perspektivet! Så djupt äro vi under jordytan — nej — under skorstenens topp! Vägen stiger sakta i vindlande murade hvalf — plötsligt befinna vi oss i ett rum med fem fönsteröppningar, genom hvilka blicken uppfångar skiftande bilder från Skåneland. I disig luft ligger vid sundets strand Höganäs med sina industriella anläggningar (se fig. 30) och mot himlen tecknar sig Kullabergs karaktäristiska profil. Nytt, fint och samladt, som nytt skall vara, se vi Hyllingebolagets fabriker, grufva och bostadshus (se fig. 31). Allvarlig och om arbete vittnande ter sig Bjufs bild från själfva platsen omedelbart invid fabrikerna och grufvan (se fig. 32). Från

Fig. 33. Skromberga.

ett skogsbryn på en höjd blicka vi ut öfver Billesholm, där grufvorna ligga spridda här och där på ett stort område, med den vackra Söderåsen som bakgrund, och slutligen vända vi oss med blicken mot den imposanta samling af statliga fabriker, som ägas af Skrombergabolaget (se fig. 33).

Vår vandring är slut — vi finna oss åter i utställningshallen, som vi nu lämna, taga en öfverblick af de vackra montrer af kloakrör, som Höganäs och Skromberga utställt utanför paviljongen, samt titta ett slag in i den lilla kiosk Höganäs uppsatt och där det visas, huru lerkärl tillverkas genom s. k. »drejning», och därmed ha vi sett allt, som »Skånska Stenkolsverken» haft att visa på Helsingborgsutställningen.

Till sist några upplysningar:

Utställningen tillkom på initiativ af disponenten V. Schwartz, Billesholm, samt genom samarbete med disponenterna Å. Nordenfelt, Höganäs, F. Dammann, Skromberga, samt R. F. Lindblad, Hyllinge.

Planen till det hela uppgjordes af ingeniör Ivar Svedberg, Billesholm, som äfven hade sig anförtrodt allt arbetets utförande och utställningens ledning. Anordnandet af Höganäs-Billesholms Aktiebolags montrer verkställdes af öfveringeniör Mats von Post jämte ingeniör J. Weinberg och N. Schwartz.

Hyllinge och Skromberga arrangerade sina montrer genom ingeniör M. Svanberg och herr A. Hallberg.

Landskapsmålaren Herman Österlund målade dukarna till dioramorna öfver Höganäs (9×5 meter), Hyllinge (7×5 meter) och Bjuf (9×5 meter).

Konservator O. Gylling, Malmö, målade dukarna till dioramorna öfver Billesholm (7×5 meter) och Skromberga (9×5 meter) samt arrangerade förgrunderna till samtliga dioramor, hvarjämte herr Gylling jämväl hade modelleringen af alla figurerna i grufvan om hand.

Hissmaskineriet levererades dels af Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget, dels af Malens Holmqvist i Halmstad.

Utställningens totalkostnad var c:a 36,000 kronor. Omkring 21,000 kronor inflöto som inkomst af utställningen.

Antalet besökande har varit c:a 65,000, däraf 30,000 på dagar, då grufvan ingick i utställningens samtrafik.

Största antalet besökande under en dag var 7,200 (samtrafiksdag).

XVI.

SOCKERFABRIKERNAS KOLLEKTIVUTSTÄLLNING.

AF

HENRY EVENSEN.

Fig. 34. Sockerfabrikernas kollektivutställning.

Till sockerindustriens disposition stod fondväggen mot nordväst med tillgränsande sidorum i industrihallens midtbyggnad. Gafvelpartiet var dekoreradt med fönster af glasmosaik, föreställande ett fält med betupptagare i verksamhet. Under dessa fönster framför en större växt-

grupp var placerad raffinaderiernas vackert snidade monter med prof å de gängse sockermärkena, toppar och bitsocker af fin- och kristallraffinad, kaksocker, malen, siktad och krossad melis, krossocker, hvitt puder och gult bastard. I sidorummen representerades sockerfabrikerna gemensamt af fotografier, såväl exteriörer som interiörer, prof af betfrö och betor, råsockerfabriksprodukter: betsnitsel, diffusionssaft, I och II saturationssaft, tjocksaft, I prod. fyllmassa, I prod. råsocker, bocksocker, II prod. fyllmassa, II prod. råsocker och biprodukter: melass, vat och torkad betmassa, melassfoder, kalkslam, råsprit och finsprit af melass. Framför dessa prof hade på ett instruktivt sätt placerats glasrör, hvilkas olika innehåll i inbördes proportion visade profvens kemiska beståndsdelar af vatten, socker och föroreningar. I dessa sidorum var äfven placerad sockerindustriens intressanta och instruktiva statistik i form af grafiska tabeller och olika grupper af sockertoppar.

I utställningen deltogo följande bolag och fabriker:

Aktiebolaget D. Carnegie & C:o, raffinaderi i Göteborg,

Tanto Sockerfabriks Aktiebolag, » i Stockholm,

Aktiebolaget Gripen, » i Norrköping,

Sockerfabriks Aktiebolaget Union, råsockerfabrik och raffinaderi i Hasslarp,

Helsingborgs Sockerfabriks Aktiebolag, råsockerfabrik och raffinaderi i Helsingborg, råsockerfabrik i Engelholm,

Skånska Sockerfabriks Aktiebolaget, råsockerfabrik i Säbyholm och raffinaderi i Landskrona,

Aktiebolaget Sockerraffinaderiet Öresund, raffinaderi i Lund,

Malmö Sockerfabriks Aktiebolag, råsockerfabrik och raffinaderi i Arlöf,

Hököpinge » » » i Hököpinge,

Svedala » » » i Svedala,

Karlshamns » » » i Karlshamn,

Trelleborgs » » » i Trelleborg,

Jordberga » » » i Jordberga,

Kjeflinge » » » i Kjeflinge,

Lunds » » » i Staffanstorp,

Örtofta » » » i Örtofta,

Karpalunds » » » i Vinnö,

Roma » » » i Roma,

Aktiebolaget Ystads Sockerraffinaderi, råsockerfabrik i Köpinge, råsockerfabrik i Skifarp och raffinaderi i Ystad.

Den storartade utveckling, som den svenska sockerindustrien under de två sista decennierna har uppnått, framgick af den grafiska tabell, som i sockerindustriens statistik visade

Sveriges sockerimport och sockerproduktion 1883—1902:

År	1883	import	42,0	mill.	kg.,	sockerproduktion	1,5	mill.	kg.	
»	1884	»	42,1	»	»	»	3,0	»	»	
»	1885	»	39,4	»	»	»	4,3	»	»	
»	1886	»	40,8	»	»	»	3,9	»	»	
»	1887	»	40,8	»	»	»	5,8	»	»	
»	1888	»	39,0	»	»	»	9,2	»	»	
»	1889	»	41,5	»	»	»	8,9	»	»	
»	1890	»	42,5	»	»	»	14,7	»	»	
»	1891	»	32,4	»	»	»	20,6	»	»	
»	1892	»	31,7	»	»	»	26,8	»	»	
»	1893	»	31,0	»	»	»	29,9	»	»	
»	1894	»	21,5	»	»	»	42,7	»	»	
»	1895	»	4,8	»	»	»	72,9	»	»	
»	1896	»	2,6	»	»	»	57,5	»	»	
»	1897	»	c:a 0,5	»	»	»	105,0	»	»	öfverprodukt.
»	1898	»	» 0,5	»	»	»	88,9	»	»	
»	1899	»	12,9	»	»	»	60,0	»	»	missväxt
»	1900	»	12,1	»	»	»	81,4	»	»	på betor
»	1901	»	c:a 0,5	»	»	»	115,5	»	»	
»	1902	»	» 0,6	»	»	»	127,0	»	»	öfverprodukt.

Med den svenska råsockerindustriens tillväxt utträngdes såväl det utländska råsockret som raffinaden från den svenska marknaden, och importen af socker har därför varit högst obetydlig. Åren 1899 och 1900 steg dock importen något till följd af missväxt på betor, medan åren 1897 och 1902 visa öfverproduktion af socker.

I sammanhang härmed visade följande tabell

Sockerbetodlingen och råsockerpriset i Sverige 1882—1902:

År	1882	betafverkning	16,000	tons,	råsockerpris	(netto)	pr 100 kg.	64,00	kr.
»	1883	»	19,300	»	»	»	»	63,00	»
»	1884	»	37,800	»	»	»	»	62,00	»
»	1885	»	47,200	»	»	»	»	49,50	»
»	1886	»	43,300	»	»	»	»	51,20	»
»	1887	»	56,400	»	»	»	»	44,00	»
»	1888	»	83,600	»	»	»	»	49,70	»
»	1889	»	86,100	»	»	»	»	47,50	»
»	1890	»	136,800	»	»	»	»	44,70	»
»	1891	»	218,200	»	»	»	»	46,50	»
»	1892	»	260,100	»	»	»	»	48,80	»

År 1893	betafverknig	277,400	tons,	råsockerpris	(netto)	pr 100	kg.	47,00 kr.
» 1894	»	374,000	»	»	»	»		46,00 »
» 1895	»	628,500	»	»	»	»		35,25 »
» 1896	»	538,700	»	»	»	»		40,00 »
» 1897	»	890,000	»	»	»	»		29,00 »
» 1898	»	716,100	»	»	»	»		34,38 »
» 1899	»	480,900	»	»	»	»		34,18 »
» 1900	»	622,000	»	»	»	»		35,89 »
» 1901	»	875,900	»	»	»	»		35,94 »
» 1902	»	903,000	»	»	»	»		34,30 »

Den betydliga nedgång i sockerpriset, som under årens lopp fortgått, åskådliggjordes på ett utmärkt sätt af den grupp sockertoppar, som i naturlig storlek visade den vikt socker, som

För 5 kronor erhållits under olika år:

År 1850	3,6 kg.	År 1880	5,1 kg.
» 1855	4,5 »	» 1885	5,7 »
» 1860	4,6 »	» 1890	6,6 »
» 1865	4,8 »	» 1895	9,0 »
» 1870	4,6 »	» 1900	9,0 »
» 1875	5,0 »	» 1902	9,5 »

Att Sveriges sockerkonsumtion till följd af denna prisnedgång befinner sig i stadig ökning, visade en annan grupp af sockertoppar, som äfven i naturlig storlek demonstrerade

Sveriges sockerkonsumtion för olika år:

År 1850 pr individ	2,6 kg.	År 1880 pr individ	6,8 kg.
» 1855 »	3,8 »	» 1885 »	8,4 »
» 1860 »	4,0 »	» 1890 »	10,7 »
» 1865 »	4,4 »	» 1895 »	12,5 »
» 1870 »	4,8 »	» 1900 »	14,0 »
» 1875 »	7,0 »	» 1902 »	20,0 »

Jämförd med andra länders sockerkonsumtion intager Sveriges tredje rangplatsen, såsom framgick af den tredje gruppen af sockertoppar, hvilken lämnade upplysning om

Olika länders konsumtion af socker pr individ och år:

England	36,0 kg.	Norge	9,0 kg.
Danmark	21,0 »	Österrike-Ungern	8,0 »
Sverige	20,0 »	Ryssland	5,0 »
Frankrike	11,5 »	Italien	3,2 »
Tyskland	10,0 »		

Härvid är dock att anmärka, att Englands förbrukning af socker torde något reduceras, då exporten af syltade frukter och marmelad, hvari socker ingår som beståndsdel, som bekant är stor från detta land.

Sockerindustriens stora betydelse för det sydsvenska landtbruket genom sockerbetodlingens utveckling, dess nytta för staten som skatteobjekt, dess fördelar för arbetarne under den kalla årstiden, då arbetslösheten är störst, samt dess betydelse för handel och järnvägar framgingo af en tredje tabell, som med sina ständigt stigande siffror talade ett kraftigt språk:

Fördelning af sockerfabrikernas utgifter för landets sockerproduktion:

	År	1882—83.	1887—88.	1892—93.	1897—98.	1901—02.
Betinköp	kr.	408,000	1,672,000	6,381,000	11,816,000	19,414,000
Betskatt	»	113,000	491,000	2,037,000	8,830,000	12,200,000
Aflöningar ...	»	67,000	268,000	1,165,000	2,721,000	3,161,000
Materialier ...	»	77,000	343,000	1,248,000	2,292,000	3,160,000
Diverse omkostnader	»	62,000	276,000	832,000	2,148,000	2,709,000
S:a	kr.	727,000	3,050,000	11,663,000	27,807,000	40,644,000

På de bördiga slätter, som utbreda sig vid Öresunds strand mellan Malmö, Lund och Landskrona, har den svenska betodlingens vagga stått. Därifrån har betodlingen, såsom kartan öfver Skåne med olika färgnyanser öfver betodlingens intensitet åskådliggjorde, spridt sig åt söder, öster och norr, samtidigt som den ökats från några tusen tunnland till närmare sextiotusen vid det nyss ingångna seklets början. Malmöhus län står främst med 13 råsockerfabriker och 3 saftstationer, Kristianstads län har 2 samt Blekinge och Gottlands hvartdera 1 fabrik.

XVII.

RYGGÅSSTUGAN.

AF

O. J.

På initiativ af intresserade för gammal svensk kultur fick utställningens byraafdelning i uppdrag att inom utställningsområdet flytta en skånsk ryggåsstuga.

En dylik inköptes, nämligen Holmagårdens s. k. dubbelstuga, hvilken gård är belägen i Västra Karup inom Bjäre härad. Man anser, att stugan är c:a 200 år gammal. Den utmärker sig för en gammaldags byggnadstyp med s. k. ås och med ett fönster å taket. Dörrarna äro låga och spiseln placerad i ena ändan af stugan. Väggarna äro behängda med väfda bonader med bilder öfver bibliska och allegoriska ämnen. Inne i stugan finnas anordningar för förvaring af kökskärl, och den s. k. »gåsabänken» saknades

Fig. 35. Ryggåsstugan.

Fig. 36. Interiör af Ryggåsstugan.

ej heller. I den ena af stugorna har anordningen af järnugn bibehållits, sådan den var, då byggnaden flyttades, medan den andra stugan visade en spis, sådan man hade före järnugnens tillkomst. Midt emellan dessa båda stugor var det s. k. »kistelhuset» beläget, hvari äldre kistor och diverse husgerådssaker voro placerade. Byggnaden är rödmålad och täckt med grästorf, och platsen, på hvilken den var uppförd inom utställningsområdet, har man planterat och i öfrigt dekorerat för att ge en bild af en ryggasstugas närmaste omgifning (se fig. 35).

Den bekanta skånska väfverskan mor Cilluf, själf klädd i gammal skånsk allmogedräkt, hade en utställning i ett större rum till vänster om förstugan (se fig. 36).

Icke mindre än 3,549 personer från olika länder ha antecknat sina namn i den bok, som för detta ändamål framlagts. Bland dem märkas Kronprins Gustaf, Hertigen af Skåne Prins Gustaf Adolf, Kronprins Fredrik och Kronprinsessan Louise af Danmark, Storhertig Friedrich August och Storhertiginnan Elisabeth af Oldenburg, Louise, Prinsessa af Schaumburg-Lippe, Prinsessorna Thyra och Dagmar samt Prinsarne Christian och Gustaf af Danmark och Prinsessan Ingeborg.

Inkomsterna hade varit kr. 9,593: 25, däraf för försålda 25-öresbiljetter kr. 7,393: 25 och för samtrafiksdagarna 2,200 kr.

Utgifterna hade uppgått till kr. 6,900: 94, däraf köpeskilling m. m. kr. 5,997: 19, aflöningar m. m. kr. 483: 75 och platshyra 420 kr.

Dessutom ha till utställningen, enligt träffad bestämmelse, öfverlämnats 10 procent af bruttoinkomsten med kr. 959: 32.

Först fattades det beslut, att af det till disposition varande beloppet, kr. 1,732: 99, skulle 400 kr. användas till inköp af det i stugans södra rum varande möblemanget.

Därpå beslöts att till Helsingborgs stad öfverlämna ej blott stugan med tillhörande inventarier utan äfven det återstående kontanta beloppet, kr. 1,332: 99, som garanterna för Ryggasstugans tillkomst ansågo böra användas till stugans ytterligare utrustning eller andra liknande ändamål.

XVIII.

STATISTICUM.

AF

FERD. BOBERG.

Statistiska uppgifter hafva alltid i mer eller mindre grad förmåga att intressera folk, och många äro de metoder, som man sett använda i afsikt att på ett mera öfverskådligt och påtagligt sätt än enbart genom torra siffror göra sådana uppgifter lätt begripliga och fattbara. Men äfven sådana framställningar som t. ex. storleken af en viss produktion eller förbrukning, visad genom olika slags figurer eller föremål i olika skalor, säga strängt taget ingenting annat än siffrorna själfva, de lämna ingen fullt pålitlig bild af motsvarande produktions eller förbruknings belopp.

En sådan direkt åskådlig framställning af vissa för sättet lämpliga statistiska och därmed jämförliga förhållanden afsåg Statisticum att gifva. Idén hade jag haft flera år och ämnade få densamma utförd på utställningen i Glasgow 1901, men lyckades icke få tillstånd därtill. Först till Helsingborgsutställningen var också det hela så pass genomtänkt, att jag ansåg det rimligt att våga utföra detsamma, hvilket äfven, genom vederbörandes tillmötesgående och intresse, realiserades.

Byggnaden, däri Statisticum inrymdes, (se fig. 37), var cirka 7×12 meter i planutsträckning med en inre höjd af cirka 3 meter. In- och utgångarna voro placerade på ena kortfasaden, och publiken fick röra sig rundt om den längs byggnadens midtlinie gående dubbelsidiga uppställning, bakom hvilken maskineriet befann sig.

Båda sidorna af denna midtuppställning företedde ett antal öppningar, i hvilka framsköto yttre delarna af i rörelse stadda papprullar, gående med olika hastigheter och besatta med olika slags föremål. För att t. ex. framställa storleken af brännvinsförbrukningen i Sverige, var ett i förhållande till de faktiska siffrorna riktigt antal brännvinsglas monteradt på en likaledes i riktigt beräknad hastighet stadd ring. Detta gaf sålunda en i hvarje ögonblick fullkomligt påtaglig bild af den ständigt fortgående

brännvinsförbrukningen i vårt land, beräknad under förutsättning, att den antoges oafbrutet påga, dag och natt. För att framställa, huru ofta barnafödelser inträffa pa jorden, var en lämpligt gaende ring besatt med ett efter siffrorna beräknadt antal lindebarn — inom parentes utvisande en frekvens af 2 st. pr sekund. Pa motsvarande sätt framställdes ett 35-tal statistiska och andra förhållanden, bland andra dödsfrekvensen för Sverige, förbrukningen af kaffe, socker, tillverkningen af tändstickor, export af järn och stal, import af stenkol, telefonsamtalsfrekvensen 1885 och 1900, bref- och telegramkorrespondensen, frekvensen af järnvägsresande, allt för Sverige,

Fig. 37. Parti af utställningen med Statisticum.

kostnaderna för boerkriget under den tid det varade, hela världens sammanlagda handelsomsättning m. fl.

De siffror, på grund af hvilka de olika framställningarna beräknats, voro tagna dels ur boken »Sverige», dels ur Statistisk Tidskrift.

Hela maskineriet, som jag själf hade beräknat och konstruerat, var utfördt af en mekanisk verkstad i Stockholm och drogs af en liten elektrisk motor, till hvilken ström levererades af utställningen.

Allmänheten visade sig synnerligen intresserad af hela framställningen, och besöken voro jämförelsevis ganska talrika.

Afgiften var från början 50 öre person och 25 öre för barn, men nedsattes sedermera till 25 öre person. Föreningar och skolbarn m. fl. fingo besöka paviljongen mot ytterligare nedsatt entré.

XIX.

KONSTUTSTÄLLNINGEN.

AF

OTTO WEDBERG.

Knappast hade väl någon trott, att uppe på krönet i den gamla »Kärnans» närhet en gång skulle resa sig ett konstens tempel, där svenska konstnärer från skilda läger kunde med sina bästa alster stämma möte och under den för Helsingborg minnesrika sommaren 1903 visa mångtusende, hvad Svensk Konst förmår. Det är en erkänd sanning, att konst och industri böra, kompletterande hvarandra, gå hand i hand, och med tanke härpå var det, som den sedermera utsedde ordföranden i styrelsen för industri- och slöjdutställningen, direktör Malte Sommelius, på hösten 1902 väckte förslag till anordnande af en konstutställning i Helsingborg i samband med den stora utställningen därpå följande sommar. Med berömvärd raskhet sattes planen af honom i verket så tidigt, att, efter samråd med konstnärer i hufvudstaden och här på platsen rörande förutsättning-

Fig. 38. Konstutställningens affisch af Oscar Björck.

arna för en konstutställning och sedan generalmajor G. Bergenstrahles löfte vunnits för ordförandeskapet i en eventuell kommitté, en sådan snart därefter blef bildad, som, sammansatt af nedanstående personer, kunde afhålla sitt första sammanträde den 17 oktober.

Kommittémedlemmar: generalmajor G. Bergenstrahle, friherre G. von Blixen-Finecke, friherre Axel Gyllenstierna, lifmedikus J. Hafström, direktörerna Malte Sommelius, Sture P:son Henning och Joh. N. Wullt, grosshandlaren A. Abron, artisterna Nils Forsberg, Olof Krumlinde och Justus Lundegård samt teckningsläraren Malcolm Skantz.

Till ordförande och vice ordförande utsågos herrar Bergenstrahle och friherre von Blixen-Finecke samt till skattmästare herr Henning, och åtog sig på anmodan kontoristen Emil Sjöström att fungera såsom sekreterare. Sedermera invaldes den 27 november herr Otto Wedberg såsom medlem

af kommittén och utsags därjämte till dess sekreterare i st. f. herr Sjöström, som på grund af sin ordinarie verksamhet förklarat sig hindrad att kvarstå; den 26 februari 1903 blef kommittén ytterligare förstärkt genom grefve Augustin Ehrensvärds inval, och slutligen anmodades den 25 april industriutställningens kommissarie, hofintendenten Carl L. Bendix, att såsom medlem inträda.

Vid sistnämnda tillfälle beslöts äfven att till hedersledamot kalla landshöfding G. Tornerhjelm.

Från denna dag räknade kommittén sålunda ej mindre än 16 medlemmar.

Då det för denna berättelse anvisade utrymmet är tämligen begrän-

O. Anderson, arkitekt. Fig. 39. Konsthallen. H. P. Lindell, byggmästare.

sadt, så är det nödigt att däraf ej begagna större del för hvad särskildt angår kommitténs förberedelser till och arbete före utställningen, än att tillräcklig plats må blifva öfrig för beskrifningen af dess gång och afslutning.

Kommitténs första åtgärd blef naturligtvis att förvissa sig om det intresse, som en utställning kunde inom den svenska konstnärsvärlden påräkna. Med anledning häraf aflätos den 4 november officiella skrifvelser först och främst till Svenska Konstnärernas Förening, Konstnärsförbundet och »De Frie» med förfrågan, om de vore beredda att lämna utställningen sitt stöd, och de svar, som från samtliga dessa konstnärsgrupper ingingo i medio af samma månad, visade med önskvärd tydlighet, att kommitténs vädjan ej varit förgäfves.

För att vidare bereda äfven andra svenska konstnärer — denna kategori kommer att i det följande benämnas Allmänna gruppen — hvilka icke tillhöra någon af ofvannämnda föreningar, tillfälle att anmäla sig till deltagande, lät kommittén sedermera detaljeradt tillkännagifvande om en sådan rättighet infyla i, förutom stadens trenne tidningar, Sydsvenska Dagbladet, Lunds Veckoblad, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning samt hufvudstadstidningarna Aftonbladet, Stockholms Dagblad och Svenska Dagbladet.

Genom sin ordförande anhöll kommittén i underdånig skrifvelse till H. K. H. Prins Eugen, att han måtte skänka utställningen sitt mäktiga intresse och hedra den genom att låta representera sig genom alster af egen pensel, och slutligen utgingo handbref, likaledes från ordföranden, till ett trettiotal framstående konstnärer i syfte att vinna äfven dem för kommitténs stora mål — en representativ utställning.

Äfven från dessa håll röntes så stor uppmuntran, att det snart blef klart för kommittén, att utställningen komme att erhålla ett både rikhaltigt och värdefullt utställningsmaterial.

Denna konstnärernas tilltaklighet betingade naturligtvis en både ganska ansenlig och deras arbeten värdig byggnad. Man hade visserligen redan på första sammanträdet beslutit söka anskaffa garanter för ett lån å 10,000 kronor och dryftat ett förslag till konstpaviljong och utgiftsstat i öfrigt, slutande på den blygsamma summan af 8,100 kronor, men såsom förhållandena sedan dess hade utvecklat sig, blef det för kommittén allt mera tydligt, att det hela måste anläggas på en bredare och mera liberal basis.

Vid sammanträde den 27 november förklarade sig sålunda sju kommittémedlemmar villiga att garantera ett ganska afsevärdt belopp, och åtogo sig vid samma tillfälle herrar Henning, Wullt och Åbron dem lämnadt uppdrag att söka anskaffa vidare garanter, hvilket resulterade i att 161 personer och firmor garanterade ett sammanlagdt belopp af 36,500 kronor, sedan å under sammanträde den 6 december utlagd lista kommitténs 14 medlemmar tecknat 9,600 kronor. Antalet garanter, öfver hvilka namnförteckning lämnas här nedan, uppgick följaktligen till 175 och garantisumman till 46,100 kronor.

Konstutställningens garanter:

Andersson, Anton, Andersson, Arvid, Andersson, Nils, Andersson, O., Arnhamn, W., Arvedson, Arv., Aschan, G. D:son, Been, Fredr., Bengtson, M., Bengtsson, Sv., Bentz, N. B., Benzon, William, Bergengren, Harald, Bergenstråhle, G., Berglin, H., Bergman & C:o, A., Blasberg, Bernh., Blixen-Finecke, G. von, Bogren, Erik, Boijesen, Carl, Brodd, Carl, Brakenhjelm, G., Cortitzon, N. C., Dahlberg, Olof, Dahlberg, T., Dunker, Henry, Dölling, Ernst, Elmberg, Chr., Ehrensvärd, Augustin, Ekström, Karl, Elfman, Ad., Ericson, Gustaf E., Essen, Otto von, Falkman, O. W., Floborg, Alfred, Fogelberg, L. G., Follin, G. A., Forsberg, Nils, Franzén, M. O., Gamla Dragarelaget, Goetze, Otto, Grand Magasin, Grönwall, E. T., Gustafsson, C. A., Gyllen-

stierna, Axel, Hafström, J., Hammarlund, Axel, Hedberg, Elof, Hedberg, Joh., Hedström & C:o, H. E., Hedström, Otto, Helsingborgs Cigarr- & Tobaks Fabriks Aktiebolag, Henckel, C., Henckel, Erik, Henckel, Fredr., Henning, Ivar P:son, Henning, Loris P:son, Henning, Nils H. P:son, Henning, Sture P:son, Hertz, Fredr., Holgers, John, Holmgren, Thure, Holmqvist, Elof, Horndahl, H. V., Hulthén, A., Håkansson, Wilhelm, Ingelson, Bernh., Ingelson, C., Jacobi, Arthur E., Jacobsson, J., Jepson, J. F., Johansson, Claes Elis, Johnsson, Carl G., Jönsson, C., Jönsson, O. A., Jönsson, Lars, Killberg, Otto, Kjellström, Chr., Kjessler, B., Klein, E., Krook, Nils, Krumlinde, Olof, Lagergren, G., Lamberg, E. F., Larsson, Anshelm, Lewenhaupt, C., Licht, Ph., Lindgren, R., Ljungberg, Gustaf, Ljungberg, Johan, Ljungberg, Th., Ljunggren, Robert, Ljungman, Nils, Lundegård, Justus, Lundqvist, O. M., Lundström, Lloyd, Lundwall, Carl J., Lyckanders Eftertr., Gust., Löfstedt, Joh., Mathiason, I. W., Murman, Fritz, Möller, A. Ph., Möller, Ernfrid, Nelson, Fr., Nilsson, J., Nilsson, Oscar, Nilsson, P., Nordblom, Oscar, Nordmark, C. A., Norén, A., Norman, Victor, Nya Bärarelaget, Ohlsson, Magn., Olsson, Anton, Olsson, Emil, Olsson, P., Otterström, G. W., Paulsson, P. Aug., Persson, Bernh., Persson, N., Persson & Sällfors, Petersson, Carl Edv., Petersson, Robert, Peyron, G., Peyron, G. W., Pyk, Axel, Retzner, A. P., Ringstedt, H., Röing, Thure, Rössel, Frans Th., Sandstedt, Hans, Schiött, Emil, Sillén, Tor, Sjunnesson, Sev., Sjöcrona, J., Skantz, Malcolm, Skånska Petroleums Aktiebolaget, Sommelins, Malte, Stenström, Aug., Stewenius, C. G., Strömberg, Gustaf, Svenson, Carl P., Svenson, J., Sylvan, Aug., Sylvan, O., Synnergren, E., Tengvall, And., Thornberg, Harald, Tilly, Carl, Trapp, Oscar, Wadstein, E., Weberg, N. P., Wedberg, Otto, Wessberg, A. B., Westberg, L., Wester, Carl, Westrup, Alex., Westrup, Carl, Westrup, Gustaf, Wigart & C:o, Ludvig, Wilson, A. J., Wingårdh, August, Wingårdh, W., Wirgin, L., Worm, J. R., Wullt, J. N., Wägner, S., Zickerman, Johan, Zoëga, J., Åberg, Gustaf, Åbron, A., Åbron, Carl, Åkesson, N., Öberg, R. O. J., Öresundspostens Aktiebolag.

Detta tillfredsställande resultat af teckningen var ej allenast ett glädjande bevis på det konstintresse, som förefanns inom Helsingborgs samhälle, utan beredde desslikes helt naturligt kommittén en större handlingsfrihet för framtiden, särskildt med afseende på den viktiga byggnadsfrågan.

Så tidigt redan som i oktober månad hade på uppmaning härvarande arkitekter O. Anderson och Alfr. Hellerström inkommit med eskisser till en blifvande konsthall, och da den förstnämndes förslag i grekisk-dorisk stil företrädesvis tilltalade kommittén, erhöll herr Anderson i uppdrag att uppgöra fullständiga ritningar, hvilka, föreliggande färdiga den 6 december, blefvo med några ändringar i takanordningen godkända den 20 i samma månad.

I byggmästaren H. P. Lindell fann kommittén en samvetsgrann entreprenör, som för ett belopp af 23,356 kronor atog sig uppförandet af byggnaden. Arbetet dära påbörjades den 2 februari och var afslutadt den 2 maj eller på ett tidigare datum, än i kontraktet var stipuleradt. Besiktningsmännen vitsordade vid afsyningen ett »synnerligen väl utfördt arbete», hvilket torde borga för byggnadens bestånd under många år framåt.

Ofvanstående belopp får emellertid ej betraktas såsom slutsumma för alla byggnadskostnaderna, hvilka ökades med kr. 4,943,37 genom arfvode till arkitekten, en hela golfvet täckande ruberoid-matta, inredning och dekorering af tvenne s. k. historiska rum m. m.

Förslag till allmänna bestämmelser, uppgjordt i hufvudsak efter från tidigare svenska konstutställningar föreliggande mönster och med iakt-

Fig. 40. Förhallen och en del af interiören.

Till venster synes »Porträtt af General B.» af Nils Forsberg. Till höger »Oktoberdag» af Olof Krumlinde.
Längst fram i fonden »Solen bakom 'Snurrin'» af John Kindborg och »Porträtt af framlidne Ryttmästaren C. G. Stjernsvärd» af grefve Georg von Rosen.

tagande af de tre hufvudstadsgruppernas villkor med afseende på tillsättandet af hvar sin egen jury, behandlades af kommittén under dess första sammanträden och förelåg till slutligt afgörande den 6 december, då man enades om utfärdandet af nedanstående officiella

Inbjudning.

Till deltagande i Konstutställningen i Helsingborg 1903, hvilken är ämnad att omfatta målningar, skulpturarbeten, medaljgravyrer samt teckningar och etsningar, få undertecknade, kommitterade, härmed inbjuda Eder.

Som allmänna bestämmelser komma att gälla:

§ 1.

Utställningen, som kommer att erhålla egen större konsthall med öfverljus, skall börja den 10 juni och fortgå till och med augusti månads utgång.

§ 2.

Anmälan om deltagande i utställningen, hvartill formulär här bifogas, bör göras före den 31 mars 1903.

§ 3.

De anmälda konstverken böra vara anlända till Helsingborg tidigast den 15 och senast den 25 maj 1903.

§ 4.

De konstverk, som i vederbörlig ordning blifvit anmälda, men till följd af exponerande å andra utställningar icke kunna inträffa i Helsingborg till förenämnda tid, medgifvas, om anmälan därom göres hos kommittén, förlängning af insändningstiden till 15 juli 1903, då en omordning af utställningen kommer att äga rum.

§ 5.

Kommittén förklarar sig villig att betala frakten för konstverken hit och åter till afsändningsorten med järnväg, som företrädesvis bör begagnas, eller ångbåt (i förra fallet dock endast såsom fraktgods eller s. k. petite vitesse). För skulpturverk må fraktkostnadens gäldande likväl bero på särskild öfverenskommelse.

§ 6.

Kommittén förbehåller sig att förmedla utställda arbetens event. försäljning, därvid beräknande sig en provision af 10 procent å försäljningssumman.

§ 7.

I sammanhang med utställningen anordnas ett konstlotteri eller tombola, hvartill inköp göres bland de utställda föremålen.

§ 8.

Kommittén har träffat med Konstnärsförbundet, Svenska Konstnärernas Förening och De Frie den öfverenskommelse, att Förbundet, Föreningen och De Frie tillsätta hvar sin jury för granskning af de arbeten, som deras resp. medlemmar vilja insända till utställningen, hvaremot de arbeten, som af utom dessa trenne föreningar stående konstnärer till utställningen direkt insändas, därstädes granskas af en särskild nämnd.

§ 9.

Utställda arbeten komma att försäkras mot eldskada i utställningslokalen till det af resp. ägarne åsatta värdet.

§ 10.

Utan kommitténs medgifvande må intet af de utställda konstverken borttagas före utställningens slut.

Dels genom förmedling af de tre konstnärsgruppernas i Stockholm sekreterare och dels från kommittén direkt utgingo, med början under senare hälften af december månad, inemot 400 inbjudningsbref af ofvanstående lydelse, atföljda af anmälningssedlar och adresslappar. Antalet af de konstnärer, hvilka begagnade sig af inbjudningen, kan ej här närmare preciseras, då uppgift härom saknas, hvad beträffar de anmälningar, som enligt öfverenskommelse skulle insändas direkt till Svenska Konstnärernas Förenings, Konstnärsförbundets och »De Fries» resp. sekreterare. Från Allmänna gruppen däremot, hvars arbeten hade att enligt paragraf 8 af en utsedd nämnd här bedömas, befunnos vid anmälningstidens utgång den 31 mars 80 konstnärer hafva anmält 311 konstverk. Af dessa 80 drogo sig 14, representerande 58 anmälda konstverk, helt och hållet tillbaka.

Återstående 66 konstnärer hade följaktligen

anmält	253	arbeten.
hvaraf uteblefvo	38	»
och hit anlände	215	»

För dessas bedömande sammanträdde den 25 maj den af kommittén utsedda juryn, bestående af herrar kammarherre Carl Lagerberg från Göteborg och professor E. Wrangel från Lund samt artisterna Nils Forsberg, Olof Krumlinde och Justus Lundegård från Helsingborg. Vid granskningsarbetets slut visade det sig, att

af ofvannämnda	215	arbeten			
blifvit refuserade	130	»			
och till upphängning antagna	85	»	från	42	konstnärer.
Svenska Konstnärernas Förening lät sig representeras genom	280	»	»	90	»
Konstnärsförbundet »	196	»	»	39	»
»De Frie» »	65	»	»	10	»
hvadan sålunda utställningen bestod af sammanlagdt	626	arbeten	från	181	konstnärer,

öfver hvilka fullständig namnförteckning lämnas längre fram i berättelsen.

För jämförelses skull må här nämnas, att vid den stora internationella konstutställningen i Stockholm år 1897 innehöll den svenska afdelningen 666 arbeten från 179 konstnärer, arkitekturafdelningen da ej medräknad.

Fig. 41. »Skånskt landskap» af Gust. Rydberg.

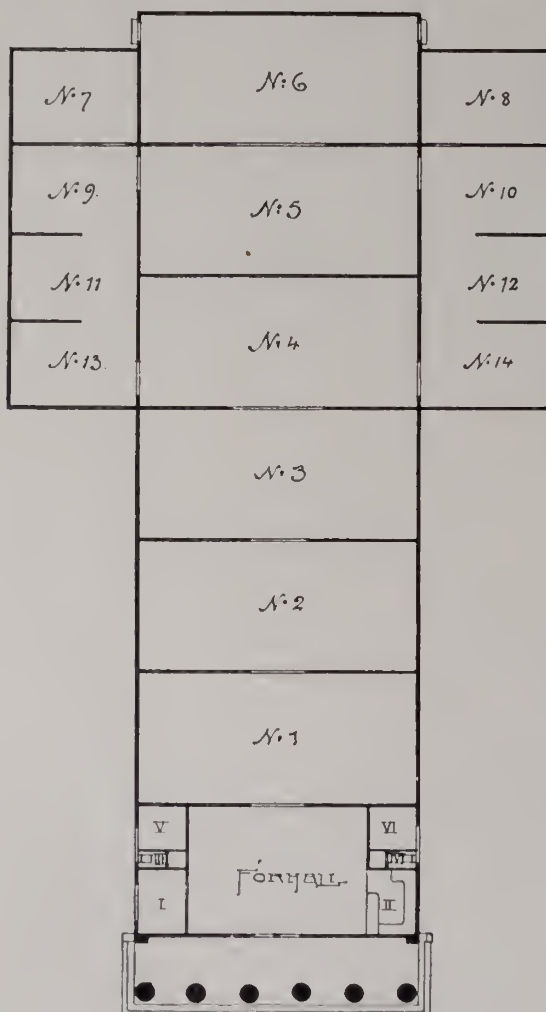
I enlighet med gällande bestämmelse anlände större delen af konstverken under tiden 15—25 maj; ett fåtal hade visserligen ett langt tidigare ankomstdatum, och under de sista dagarna af maj och de första af juni månad inträffade återstoden, men vållade dess bättre dessa afvikelser kommittén ingen nämnvärd olägenhet. Den 26 maj tog uppackningen af Svenska Konstnärernas Förenings arbeten sin början för att fortsättas den

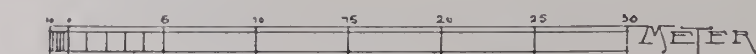

»Bisonoxe» af Carl Millès. Fig. 42. Kollektiv-utställning af John Börjeson.

1 juni med Konstnärsförbundets och dagen därpå med »De Fries» kontingent.

Montörerna kunde sålunda utföra sitt värf utan denna feberaktiga bradska, som en ofta knappt tillmätt tid eljest gör nödvändig. Till deras disposition hade ställts de bästa arbetare från härvarande »Nya Bärarelaget», hvilka ocksa erhöllo ett välförtjänt erkännande från montörernas sida. Om äfven icke kommitténs önskemal att se alla utställningssalarna fullt färdigmonterade den 7 juni på aftonen blef uppfylldt, så var dock arbetet vid den tiden så långt framskridet, att man kunde i detta hänseende med lugn emotse representanternas för pressen till den 10 utsatta besök.

Vid fördelningen af utrymmet inom konsthallen ställdes förhallen och sal n:o 1 till Allmänna gruppens och sal n:o 2 till »De Fries» disposition. Salar n:o 3 och 4 jämte sidorum n:o 10, 12 och 14 anvisades at Svenska Konstnärernas Förening och slutligen salar n:o 5 och 6 jämte sidorum n:o 9, 11 och 13 at Konstnärsförbundet.

Återstående rum n:o 7 och 8 voro under grefve Augustin Ehrensvärds erfarna ledning ordnade med möbler och konstföremal från medio och slutet af 1700-talet samt från början af 1800-talet. (Beskrifning a dessa rum finnes intagen i slutet af denna uppsats.)

N:o I och II voro apterade till kontor och garderob samt n:o V och VI till toaletter.

Utställningens sammanlagda cimäs, oberäknadt de historiska rummen, uppgick till 336 löpande meter,

hvaraf Allmänna gruppen disponerade	....	58,6	
» »De Frie» »	....	37,6	
» Sv. Konstn. Förening »	....	119,7	
» Konstnärsförbundel »	....	120,1	336 löpande meter.

Montörer voro:

för Svenska Konstnärernas Förening herr John Kindborg,
» Kontnärsförbundel herr Richard Bergh,
» »De Frie» herr Bengt Hedberg,
» Allmänna gruppen herrar Olof Krumlinde och Justus Lundegard.

Som kommissarie under utställningstiden fungerade major Edvard Carlson.

Redo stod nu konsthallen att öppna sina portar. Kommitténs underdåniga anhållan hos H. K. H. Hertigen af Skåne, att han den 11 juni täcktes öppna konstutställningen efter invigningshögtidligheterna vid den stora industri- och slöjdutställningen hade blifvit bifallen.

Att vid invigningen närvara voro förutom kommitterades damer omkring 100 personer inbjudna, hvaribland statsrådet och chefen för Kungl. ecklesiastikdepartementet, præses i Kungl. akademien för de fria konsterna, provinsens landshöfdingar, för högtidligheten hitkomna och i staden varande honoratiores, representanter för konstnärsvärlden och pressen m. fl.

Klockan något efter 3 e. m. anlände Hertigen med svit och mottogs af kommitténs medlemmar, företrädda af sin ordförande, som hälsade Hertigen med följande ord:

Eders Kungl. Höghet!

Vid ett högtidligt tillfälle har H. M. Konungen yttrat, att konsten är civilisationens blomma».

Lifligt tilltalade af sanningen i detta H. M:ts högstämda uttryck hafva för konst intresserade personer i Helsingborg trott sig gagna sitt samhälle genom att vid sidan af den stora utställningen på denna sällsynt vackra plats uppföra en byggnad, där skön konst, sådan den ter sig i form af målning och skulptur, skulle äga sitt hemvist innevarande sommar.

Den härför tillsatta kommittén har satt sig i förbindelse med Sveriges konstnärer, och dess vädjan till dem har icke lämnats ohörd. Sålunda har H. K. H. Hertigen af Närke täckts utställa 5 dukar, och från andra af landets framstående konstnärer hafva vi fått mottaga arbeten i så riklig mängd, att vi upplåtit tvenne större salar med tillhörande trenne sidorum åt Svenska Konstnärernas Förening och ett lika stort utrymme åt Svenska Konstnärsförbundet. »De Frie» ha erhållit sin särskilda afdelning, och de, hvilka icke tillhöra någon af ofvan nämnda hufvudgrupper, hafva utställt sina konstalster i den främsta salen jämte förhallen.

Fig. 43. »Vågen och stranden» af Teodor Lundberg.

Dessutom finnas i denna konsthall tvenne rum, hvilka inredts och möblerats enligt den smakriktning, som var rådande i slutet af 1700- och början af 1800-talet. Detta har endast kunnat åstadkommas genom att härför intresserade personer välvilligt ställt sina tillhörigheter till kommitténs förfogande.

E. K. H.! Under uttalande af den förhoppning, att vårt arbete måtte i sin man bidraga till att konstintresset vidmakthålles och höjes icke blott bland detta samhälles medlemmar utan också hos de främlingar, som under utställningen besöka vår stad, anhålla vi här närvarande kommitterade i underdånighet, att E. K. H. behagade förklara

»1903 års konstutställning i Helsingborg öppnad för allmänheten».

Hans Kungl. Höghet förklarade därefter konstutställningen öppnad.

Påföljande dag den 12 juni behagade H. M. Konungen jämte DD. KK. HH. Kronprinsen, Kronprinsessan och Hertigen af Skåne med uppvaktningar

taga utställningen i skärskådande. Under sommarens lopp hade densamma äran att emottaga besök af Danska Kronprinsfamiljen, DD. KK. HH. Prins Valdemar med gemal, Storherlig August af Oldenburg och Hertig Friedrich Ferdinand af Glücksburg.

Öfver de inom utställningen representerade 181 konstnärerna lämnas här nedan en namnförteckning med angifvande af det antal arbeten, hvarmed hvar och en bidrog.

Svenska Konstnärernas Förening:

Gerda Ahlm (1 arbete), Märta Améen (2), Gustaf Ankarcrona (1), Olof Arborelius (4), Carl Aspelin (1), Wilhelm Behm (2), Karl Berglind (2),

Fig. 44. »Ekdunge» af G. Kallstenius.

Alfred Bergström (3), William Bernström (1), K. A. Borgh (3), Fanny Brate (1), Gunnar Börjeson (2), John Börjeson (21), Lena Börjeson (4), Gustaf Cederström (3), Thure Cederström (1), Emma Löfstedt-Chadwick (2), A. Emanuel (1), Axel Fahlcrantz (3), Magnus Ferlén (1), Anton Genberg (2), Paul Graf (2), Aug. Hagborg (2), Robert Haglund (3), Gunnar Hallström (9), Erik Hedberg (2), Axel Hjelm (2), Olle Hjortzberg (1), Anders Hol (1), Oscar Hullgren (3), Carl Johansson (5), Ellen Jolin (2), Axel Jungstedt (2), A. Kallenberg (16), G. Kallstenius (5), John Kindborg (1), Karl Kjellin (1), Esther Kjerner (1), Julius Kronberg (10), Axel Kulle (1), Sven Kulle (2), Victor Lagerström (1), Alex. Langlet (2), Nils Larson (3), Gottfrid Larsson (1), Adolf Lindberg (1), Erik Lindberg (1), Gustaf Lindberg (2), Berndt Lindholm (4), Axel Lindman (3), H. Lindqvist (3), D. Ljungdahl (1), Rob. Lundberg (1),

Fig. 45. »Dansa på tå» af Chr. Eriksson.

Teodor Lundberg (3), Gustaf Malmquist (1), Carl Millès (3), Hjalmar Molin (1), Anna Norstedt-Munthe (3), Herman Neujd (3), Anna Nordgren (5), Alice Nordin (4), E. Norlind (1), C. Hj. Norrström (20), Ivar Nyberg (6), Lennart Nyblom (3), Olga Nyblom (9), P. A. Persson (2), Per Albert Petri (1), Carl Printzensköld (1), Georg von Rosen (2), Gustaf Rydberg (2), Lotten Rönnqvist (2), Anshelm Schultzberg (6), Emerik Stenberg (6), Hedvig Strandberg (1), Otto Strandman (1), Chr. Ferd. Swensson (1), Hildegard Thorell (4), Alfr. Thörne (2), Emma Toll (1), Anders Trulson (1), Johannes Ullman (1), Alfr. Wahlberg (3), Charlotte Wahlström (2), G. T. Wallén (13), Elisabeth Warling (3), Emil Åberg (1), Werner Åkerman (2), Bernhard Österman (2), Emil Österman (3).

Konstnärsförbundet:

Björn Ahlgrensson (3), Ester Almqvist (7), Acke Andersson (2), N. E. Andersson (5), G. Arsenius (2), Richard Bergh (2), Oscar Björck (3), Per Ekström (4), Carl Johan Eldh (6), Ax. Erdmann (5), Elias Erdtman (5), Chr. Eriksson (7), H. K. H. Prins Eugen (5), G. A. Fjæstad (6), Aron Gerle (9), G. von Hennigs (3), Eugène Jansson (5), Aron Jerndahl (7), Nils Kreuger (15), Ernst Küsel (4), Carl Larsson (8), Bruno Liljefors (3), Bror Lindh (2), Fritz Lindström (4), Karl Nordström (12), H. Norrman (5), Hilding Nyman (2), Georg Pauli (3), Hanna Pauli (2), Enoch Rignér (2), Axel Sjöberg (9), Arthur Sjögren (4), Harald Sörensen-Ringi (4), Robert Thegerström (11), Gustaf Tormaz (1), Tore Wahlström (3), Alf Wallander (2), Carl Wilhelmson (8), Anders L. Zorn (6).

»De Frie»:

Artur Bianchini (8), Jeanne Didring (3), Torgny Dufwa (13), Per Fischer (7), Bengt Hedberg (7), Otto Hesselbom (8), Kjell Kolthoff (3), Max Marcus (4), Harriet Sundström (4), Nabot Törnros (8).

Allmänna gruppen:

Sven Anderson (4), Endis Bergström (2), Otto Boström (1), Edv. Brambeck (1), Anna Gardell-Ericson (3), Johan Ericson (3), Nils Forsberg (1), Per Gummeson (1), Hedvig Hamilton (1), John Hedæus (2), O. Hermelin (2), Bruno Hoppe (1), Hilma af Klint (2), Ebba von Koch (1), Johan Krouthén (1), Olof Krumlinde (8), F. Kärfve (1), Jenni Lagerberg (5), Alb. Larsson (2), Rob. Ljungqvist (2), Justus Lundegård (7), Emilia Lönblad (2), Jöns Martensson (5), Valfrid Nelson (1), Josephine Nisbeth (1), P. Odenius (1), C. G. Rahmberg (1), C. D. Reventlow (1), Hilda Reventlow (1), Siri Schotte (1), Emma Sparre (2), Einar von Strokirch (1), Elsa Ztbg Ström (1), E. Ol g von Sydow (1), Märtha Tynell (1), Ida Törnström (2), Sven Walberg (1), Anna Wengberg (2), Agnes Wieslander (3), Jonas Åkesson (2), Betzy Åhlström (1), Herman Österlund (3).

Vid tiden för bestämmandet af brandassuransen kunde ej något slutbelopp fixeras, enär då ännu saknades en hel del därför erforderliga uppgifter. Den summa å 510,000 kronor, hvaraf 30,000 kronor för byggnaden, man hos sex svenska assuransbolag fick tecknad under första delen af maj månad, visade sig snart otillräcklig, så att en tilläggsförsäkring å 90,000 kronor måste tagas den 2 juni och den 15 ytterligare en å 20,000 kronor, sedan felande uppgifter från några konstnärer hunnit anlända.

Af hela försäkringssumman hade

bolaget	Skandia	tecknat	kr.	180,000: —
»	Svea	»	»	120,000: —
»	Skåne	»	»	110,000: —
»	Norrland	»	»	100,000: —
»	Victoria	»	»	60,000: —
»	Fenix	»	»	50,000: —
			kr.	620,000: —

Alla dessa bolags limiter voro härmed uppnådda med undantag för Skandia, hvilket förklarade sig villigt att i händelse af behof ikläda sig risk för ytterligare 60,000 kronor, ett erbjudande, som emellertid ej behöfde tagas i anspråk.

De konstverk, tillhörande Allmänna gruppen, hvilka hade blifvit af härvarande jury underkända, höllos försäkrade intill deras återsändande för 30,000 kronor. Sammanlagda premien härför erlades med 3,124 kronor. Härigenom voro visserligen såväl konsthallen som däri inrymda konstskatter skyddade i händelse af eldfara, men då en särskildt tidigt inträffad brand kunde omintetgöra den inkomst i form af inträdesafgifter kommittén räknat

Fig. 46. »Moderssorg» af Carl Johan Eldh.

med för täckandet af redan hafda och löpande utgifter, så begagnade kommittén det erbjudande, som förelag fran Lloyds Underwriters genom deras

Fig. 47. »Brask-kullan» af Anders L. Zorn.

agent i Göteborg, att mot en premie af kr. 99,40 för tiden 10 juni—15 september tillförsäkra utställningen en beräknad inträdesinkomst af £ 15 (c:a 275 kr.) per dag under den tidrymd densamma till följd af inträffad eldsolycka möjligen komme att hallas stängd.

I sammanhang härmed bör med afseende på eldsläckningsanordningarna nämnas, att från inom industri- och slöjdutställningsområdet befintliga yttre vattenposter kunde konsthallen nås af 4 brandslangar. En i omedelbar närhet midt emot belägen konstgjord damm utgjorde en värdefull vattenreservoar, för det fall stadens angsprutor behöft anlitas.

Fig. 48. »Det stilla vattnet» af H. K. H. Prins Eugen.

Dessutom var inom hallen i sal n:o 2 anordnad en vattenpost med påskrufvad 30 meters brandslang, färdig att tagas i bruk hvilket ögonblick som helst, och slutligen voro i sal n:o 3 och sidorum n:o 9 placerade tvenne större med vatten ständigt fyllda assuranssprutor.

Lyckligtvis förflöt hela utställningstiden, utan att ens det ringaste tillbud till eldsolycka yppade sig.

Den af utställningens inkomstkällor, vid hvilken kommittén knöt sina största förhoppningar, var gifvetvis inträdesafgifterna. Dessa hade blifvit bestämda att utgå på invigningsdagen med 2 kr. intill kl. 5 e. m. och därefter, inklusive den 19 juni, med 1 kr. För hela den återstående tiden var inträdespriset satt till 50 öre. Säsongkort funnos att tillgå à 5 kr. och à 2 kr. för barn under 12 år, hvilka erhöllo en reduktion af 50 % å öfriga här angifna priser. Åtgången af säsongkort visade sig öfverraskande ringa, i det endast 165 afyttrades, lämnande, sedan provision till återförsäljare blifvit afräknad, en nettoinkomst af .... kr. 794,67.

Räknekorset däremot passerades af ej mindre än 76,173 personer, för hvilka i afgifter enligt följande uppställning inflöto .... » 26,999,—

Vid sidan om korset upplogos i reducerade afgifter för 6,649 personer, dels genom sparbössor, dels genom kommissariatet .... » 1,608,30

kronor 29,401,97.

Uppställning öfver trafiken genom räknekorset:

Invigningsdagen före kl. 5 e. m.	114 personer	à 2,—	kr.	228,—
» efter » »	83 »	à 1,—	»	83,—
Fr. o. m. d. 12 t. o. m. d. 19 juni	3,275 »	à 1,—	»	3,275.—
» » 20 juni » » 13 sept. med frånräknande af 6 s. k. samtrafikssöndagar	34,826 »	à 0,50	»	17,413,—
Samtrafikssöndagarna den 2, 9, 16, 23 aug. och 6, 13 sept.	37,875 »		»	6,000.—
	76,173 personer		kronor	26,999.—

Såsom häraf framgår, lämnade denna samtrafik, hvilken tillkom på förslag af industriutställningens kommissarie, endast $15^{85}/_{100}$ öre för hvarje person, men oafsedt att man därigenom hade tillfredsställelsen att kunna bereda ett billigt tillfälle åt ett mycket stort antal besökande, ej minst från de bredare lagren, att taga konstutställningen i skärskådande, blef äfven det ekonomiska utbytet af detta arrangement efter all sannolikhet fördelaktigare, än om man afstått därifrån. Ingen annan söndag hade nämligen att äfven under de mest gynnsamma förhållanden uppvisa så hög inträdessiffra som 1,000 kronor. Under förutsättning att hvarje innehafvare af säsongkort begagnade sig af detsamma 10 gånger, uppgick således de besökandes antal till 84,472 eller i genomsnitt, så noga som möjligt räknadt, 889 per dag.

Chr. Eriksson. Eugène Jansson. Nils Kreuger. Karl Nordström, ordförande. Robert Thegerström. Richard Bergh.

Fig. 49. »Konstnärsförbundets styrelse» af Richard Bergh.

Katalogen blef färdigtryckt i så god tid, att dess första exemplar kunde utdelas till pressens representanter den 10 juni på f. m. Visserligen var den ej fullt felfri, en gifven följd af att ändringar till manuskriptet anmäldes för sekreteraren så sent, att rättelse ej hann verkställas, men detta betydde säkerligen mindre, än om katalog saknats vid utställningens öppnande.

Resultatet af dess försäljning får anses särdeles gynnsamt. Nettobehållningen af försålda 9,688 exemplar efter ett pris af 25 öre för hvarje utgjorde nämligen kronor 2,470,44, däri då inbegripen inkomsten af en annons i katalogen. Denna höga vinst möjliggjordes af ett fördelaktigt kontrakt med boktryckaren, hvarigenom denne förbundit sig att kostnadsfritt tillhandahålla kommittén erforderliga kataloger mot honom medgifven rätt att för annonsers införande få disponera ett visst antal sidor samt att inom konsthallen låta försälja ett vyalbum öfver Helsingborg med omnejd och däraf taga förtjänsten.

De utvägar i öfrigt, hvilka stodo kommitterade till buds för att söka skaffa utställningen behöfliga inkomster, sammanföllo nära med de utställande konstnärernas intresse. En till Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Malmöhus län ingifven ansökan om tillstånd att anordna ett lotteri efter tombolasystem och därjämte ett vanligt konstlotteri för att bereda afsättning åt utställda konstverk hade blifvit bifallen.

Den för det förstnämnda fastställda planen innehöll i hufvudsak, att dagen före utställningens öppnande skulle i tombolahjulet, som var placeradt inom utställningslokalen, nedläggas 2,000 lotter, innehållande dels nitar, dels ock följande vinster, nämligen:

1	hufvudvinst	à	300	kronor	
2	»	»	200	»	
1	»	»	150	»	
1	»	»	100	»	
10	tilläggsvinster	»	20	»	
15	»	»	10	»	
20	»	»	5	»	eller tillsammans
50	vinster, representerande		1,400	kronor.	

Hvarje afton skulle tombolahjulets innehåll kompletteras med nya lotter, bestående dels af vinster till samma antal och af samma valörer, som under dagen utfallit, och dels af lika många nitar, som under samma tid dragits. Afgiften för hvarje lott var bestämd till 1 krona.

Mot vinstlotterna utfärdades omedelbart till de vinnande anvisningar å de belopp, som funnos å lotterna angifna, och gällde dessa anvisningar såsom betalningsmedel vid inköp af till salu befintliga konstverk, men fingo däremot icke med kontanta penningar inlösas.

Omsättningen vid tombolan, som var tillgänglig för allmänheten f. o. m. den 11 juni t. o. m. den 10 september med undantag af samtrafikssöndagen den 6 sistnämnda månad, uppgick till *13,390* lotter à 1 krona, hvaraf *13,021* befunnos vara nitler och *369* vinstlotter a följande värden:

6 st. à 300: —	....	kronor	1,800: —
17 » » 200: —	....	»	3,400: —
4 » » 150: —	....	»	600: —
8 » » 100: —	....	»	800: —
71 » » 20: —	....	»	1,420: —
108 » » 10: —	....	»	1,080: —
155 » » 5: —	....	»	775: —
		kronor	9,875: —
Behållningen visade sig sålunda vara		»	3,515: —
		kronor	13,390: —

Enligt planen utgjorde den beräknade vinstprocenten, såsom af det föregående framgår, 30 % af hela omsättningen. Här visade den sig något lägre, nämligen 26,25 %.

Den faktiska nettoinkomsten af tombolan blef emellertid, såsom af den ekonomiska tablån framgår, större än ofvan angifna belopp, beroende på att en del vinnare ej begagnade sig af sina vinstanvisningar.

Största frekvensen vid tombolan var den 9 augusti, då 637 lotter utdrogos, men med en dagsförlust af 238 kronor; minsta den 13 juli, då blott 41 lotter såldes, på hvilka dock ingen vinst utföll. Till kontrollant var af magistraten i Helsingborg förordnad förut nämnde major Carlson. Om resultatet af tombolans verksamhet kan betraktas såsom någorlunda tillfredsställande, så blef detta långt ifrån förhållandet med konstlotteriet, oaktadt ganska energiska ansträngningar gjordes såväl af till ett femtiotal uppgående försäljare i olika delar af landet som af platsens tvenne bokhandlare, betjäningen inom konsthallen och enskilda medlemmar af kommittén. Då tiden för dragningen var inne, hade endast 678 lotter försålts af de 10,000, som kommittén enligt planen ägde rättighet att afyttra. Priset för hvarje lott utgjorde 3 kronor. Af försäljningssumman kronor 2,034 stodo, sedan tillåtet afdrag af 10 % verkställts, kronor 1,830,60 till disposition för inköp af vinster. Redan den 6 juli fattade kommittén beslut om att inköpa Gustaf Rydbergs »Barvinter», och den 12 september förvärfvades G. T. Walléns »En solstrale» samt Justus Lundegårds »Arilds Pinier». Då dessa tremne oljemålningar betingade tillsammans kronor 1,833 och kostnaderna för lotteriet uppgingo till kronor 249,67, visade sig sålunda en brist ha uppstått å kronor 48,67.

Det lotterna åsatta priset torde af allmänheten ha ansetts för högt och följaktligen utgjort hinder för en lifligare omsättning.

Rikhaltigheten af till salu befintliga konstverk under en jämförelsevis lång utställningstid ingaf kommittén förhoppning om att mången vän af skön konst skulle begagna det tillfälle, som här erbjöd sig, att förvärfva ett värdefullt tillägg at sina samlingar och därigenom samtidigt lämna konstnärerna ett skyldigt erkännande af det arbete de å sin sida nedlagt i och för denna utställning. Huru denna förhoppning blef uppfylld, framgår af här nedan upptagna förteckning öfver

Försålda konstverk vid Konstutställningen i Helsingborg 1903.

Konstnärens namn.	Konstverkets namn.	Konstverkets art.	Köparens namn.	Adress.
Ahlgrensson, Björn	Skymningsglöden	Tempera	Göteborgs Museum	Göteborg
Bernström, W.	Kappsegling	Oljemålning	Herr J. Christensen	Aarhus
Boström, Otto	Den gamla stugan	Akvarell	Herr E. Zetterqvist	Lund
Börjeson, John	Tröst	Brons	Svenska Staten	Stockholm
dito	Slöjd	Gips	Friherre Axel Gyllenkrook	Björnstorp
dito	dito	dito	Fru Axel Wallenberg	Helsingborg
dito	dito	dito	Grosshandl. Otto Magnus	Göteborg
dito	Getapågarne	dito	Kammarh. Gustaf Joh. Coyet	Bara
dito	dito	dito	Öfverste O. Silfverstolpe	Helsingborg
dito	dito	dito	Reg. Int. Gust. Lindström	Vexjö
dito	dito	dito	Direktör Teodor Holmberg	Tärna
dito	dito	dito	Grosshandl. A. Åbron	Helsingborg
dito	dito	dito	dito	dito
dito	dito	dito	dito	dito
dito	dito	dito	Direktör Malte Sommelius	dito
dito	dito	dito	Grosshandl. Cornelius Faxe	Malmö
dito	dito	dito	Ingeniör Gottfr. Holmberg	Lund
dito	dito	dito	Grefve A. Ehrensvärd	Helsingborg
dito	dito	dito	Grefvinnan Hedvig Bråkenhjelm	dito
dito	dito	dito	Öfverinspekt. C. Hallström	Stockholm
dito	dito	dito	Herr Arvid Hyberg	Helsingborg
dito	dito	dito	Fru Emmy Nordenstierna	dito
dito	dito	dito	Herr G. Cronqvist	Malmö
dito	dito	dito	Herr Eugén Wingårdh	dito
dito	dito	dito	Herr G. Ljungberg	Allerum
dito	dito	dito	Fröken Ebba Aberg	Helsingborg
dito	dito	dito	Borgmästare Knut von Geyer	Trelleborg
dito	dito	dito	Grefvinnan Sigrid Follin	Pålsjö Herregård
dito	Börje	dito	Fru Axel Wallenberg	Helsingborg
dito	dito	dito	Fru Ellen Wedberg	dito
dito	dito	dito	Apotekare Hjalmar Lind	Borås
dito	dito	dito	Med. D:r C. O. Elfström	Sundsvall
dito	dito	dito	Herr Alb. Cronqvist	Malmö
dito	dito	dito	Fru A. B. Wessberg	Helsingborg
dito	dito	dito	Konsulinnan E. Lund	dito
dito	dito	dito	Öfverstinnan Falkman	dito
dito	Musiken	dito	Fröken von Bahr	Stockholm

Konstnärens namn.	Konstverkets namn.	Konstverkets art	Köparens namn.	Adress.
Börjeson, John	Musiken	Gips	Herr Levin Svensson	Stockholm
dito	Poesi	dito	Grosshandl. A. Abron	Helsingborg
dito	Scheele	dito	Fil. Lic. C. Benedicks	Upsala
dito	Forskning	dito	Grosshandl. A. Abron	Helsingborg
dito	Brottarne	dito	Fröken Helena Bresky	Landskrona
Börjeson, Lena	Ringklocka	Brons	Arkitekt A. Hellerström	Helsingborg
dito	dito	dito	Fru Axel Wallenberg	dito
dito	Dansen	dito	Herr Levin Svensson	Stockholm
Didring, Jeanne	Vinter	Oljemålning	Brukspatron Martin Nisser	Stjernsund
Ekström, Per	Borgholms ruin	dito	Göteborgs Museum	Göteborg
dito	Solnedgång	dito	Med. D:r G. Sjödahl	Vexjö
Eldh, Carl Johan	Byst	Gips	Grefve A. Ehrensvärd	Helsingborg
dito	Vid nattasylen	dito	Enkegrefv. E. Wachtmeister	Kulla Gunnarstorp
Ericson, Anna Gardell	Gammalt hus i Visby	Akvarell	Fru C. H. Bolinder	Stockholm
Ericson, Joh.	Utsikt öfver hafvet	Oljemålning	Herr Erik Nygren	Göteborg
dito	Afton	dito	Direktör Sture P:son Henning	Helsingborg
Eriksson, Chr.	Elof	Brons	Kammarh. Gust. Joh. Coyet	Bara
dito	dito	dito	Fru Axel Wallenberg	Helsingborg
dito	dito	dito	Friherre Axel Gyllenstierna	Spannarp
Hagborg, Aug.	Fragment	Oljemålning	Direktör Sture P:son Henning	Helsingborg
Haglund, Robert	Trolleholm i Skåne	Etsning	Fröken Gerda Linér	dito
Hallström, Gunnar	Rolf Krakes flykt	Oljemålning	Grosshandl. Carl Leffler	Göteborg
Hedberg, Bengt	Furorna	dito	Häradshöfding G. Hegardt	Malmö
Hesselbom, Otto	Blek sol	dito	Fil. Lic. C. Benedicks	Upsala
Johansson, Carl	Vinterstämning	dito	Grosshandl. A. Abron	Helsingborg
Jolin, Ellen	St. Göran och Draken	Akvarell	Grefve Erik von Rosen	Sparreholm
dito	Kyrkinteriör	dito	Rådman Erik Henckel	Helsingborg
Kallenberg, A.	Ko	Oljemålning	Kronofogde Philip von Platen	Ystad
dito	Slättland	dito	dito	dito
dito	Strandpilar	dito	Bokhandl. Magnus Falkman	Malmö
dito	Tjur	dito	dito	dito
dito	Ko	dito	Kassör Carl Quensel	dito
dito	Blåsig sommardag	dito	Häradshöfding H. Josephson	Göteborg
dito	Får	dito	Herr Otto Wedberg	Helsingborg
dito	Ladugård	dito	dito	dito
dito	Ung tjur	dito	dito	dito
dito	Slättlandskap	dito	dito	dito
dito	Äng	dito	dito	dito
dito	Bokskog i sol	dito	dito	dito
dito	Höst	dito	dito	dito
dito	Sump	dito	dito	dito
dito	Bokskog	dito	dito	dito
dito	Åkrar	dito	dito	dito
Kallstenius, G.	Ekdunge	dito	Grosshandl. Conrad Mark	Göteborg
Kindborg, John	Solen bakom »Snurrin»	dito	Direktör Malte Sommelius	Helsingborg
Kjerner, Ester	Trädgårdsmotiv	dito	Herr E. F. Söderström	Göteborg
Krumlinde, Olof	Oktoberdag	dito	Friherre N. Gyllenstierna	Krapperup
dito	Sten och ljung	dito	Herr A. Grut	Helsingör
dito	Under sillfiskel	dito	Öfverste O. Silfverstolpe	Helsingborg
dito	Vårgrönska	dito	Herr J. Pålsson	Stattena
Lagerberg, Jenni	Vallmo	Brons	Herr A. J. Angel	Helsingborg
dito	Uppvaknande	dito	dito	dito
Larson, Nils	Gamla Johanna	Akvarell	Magister Cygnaeus	Helsingfors

Konstnärens namn.	Konstverkets namn.	Konstverkets art.	Köparens namn.	Adress.
Larsson, Alb.	Aftonsol	Oljemålning	Herr A. P. Möller	Helsingborg
Liljefors, Bruno	Flyttande vildgäss	dito	Professor Aug. Qvennerstedt	Lund
Lindberg, Gust.	Dimman	Gips	Fröken Helena Bresky	Landskrona
dito	Vågen	dito	Rådman Erik Henckel	Helsingborg
Lindholm, Berndt	Fyra marinbilder (reprod.)	Oljemålning	Apotekare C. W. Wedberg	Engelholm
dito	Afton vid hafvet	dito	Fru Hildur Peyron	Helsingborg
dito	I mörkan skog	dito	Grosshandl. Moritz Fraenckel	Göteborg
Ljungqvist, Rob.	Sjöstudie	dito	Herr J. L. Jorgensen	Odense
Lundberg, Teodor	Vågen och stranden	Marmor	Grefvinnan E. de Maré	Stockholm
Lundegård, Justus	Hän emot kvällningen	Oljemålning	Göteborgs Museum	Göteborg
dito	Arilds Pinier	dito	Konstlotteriet	Helsingborg
Lönblad, Emilia	September	dito	Byggmästare C. G. Hallberg	dito
Marcus, Max	Pråmar	dito	Grosshandl. Otto Werlin	Kristianstad
dito	Skutor	dito	Grosshandl. A. Abron	Helsingborg
Nelson, Valfrid	Landskap	dito	Grosshandl. Carl Wijk	Göteborg
Nisbeth, Josephine	Genretafla	dito	Apotekare C. W. Wedberg	Engelholm
Nordgren, Anna	Liten Irländska	dito	dito	dito
dito	Med barnen	dito	Grosshandl. A. Abron	Helsingborg
Norrström, C. Hj.	Vas	Ets. koppar	Häradshöfding H. Josephson	Göteborg
dito	Skål	dito	Direktör Sture P:son Henning	Helsingborg
dito	Vas	dito	Herr Anders Peters	dito
dito	dito	dito	dito	dito
dito	Mindre vas	dito	Herr J. S. L. Lindberg	Stockholm
dito	2:ne mindre vaser	dito	dito	dito
dito	Mindre vas	dito	Herr O. J. Ellborg	Höganäs
dito	dito	dito	Restauratör Carlsson	Kattarp
dito	dito	dito	Kronofogde Rud. Fagerholm	Ljungby
dito	Vas	dito	Fröken Gerda Linér	Helsingborg
dito	dito	dito	Herr Chr. Frost	Landskrona
dito	Urna	dito	Herr E. Zetterqvist	Lund
dito	Vas	dito	Herr N. P. Mathiasson	Helsingborg
dito	dito	dito	Herr Ludvig Lindqvist	Stockholm
dito	2:ne vaser	dito	dito	dito
Norstedt, Anna Munthe	Fruktstycke	Oljemålning	Herr Lars Berglund	Lund
Nyberg, Ivar	Kulla vid slända	dito	Göteborgs Museum	Göteborg
dito	Söndagsmorgon	dito	Apotekare C. W. Wedberg	Engelholm
Nyblom, Olga	Sommarnatt	Kolteckning med akvarell	Fru W. Heise	Rans
Persson, P. A.	Vintermorgon	Oljemålning	Brukspatron Martin Nisser	Stjernsund
dito	Vintereftermiddag	dito	Konsul N. Persson	Helsingborg
Reventlow, Hilda	Blommor	Pastell	Herr Axel Rådqvist	Lund
Rignér, Enoch	Höstqväll	Oljemålning	Göteborgs Museum	Göteborg
Rydberg, Gustaf	Skånskt landskap	dito	dito	dito
dito	Barvinter	dito	Konstlotteriet	Helsingborg
dito	dito (reprod.)	dito	Fru Anna Wallenberg	Stockholm
Schultzberg, Ansh.	Trötta steg	dito	Göteborgs Museum	Göteborg
dito	Majkväll	dito	Häradshöfding Richard Hägglöf	Helsingborg
Sjögren, Arthur	Enbusken	Litografi	Herr Magnus Dahlander	Örebro
Stenberg, Emerik	Trumm-Anna i Gräda	Oljemålning	Direktör Malte Sommelius	Helsingborg
Ström, Elsa Ztbg	Aftonsol	dito	Fröken Selma Lundström	Stockholm
Sundström, Harriet	I solskenet	dito	Generalmajor G. Bergenstråhle	Helsingborg
dito	Vinter i Stockholm	dito	Grosshandl. A. Abron	dito
dito	Ett fult föl	dito	dito	dito
Wahlström, Charlotte	Hed vid Kullaberg	dito	Disponent Henry Dunker	dito

Konstnärens namn.	Konstverkets namn.	Konstverkets art.	Köparens namn.	Adress.
Wallén, G. T.	Förmiddagskaffe	Oljemålning	Brukspatron Carl M. Nisser	Stjernsund
dito	Sillstekande dalkarl	dito	Konsul N. Persson	Helsingborg
dito	En solstråle	dito	Konstlotteriet	dito
Wieslander, Agnes	Gråväder	dito	Grosshandl. Bernh. Persson	dito
dito	Vår	dito	Herr A. Björkman	Lund
Wilhelmson, Carl	Interiör	dito	Bankdirektör E. Thiel	Stockholm
Zorn, Anders L.	Brask-kullan	dito	Svenska Staten	dito
Österlund, Herman	Sommar i skog	dito	Grosshandl. Ph. Licht	Helsingborg

Antalet försålda här ofvan uppgifna konstverk utgjorde 151.
Försäljningssumman häraf uppgick till kronor 46,589: 50, hvaraf på utlandet kommo kr. 1,150: —
och på Sverige .... » 45,439: 50
Kronor 46,589: 50

Af försäljningarna inom Sverige äro att anteckna för Skåne........ kr. 25,524: 50
samt salunda för landets öfriga provinser........ » 19,915: —
Kronor 45,439: 50

Af summan för Skåne komma på Helsingborgs stad .... kr. 15,114: 50
samt salunda på provinsens öfriga platser........ » 10,410: —
Kronor 25,524: 50

Försålda 151 konstverk utgjordes af	52 Skulpturer	belöpande sig till... kr.	6,655: —
	74 Oljemålningar	» » » ... »	36,324: 50
	25 Konstverk af annan art	» » » ... »	3,610: —
	151	Kronor	46,589: 50

hvaraf på Svenska Konstnärernas Förening kommo .... kr. 25,773: —
» » Konstnärsförbundet .... » 12,910: —
» » De Frie .... » 1,521: 50
» » Allmänna gruppen .... » 6,385: —
Kronor 46,589: 50

Tilläggsvinster för Tombolalotteriet uppgingo till .... kr. 3,000: —
Kronor 49,589: 50

Sex konstverk försåldes till priser af 1,000 kronor och därutöfver, nämligen inom Svenska Konstnärernas Förening 2 à 1,000, 1 à 1,200 och 1 à 2,420 samt inom Konstnärsförbundet 1 à 3,500 och 1 à 6,000 kronor.

Samtrafiksöndagen den 13 september på aftonen stängdes konstutställningens portar för allmänheten, som denna sista dag till ett antal af 6,154 besökt densamma. Omedelbart därefter eller den 14 på morgonen påbörjades nedtagandet och inpackandet af konstverken. Med ovanlig raskhet bedrefs detta arbete, så att Konstnärsförbundets afdelning stod färdigpackad den 16 på middagen och blef följande dag till sin bestämmelseort afsänd. Den 22 afgick allt, som var beordradt till Södra Sveriges konstförening och Göteborgs konstförening. Svenska Konstnärernas Förenings största kontingent, upptagande 3 vagnslaster, afsändes den 29, och därmed var arbetet i det närmaste afslutadt.

Ett mindre antal konstverk kvarstodo emellertid ännu en tid till följd af bristande uppgifter pa destinationsorter, men blefvo, i den mån sadana ingingo, genast expedierade. Glädjande att säga har ingen enda anmärkning mot inpackningen afhörts ej heller nagon underrättelse om skada a konstverken ingatt.

Af försiktighetsskäl hade tvenne erfarna extra packare från Stockholm och Göteborg blifvit engagerade.

Efterföljande tabla visar det ekonomiska resultatet af utställningen.

Inkomster.

Inträdesafgifter	kr.	29,401,97
Nettobehallning af katalogen	»	2,470,44
Tombolans vinst	»	3,630,—
Provision a försalda konstverk	»	4,919,67
Hyra för garderoben	»	500,—
Helsingborgs stad bet. i afräkn. a konsthallen	»	1,000,—
	kronor	41,922,08

Utgifter.

Arkitektens arfvode	kr.	750,—
Konsthallen och de s. k. historiska rummen, m. m.	»	27,549,37
Frakter och arbetspengar	»	2,566,52
Affischering och annonsering	»	2,237,67
Brand- och transportassuranser	»	3,279,95
Stockholmsmontörernas arfvoden och resor	»	615,20
Allmänna omkostnader	»	2,701,05
Betjäning och renhallning	»	1,165,58
Räntor	»	214,92
Förlust a konstlotteriet	»	48,67
Afsättning t. v. för oförutsedda utgifter	»	293,15
	kr.	41,422,08
Behallning *)	»	500,—
	kronor	41,922,08

Helsingborg i maj 1904.

Sture P:son Henning.
Skattmästare.

Ofvan angifna behallning, ökad med kronor 4,000 genom stadsfullmäktiges beslut af den 15 december 1903 att för stadens räkning begagna kommitténs erbjudande att pa staden öfverlata äganderätten till konsthallen för en summa af kronor 5,000 **), har blifvit anslagen till en grund-

*) Såsom synes af berättelsen längre fram, ökas denna behållning med kronor 4,000.
**) Häraf betalade staden kronor 1,000 den 4 februari 1904.

Fig. 50. »Det lider mot skymning» af Aron Jerndahl.

fond för ett blifvande stadens museum, med bestämmelse att denna behållning skall, i betraktande af att de flesta af landets förnämsta konstnärer inom maleriet och skulpturen bidragit till konstutställningens framgång, företrädesvis användas till inköp för museets räkning af alster från de bildande konsternas utöfvare.

Då större delen af grunden, på hvilken konsthallen ligger, äges af direktören Fr. Henckel — den öfriga delen tillhör staden — så är hans löfte att, hvad på honom beror, låta densamma åtminstone under hans lifstid stå kvar af stor betydelse, enär därigenom kan beredas tillfälle till framtida konstutställningar, mahända intill dess det blifvande museet kan erbjuda mera värdiga salar.

En ganska väsentlig utgift sparades utställningen genom statens- och enskilda järnvägars beviljande af fri återfrakt till ursprungliga afsändningsstationerna för de exponerade konstföremålen,

genom generaltullstyrelsens medgifvande att låta kommittén under utställningstiden tullfritt disponera från utlandet anlända konstverk,

genom direktör Malte Sommelius' och ingeniör H. W. Widmarks kostnadsfria upplåtande, den förre af lokal för kommitténs sammanträden och magasin för alla tomlådor och den senare af salar, där härvarande jury förrättade sitt arbete, samt slutligen

genom följande personers och firmors beredvillighet att utan ersättning ställa till kommitténs förfogande såsom lån diverse för utställningen behöfliga föremål, nämligen af

Professor E. Wrangel, Lund, piedestaler;
Göteborgs Konstförening, Göteborg, piedestaler;
Kockums Järnverks magasin, Malmö, soffor;
Direktör Axel Agri, Malmö, tombolahjul och bord;
Åtvidabergs Snickerifabrik, Åtvidaberg, kontorsmöbler;
N. Arnhamn, Helsingborg, assuranssprutor;
Frans Th. Rössel, Helsingborg, kassaskåp;
Helsingborgs Nya Slöjdhandel, Helsingborg, trappor.

Af industriutställningens kommissarie, hofintendenten Carl L. Bendix, kammarherre Carl Lagerberg, Göteborg, samt konstnärerna Richard Bergh

Fig. 51. »Vårt land, vårt land, vårt fosterland» af Otto Hesselbom.

och Gottfrid Kallstenius, Stockholm, har sekretariatet vid upprepade tillfällen erhållit värdefulla råd och upplysningar, till stort gagn för utställningens sak.

Med tillfredsställelse torde man kunna blicka tillbaka på denna konstutställning, då kritiken har, i stort sedt, varit densamma väl bevågen och det ekonomiska resultatet dessutom ovanligt gynnsamt.

Från sina föregångare skilde den sig hufvudsakligen därigenom — och därmed erhöll den ock sin stora betydelse — att landets olika konstnärsgrupper, som voro representerade under samma tak, hade hvar sin särskilda jury och egna utställningssalar.

I förening med den stora industri- och slöjdutställningen må väl därför konstutställningen 1903 med skäl kunna antecknas såsom ett af de minnen, hvaröfver Helsingborg bör känna sig stolt.

* * *

RUM I ANTIK STIL.

De i konsthallen befintliga tvenne rummen, som voro möblerade med antika möbler, voro ordnade så, att de framställde möbleringen dels mot slutet af 1700-talet och dels i början af 1800-talet.

Dekoreringarna voro efter ritningar af artisten herr M. Skantz utförda sålunda, att målningsarbetet utförts af malaremästare N. Johansson med biträde af dekorationsmålare N. Rundberg; tapetserararbetena hade utförts af herr E. Jansson; plåtslageriarbetet i herrar A. och O. Norströms verkstad samt snickeriarbetet hos snickaremästare C. Boijsen.

Rum möbleradt och ordnadt med möbler från slutet af 1700-talet.

Ljuskrona (Ingeniör W. Widmark).

Östra väggen.

Porträtt af Konung Gustaf III af Pilo (?) (Ryttmästare C. Hallenborg).
Två mindre damporträtt (Baron Fr. v. Blixen-Finecke, Näsbyholm).
Bord med spegel (Baron A. Gyllenstierna, Spannarp).
Två barnhufvud i sachsiskt porslin (Generalmajor Bergenstråhle).
Blomstervas i ostindiskt porslin (Grefve A. Ehrensvärd).
Soffa med 4 mindre stolar (Kapten N. Clairfelt, Rosenlund).
Fyra större stolar (Generallöjtnant Bråkenhielm).
Tebord med porslinsskifva af Rörstrands porslin, föreställande Carlberg. Bordet rikt inlagdt. (Grefve A. Ehrensvärd).

Södra väggen.

Chiffonier, antagligen af Haupt. Tillhört prinsessan Sofia Albertina. (Fröken M. Uggla).
Pendyl (Ryttmästare Fr. Trägårdh).
Två potpourrikrukor af Mariebergs porslin (Grefve A. Ehrensvärd).
Porträtt af Drottning Lovisa Ulrika. Måladt af Pasch. (Grefve C. Lewenhaupt).
Två fatöljer (Fröken E. Liljencrantz).
Ett sybord (Bankdirektör Hägglöf).
Teskrin i marquetteriarbete (Grefve A. Ehrensvärd).
Porträtt af prinsessan Sofia Albertina (Grefve A. Ehrensvärd).

Västra väggen.

Secrétaire, signerad på locket G. I. S. och i en lada »Gottlieb Iwerson» (Ryttmästare Fr. Trägårdh).
Två statyetter i brons på marmorfot (D:o d:o).
Två ljusstakar i brons på marmorfot (Grefve A. Ehrensvärd).
Skrifställ i förgylld brons (D:o d:o).
Väggklocka (Major Follin).
Bukig byrå med mycket rika beslag. Signerad på baksidan C. L. N. [Neijber] (Major J. A. Ulfsparre).
Två krukor i mörkblått ostindiskt porslin. Tillhört prinsessan Sofia Albertina. (Fröken M. Uggla).
Porträtt af Friherre Axel Gustaf Wachtmeister (Major E. Aschan).
Två spegellampetter (Grefve A. Ehrensvärd).

Norra väggen.

Spegel (Fröken A. Elmberg).
Porträtt af Generallöjtnanten Isac Lars Silfversparre af Pasch (Grefve A. Ehrensvärd).

Rum möbleradt och ordnadt med möbler från början af 1800-talet.

Ljuskrona (Major Follin).

Södra väggen.

Porträtt af Mr. Ross-Lewin (Grefve A. Ehrensvärd).
Spegel med bord (Fru S. Bond).

Västra väggen.

Porträtt af Major de Gillern (Grefve A. Ehrensvärd).

Kruka i ostindiskt porslin (D:o d:o).

Simson med lejonet af Westin (Grefve A. Ehrensvärd).

Förgylldt bord med marmorskifva (Major Follin).

Clavecin (Konstnär C. Claudius, Malmö).

Norra väggen.

Porträtt af Fru Nordenström, född Norrens. Sign. af Breda 1804 (Öfverstelöjtnant De Maré).

Porträtt af Fru Nordenström, född Chic. Sign. af Wertmüller 1708 (D:o d:o).

Porträtt af Generalen Grefve Carl Johan Adlercreutz. Af Breda (Grefvinnan Cederström, Lund).

Soffa med två fåtöljer och två taburetter samt divanbord (Bankdirektör Hägglöf).

Två fåtöljer (Löjtnant E. Svedenborg).

Matta, sydd af Öfversten Grefve G. Ehrensvärd och hans adjutanter i början af 1800-talet (Grefve A. Ehrensvärd).

Östra väggen.

Två byråar (Generallöjtnant Brakenhielm. Major Follin).

Två broderade taflor (Grefve A. Ehrensvärd).

Två ostindiska skålar (D:o d:o).

Kakelugnsskärm med målning på sidan (Grefve C. Lewenhaupt).

Pendyl (Fru S. Bond).

Två ljusstakar (Friherrinnan Bennet, Wasatorp).

III.

UPPSATSER ANGÅENDE UTSTÄLLNINGENS OLIKA GRUPPER.

XX.

JÄRN- OCH METALLINDUSTRI.

AF

GUNNAR DILLNER.

Vårt lands järnindustri är med anledning af våra järnmalmsfyndigheters belägenhet i hufvudsak koncentrerad till mellersta och norra Sverige, och var det sålunda icke att förvänta, att man på detta område skulle vid en utställning i vår sydligaste provins finna mycket sevärdt inom järnbranschen. De, som med dylika förutsättningar begafvo sig till Helsingborgsutställningen, funno emellertid redan vid en flyktig öfverblick, att de fullständigt misstagit sig. Ehuru ej så fulltaligt tillstädeskomna som vid Stockholms- och Gefleutställningarna, hade dock åtskilliga af de mellansvenska bruken låtit representera sig vid utställningen på ett sätt, som à priori var ägnadt att tillförsäkra dem ännu en seger till de många, som den svenska järnhandteringen vunnit, så ofta dess representanter uppträdt vid dylika industriella täflingsstrider. Men utom af dessa utställningar fängslades en metallurgs öga af andra montrer, där metallindustrien såväl i råvara som i manufakturerade produkter var företrädd om ej talrikare så måhända bättre, än hvad som varit fallet vid föregående svenska utställningar.

Att i detalj beskrifva, hvad de 39 utställare, som tillhörde ofvannämnda grupp, hade att framvisa, torde icke ligga inom ramen af denna berättelse. Nedan kommer i korta drag att redogöras för det märkligaste af hvad metallutställningen hade att visa de besökande, och hafva de olika utställarne behandlats, såvidt möjligt, efter hvarandra. Början göres då med

I. JÄRNVERKEN.

Aktiebolaget Nordiska Artilleriverkstäderna, Finspong, utställde à en mindre monter prof å bolagets välkända tillverkning af häskor, söm och spik. Dessutom visades yxor, stenredskap och spett, hvilka verktyg alla

voro af ändamålsenlig form och godt arbete. Åtskilligt smärre stålgjutgods med vacker yta och väl flutet visade prof på verkets skicklighet i denna svåra bransch. Däremot angafs endast genom en del i montern fästade fotografier verkets förnämsta specialitet, kanontillverkningen, hvilken skänkt bruket ett välförtjänt renommé och som man gärna skulle hafva sett bättre representerad.

Kockums Järnverks Aktiebolag, Malmö. Detta bolag, som står under ledning af direktören F. H. Kockum, äger, förutom åtskilliga landtegendomar, Kallinge bruk samt ett manufakturverk i Ronneby. Kallinge bruk inköptes redan år 1849, och bedrefs då koppartillverkning därstädes. År 1858 började lysksmide bedrifvas vid bruket, hvarpå tvenne år senare puddel- och lancashireprocesserna började tillämpas. För närvarande omfattar bruket martinugn, lancashirehärd, valsverk för stångjärn och plåt, galvaniserings- och emaljeringsverk, spikfabrik samt gjuteri och mekanisk verkstad. Verket drifves, förutom af vattenkraft vid bruket, med elektrisk kraft från Carlsnäs vid Ronneby å (sammanlagdt 700 hkr).

Manufaktureringsverket i Ronneby, hvilket efter eldsvåda nybyggdes år 1872, tillverkade under de första 20 åren helpressade, galvaniserade och lackerade kokkärl, och först 1892 anlades den nuvarande emaljeringsfabriken med brännugnar och gasgenerator.

Bolagets omsättning uppgick under år 1902 till i det närmaste 2,850,000 kronor.

På utställningen visades af bolagets många tillverkningar endast dess allmänt välkända helpressade och emaljerade kokkärl samt emaljerade kaminer, hvilka utmärkte sig för jämnt anbragt och färgad emalj. Såsom en uppgift af intresse må nämnas, att bolagets emaljerade kokkärl hafva blifvit föremål för en alltmer växande export, hvilken under 1902 motsvarade ett värde af närmare 600,000 kronor.

Larsbo-Norns Aktiebolag, Vikmanshyttan, bildades år 1872 och omfattar Larsbo bruk, grundlagdt 1592, Norns bruk, grundlagdt 1638, samt Vikmanshytte bruk, grundlagdt 1695. Det sistnämnda bruket är hufvudverket, och bedrifves där sedan år 1856 tillverkning af degelstål med det kända märket C. R. U., enligt den sagda år af brukets ägare C. R. Ulff införda Uchatiemetoden. Det för ståltillverkningen erforderliga tackjärnet smältes vid Norns masugn, under det att vid Larsbo lancashiresmide bedrifves. Bolaget, som har ett aktiekapital af 2,100,000 kronor, äger utom nämnda bruk och Thurbo sulfitfabrik stor andel i Bispbergs och Norbergs grufvor samt hälften af Ramnäs valsverk och står under ledning af disponenten T. Bergendal.

Utställningen, hvilkens utseende framgår af fig. 52, var afsedd att lämna en bild af samtliga vid bolagets ståltillverkning använda råmaterialier

Fig. 52. Vikmanshytte bruk.

och däraf erhållna produkter. Man såg sålunda på montern prof å den för sin renhet berömda Bispbergsmalmen samt det granulerade tackjärn, hvilket vid smältning med kolpulver i deglar, hvaraf äfven några exemplar funnos utställda, gifver det s. k. CRU-stålet. Monterns midtparti visade jämna och finkorniga brottytor dels af kolstål af detta märke af olika hårdhetsgrad, dels krom- och wolframstål, hvilka kvaliteter sedan länge tillbaka äro väl kända och erkända i marknaden. Liksom å föregående utställningar visades här prof på Vikmanshyttestålets användbarhet till stansar och dynor, och de uppgifter om den arbetsmängd, som med några af de visade pjeserna utförts, voro sådana, att de öfvertygade den mest klentrogne. En specialitet för bruket är ock tillverkningen af borrstål, hammare och släggor, hvilka artiklar likaledes framlagts tillika med åtskilliga mindre stålgjutgods af hög kvalitet.

Förutom af dessa artiklar, med hvilka bolaget å föregående utställningar vunnit talrika utmärkelser, väcktes såväl metallurgernas som verkstadsingeniörernas uppmärksamhet af en verklig nyhet, nämligen af ett vid Vikmanshyttan komponeradt specialstål, det s. k. »CRU Excelsiorstålet», hvilket såsom den enda tätlande representanten för detta nya slag af stål förtjänar sitt särskilda omnämnande.

De själfhärdande stålen, äfven benämnda snabbsvarfstål, äro af amerikanskt ursprung, och var det första af dem det s. k. Mushetstålet, hvilket karakteriseras förutom af sin krom- och wolframhalt särskildt af en manganhalt af 2.5 %. Vid de själfhärdande stål, som nu användas, har man emellertid frångått mangantillsatsen och arbetar hufvudsakligen med varierande tillsatser af krom- och wolfram, och sker detta ofta till sådan mängd, att sammanlagda halten af krom- och wolfram uppgår till 30 % och därutöfver. Genom dessa tillsatser vinnes, förutom hårdhet, bl. a. också fördelen af en hög smältpunkt hos stålet, så att detta ej så lätt brännes vid smidningen, som fallet är med vanligt hårdt kolstål.

Det är emellertid icke endast dessa tillsatser af krom och wolfram, som betinga de själfhärdande stålens framstående egenskaper såsom verktygsstål, utan bero dessa i ännu högre grad på den värmebehandling, som efter stålets tillverkning kommer detsamma till del. Väl bekanta äro de olika allotropiska modifikationer, i hvilka kolet kan förekomma i vanligt kolstål allt efter värmebehandlingen. Liknande fenomen beträffande förekomsten af krom och wolfram inträffa i de själfhärdande stålen, och gäller det sålunda för fabrikanten icke blott att afpassa mängden af tillsatta ämnen utan äfven att utröna, huru stålet efter tillverkningen bäst skall värmebehandlas.

Med kännedom om de mycket stora svårigheter, som vidlåda tillverkningen af själfhärdande stål och af hvilka några ofvan berörts, är det så mycket mera glädjande att se, att våra svenska fabrikanter icke längre behöfva från utlandet inköpa sitt behof af dylikt stål, utan kunna erhålla det från svenska järnverk.

Det af Larsbo-Norns Aktiebolag utställda själfhärdande stålet CRU Excelsior åtföljdes af intyg från åtskilliga fabrikanter angående försök med stålet i fråga: sålunda omnämndes från Domnarfvets järnverk, att tvenne gjutjärnscylindrar af 1,22 meters diameter och 3,66 meters längd svarfvats med ett Excelsiorstål med 6,3 mm:s längdmatning och 3,2 mm:s skärdjup samt en hastighet af 2 hvarf i minuten, utan att stålet behöft omslipas under arbetet.

Angående Excelsiorstålets behandling må följande af bruket meddelade föreskrifter omnämnas. Vid tillformning af verktyg afhugges stålstången vid full rödvärme samt upphettas i träkols- eller kokseld till gulvärme, hvarpå den erforderliga eggen utsmides på vanligt sätt. Skulle vid långvarig smidning värmen nedgå till rödvärme, upphettas stången åter till gulvärme, enär stålet vid smidning vid lägre temperatur lätt blir skört. Sedan eggen utsmidts och svalnat, slipas den under lätt tryck mot slipsten eller smärgelskifva, enär eljest små sprickor lätt uppstå i eggen. Sedan eggen färdigslipats, härdas den genom upphettning till hvitvärme och afsvalning i luften på fullt torr plats. Efter härdningen slipas eggen ånyo och brynes mot oljesten.

Om eggen efter nämnda behandling icke desto mindre ej arbetar tillfredsställande, beror detta i de flesta fall därpå, att härdningen skett vid för låg temperatur, och måste då ny härdning vid högre värmegrad företagas. Utglödgning af Excelsiorstål sker genom upphettning till ljus brunvärme och långsam afsvalning i het aska; så behandladt kan stålet bearbetas som vanligt kolstål.

Förutom Larsbo-Norns Aktiebolag hade äfven Fagersta Bruks Aktiebolag utställt snabbsvarfstål, nämligen genom maskinfirman Löwener, utom

tältan, det s. k. »Sabelstålet», hvilket visades under arbete i borr och svarf i en utbyggnad till maskinhallen. Detta stål, som efter omfattande undersökningar af utländska specialstål framställts af vår kände metallurg, öfveringeniör Brinell, säges vid jämförande profningar visat sig öfverlägset de flesta utländska märken.

Af sabelstål tillverkas två kvaliteter, »Extra sabelstål» och »Sabelstål».

Vid profning med borr af »Extra Sabelstål» (diameter = $\frac{11}{16}$ tum) visade det sig, att man utan omslipning kunde borra 2.900 hål af 64 mm:s djup, d. v. s. 185 meter sammanlagd längd, med en matning af 0,55 m.; maskinen gjorde 315 hvarf pr minut. Vid försök med större hvarfantal å maskinen visade sig denna icke kunna utstå den stora påkänning, som därvid uppstod. Detta är ett anmärkningsvärdt faktum, da detta fall, som manga andra liknande, visar, att våra nuvarande arbetsmaskiner och verkstadsanordningar icke äro beräknade för användande af dylika specialstål och att man för att kunna fullt utnyttja snabbsvarfstålens effekt måste vidtaga ganska genomgripande förändringar af våra verkstäder.

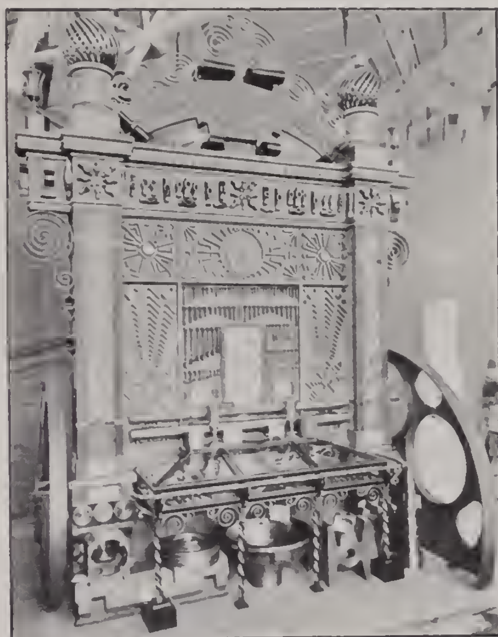

Fig. 53. Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag.

Snabbsvarfstålen pa Helsingborgsutställningen voro emellertid för såväl metallurgerna som verkstadsingeniörerna en af dess största sevärdheter, liksom ock allmänheten talrikt samlades kring de med sabelstål arbetande maskinerna, där man mer än nagonsin öfverraskades af »hur svenska stålet biter».

Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag, Falun, utställde utom tältan en monter innehallande prof a dess mangsidiga järntillverkning samt dessutom produkter fran ugnskolningsanläggningen vid Domnarfvet, pappersbruket vid Qvarnsveden och det med Falu grufva förbundna kopparverket. (Fig. 53).

Stora Kopparbergs bergslag är antagligen Europas äldsta bolag, och visa gamla urkunder dess befintlighet redan pa 1200-talet. Under äldre tider var Falu Grufva bergslagets hufvudpossession, samtidigt som den kopparskatt bergslaget erlade till kronan var en af de förnämligare stats-

inkomsterna. År 1650 stod koppartillverkningen högst i flor: detta år tillverkades icke mindre än 3,067 ton koppar dels vid Falun, dels vid det 1642 anlagda Avesta kopparverk. Sammanlagdt beräknar man, att 500,000 ton koppar tillverkats ur den malm, som under seklernas lopp hämtats ur Falu grufva.

De förr använda smältnings- och garningsprocesserna tillämpas ej längre i Falun, utan har man på senare tider öfvergått till klorerande rostning och lakning af malmen samt kopparns utfällande såsom cementkoppar på järnskrot. Öfvergången till denna metod har förorsakats bl. a. af möjligheten att på denna väg tillvarataga den guldhalt, som förefinnes i malmen från vissa af grufvans rum. På grund af sjunkande kopparpris samt andra orsaker raffinerar man i Falun icke längre cementkopparen utan öfverför största delen till kopparvitriol, hvilken erhållit stor afsättning i vinproducerande länder såsom skyddsmedel mot Phylloxera.

Vid det kopparverk, som bergslaget anlagt vid Falu grufva, framställes kopparvitriol till en mängd af omkring 1,300 ton årligen, vidare 90 kg. guld och 350 kg. silfver samt därtill järnvitriol; rödfärg och svafvelsyra, och visades prof af dessa å utställningen.

Bergslagets järnhandtering daterar sig från år 1735, då Svartnäs bruk anlades för att af malm från Vindtjärns grufvor framställa tackjärn och smidesjärn. Anläggning af flera andra bruk följde snart därefter, så att bergslaget inom kort bedref järntillverkning vid 19 olika bruk. Att en järntillverkning delad på så många bruk icke skulle ställa sig särdeles ekonomisk, är tydligt, och beslöts därför att centralisera järntillverkningen till Domnarfvet i St. Tuna socken, där år 1878 det nuvarande järnverket pådrogs.

Domnarfvets järnverk har sedan efter hand utvecklats, så att där nu finnas 5 masugnar, de mest produktionskraftiga i Norden, drifna dels enbart med träkol, dels med blandning af träkol och koks. Den stora drifningen underhjälpes genom användning af mycket varm bläster, alstrad af Cowpers regenerativa varmapparater. Det erhållna tackjärnet förarbetas i bessemer- och martinverk. Bessemerverket består af två 16-tons konvertrar för sur bessemer (f. n. ej arbetande) och tre 6-tons konvertrar för basisk thomasprocess. Thomasverket, det enda i Skandinavien, förarbetar det i »koksmasugnarna» af Grängesbergsmalmer framställda fosforrika tackjärnet till mjukt fosforrent stål. Detta basiska stål, som under processens »barndomsår» vid Domnarfvet måhända någon gång lämnade något öfver att önska i afseende på jämnhet, har nu genom noggrant, sakkunnigt arbete utarbetats därhän, att det, att döma af för några år sedan utförda officiella undersökningar, kan fullt jämnställas med mjuk produkt från andra framställningsmetoder. Såsom särskilda fördelar med thomasmaterialet må nämnas

dess framstående välbarhet samt dess goda elektriska egenskaper, de senare beroende på stor renhet hos materialet. På utställningen visades ock förvånande vackra böjnings-, vridnings- och rödskörhetsprof å thomasjärn, ägnade att öfverlyga den mest klentrogne om detta materials höga kvalitet, och en officiellt intygad hysterisiskoefficient af 0,0010 adrog sig nog hvarje elektrikers uppmärksamhet och väckte hans glädje öfver att man *kan* få köpa *sådan* svensk plåt till sina dynamos.

Martinverket vid Domnarfvet består af två basiska och två sura 15-tons ugnar. Hufvudmassan af stål från dessa ugnar utvalsas till plåt och fasonjärn, men det med martinverket förenade stålgjuteriet har under de senare åren upparbetats, så att detta bruks gjutgods, att döma af de utställda profven, i fråga om täthet, seghet och vacker yta kan framgångsrikt täfla med de af våra järnverk, som bedrifva stålgjutning som specialitet. I monterns lådor funnos delikata prof å konstgjutgods af martin i form af några smärre tallrikar, visande prof å väl flutet gods, och de seghetsprof, som det hejade tenderhjulet och den i parken visade bockade kuggringen hade utstått, voro bevis på god utglödgning.

Å montern funnos smakfullt anordnade prof å alla slag af valsade och smidda produkter, såsom profiljärn, söm och spik samt hammare och släggor.

Järnverket sysselsätter 1,850 arbetare och tillverkar cirka 45,000 ton stål årligen.

I samband med Domnarfvets järnverk har, för att göra bruket delvis oberoende af köpkol, uppbyggts en ugnskolningsanläggning, bestående af 8 ugnar af en af brukspatron E. J. Ljungberg uppfunnen typ. I dessa framställas 120,000 kubikmeter träkol, hvarjämte ur de kondenserade afloppsgaserna utvinnas 1,000 ton ättiksyrad kalk, 500 ton trätjära, 100 ton metylalkohol och dessutom kresot och träolja, allt ur affallsved från bolagets skogar.

Då man känner, att enligt af 1896 års skogskommitté utförda beräkningar årligen 5,2 millioner kbm. affallsved i våra skogar förfaras, under det att 5,7 millioner kbm. ved åtgå för kolning till våra järnverk, förstår man bäst att uppskatta värdet af den fingervisning, som bergslaget genom sin disponent gifvit i sin kolningsanläggning till gagn för vårt lands skogs- och brukshandtering. Prof å samtliga produkter från kolningsanläggningen samt papper från Qvarnsvedens pappersbruk visades å utställningen.

Kohlswa Järnverks Aktiebolag, Kohlswa. Det första privilegiet för Kohlswa utfärdades den 1 augusti 1641, då borgaren i Köpings stad Olof Hising erhöll medgifvande att där upprätta en hammare. Det den tiden ganska minimala bruket kom därefter till någon utvidgning först under åren 1725—1730, då det öfvergick till brukspatron Thomas Tersmedens änka, fru Johanna Margareta Djurclou, som under hand inköpte en hel del

omkringliggande egendomar. Hennes arfvingar delade 1790 egendomen i tvenne lotter, Östra och Vestra Kohlswa, hvilka förblefvo atskilda till 1858, hvilket år brukspatron Lars Lindberg, som år 1853 köpt Vestra Kohlswa, inköpte en del af Östra Kohlswa för att sedan år 1863 inköpa jämväl den öfriga delen och anyo förena egendomen under en hand.

Under brukspatron Lars Lindbergs ledning började också brukets egentliga utveckling. Fran att ar 1853 hafva bestatt af endast tvenne hammare med tvenne härdar, hade det vid hans död 1875 omdanats till ett större lancashireverk med nio härdar, smältstyckevalsverk och tre andra valsverk, af hvilka det ar 1862 byggda var ett af de första finvalsverken inom landet. Ar 1893 öfverlämnade Lars Lindbergs sterbhusdelägare sina bruksegendomar till ett bolag, »Kohlswa Järnverks Aktiebolag», i hvilket sterbhusdelägarne ingingo sasom hufvuddelägare, och har utvecklingen sedan dess stadigt fortgatt genom förbättringar och utvidgningar, hvaribland särskildt ma nämnas ett större stalgjuteri, hvars tillverkningar drifvas sasom en specialitet.

Vid bruket tillverkas nu:

Lancashirejärn, af brukets sedan gammalt välkända kvalitet, prima valstrad, sömjärn och stångjärn.

Siemens Martin, göten, ämnen, valstrad och sömjärn af olika kvaliteter.

Stalgjutgods, för järnvägar, skeppsvarf, valsverk och lancashiresmedjor, angmaskiner, mudderverk, pappersmassefabriker m. m. samt för elektriska ändamal, efter insända ritningar och modeller af alla slag, fran 0.5 upp till 12,000 kg:s vikt. Sasom specialitet tillverkas maskingods, propellrar samt gjutgods med hög permeabilitet för elektriska ändamal.

Nickelstalgjutgods, med höga garanterade hallfasthetsegenskaper, för befästningar m. m.

Stalgjutgodstillverkningen är, sasom nämndt, en brukets specialitet, och genom sin utställning af en mängd olika stalgjutna delar har bruket visat ej blott stalindustriens nuvarande höga standpunkt inom vart land, utan äfven brukets förmaga att fullkomligt behärska tillverkningen beträffande de egenskaper, som karakterisera ett godt stalgjutgods, sasom styrka och seghet, vällbarhet, smidbarhet, tunnflutenhet och framför allt *täthet.*

Dessa egenskaper illustreras hvar för sig af utställda föremal. *Segheten* och *styrkan* visas genom ett lokomotivhjul, som utsatts för ett tryck af ända till 129 ton, hvarvid ekrarna böjts, utan att den minsta spricka eller bristning kan upptäckas, och dessutom har i centrum inpressats en dorn med 74 ton tryck utan nagon som helst deformation, en motstandsförmaga, som särskildt vid dylika hjul är till stor fördel, da, som bekant, hjulen skola pakrympas sina resp. axlar medelst hydrauliskt tryck. En

större dubbel vefaxel, där ena vefven med lagergångar blankpolerats, har böjts i kallt tillstånd utan bristningar.

Stålgjutgodsets styrka visas äfven genom siffror från vid Kungl. Tekniska Högskolans Materialprofningsanstalt utförda prof:

för nickelstålgjutgods elasticitetsgräns 43,4 kg. pr kvmm., hållfasthet 62,1 kg. pr kvmm. och förlängning 28 % på 100 mm., och

stålgjutgods utan sådan tillsats, af mera ordinär beskaffenhet, elasticitetsgräns 30 kg. pr kvmm., hållfasthet 52,1 kg. pr kvmm. samt förlängning 31,1 % på 100 mm.

För att visa *välLbarheten* äro en del små gjutgodsprof utställda, med tvenne bitar sammanvällda och sedan vridna i kallt tillstånd i själfva vällen. *Smidbarheten* visas af små bitar, hvilka utsmidts till en klenare dimension, som i sin ordning är polerad och därefter vriden och dubbelböjd utan minsta bristning. Ett ytterligare prof på smidbarhet och seghet visar en propeller, där ett blad blifvit utsmidt och sedan böjdt i 180 graders vinkel.

Några mindre kugghjul af klena dimensioner visa gjutgodsets *tunnflutenhet*. A dessa små kugghjul äro kuggarna utan föregående rensning eller putsning af en anmärkningsvärd jämnhet och matematiskt exakta.

Hvad som slutligen väcker mesta uppseende å montern är det stora lokomotivdrifhjul, som för att visa *tätheten* afsvarfvats till halfva sin tjocklek och där i den blanka svarfytan icke minsta blåsa står att upptäcka. Ett pår mindre, färdigarbetade motoraxlar, hvaraf en är genomskuren efter midtlinien, visa också, att brukets stålgjutgods uppfyller de högsta fordringar på täthet.

Härjämte äro utställda större och mindre — från de allra minsta af endast ett par centimeters längd — delvis synnerligen svårgjutna maskindelar, som visa väl fluten yta. Dessa delar äro bearbetade å de viktigaste ställena och visa absolut tätt gods. Separatorhufvar utställas också, blankarbetade och genomskurna utan felaktigheter.

Som bevis på tillverkningens framstående egenskaper äro äfven utställda stålgjutna delar, afsedda för de mest granlaga ändamål, såsom maskindelar för torpedbåtar m. m.

Bolaget, som disponerar ett aktiekapital af 1,500,000 kronor, ledes af disponenten L. U. Lindberg samt sysselsätter 500 arbetare.

II. UTSTÄLLARE AF JÄRNMANUFAKTUR.

Aktiebolaget Næslunds Möbelfabrik och Järnaffär, Umeå, utställde sina vid flera föregående utställningar patenterade kakelugnsgaller (Bursells patent).

Husqvarna Vapenfabriks Aktiebolag, Husqvarna, visade i flera montrer prof dels å de många slag af skjutvapen, hvilka gjort fabrikens namn vida berömdt, dels symaskiner och en del gjutna och galvaniserade husgerådsartiklar. Alla dessa artiklar häfdade genom sitt omsorgsfulla utförande och ändamålsenlighet fabrikens goda rykte.

G. S. Rosenqvist, Viken, utställde diverse galvaniseradt balsmide.

Svenska Stålpressnings Aktiebolaget, Olofström, hade å en större

Fig. 54. Svenska Stålpressnings Aktiebolaget, Olofström.

monter (se fig. 54) visat, hvad denna vårt lands främsta fabrik inom sin bransch förmår utföra. Förutom den stora mängd emaljerade kokkärl, skyltar m. fl. artiklar, hvilka med afseende på emaljens styrka, rena färg och fulländadt lyckade anbringande förtjäna det högsta erkännande, förevisades en mängd andra artiklar af pressadt stål. Stor uppmärksamhet adrogo sig torpedspetsar med varierande godstjocklek, mejeriflaskor med förstärkta bottnar af fyndig konstruktion samt pressade spritfat. En nyhet för utställningen voro dressinhjul, förfärdigade uteslutande af pressade delar, hvilka enligt utförda försök visat sig vara synnerligen starka och tystgående.

Olofströms bruk grundlades 1735, och det nuvarande bolaget har allt sedan sitt stiftande 1887 stått under ledning af disponenten G. W. Roman, hvilken främst har hedern af den framgång, som städse följt Olofströms artiklar i marknaden.

Aktiekapitalet är 475,000 kronor.

Den kända Eskilstunamanufakturen företräddes af:

F. W. Söderén & C:o, hvilken utställde en del välgjorda knifvar och saxar samt kirurgiska instrument,

C. W. Dahlgrens Fabriks Aktiebolag, utställande likaledes ett antal knifvar, dolkar och saxar, samt

Eskilstuna Metalletsnings Aktiebolag, hvilket företrädde den i in- och utlandet kända Eskilstunaspecialiteten etsade stålvaror på ett vackert och konstnärligt värdigt sätt.

Järnmanufakturvaror, hvilka egentligen borde bedömas från konstnärlig mer än från teknisk synpunkt, voro de af:

Nils Ericsson, Malmö, och

H. Hafström, Helsingborg, utställda konstsmidespjeserna. Den senares smidda portar, uppställda i parken, ådrogo sig allmän uppmärksamhet för sin monumentala verkan och det välgjorda arbetet.

III. KOPPARVERKEN.

I fullt lika stor utsträckning som järnhandteringen var metallindustrien representerad vid utställningen. Om Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolags kopparindustri har ofvan talats; men äfven i södra Sverige har, fastän först under de senaste åren, en kopparhandtering uppstått, som långt distanserat det nyssnämnda företaget.

Helsingborgs Kopparverks Aktiebolag, Helsingborg, och *Sulitelma Aktiebolag,* Helsingborg, böra såsom samarbetande företag, utställande på gemensamt område, helst omnämnas tillsammans. (Fig. 55).

Sulitelma Aktiebolag stiftades år 1891 för att tillgodogöra de rika fyndigheter af svafvel- och kopparkis, som på ett område af fem kvadratmil är förelintlig vid Sulitelma. Å utställningen visades genom reliefkarta, geologiska kartor, fotografier och en större oljemålning utsträckningen och utseendet af detta storartade grufffält, där för närvarande icke mindre än 120,000 ton råmalm årligen brytas ur sju olika grufvor, nämligen Charlottagrufvan, Gikengrufvan, Ny Sulitelmagrufvan, Haukabakken, Kochsgrufvan, Saymogrufvan och Tornerhjelmsgrufvan.

Nämnda malmkvantitet, med hvars brytning en arbetsstyrka af 1,000 man är sysselsatt, föres medelst linbanor till det anriknings- och bessemerverk, hvilket i grufffältets midt anlagts vid sjön Langvand.

Här anrikas den för export afsedda malmen, 60,000 ton, så att den kommer att innehålla 45 % svafvel, 3,5—5 % koppar samt en silfvermängd, motsvarande 50 gram per ton. Från anrikningsverket föres malmen på järnväg till Fineidets lastageplats vid Saltenfjord och exporteras, förutom till Helsingborgsverken, till ett stort antal andra svafvelsyrefabriker i Sverige, Danmark, England, Ryssland och Belgien, hvarförutom den användes vid åtskilliga svenska sulfitfabriker.

Fig. 55. Helsingborgs Kopparverks Aktiebolag och Sulitelma Aktiebolag.

En annan del af malmen från anrikningsverket, 11,000 ton, förarbetas på stället, och erhålles vid nedsmältningen med koks en skärsten hållande 40 % koppar, hvilken därpå i bessemerverket förarbetas till bessemerkoppar hållande 99 % koppar.

Å utställningen visades, förutom ofvannämnda kartor, åtskilliga prof å kopparhaltig svafvelkis samt skärsten och bessemerkoppar i tackor, hvarförutom åtskilliga mineral- och bergartsprof från grufvorna prydde montern.

En föreställning om bolagets storlek och storartade omsättning er-

hålles, om man känner, att dess aktiekapital är 3 millioner kronor samt att dess tillgångar och skulder balansera på ett belopp af närmare 9 millioner kronor. Försäljningssumman för år 1902 var 1,984,450 kronor, och nettovinsten var 323,400 kronor.

Såsom ofvan nämnts, var med Sulitelma Aktiebolags monter förenad en utställning af produkter från systerbolaget Helsingborgs Kopparverks Aktiebolag.

För att tillvaratag kopparhalten i de kisbränder, som utgjorde affallet från den stora svafvelsyrefabrikation, som Skånska Superfosfat- och Svafvelsyrefabriks Aktiebolaget sedan 1875 bedrifvit, inrättades år 1885 ett kopparextraktionsverk, hvilket under sin första tid kunde årligen förarbeta 10,000 ton bränder. Då emellertid tillgången på bränder från svafvelsyrefabrikerna i Helsingborg, Landskrona och Köpenhamn började väsentligt öfverstiga sagda kvantitet, bildades år 1901 Helsingborgs Kopparverks Aktiebolag med ett aktiekapital af 500,000 kronor, och uppfördes ett nytt extraktionsverk i Raus plantering utanför Helsingborg. Genom å utställningen instruktivt ordnade prof å råmaterialier och färdiga produkter var man i stånd att skaffa sig en föreställning om arbetsmetoden i fabriken, hvilken i hufvudsak är följande:

Brändernas bearbetning sker först i krosshuset, där desamma på kulkvarn malas tillsammans med koksalt från Stassfurth. Blandningen rostas därefter i etagengn, klorerande rostning, hvarvid kopparn öfverföres i löslig form såsom klorid och sulfat. Med tillhjälp af saltsyrehaltigt vatten, erhållet genom kondensation i syretorn af de från ugnarna kommande gaserna, som genom de därstädes skeende omsättningarna hålla saltsyra, urlakas sedan rostgodset i stora träsumpar, och erhålles å ena sidan lutar, innehållande nästan all koppar, silfver, något järn, kobolt och zink, under det att det olösta hufvudsakligen utgöres af järnoxid, »purple ore».

Ur lutarna tillgodogör man sig först silfver, hvilket förekommer till en mängd i den ursprungliga kisen af 50 gram per ton. Silfver fälles med jodzink eller jodkalium såsom jodsilfver, hvilket öfverföres till cementsilfver genom zink eller svafvelnatrium, då i förra fallet metalliskt silfver erhålles, i senare svafvelsilfver, under regeneration af fällningsmedlen. Cementsilfret är en exportvara på England.

Kopparn fälles ur lutarna med järnskrot uti stora träsumpar. Den därvid erhållna cementkopparn är en mellanprodukt, som håller 80 % koppar och för öfrigt den del föroreningar i järnskrotet, som var olöslig i syrorna. Cementkopparn var förr slutprodukt, men vid det nya verket har man byggt smältugnar för raffinering af densamma. Cementkopparn blandas med något kolpulver samt smältes i regenerativ flamugn till garkoppar om 99 % koppar. Garkopparn (eller ock bessemerkoppar från

verken vid Sulitelma) raffineras därefter i liknande ugn till finkoppar om 99,85 % koppar. Genom kopparraffineringen har verket blifvit i stånd att förse de svenska plåtvalsverken och tråddragerierna med ämnen, hvilka dessa verk förut voro tvungna att själfva tillverka af från utlandet importerade tackor.

Verket ämnar inom kort uppföra en afdelning för bearbetning af den ofvan omtalade »purple ore». Denna, som, kommande från urlakningsbassängerna, ser ut som en myrmalmartad massa, hållande cirka 60 % järn samt cirka 0,3 % svafvel, har hittills i oarbetadt skick försålts till utländska järnverk, där den blåsts på tackjärn, hvarvid dock dess pulverformiga beskaffenhet och svafvelhalt varit till olägenhet.

Den kommer nu att vid verket behandlas enligt ingeniör Gustaf Gröndals metod, d. v. s. briketteras och rostas med generatorgas i en kanalugn. Härigenom erhålles, enligt utförda försök, fasta briketter af följande sammansättning: 62,82 % järn, 8,9 % bergart, 0,06 % svafvel, 0,001 % fosfor, 0,2 % koppar. Briketterna komma att försäljas till utländska verk.

IV. MANUFAKTURERADE KOPPAR- OCH MÄSSINGSVAROR.

Aktiebolaget Arvid Böhlmarks Lampfabrik, Stockholm, hade i den från Geflentställningen kända montern utställt ett antal fot- och bordlampor af vackra modeller; särskildt ådrogo sig några af artisten A. Wallander tecknade modeller en stor uppmärksamhet. Från egna verkstäder utställdes dessutom lampdelar samt kupor och glas för lampor.

Andersson & Lundgren, Malmö, visade, förutom ett antal välarbetade lampor, lampetter och kandelabrar af drifven mässing. Karakteristiska för denna monter var ett antal lampetter och urnor af drifven koppar, hvilka ägde en tilltalande färg och form.

Gusums Bruks- & Fabriks Aktiebolag, Gusum. Denna fabrik, hvars aktiekapital uppgår till 400,000 kronor och hvars årstillverkning för 1902 motsvarande ett värde af 250,000 kronor, visade å utställningen prof å endast en af sina specialiteter, nämligen konstgjutning af metall. Den meddelade bilden (se fig. 56) af fabrikens utställning ger en föreställning om de smakfulla och eleganta ljuskronor, stakar och altarprydnader, som där visades. Hvad som ej visades på utställningen, men som gjort fabriken ännu mer känd än konstgjutningen, är dess sedan många år bedrifna tillverkning af knappnålar, häktor, spännen m. m. samt metalldukar af ända till 3,5 meters bredd, använda särskildt inom pappersindustrien.

Karlskrona Lampfabrik, Karlskrona, bedrifver såsom specialitet tillverkning af signallyktor för järnvägar, lanternor och nakterhuskupoler samt dessutom af alla slags metalldelar till lampbrämare. Dess fabrikat,

Fig. 56. Gusums Bruks- & Fabriks aktiebolag

hvilka alla betecknades af ett noggrant och exakt arbete, hafva fått en storartad spridning samt belönats med flera utmärkelser vid föregående utställningar.

Drifna eller gjutna arbeten i mässing, metall och koppar utställdes dessutom af:

J. A. Kastman, Lund,
Carl Lindberg, Helsingborg,
Metallförädlingsaktiebolaget Eos, Jönköping,
C. H. Nyman, Ystad,
Otto Persson, Malmö,
M. Petterson, Stockholm (uniformsknappar), och
G. Wojidkow & C:o, Malmö.

En koppar- och metallvaruexposition, hvilken i afseende på tillverkningsmängd ställde alla dessa utställare i skugga, var emellertid

Svenska Metallverkens Försäljnings Aktiebolag, Stockholm, hvilket 1902 konstituerades för att organisera ett samarbete mellan Skultuna och Granefors kopparverk samt Nordiska Metallaktiebolaget och som till utställningen sammanställt en monter (fig. 57 och 58), hvilken genom storlek, smakfull anordning och de utställda föremålens lysande färg nära nog främst af alla ådrog sig den besökandes uppmärksamhet. Det hederspris, för väl anordnad utställning, som utom guldmedaljen tillerkändes densamma, visade, att det icke blott var ett glimmande skal utan ock verkligt och instruktivt värde i den storartade montern.

Fig. 57. Svenska Metallverkens Försäljnings Aktiebolag.

Här var utställdt allt hvad de hvar för sig betydande och välkända verken förmå producera. Från Granefors kopparverk härstammade ett å monterns ena kortsida utställdt koppargöt, afsedt för utvalsning till fyrboxplåt. Denna tillverkning, som sedan brukets anläggning utgjort en specialitet för detsamma och försålts till såväl statens som enskilda järnvägar, har under åren alltmer förbättrats på grund af systematiskt försöksarbete. Detta framgår af den stadiga ökning som Graneforskopparens såväl hållfasthet som tänjbarhet under de senaste åren visat. Tillverkningen af kopparplåt har sedan 1897 kontrollerats vid Tekniska Högskolans Materialprofningsanstalt, och ha därifrån några siffror offentliggjorts, hvilka tillsammans med statens järnvägars leveransfordringar för dylik plåt angifvas i följande tabell:

Bestämningar	Statens Järnvägars leverans-fordringar	Medeltal af 100 på hvarandra följande prof-ningar 1902	Medeltal af samtliga prof-ningar under 1903
Brottgräns kg. pr kvmm.	20,9 (min.)	21,6	22,4
Tänjbarhet %	38	43,9	44,1
Kvalitetskoefficient	850	948	988

Utom sträckprofningsresultat visades ock såsom bevis å platens kvalitet plåtstycken, som kallt sammanvikts icke blott en utan tvenne gånger, utan att några brakor uppträdt i vecken.

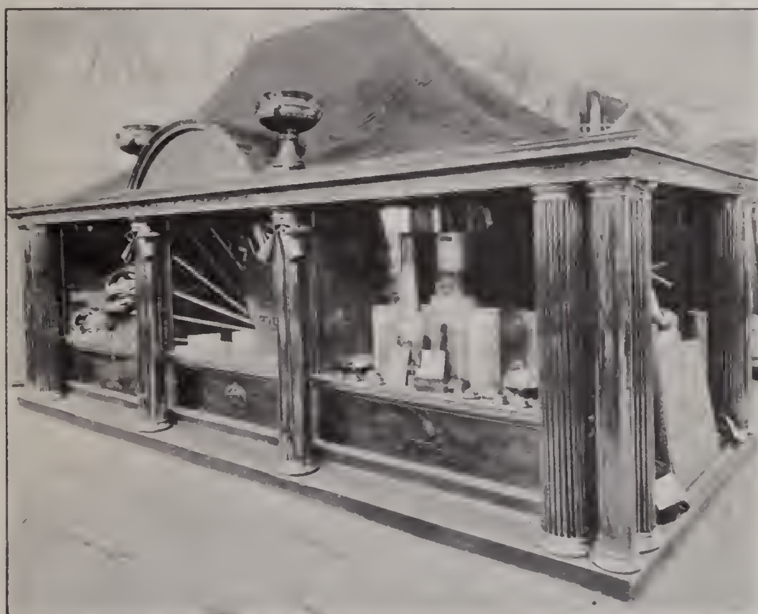

Fig. 58. Svenska Metallverkens Försäljnings Aktiebolag.

Utom kopparplat visades prof å bockade och stukade kopparrör samt gjutna kopparpjeser, hvaraf några genomskurna visade, att äfven särdeles svårgjutna bitar, såsom ventillms, kunde framställas fullt täta och felfria.

I en särskild mindre glaslåda visades, hurusom en gevärspatron framställes ur mässingsplaten genom en serie af kallpressningar. Färdiga kanonpatronhylsor representerade en för Skultuna viktig specialitet.

Från Nordiska Metallbolaget visades prof på de enligt Dicks metod framställda metallprofilerna, hvilka redan på Gefleutställningen väckte metallurgernas uppmärksamhet. Enligt denna metod hälles den smälta metallen i en behållare, där den får afsvalna, tills densamma börjat blifva

tjockflytande, då den med ett tryck af 4,500 atmosfärer utpressas genom ett härdadt stalmunstycke, försedt med den önskade profilen.

En annan af Försäljningsbolagets stora artiklar är koppar- och fosforbronstrad, hvilken under åren 1901 och 1902 till en sammanlagd mängd af 1,066 ton levererats till Kungl. Telegrafverket och där vunnit ett godt vitsord.

Plat, trad och duk i varierande dimensioner af en mängd andra metaller såsom bly, nickel, tenn och nysilfver ingingo ock i utställningen.

Bolagens sammanlagda aktiekapital är i det närmaste 4,9 millioner kronor, och sysselsätta desamma en arbetarestam af 1,200 man.

V. MANUFAKTURERADE ARTIKLAR AF ANDRA METALLER.

Aktiebolaget Gamla Santessonska Tenngjuteriet, Stockholm, visade prof på sina kända konstindustriella arbeten i tenn dels efter antika modeller, dels i nyare form, men alltid präglade af fin smak och väl afpassade efter det svårbehandlade ramaterialet. En elegant nyhet voro de etsade tennvarorna, dels med lätt etsning i skimrande färger och dels djupare svartetsning.

En medtäflare i samma, nu åter moderna bransch, var *Tenn- & Metallförädlingsaktiebolaget,* Stockholm, hvilket utställde prydnadsföremal, dryckeskannor och en del husgeradsartiklar af tenn.

En tillverkare i liknande material var *Johan Spanberg,* Norrahammar, hvilken a en hög pyramid visade prof pa sina skedar och öfriga hushallsföremal af britanniametall.

Sist bör här omnämnas *Aktiebolaget Förenade Konstgjuterierna,* Stockholm. Denna utställning, hvilken i konstnärligt afseende stod i främsta ledet af allt hvad som visades inom industrihallen, bestod af gjutna pjeser i silfver, brons, mässing och zink enligt modeller, utarbetade af mestadels svenska konstnärer. Utom rena konstföremal, i präktigt utförande, förefunnos talrika prof pa belysnings-armatur och byggnadsgjutgods såsom portoch dörrhandtag, hängare m. m. För en tekniker sasom referenten är det svårt att uttala nagot som helst omdöme om denna utställning, hvilken dock ingen utan beundran gick förbi.

XXI.

STEN, TEGEL, GLAS, CEMENT OCH BRÄNSLE.

AF

A. WERNER CRONQUIST.

Till första gruppens *andra* afdelning inräknas sådana alster af mineralriket och dess första bearbetning, som ej afse malm och metaller, och hafva alltså sten och produkter däraf samt af lera i sina många olikartade former här inrymts jämte cement, glas, torf och andra bränsleämnen.

Vidkommande först *naturlig sten* och däraf bearbetade föremål, så förekom ej däraf mycket.

En liten vacker samling brynen, dels röda Dala- dels blå Loosbrynen, utställda af *G. E. Erikson,* Transtrand, utmärkte sig för jämnhet. Den besökande tyckte nog, att på platsen saknades representanter för de många liebrynetäljare, som finnas i nordöstra Skåne och i Blekinge och som säkerligen skulle vinna marknad inom landet och till högre pris, än hvad som nu bekommes vid export af glimmerskifferstickor — exporten af sådan vara uppgår från dessa trakter nämligen till många tusen kronor om året.

Särdeles väl huggna och finpolerade marmorarbeten utställdes från *Helsingborgs stenhuggerifabrik,* A. B. Otterström, som äfven exponerade en vacker grafvård af granit. Likaledes hade *Skånska marmoraktiebolaget* i Landskrona mycket vackra stenhuggeriarbeten: särskildt lavoar- och bordskifvor voro förträffliga.

Sven Jönsson i Östra Ljungby utställde en väl huggen obelisk af granit.

Sedan mer än ett och ett halft sekel har med förebild hufvudsakligen från England i Grythytteheds socken befintlig urlerskiffer blifvit bearbetad till hällar, planer och takskiffer, och många äro de byggnader, som hundra år och mera varit skyddade under detta materials hägn. Vid flera järnvägar i Närke, Dalarne och Värmland har detta taktäckningsämne införts

å de flesta byggnader och visat sig både hållbart och lämpligt för snöns aflägsnande. Särskildt gör Grythytte skiffer sig väl mot byggnader i mera bjärt färg, exempelvis stationshusen vid den mycket besökta Vanneboda—Ludvikabanan. Arbetet ökas, och arbetsskickligheten utvecklas, hvilket bäst märkes af den mindre tjocklek, hvari skiffern år efter år förekommer. *Grythytte skifferverk,* adr. Stadra, Rockesholm, företedde mycket vackra prof af denna nyttiga produkt och sätt för dess användning. Årligen klyfves skiffer till 10,000 kvm. takyta. Arbetarnes antal uppgår förutom täckare till 50 stycken, täckarne utgöra 15.

Svenska krilbruksaktiebolaget i Malmö hade utställt ett prof *slammad krita,* som enligt analys af V. Stein i Köpenhamn bestod af 99,29 kolsyrad kalk, 0,60 sand och lera, 0,11 vatten samt spår af magnesia och järnoxid; utvisande alltså en sällsynt ren produkt, som för visso bör kunna finna marknad i omfattande skala.

Öfverga vi till *lerindustrien,* så visar sig denna afdelning ej allenast i kvalitet utan äfven med hänsyn till antalet utställare vara mycket framstående. Ej mindre af fajans och porslin än ock af vanligt tegel och lergods hade det yppersta hitkommit, och af eldfast gods allt hvad vårt land kan uppvisa inom dessa industrigrenar.

Murtegel exponerades från flera fabriker, men uppgifterna om produktens beskaffenhet voro ej synnerligen rikliga.

Tjerby tegelbruksaktiebolag, adr. Genevad, företedde dock intyg från materialprofningsanstalten, Chalmerska institutet, om hållfastheten hos 22×12×6 cm. murtegel, uppgående i medium till 315, i vattenmättadt tegel till 339 och efter 25 frysningar i vattenmättadt tegel till 338 kg. per kvcm., och utvisande alltså att dylikt tegel är mycket hållfast.

Fig. 59. *Ove Köhler.* Yddinge och Börringe tegelbruk

Hvens tegelbruksaktiebolag S:t Ibb utställde falstaktegel af olika mönster.

I *Ove Köhlers* tegelbruk och lervarufabriker i *Börringe* och *Yddinge,* adr. Börringe, tillverkas enligt de väl exponerade

profven (fig. 59) utmärkt och rikhaltig serie af rödt fasadtegel, förbländsten och äfven taktegel af flera olika konstruktioner. Färgen var jämn och klar, glasyrerna sprickfria, brottytorna af stor täthet och fasthet. Produkten hade tydligtvis tillkommit genom ovanligt sakkunnigt och ändamålsenligt behandlingssätt af utmärkta raämnen och blef därför utmärkt.

Minnesbergs tegelbruks aktiebolag, Trelleborg, hade en mycket storartad utställning af lerfabrikat till byggnadsändamål (fig. 60), ej allenast tegel och klinker af flerfaldiga utmärkta slag utan äfven stora friser, kapitäler, rosetter och urnor, allt väl formadt och utmärkt brändt, bärande vittne om den höga ställning Minnesbergs fabriker intaga; och att denna standpunkt ej är ny, därom har förf. varit i tillfälle att under många år taga kännedom.

Minnesbergs fasadtegel har erhallit stor användning, och några af de byggnader, därä det utgör prydnad och skydd, må nämnas: Sofiahemmet, Lunds asyl, Serafimerlasarettet i Stockholm, järnvägsstationshuset i Malmö, kyrkorna i Fuglie, Flädie, Västervik, Åbo, Lulea, Tygelsjö samt Sundsvall, Karlskrona flickskola, latinläroverket å Södermalm i Stockholm, slöjdföreningens skola i Göteborg, D. B. V:s sparbank i Visby, accumulatorstationen i Gefle samt Staffanstorps och Hököpinge sockerfabrik och ett mycket stort antal privatbyggnader.

Fig. 60. Minnesbergs tegelbruks aktiebolag.

Förutom fasadtegel i vanlig form ha Minnesbergs fabriker under de senare åren tillverkat och bragt i marknaden tvenne andra beklädnadstegel. Det ena ett reveteringstegel — s. k. *Chicagoförbländsten* — användes å trähus, men ej direkt på träväg, utan asfaltpapp utgör mellanlag. Den andra beklädnadsstenen kallas *Fournier förbländtegel* och framställes genom sammanpressning af lermassan i rätt tillstånd med ett skift af den färggifvande leran, som sålunda kommer att bilda det färdiga teglets förbländyta, hvarigenom det möjliggöres framställa naturfärgad fasadsten billigare än förut. Teglet kramlas vid mur.

Under många år har Minnesbergs skorstenstegel varit kändt och prisadt för sin förträfflighet. Också hafva öfver hundra skorstenar blifvit

därmed uppförda i Sverige, öfver 30 i Danmark och Norge samt 40 i Ryssland och Finland och äfven ett antal i Tyskland.

Årstillverkningen vid Minnesbergs fabriker uppgår till 15,000,000 normaltegel.

På tal om skorstensbyggnader må omnämnas, att *Skandinaviska skorstensbyggnadsaktiebolaget*, Stockholm—Malmö, utställt prof på en skorsten och där användt Rudolphs förfaringssätt. Man använder vanligt skorstenstegel (här prima radialtegel från Lomma) och betjänar sig af järnkramlor af 5 cm. rundjärn, hvilkas ena ben är lika med stenens dubbla tjocklek och andra benet dubbelt så långt: genom behörigt anbringande i teglets yttre hål komma dessa kramlor att öka varaktigheten hos skorstenar, särskildt sådana, i hvilka ofta förekomma temperaturväxlingar och där förbränningsgaser af hög värmegrad passera.

Aktiebolaget Helsingborgs ångtegelbruk hade utställt dels olika slag af murtegel, dels *brun klinker*.

Denna bruna klinker, som åtminstone i 20 år varit ett det yppersta material med hänsyn till syrefasthet och styrka och därför såsom formtegel och rör erhållit stor användning, där starka syror förekomma, vare sig i glovertorn eller eljest, har under senare åren utvidgat sitt område till tillverkningen af trottoarsten, och betecknande är, att staden Helsingborg, där godt urval af förträfflig trottoarsten finnes att tillgå, under senaste 4 år för sitt behof *endast* användt den vid Helsingborgs ångtegelbruk tillverkade stenen. Också är fabrikatets tryckhållfasthet ej mindre än 1,000 à 1,200 kg., och den minskas icke efter flera frysningar eller efter genomkokning. Materialet i denna sten närmar sig vid lämplig bränning i hardhet korund eller smärgel, och torde väsentligen trottoarstenens goda egenskaper häraf bero. Dessa resultat enligt undersökning vid Königliche Prüfungs-Station für Baumaterialen i Berlin.

Vid de profnötningar af olika slag naturlig och konstgjord sten, som för ett antal år sedan utförts vid materialprofningsanstalten i Göteborg, afnöttes under enahanda omständigheter, i gynnsammaste fall, af granit 3,9 gr., af gneis 8,8 gr., af marmor 25 gr., af cementplatta 18 gr. samt af Helsingborgs ångtegelbruks-klinker 7,6 gr.

Den i sammanhang med stenkolsindustrien för 30 år sedan vid Höganäs började bearbetningen af därvarande leror till eldfast tegel spred sig under början af 1870-talet till de nya stenkolsfälten Stabbarp, Bjuf och Billesholm och därefter till Skromberga, Ljungsgard och Hyllinge, och den torde hafva varit en väsentlig anledning till stenkolsbrytningens uppsving och utveckling till en storartad och gedigen industri, som under senaste

aren ökats med bearbetning af kaolinfyndigheterna a Ifön i nordöstra Skåne.

Den kraftiga utveckling, som särskildt under de senaste tio aren kännetecknat den skånska tillverkningen af eldfast tegel, har sin tekniska orsak däri,

att de eldfasta lerorna i Skane utmärka sig för ovanligt *hög halt af aluminiumoxid:* prima lerorna fran Bjuf, Ljungsgard, Hyllinge, Billesholm, Skromberga och Stabbarp äfvensom de slammade lerorna fran Ifön och Axeltorp innehalla *mer än 40 procent* aluminiumoxid;

att *riklig tillgang* finnes pa dylika leror;

att *klinkerleror* äfven finnas i *riklig tillgang* samt

att *stenkol* och kolskiffer finnas *i de flesta gruffäll,* hvarur lerorna upphämtas, och till större kvantitet, än som för lerindustrien erfordras.

Jämte kolbrytningen sysselsätter denna industri i allt mer än 4,500 personer, och mer än 25,000 äro för sitt uppehälle däraf beroende. Tillverkningsvärdet uppgar till mer än 8 millioner kronor per ar, och i denna industri insatt kapital torde ej understiga 30 millioner kronor, däraf $^{2}/_{3}$ som aktiekapital och obligationslan. Af de anförda siffrorna falla 60 à 70 procent pa Höganäs-Billesholms aktiebolags verksamhet, hvarjämte hos dessa bolag arligen tillverkas c:a 18,000 ton klinker och saltglaserade rör.

Höganäs-Billesholms aktiebolag, som numera hos sig förenar produkterna fran gruffälten vid Höganäs, Billesholm, Bjuf, Ljungsgard och Stabbarp, hade en storartad, utställningen omfattande särskild byggnad. Ögat fägnades ej allenast af en genast i ögonen fallande samling af Höga-

Fig. 61. Höganäs-Billesholms aktiebolags utställning (södra sidan).

Fig. 62. Höganäs-Billesholms aktiebolags utställning (norra sidan).

näs sedan gammalt berömda saltglaserade lerkärl, brunnar och cisterner om ända till 6 hl. rymd och mera, bärande vittne om stor fullkomlighet i tillverkningen, utan äfven af de många trädgårdsprydnaderna, som jämte en vacker dekoration af lefvande växter kransade sig kring bysten af grefve Ruuth — en af Höganäsverkets välgörare; och en särdeles behändigt hopkommen fris tolkade löntarnes arbete inom yrket (fig. 61 och 62).

Eldfast tegel och formtegel af stämplarna *BJUF F*, *BJUF K* och *STABBARP*, exponerades dels såsom olika slag i särskildt anordnade pelare af murtegel, lärningar och stoppare, klinker och falstegel, dels genom uppmurning gifvande mera tydlig föreställning om användningen af olika formtegel såsom till kalkugn och till rostugn m. m., och dels såsom synnerligt vackra prof på mufflar och muffeldelar, vackra i form och klang, och i vikt uppgående ända till 700 kg. Äfven goda dräneringsrör ända till 30 tum i diameter exponerades; därjämte, ej att förglömma, de samfälda bolagens ordinära välkända, fullkanliga och jämna tegel. Höganäs-Billesholms aktiebolag hade dessutom en »arbetande» utställning, en sektion af grufvan med sänkschakt, där arbetare, såväl huggare som kolkörare, voro sysselsatta, hiss och arbetsrum för kolhuggare, till hvilket allmänheten hade tillträde. Denna afdelning var särdeles instruktiv och torde bidragit till att den väl ordnade, storartade utställning, som Höganäs-Billesholms aktiebolag hade presterat, tillerkändes ett af de tre extra pris »för konsten att utställa», som under utställningens gång af utställningens styrelse benäget ställdes till prisdomarnes förfogande.

En sammanställning af utvecklingen under åren 1895—1903 hos de komposanter, hvaraf Höganäs-Billesholms-aktiebolaget består, visar följande intressanta siffror:

År.	Höganäs. Stabbarp.				Billesholm. Bjuf. Ljungsgård.			
	Brytning.		Tillverkadt eldfast tegel		Brytning.		Tillverkadt eldfast tegel	
	Stenkol hl	Lera hl.	st	ton. (cirka)	Stenkol hl	Lera hl	st	ton (cirka)
1895......	659,191	328,179	10,180,100	30,500	1,518,850	611,192	10,232,106	30,500
1896......	660,503	336,771	9,986,200	30,000	1,564,676	622,619	10,467,850	31,500
1897......	630,955	270,508	10,886,181	32,500	1,571,880	619,789	10,158,305	30,500
1898......	752,535	388,705	12,927,200	38,500	1,579,011	666,335	10,626,165	32,000
1899......	807,157	374,389	13,833,840	11,500	1,530,082	676,187	11,777,375	35,500
1900......	920,085	431,610	14,970,552	15,000	1,541,081	807,130	12,138,050	36,500
1901........	1,001,099	382,460	13,518,101	10,500	1,703,892	919,590	12,374,280	37,000
1902.........	1,031,485	101,890	11,506,800	31,500	1,872,650	811,118	11,672,850	35,000
1903.........	1,055,800	418,283	14,386,800	43,000	1,830,527	791,960	10,833,791	32,500
Summa	7,525,410	3,366,125	112,226,071	336,000	11,715,682	6,560,180	100,281,075	301,000

Skromberga stenkols- och lerindustriaktiebolag, Ekeby, började sin verksamhet 1886.

Den skicklighet, hvarmed den rika tillgången på leror här bearbetades och som lämnade till resultat bl. a. en *klinker hårdare än kvarts*, närmande sig till *smärgels hårdhet* och därjämte i hållfasthet mot tryck uppgående till 1,200 kg. och mer per kvcm., föranledde snar och vidtomfattande spridning, särdeles vid vattenbyggnader. Kielkanalen kläddes härmed, svenska, tyska och ryska fyrväsendet använde af denna anledning Skromberga klinker till de nya fyrtornen på fyrbyggnader. Likaledes utgör sådan klinker förträffligt material för fabriksskorstenar, däraf vid pass 300 st. uppförts af Skromberga sten. Största kvantiteten klinker erhåller dock användning i trottoarer, och är materialet mycket lämpligt därtill, särdeles där granit saknas, hvarför ock af dylik klinker endast ringa del afsättes i Sverige, största mängden exporteras hufvudsakligen till Tyskland, men äfven till andra länder, exempelvis Nederländerna, kända för sina storartade klinkerfabriker. Årstillverkningen af klinker uppgår vid Skromberga till vid pass 30,000 ton, motsvarande 12 mill. klinker.

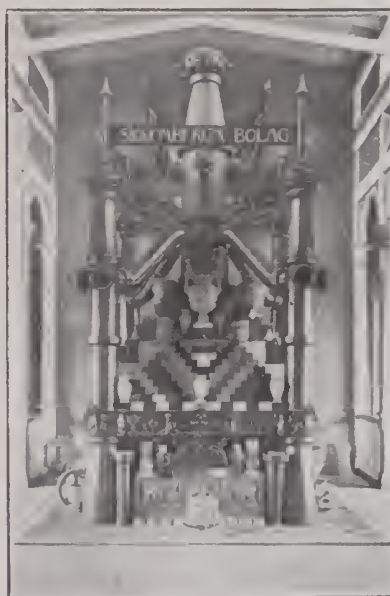

Fig. 63. Skromberga stenkols- och lerindustri aktiebolag, Ekeby.

Rörtillverkningen, väsentligen kloakrör, drifves i mycket stor omfattning, så att årligen tillverkas 6- à 700,000 rör, vägande c:a 14,000 ton.

En viktig afdelning af Skromberga *klinkertillverkning* utgår såsom fasad-, profil- och ornamentstegel i betydande kvantiteter, och äro hundratals byggnader, särskildt i Skåne och västra Sverige, klädda med detta material. Ett tiotal fasader äro städse under arbete, sålunda under senare åren Borås nya kyrka, elektricitets- och gasverkets administrationsbyggnad i Göteborg, slakthusbyggnaden i Lund, brandstationen i Uddevalla, dessutom flera enskilda boningshus m. fl. Ehuru endast 18 år gammalt har Skromberga uppnått en tillverkningskvantitet af vid pass 52,000 ton färdigt gods, däraf 12,000 ton, d. ä. 4 millioner, eldfast tegel af normalmått.

Skromberga hade dels i det fria en pyramid af saltglaserade rör, dels i samma byggnad som Höganäs-Billesholms aktiebolag en representativ monter af ej allenast dylika rör utan äfven klinker af flera slag och många stenar med blottade brottytor för att visa den utmärkta, för Norden enastående klinkermassa Skrombergabolaget tillverkar och bringar i marknaden (fig. 63).

Ifö kaolin och chamottefabriks aktiebolag, Bromölla, hade en mycket instruktiv och väl ordnad utställning af såväl råämnena, oslammad och slammad kaolin, som denna förarbetad till en mängd olika fabrikat, isynnerhet formsten af olika slag. En uppförd och delvis genombruten ugn för lysgastillverkning med insatta gasretorter askådliggjorde på ett förträffligt sätt en af de viktigaste användningar, hvartill Iföprodukterna afses. En serie af mufflar från minsta till största dimensioner visar en annan vacker specialitet i tillverkningen. Gasretorter om intill 1,200 kg. och deglar för glassmältning om 200 kg. vikt ådagalägga den stora förmåga att forma och att bränna äfven mycket stora pjeser, som finnes vid detta etablissement. Staplar af olika formstenar — flera afslagna för att visa godset — ådagalägga äfven råämnets förträfflighet och utmärkta behandling (fig. 64).

Iföfabriken är den första fabrik för tillverkning af eldfast gods i Sverige, hvarest massan i tegel och formstenar tillverkas efter en förut bestämd skala till erhållande af produkt med viss grad surt eller basiskt gods för att afpassas till ställningar af olika slag. Sålunda angifva stämplarna *K. S. C.* och *Dinas* sura kvaliteter, *AS.* neutral kvalitet men *Q* och *A* basisk kvalitet.

Iföklaolinen besitter ej allenast utmärkta egenskaper såsom råämne till eldfast material. Den höghvita färg denna kaolin äger samt större förmåga att vidhäfta pappersmassa än vanligen i papper använd kaolin ha gifvit detta ämne stort insteg i pappersfabrikationen, och enligt stadskemistens i Göteborg d:r J. E. Aléns analysbevis af 26 november 1902, därvid två från Inlands pappersfabriksaktiebolag, Lilla Edet, inlämnade prof papper, det

Fig. 64. Ifö kaolin och chamottefabriks aktiebolag, Bromölla.

ena försatt med engelsk, det andra med Ifö kaolin, undersökts på askhalt, har det förra visat sig innehålla 9,45 %, men det senare med Ifö kaolin 11,33 %. Då dessa pappersprof, enligt meddelande från pappersbruket, voro med hvarandra fullt öfverensstämmande så när som på kaolinsorten och då till båda hade fogats 22/23 procent torr kaolin, så visar analysen, att af Ifö kaolin kvarstannat vid pass 50 %, men af den engelska allenast cirka 40 %.

Ehuru Iföfabriken såsom ordentligt industriellt etablissement ej räknar sin tillvaro längre tillbaka än sedan 1901, har dock efterfrågan efter fabrikaten varit så stor, att tillverkningen redan uppgår till vid pass 15,000 ton eldfast gods, motsvarande 5 millioner tegel af normal storlek, hvartill komma 12,000 ton slammad kaolin och 15,000 ton kalk. Arbetareantalet uppgår till 350 och kapitalet till 1,700,000 kronor.

Hyllinge stenkols- och lerindustriaktiebolag, det yngsta af de skånska etablissementen för tillgodogörande af eldfasta och andra leror tillhörande den stenkolsförande formationen, hade en vacker utställning af klinker, rör och eldfast tegel, hvilka snart komma i marknaden.

Jämte dessa i katalogen upptagna utställare af eldfast fabrikat tillkom långt efter utställningens öppnande *Svenska silikategelfabriken*, Köpmannebro, med silikategel benämndt *Svea*, en såväl till korntäthet, form och fasthet ovanligt vacker Dinas, som under sin korta tillvaro hunnit visa förträffliga egenskaper. Raämnets beskaffenhet såsom utmärkt intygas från Carnegie Steel company genom Leo B. Forster i Munhall Pa, som säger, att tegel, tillverkadt af Köpmannebro kvarts, under 4 månader stått sig väl i

ugn, där 168 basiska smältor om 50 ton hvardera behandlats, och att sådant tegel torde uthärda minst 350 sådana hetsar.

Enligt försök här i landet med det svenska fabrikatet Svea har det likaledes visat sig besitta mycket högt stående egenskaper och öfverträffa de importerade samt äfven de här tillverkade *silikateglen*.

Med denna nya länk i kedjan af fabriker för eldfast tegel torde de svenska järn- och öfriga metallindustrierna numera kunna erhålla *samtliga* behof af eldfast material lika väl tillgodosedda inom landet, som de under många år varit med hänsyn till de utmärkta lerteglen.

I sammanhang med tillverkning af eldfast gods står äfven å flera fabriker klinkertillverkning, rörtillverkning och kärlfabrikation. På utställningen förekommo äfven några firmor, som endast tillverka kärl; af dem hade *Gefle kakelfabriks aktiebolag* en vacker utställning af lerkärl, mestadels majolika i trefliga mönster med hård ehuru något grofkornig glasyr och ganska väl valda färger, samt *Vallåkra* stenkärlsfabrik vackra saltglaserade stenkärl och smärgelskifvor.

Kakeltillverkningen var ganska rikligt representerad från olika delar af landet. Af dessa upptagas här följande:

Fig. 65. Uppsala-Ekeby aktiebolag.

Uppsala-Ekeby aktiebolag, Upsala, hade en vacker samling af 6 kakelugnar, som alla visade en mycket god teknik, såväl hvad ytornas jämnhet och glasyrens godhet som färgbehandlingen beträffar. En kakelugn, dekorerad i helt handmaladt ljusgrönt mönster, adrog sig berättigad uppmärksamhet; modelleringen var väl utförd och glasyren mycket jämn och vacker. En annan ugn i empirestil och med rund öfverdel tog sig äfven bra ut, och färgbehandlingen var god (fig. 65).

Kakelfabriksaktiebolaget i Karlskrona hade äfven en

samling ganska väl modellerade kakelugnar, bland hvilka särskildt en bla ugn utmärkte sig för vacker färg och jämn glasyr.

Till utställningen hade — ej som täflande, men väl såsom prydande — slutit sig nestorn bland vart lands fabriker pa det keramiska omradet, och sannolikt, hvad fabriksplatsen vidkommer, en af de äldsta i Europa, ty där denna fabrik 1726 uppfördes, där står den ännu. *Rörstrands fabriker*, tillhörande Rörstrands aktiebolag, utgör en af de aldringar, till hvilka en hvar älskare af vart lands industri blickar upp med tacksamhet för det värdiga sätt, hvarpa den keramiska fabrikationen representerats i vart land under mer än $1\frac{1}{2}$ sekel, och med beundran för den förmaga att allt fortfarande lämna storartade bevis saväl i tekniskt som konstnärligt hänseende pa en lifskraft, som väl vittnar om denna fabriks utmärkta ledning. Arlig bearbetning af 3 à 4,000 ton olika slag af leror, förbrukning af 10 till 12,000 ton stenkol samt därtill användning af vid pass 1,000 arbetare och med försäljningsvärde af $2\frac{1}{2}$ till 3 millioner kronor för produkter, torde adagalägga denna fabriks betydande ställning inom vart land.

Rörstrands aktiebolag utställde dels serviser, dels lyxföremal, kemiskt porslin, köksporslin och äfven kakelugnar.

Hvad *serviserna* beträffar, var en mangfald dylika utställd. De utgöra en hufvudartikel af fabrikens tillverkningar, och bland de a utställningen befintliga funnos såväl sadana af fältspatäkta porslin (porcelaine dure) och benäkta (porcelaine tendre) som af de manga olika slags oäkta porslin »Granit», »Opak», »Ironstonechina» m. fl., hvilka vid fabriken tillverkas. Bland serviserna af benäkta porslin märktes en uti moderna former med rosmotiv, efter ritning af artisten Alf. Wallander, dekorerad a de upphöjda partierna med ljus blågra emaljfärg, samt en servis i empirestil med bla underglasyr (bleu royale) och guldspets. Vidare serviser med dekorering i smakfulla blommönster saväl i äldre stilarter som i modern fransysk stil samt en stor kollektion af finare servistallrikar med vapen och monogram i guld och färger. Dylika vapen- och monogramserviser tillverkas i stor skala.

Bland de utställda serviserna af fältspatäkta porslin, hvilka voro malade under glasyren, var en med alpvioler i svag relief, modellerad af herr Algot Eriksson, samt en med liljor, modellerad af Wallander: liljorna, hvilka bildade handtagen a karotter m. m., voro malade i ljusa bla färgtoner.

De flesta serviserna af oäkta porslin voro utförda i moderna former med blomstermotiv saväl under glasyren som ofvan densamma. Bland dessa igenkändes de för restauranter och källare afsedda, hvilka utmärka sig för en ovanligt hög grad af hardhet.

Frukt- och kaffeserviser af äkta porslin voro äfven tillfinnandes, och bland dessa märktes de af fältspatäkta porslin med genomskuret mönster å barden, i hvilket hålen fyllts med glasyr, ett dekorationssätt, som är elegant och fordrar en högt uppdrifven teknik.

Af *lyxföremål* utställde fabriken ett stort antal vaser, fat, blomsterskålar, djurgrupper m. m. i det af Rörstrand införda och för fabriken kännetecknande frihandsmodellerade fältspatäkta porslinet. Mestadels voro dessa pjeser dekorerade i ljusa, fina, förtonade underglasyrfärger.

Fig. 66. Rörstrands aktiebolag, Stockholm.

Framställandet af dessa föremål, exempelvis en vas, sker sålunda, att pjesen först uppdrejas, eller, om den är större, gjutes med slät yta, hvarefter modelleringen, blommor, djur m. m., anbringas å densamma för fri hand. Då vasen fått torka samt underkastats förbränning (1000 à 1100°), målas den medelst metallsaltlösningar och under iakttagande af vissa tekniska grepp, en procedur, som fordrar stor öfning och skicklighet. Därefter glaseras den och glattbrännes vid hög temperatur (1400 à 1500°).

Bland de fältspatäkta vaserna å utställningen märktes fyra mycket stora pjeser med modellerade fågel- och blommotiv, hvilka prydde montern upptill i de fyra hörnen. Stor svårighet möter att framställa fältspatäkta föremål af dessa dimensioner. Vidare syntes större och mindre vaser, dels med ljusa bottentoner och med fin artistisk figur- och blommodellering, dels med djup svart fondton och med målningar, mestadels blommor, hvilka mjukt försvinna mot den mörka botten.

Denna *svarta* dekoration är en specialitet för Rörstrand och har ännu ej blifvit eftergjord någonstädes i utlandet. Hemligheten i densamma ligger såväl i färgämnet som i bränningen af detta. De svarta föremålen skattas högt af kännare och betinga höga priser.

Fältspatäkta vaser med djup koboltblå bottenton voro äfven utställda. På dylika föremål med modellering aftecknade sig den svaga reliefen vackert mot den mörkblå bottnen, och på slätpjeser med samma mörkblå ton förekomma gulddinlecknade mönster, hvilka skänkte pjeserna en förnäm prägel.

Dekorativa minnestallrikar, blåmålade, af såväl fältspatäkta porslin som fajans prydde montern.

En kollektion vaser af benäkta porslin var äfven utställd. Dessa voro synnerligen tunna och lätta, hållna i moderna former samt dekorerade med emaljfärger ofvan glasyren i rika stiliserade mönster.

Bland öfriga konstföremål märktes i *kristalliserade glasyrer* utförda fältspatäkta vaser, skålar m. m., äfven dessa delvis med modellering. Färgerna voro mestadels i ljusgula, ljusblå och gröna nyanser.

De kristalliserade glasyrerna, hvilkas framställning är förknippad med stora tekniska svårigheter, ha under de sista åren utgjort en lockelse för keramisternas bemödanden, och vid rätt många fabriker har man numera lyckats komma till klarhet med dem, om man ock ej lyckats att helt blifva herre öfver deras teknik. Kristallämnet utgöres i de flesta fall af zinkoxid, som färgas med andra oxider och som, under inflytande af vissa konstgrepp isynnerhet under bränningen, bringas att kristallisera. Bland de utställda föremålen med denna dekoration märktes skålar och fat med djurmodelleringar, hvilka, liggande i kristallytan, syntes liksom infrusna i is.

Ett annat slag af kristalliserad glasyr var den, som förekom å några fajanser, å hvilka hela ytan var såsom en enda brunskimrande kristallmassa, i hvilken synnerligen stora och vackra kristaller utbredde sig. Kristallämnet till dessa är ett annat och en fabrikshemlighet. Ett tredje slags kristaller förekommo å en del fältspatäkta vaser, hvilka till utseendet mycket liknande porfyr och i hvilkas bruna glasyr små glänsande flitror syntes.

Af »Rouge-flambe»(kinesiskt rödt)-glasyr och lysterglasyrer samt majolika hade fabriken äfven utställt vackra föremål.

De flesta fältspatäkta konstartiklarna voro utförda af hrr A. Wallander, A. Eriksson, K. och W. Lindström och W. Lundström. Fabriken har, en ej obetydlig export af konstföremål på utlandet.

Kemiskt porslin och *köksporslin* m. m. af fältspatmassa visades äfven å utställningen. Af detta tillverkas betydliga mängder, liksom äfven af schakels, knappar m. m. för elektrisk montering samt isolatorer af alla

Fig. 67. Rörstrands aktiebolag, Stockholm.

slag, inberäknade dylika för högspänning upp till 30,000 volt till kraftledningar, hvaraf en stor tillverkning äger rum.

Af tvättserviser förekommo äfven prof, däribland flera nya i moderna, vackra former.

Af kakelugnarna var en, efter ritning af prof. I. G. Clason, uti gammal stil, dekorerad med blått rococomönster och fond; en, efter ritning af arkitekten Boberg, med eklöfsmotiv i modern stil, utförd i turkosblå glasyr; en med handmåladt mönster i flera färger — under glasyren — ritad af arkitekten H. Tryggelin, samt en i empire med dekoration i grönt och guld, komponerad af slottsarkitekten Agi Lindegren.

Rörstrand har en stor fabrikation af spislar och kakelugnar, hvilka tillverkas af fajans, i olikhet med de af öfriga fabriker i landet af gul lera tillverkade ugnarna. Tillverkningen kan, allt efter större byggnadsverksamhet i landet, uppdrifvas till ett värde af öfver en half million kronor årligen.

Bredvid kakelugnarna å utställningen voro placerade piedestaler med blomkrukor i olika former och dekorationer, utförda dels i färgade glasyrer och majolika, dels i elfenbensgul massa med guld eller emaljfärger.

Rörstrands aktiebolag har hemfört pris och belöningar från många utställningar, senast 1900 grand prix i Paris, 1901 samma pris i Petersburg och 1902 likaledes grand prix i Turin. Bland de mera betecknande prisen inom vårt land, som kommit Rörstrands aktiebolag till del, torde varit hederspriset i Göteborg, som 1891 allenast tillerkändes *en* af utställarne.

Cement var utställd endast från en fabrik, en ny, efter modernaste principer vid Klagshamn anlagd fabrik tillhörande *Klagstorps kalkbrotts aktiebolag*, Malmö. Tillverkningen tillgår sålunda. Sedan råmaterialerna i en bestämd proportion på våt väg blifvit noga blandade i slamverket samt malda i rörmöllan, hvilka lämna materialet i form af en ytterst fin gröt med innehåll af 60—65 % torra beståndsdelar, föres slammet in i de s. k. roterande cementbränmugnarna.

I dessa ugnar utgöres bränslet af vanliga gaskol, hvilka krossats i dammform och blåsas in i eldstaden. Genom den här rådande enorma hettan, som påverkar slammet, bildas således klinkern.

Efter det klinkern kommit ut från ugnarna, krossas och finmales den genom passerandet af Commineurs (kulkvarnar) och rörmöllan, hvarifrån den nu färdiga cementen föres, medelst automatiskt arbetande transportapparater och vågar, direkt att fyllas i säckar eller fat till försändning.

Klagstorps cementfabrik tillverkar årligen vid pass 150,000 fat cement, som utmärker sig för stor hållfasthet, hvilket bäst framgår af nedanstående vid Kungl. tekniska högskolans materialprofningsanstalts laboratorium för byggnadsmaterial under ledning af ingeniör Axel Wahlberg under februari—april 1903 verkställda undersökning, därvid som jämförelse användts prof från de äldre svenska cementfabrikerna och af ett välkändt tyskt fabrikat.

Fabrikens namn		Klagstorp	Lomma	Wisby	Maltesholm	Öland	Hellekis	Qvistorp	Qvistorp
Märke:		—	—	Fyrtorn	Grip	Björn	*	Ankare	
Draghållfasthet kg. 1 kvcm.	7 dagars	17,6	16,1	19,1	18,0	18,6	17,9	18,3	12,9
	28 dagars	22,3	21,0	23,5	24,4	22,8	20,3	21,8	17,0
Tryckhållfasthet kg. 1 kvcm.	7 dagars	188,1	171,8	216,2	199,4	191,8	213,3	265,1	150,7
	28 dagars	320,8	275,8	231,6	230,0	242,4	310,9	322,6	213,8
Bindningen	började efter	5 t. 6 m.	5 t. 30 m.	3 t. 5 m.	5 t. 55 m.	4 t. 45 m.	35 m.	1 t. 40 m.	1 t. 45 m.
	slutade efter	10 t. 45 m.	9 t. 30 m.	10 t. 5 m.	13 t. 15 m.	13 t. 0 m.	2 t. 20 m.	10 t. 45 m.	12 t. 20 m.
Siktningsåterstod	900 maskor pr kvcm. %	0,2	0,6	0,4	0,1	0,3	1,0	0,5	0,7
	2500 maskor pr kvcm. %	6,3	6,2	5,3	4,7	6,6	9,8	5,0	6,3
	4900 maskor pr kvcm. %	19,2	13,9	12,9	17,1	16,1	15,2	11,8	14,4

Arbeten af cement och likartadt material voro utställda från flera fabrikanter.

Den såväl i kvalitativt som kvantiativt afseende mest framstående af dessa var *Aktiebolaget skånska cementgjuteriet* i Malmö, som utvecklar en storartad verksamhet inom byggnadsväsendet, dels i sin fabrik och dels på byggnadsplatserna, särskildt grundläggning till större husbyggnader.

Af fabrikaten äro sedan länge välkända cementgjuteriets golfplattor, trappsteg, gipsdielen o. d. Därtill ha under senaste åren tillkommit pressade cementrör, afsedda att ersätta saltglaserade rör i alla dessas många användningar; efterhand har skånska cementgjuteriet i Malmö vid sina fabriker lyckats framställa sådana pressade rör af samma hållfasthet och täthet som goda saltglaserade och därigenom ytterligare vidgat området för cements användning. Skånska cementgjuteriet förbrukar också en betydande kvantitet cement, $^1/_6$ till $^1/_5$ af landets cementtillverkning, som nu uppgår till 550 à 600,000 fat per år.

Fig. 68. Aktiebolaget skånska cementgjuteriet, Malmö, modeller af kraftstation, tak af murad beton, grund till hus.

Förutom en stor dubbel spiraltrappa — ett vytorn — och cementgjuteriets mindre produkter utgjordes den mest intressanta afdelningen af dess utställning af ett antal modeller å utförda arbeten, vittnande om särdeles omfattande och storartad verksamhet (fig. 68 och 69). Vi nämna några af dem: kraftstationen i Gefle, grunden för logementsbyggnaden i Stockholms stads arbetsinrättning vid Rosenlundsgatan, tak af armerad beton öfver aktie-

Fig. 69. Aktiebolaget skånska cementgjuteriet, Malmö, modeller af broar m. m.

bolaget Separators fabrik, grund till försäkringsaktiebolaget Skanes byggnad i Malmö, hvari jämväl förekommer bjälklag af armerad beton, grund för träsliperiet samt turbinhuset vid Qvarnsvedens pappersbruk, Mölnlycke möbelfabriks nya byggnad med bjälklag af armerad beton, Sundsbron i Lindesberg och Bergsbron i Norrköping.

Sydsvenska cementgjuteriaktiebolaget i Trelleborg hade en mycket vacker samling s. k. Victoria-plattor, utmärkta för hardhet och styrka.

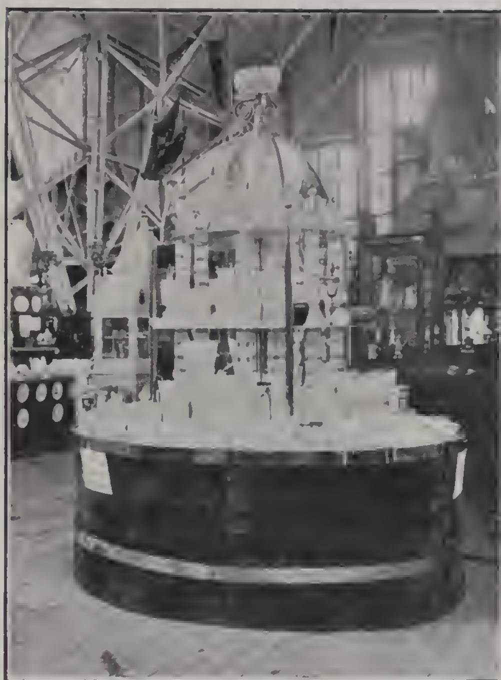

Fig. 70. De svenska kristallglasbrukens aktiebolag — Reijmyre, Kosta, Eda — Stockholm.

I sammanhang härmed voro utställda särdeles vackra prof af olika slags stuckarbeten fran *Percy H:son Tamm* i Stockholm. Hårdstuck vitsordades vara i hög grad elastisk och uthärdar tryck intill 350 kg. per kvcm., d. v. s. är af större hallfasthet än bästa murtegel; massan är sa seg och stark, att den haller träskruf utan proppning, och är tillika tät, sa att den icke fläckas af fett eller olja; dessutom är hardstuck ett förträffligt isolationsmaterial.

Firman Percy H:son Tamm har utfört många arbeten i stuck, men det största, nämligen i nya riksdagshuset, pågar för närvarande.

De svenska kristallglasbrukens aktiebolag, Stockholm, omfattande Reijmyre, Kosta och Eda, förekommo med en gemensam synnerligt vacker utställning af väl valda prof af deras smakfulla tillverkningar.

Fig. 71. Slipade, däraf två öfverfangade, glasarbeten från Kosta.

Den svenska kristallglasindustrien är utmärkt genom klarhet, färglöshet, hårdhet och numera äfven seghet i glasmassan, genom vackra former af godset och väl utförd slipning

och gravyr, hvarmed föremålen på diskret sätt prydas men aldrig öfverlastas, och detta är just det behagliga.

Kristallglasbruken sysselsätta årligen 1,100 till 1,200 arbetare, och tillverkningsvärdet uppgår till mer än $1^1/_2$ million kronor, ett stort belopp för vårt land, beroende detta sannolikt därpå, att exporten af slipadt glas (glas andra slag) är betydlig, vid pass $^2/_3$ af angifna totala tillverkningsvärdet sådant glas.

Fig. 70 åskådliggör kristallglasbrukens vackra utställning krönt med en stjärnslipad skål.

Den svenska kristallglasindustrien, sådan den var vid Helsingborgsutställningen representerad, synes hafva en synnerligt vacker framtid för sig till gagn för hela vårt land.

Fig. 72. Luxlampan.

En ny, intressant företeelse på belysningsområdet förefanns, *Lux*lampan.

Aktiebolaget Lux i Stockholm hade nämligen ett par af sina förträffliga lysapparater exponerade. Då W. Lindqvist för omkring 15 år sedan konstruerade det nu i ett par millioner exemplar försålda, väl bekanta Primusköket för fotogen, så infördes därmed ett kraftmedel för fotogens uppdrifvande och pulverisering samt blandning med luft till blå låga. Ingeniör D. Kempe tänkte sig denna princip tillämpad för belysning, men använde kolsyra som tryckmedel, hvilket möjliggöres genom den lätthet, hvarmed flytande kolsyra numera erhålles till ganska billigt pris. Genom lämplig förändring af denna konstruktion uppkom Luxlampan, som utgöres af en fotogenbehållare med ett därifrån till lampan ledande fint, starkt men böjligt rör. På fotogenens yta verkar lagom kolsyretryck, i den blå fotogenlågan anbringas en vanlig glödkropp (s. k. strumpa).

Då detta belysningssätt är af särskildt värde för vårt land, isynnerhet såsom *ytterbelysning* samt belysning af stora *verkstäder o. d.*, lämnas här en sammanställning af kostnaden för belysning med Luxlampan och med de vanliga lysmedlen.

Lysämne	Lysämnets pris i öre	För 100 normalljus-timmar	
		Konsumtion	Pris i öre
Stearin-ljus	100 pr kg.	0,92 kg.	92
Elektrisk-glödlampa	50 » kilowatt	0,3 kilowatt	15
» båglampa	50 » »	0,075 »	4
Sprit-glödlampa (Auer)	60 » liter	0,45 liter	27
»	60 » »	0,35 »	14
Stenkolsgas i Snittbrännare	16 » kbm.	1,000 »	16
» i Siemens-lampan	16 » »	370 »	5,9
» i Auer-lampan	16 » »	160 »	2,3
» i »	12 » »	160 »	1,9
Acetylengas	26 » »	50 »	4,3
Fotogenlampa med 14‴ brännare	21 » liter (astral)	0,47 »	10
» » » »	10 » » (rysk)	0,47 »	4,7
Lux-lampan 200 normal-ljus	–	—	1
» 700 »	—	—	0,65

Luxlampan har därjämte fördelen att vara jämförelsevis billig i anskaffningskostnad. Den har därföre efter hand blifvit gatubelysningsmedlet i flera mindre städer och municipalsamhällen, såsom Piteå, Haparanda, Vimmerby, Bollnäs, Nässjö m. fl. Äfven vid järnvägsstationerna användes Luxlampan med stor fördel — ensamt inom 1:a distriktet af statens järnvägar äro vid 14 stationer 123 lampor uppsatta, hvilka funktionera mycket väl — och vid många byggnadsföretag, såsom aktiebolaget Skånska cementgjuteriets m. fl., användes detta belysningssätt, likaså vid upplysning af lastrum i fartyg vid lossning och lastning; och ägnar sig detta belysningssätt särdeles väl härtill, då Luxlampan är transportabel som en vanlig fotogenlampa. Största användning har dock Luxlampan erhållit i större verkstads- och fabrikslokaler.

Slutligen tillhörde äfven stenkol och bränntorf denna grupp. Den omfattning, hvari upptagning af stenkol äger rum vid de största stenkolsfälten i Skåne, framgår af tabellen å sid. 187 och visar, att under senaste 9 år i medeltal per år 200,000 ton stenkol (1 ton = 12 hl.) blifvit uppfordrade — vid pass 180,000 ton år 1895 men 240,000 1903; af detta bränsle förbrukas visserligen största delen till bränning af eldfast gods, men en betydande kvantitet åtgår till lokomotiveldning dels å enskilda, dels å statens järnvägar. 1893 användes å de sistnämda endast 11,000 ton, hvilket belopp 1899 steg till 45,000 och 1903 uppgick till 94,000 ton. I medeltal för de 5 åren 1899—1903 uppgår konsumtionen å statsbanorna till vid pass 60,000 ton skånska stenkol.

Af bränntorf fanns ett antal utställare, däraf ett par äfven lämnat analys på den exponerade torfven.

Axelvolds torffabriksaktiebolag hade sålunda attester från Kungl. Tekniska Högskolans materialprofningsanstalt af såväl jan. 1901 som dec. 1902.

	1901.	1902.
Fuktighet	9.4 %	14.1 %
Flyktiga ämnen	57.7 »	56.0 »
Koks	29.0 »	25.6 »
Aska	3.9 »	4.3 »
	100.0	100.0

Värmevärdet, bestämdt i bombkalorimeter och beräknadt på absolut torr substans ... 5,340 v. e. 5,610 v. e.

Th. Palmberg hade likaledes februari 1901 och nov. 1902 utfärdat analysattester rörande denna torf.

	1901.		1902.	
Flyktiga ämnen, icke brännbara	27.0 %		30 %	
Brännbara gaser	28.0 »	68.4 %	26 »	66.1 %
Kol	40.4 »		40.1 »	
Aska	4.6 »		3.9 »	
	100.0		100.0	

Bearbetningen sker här sedan 3 år enligt Sparkjærs ältningsmetod, och torde årligen cirka 2,000 ton afyttras till pris af cirka 10 kr. per ton fritt på järnvägsvagn. Axelvoldtorfven syntes förträfflig.

Thimsfors aktiebolag hade mycket vacker torf exponerad, tillverkad i Anyramaskin. Analys af Emil Lyttkens i Halmstad visar en askhalt af 0.7 till 0.8 %, volymvikt 0.75 till 0.80 samt att prof af sådan torf utvecklade från 2,850 till 3,530 värmeenheter, motsvarande i vattenfria prof beräknadt 5,360 och 5,350 v. e.

Fig. 73. Interiör från Maskinhallen.

XXII.

MASKINHALLEN MED DESS UTSTÄLLNINGAR.

AF

G. MATTHIESEN.

Maskinhallen var, näst efter industrihallen, den största byggnaden på utställningsfältet; dess form var rektangulär med gaflarna i öster och väster samt hufvudingången från väster. Dessutom voro på norra sidan tre ingångar. Golfvet kom sålunda, dels genom hufvudgången samt dels genom de tre tvärgångarna, att indelas i åtta fält. (Fig. 73.) *Allmänna anordningar.*

Byggnadens golfyta var 65 × 33 meter eller 2,145 kvm., hvaraf vestibuler, kontor m. m. upptogo 87 kvm. samt hufvudgångarna 343 kvm., hvarför alltså återstod en utställningsyta af 1,715 kvm. Själfva utställningsföremålen togo i anspråk 1,200 kvm. eller 70 %, och återstoden utgjorde det fria utrymmet.

Dekorationerna utgjordes af landskapsvapen och svenska flaggor, draperade i takstolarna samt öfver ingångarna. Tillstånd lämnades dessutom *Aktiebolaget Separator*, som hade sin utställning invid östra gafveln, midt emot hufvudingången, att upphänga en större fonddekoration, målad af C. Grabow, Stockholm, hvarjämte dess utställning placerades på en hög plattform, täckt med linoleummatta samt fasthållen i kanterna med mässingslister.

Luftväxlingen inom hallen förmedlades medelst två *Bolinders* fläktar, drifna af elektriska motorer från *Allmänna Svenska Elektriska A.B.*

För driften af de maskiner, som skulle hållas i gång, användes uteslutande elektrisk kraft med en spänning af 2 × 150 volt. Ingen ångpanna var i användning på utställningsfältet. Fördelen däraf är påtaglig: dels slipper man den rykande skorstenen, uppförandet af brandmurar, transport af kol med dess obehag samt minskade assuranspremier. En annan fördel vinnes äfven genom att man slipper hufvudaxeln med dess remmar och oljestänk. Nu anordnade man så, att hvarje elektrisk motor dref sin maskin, antingen kopplad direkt eller med rem, utan takaxel.

Vid anordnandet af de olika utställningsföremålen inom maskinhallen togs i främsta rummet hänsyn till att grupperingen blef så noggrann som möjligt, så att föremål af samma slag kommo intill hvarandra.

Främst vid stora hufvudingången placerades transportmedel, såsom åkdon, automobiler och velocipeder. Därnäst på högra sidan träförädlingsmaskiner samt på vänstra sidan gjutgods, redskap och verktyg. Vidare åt höger järnförädlingsmaskiner, ångmaskiner och ångpannor, armatur, eldsläckningsapparater, vågar m. m., och åt vänster fotogenmotorer samt elektroteknisk industri. Mejerimaskiner samt kirurgiska instrument och apparater hade sin plats längst fram i fonden.

Nedanstående beskrifning öfver de inom maskinhallen, tillhörande grupperna II och IX, utställda föremål, gör ej anspråk på att vara någon sakrik framställning af desamma, utan endast ett kort omnämnande af hvad som var utställdt jämte ett angifvande af det mest väsentliga och nya, som denna utställning hade att förete.

Ångmaskiner, ångpannor. Afdelningen ångmaskiner och ångpannor var helt obetydligt representerad. Af ångmaskiner utställde *Helsingborgs Järn- och Lerkärlsfabriks Aktiebolag* en compound ångmaskin, försedd med parabolisk regulator af *Widmarks* system, genom hvilken expansionssliden, som har två delar, regleras inbördes till olika ställningar. Verkstaden visade äfven ett lokomotiv af 600 mm. spårvidd, där det bakre hjulparet hade radiella axellager samt slidrörelse utan vare sig excenterskifvor eller slidbågar, allt efter ingeniör *H. Wilh. Widmarks* patent.

F. & O. Lindmans Gjuteri och Mek. Verkstad, Helsingborg, utställde en ångwinsch af det slag, som användes på större fiskefartyg för inhalning af »trawlen». Ett synnerligen väl konstrueradt ankarspel visade *Helsingborgs Varfs Aktiebolag.* Detta ankarspel hade dubbla cylindrar, arbetande å vinkelvefvar samt med kuggutväxling direkt till hufvudaxeln, hvara kättingrullarna, afsedda för $1^{5}/_{16}$ tums kätting, sitta lösa. Dessa rullar slås till medelst en friktionskoppling. På hufvudaxeln sitta äfven två stora förhalningsnockar, och äro kättingsnockarna så anordnade, att man genom sänkande af den lösa sliden fastlåser kättingen, hvaremot man genom att lyfta den medelst ett handtag i spaken lossgör kättingen. Sliderna äro s. k. normalslider, hvilka arbeta lika bra den ena eller andra vägen, be-

roende af pådragningsslidens ställning. Den af firman utställda donkeypannan var efter Cockranes system, cirka 4 meter hög och 1,8 meter i diameter med en eldyta af 29 kvm. och en rostyta af 1,33 kvm.

Aktiebolaget de Lavals Ångturbin utställde ångturbiner jämte andra för direkt koppling med desamma afsedda maskiner såsom dynamos, pumpar, fläktar m. m. Af särskildt intresse var en i maskinhallen utställd 15 hkrs ångturbindynamo af bolagets äldsta modell, som under 7 års tid varit i daglig drift vid Göteborgs vattenledningsverk, utan att några af de ursprungliga delarna blifvit utbytta eller reparerade. Maskinen visades delvis söndertagen, så att den ringa slitningen af de arbetande delarna kunde iakttagas. Turbinaxeln har enligt verkställda beräkningar fullbordat ungefär 20 milliarder hvarf. (Se fig. 74.)

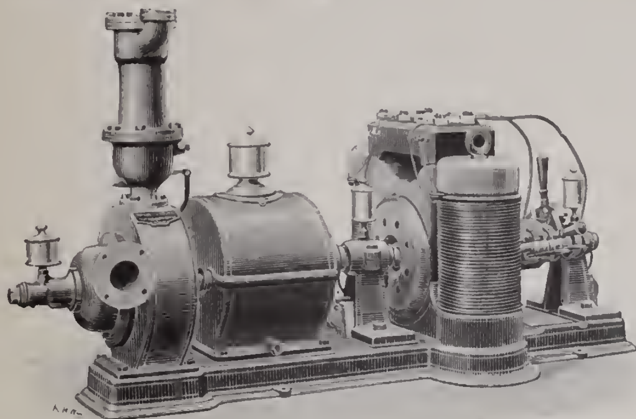

Fig 74. Ångturbindynamo af gammal typ.

Till en jämförelse med denna maskin och för att visa konstruktionens utveckling intill år 1903 utställdes äfven en ångturbindynamo af nyaste modell och af samma storlek som den förstnämnda. (Se fig. 75.)

Bolagets utställning af pumpar omfattade ett antal af s. k. »Zeta»-pumpar, en speciell typ af centrifugalpumpar, som af bolaget föres i marknaden. Dessa pumpar utmärka sig för en särdeles enkel konstruktion. Da *Pumpar.*

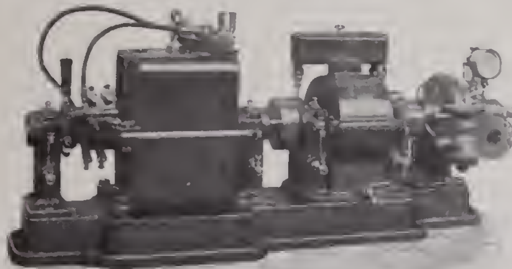

Fig. 75. Ångturbindynamo af ny typ.

man aflyfter pumphusets öfre del, blifva pumpens arbetande delar genast åtkomliga för tillsyn och rengöring, utan att rörledningen eller dess packningar behöfva rubbas. Zeta-pumparna äro omsorgsfullt utförda och arbeta därför med en hög verkningsgrad. Pumphjulen äro utförda af brons samt pumpaxlarna försedda med ett utbytbart bronsfoder, som skyddar axeln mot förrostning. Packningarna omkring axeln utgöras af läderkragar, som utspännas af vattentrycket; de hålla absolut lufttätt, under det att deras mot axeln utöfvade friktion är mycket ringa. Dessa pumpar konstrueras för remdrift (se fig. 76) samt för direkt koppling till ångturbiner eller elektromotorer.

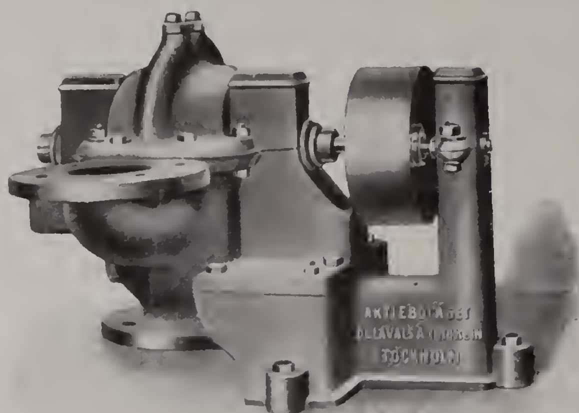

Fig. 76. Zeta-pump för remdrift.

En dylik elektromotorpump (se fig. 77) var uppställd i en kiosk vid den stora bassängen i utställningsparken och lämnade vatten till en fontän, som kräfde 3,000 liter per minut och hvars högsta stråle hade en diameter af 31 mm. samt 10 meters stighöjd. Pumpen använde oupphörligen samma vatten för fontänens drift, hvarigenom vattenförbrukningen, som skulle hafva

Fig. 77. Elektromotorpump för växelström.

kräft afsevärda kostnader, om vattenledningen fått tjänstgöra för fontänen, nu blef nedbragt till en obetydlighet, motsvarande afdunstningen i bassängen. Pumpens drifkraft uppgick till 15 effektiva hkr., som på elektrisk väg öfverfördes från den i maskinhallen arbetande Dieselmotorn.

Zeta-pumparna tillverkas fabriksmässigt i en mängd olika storlekar ända upp till en kapacitet af 36 kubikmeter vatten per minut; — den största pumpen uti bolagets monter i maskinhallen var afsedd att uppfordra 10 kubikmeter per minut. På grund af Zeta-pumpens stora rotationshastighet kan den med fördel användas för uppfordringshöjder ända upp till 30 à 40 meter. För mycket stora uppfordringshöjder har bolaget infört i marknaden »*Serie-Zeta-pumpen*», hvaraf ett exemplar utställdes. Denna pump var afsedd för en vattenuppfordring af 2,000 minutliter till en höjd af 175 meter och drifves medelst direkt kopplad elektromotor om 130 hästkrafter. Såsom grufpump torde denna pumptyp blifva särdeles ändamålsenlig på grund af dess kompakta och enkla konstruktion, små dimensioner samt ringa vikt. (Se fig. 78.)

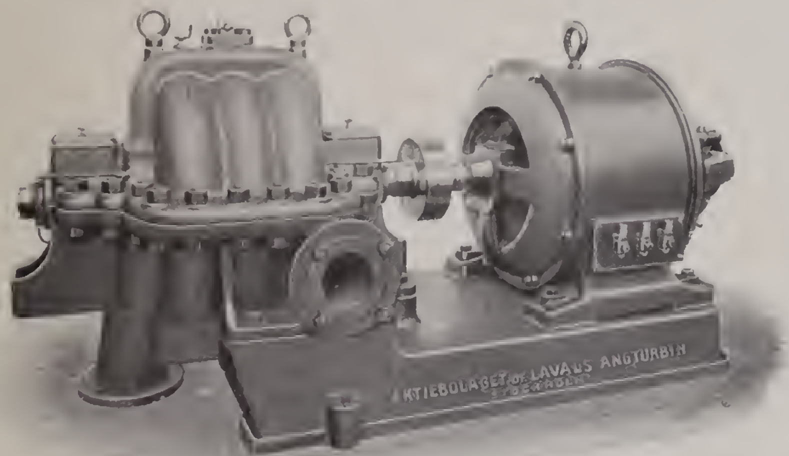

Fig. 78. Serie-Zeta-pump med direkt kopplad elektromotor.

Serie-Zeta-pumpens konstruktion kännetecknas däraf att flera pumphjul äro anbragta på samma axel och i ett gemensamt pumphus. Vattnet passerar successivt igenom det ena hjulet efter det andra och erhåller på detta sätt ett mycket högt tryck, samtidigt med att pumpens verkningsgrad blir lika hög som vid en god centrifugalpump, arbetande med mindre uppfordringshöjd. Den utställda pumpen var försedd med 5 st. pumphjul, af hvilka hvart och ett arbetar med en uppfordringshöjd af 35 meter.

Slutligen hade bolaget bland sina utställda maskiner äfven en liten förevisningsapparat af stort vetenskapligt intresse. Denna apparat hade till ändamål att åskådliggöra funktionerandet af den fjädrande turbinaxeln.

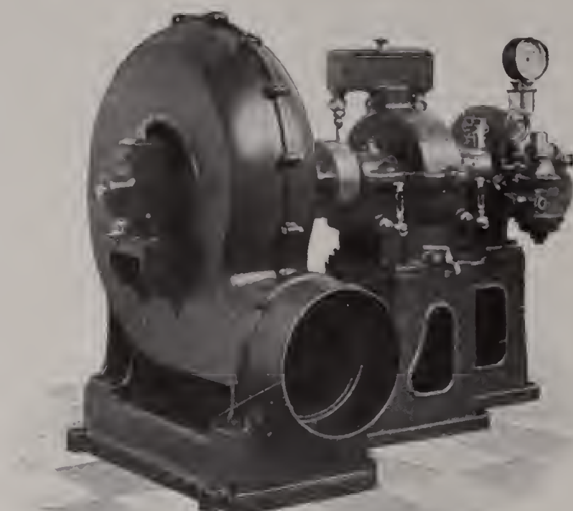

Fig. 79. Ångturbinfläkt.

som bland fackmän hålles för det märkligaste organet uti De Lavals Ångturbin. Turbinhjulets stora rotationshastighet möjliggöres nämligen genom att göra turbinaxeln så lång, att den blir fjädrande. På grund af denna anordning upphöra alla våldsamma vibrationer, så snart den s. k. »kritiska hastigheten» öfverskrides, och lagren blifva sålunda ej utsatta för faran af varmgång. Samtidigt blir maskinen lättgående och fri från skakningar, hvilka vid ångturbinens stora hastighet icke skulle kunna undvikas, om axeln vore styf. Såsom ett kuriosum må nämnas, att axelns hvarfantal vid den kritiska hastigheten öfverensstämmer med svängningstalet för axeln, om denna, belastad med turbinhjulet, får vibrera som stämgaffel. Den kritiska hastigheten är sålunda ett harmoniskt fenomen.

Företeelsen kunde lätteligen iakttagas å den utställda apparaten, hvars roterande del var anbragt på en fjädrande axel och kunde medelst en utväxling jämte handvef uppbringas till en hastighet af öfver 6,000 hvarf per minut.

Bland nykonstruerade motorer må i främsta rummet nämnas den *Dieselmotor* om 20 hkr., hvilken var kopplad till en Venströms likströmsgenerator.

Som bekant leder denna motor sitt ursprung från ingeniör *Rudolph Diesel* i München, hvilken genom konstruerandet af densamma ville använda alla de förbättringar och erfarenheter, som vunnits under ångmaskinens och andra värmemotorers utveckling.

Dieselmotorer, fotogenmotorer.

Aktiebolaget Diesels Motorer, Sickla, har i Sverige upptagit tillverkningen af denna motor, och att man därvid lyckats, garantera de fördelaktiga intyg, som köpare inlämnat öfver levererade motorer. De svenska

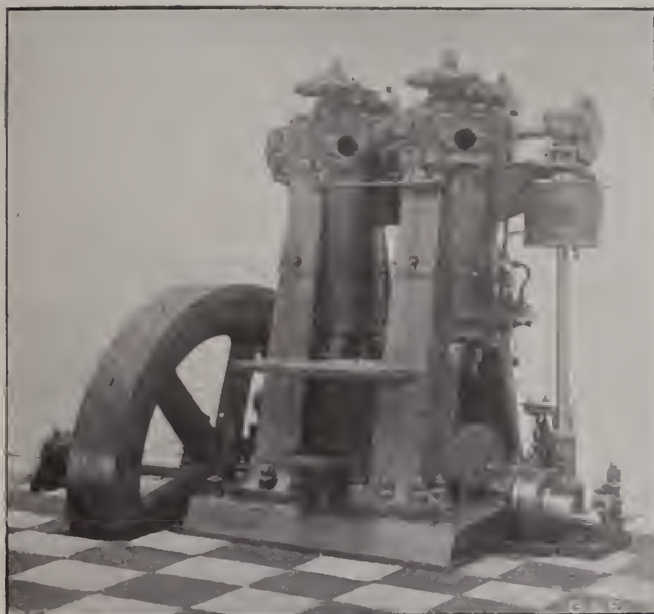

Fig. 80. Tvåcylindrig Dieselmotor.

Dieselmotorerna tillverkas i storlekar från 10 till 260 hkr. med en, två eller tre cylindrar, hvilka äro vertikalt ställda. (Se fig. 80 och 81.)

Dieselmotorn uppges lämna *tre gånger* så stort energiutbyte som den bästa trippel-expansions ångmaskin och 50 procent större än den bästa gasmotor. Bränslet är fotogen, och uppgifves, att däraf förbrukas

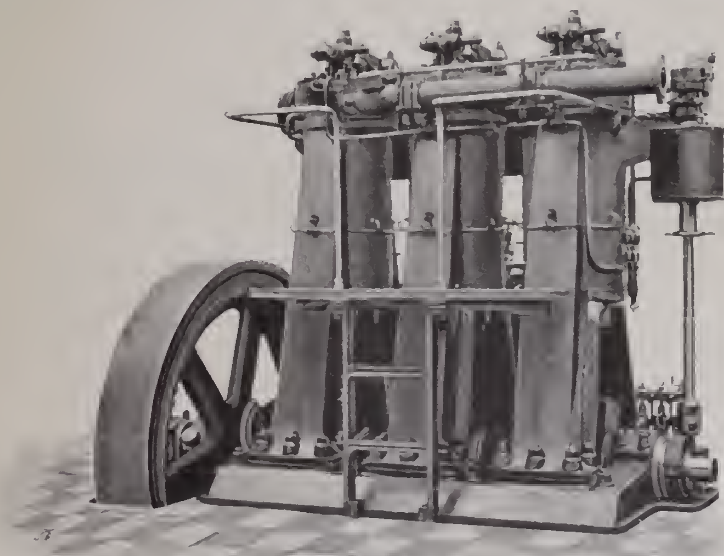

Fig. 81. Trecylindrig Dieselmotor.

endast 173 gram per timme och hästkraft; dock ställer sig afgången något olika för de olika storlekarna, men öfverstiger ej 220 gram per eff. hkr.. — under förutsättning att bränslet innehåller minst 10,000 v.e. per kg.

Dieselmotorn är en s. k. fyrtaktsmotor, dess igangsättning sker ögonblickligen, utan föregående uppvärmning. Tändningen sker vid bränslets införande genom den vid kompressionsslaget alstrade värmen, motsvarande en temperatur af 500° C. Förbränningen är rök-, lukt- och explosionsfri, samt införes och förbrännes exakt så mycket bränsle i cylindern, som motsvarar motorns ögonblickliga belastning. På grund af denna regleringsmetod och genom att förbränningen icke är explosionsartad, utan försiggår långsamt, blir motorns gång synnerligen lugn och mjuk.

I. V. Svensons Automobilfabrik, Augustendal, hade till utställningen i Helsingborg sändt flera af sina såväl stationära som transportabla fotogenmotorer, benämnda »*Avance*». (Se fig. 82—84.)

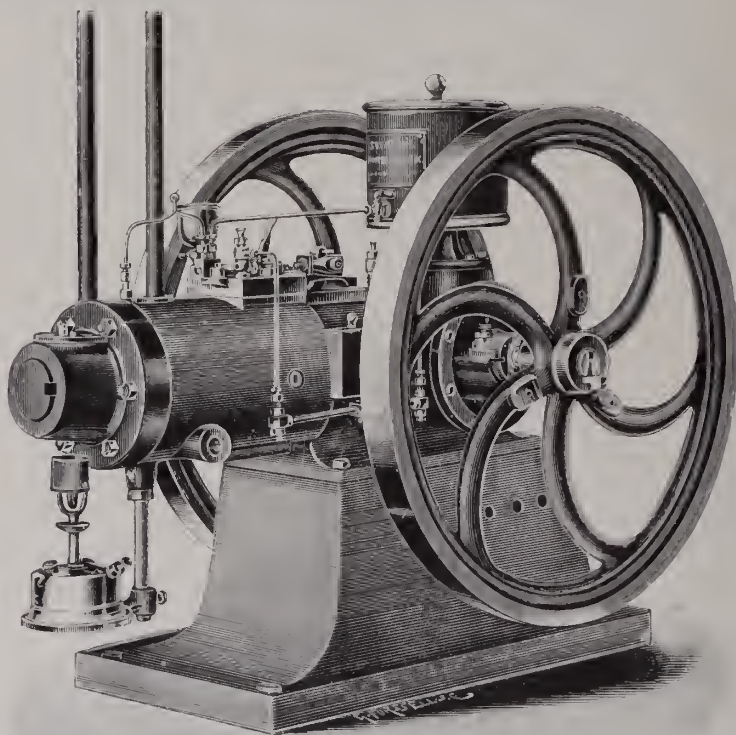

Fig. 82. Stationär Avance-motor.

Ehuru denna fabrikation började först 1900, har den redan lyckats tillvinna sig mycket förtroende, såväl inom som utom landet. Glädjande är den stora export, som fabriken lyckats få i gång, såväl till Ryssland, Tyskland samt flera andra stater i Europa, som ock till Asien, Sydafrika samt Australien.

Karakteristiskt för Avance-motorn är, att den arbetar i tvåtakt, som igenkännes däraf, att de olika perioderna försigga under två halfslag. Vid första kolfslaget komprimeras den i cylindern införda luften, samtidigt med att fotogen insprutas och förgasas. Vid andra kolfslaget påverkas kolfven af de antända gaserna, som expandera, därvid den erhållna kraften öfverföres på maskinaxeln och svänghjulet. I det lufttätt inneslutna vefhuset insuges, vid kolfvens inåtgående rörelse, d. v. s. vid första kolfslaget, frisk luft, hvilken vid kolfvens utåtgående rörelse i någon mån komprimeras samt vid slagets slut renspolar arbetscylindern från alla illaluktande gaser. Dessa motorer kunna betecknas som jämförelsevis luktfria. En stor fördel hos Avance-motorn är, att den hvarken har ventiler eller slider för regle-

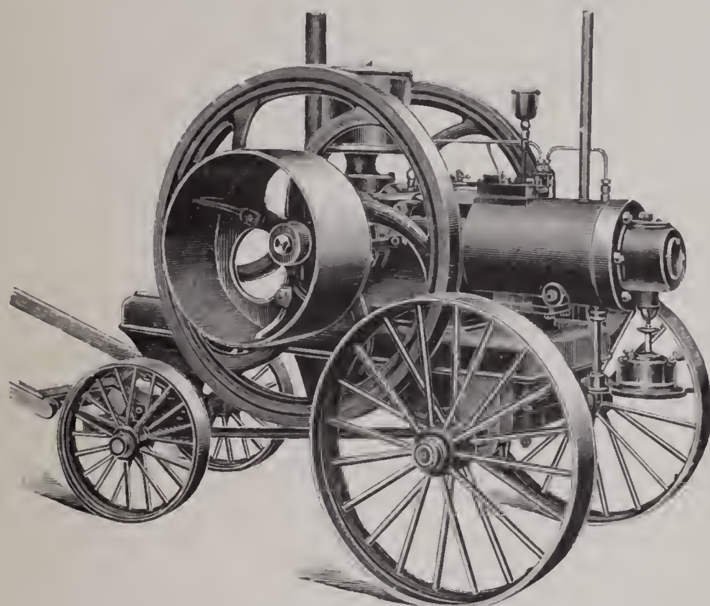

Fig. 83. Fotogenlokomobilen Avance.

ring af luft- och afgaskanalerna. Inställningen af luft och fotogen är gjord en gång för alla, och tillföras dessa för hvarje hvarf i bestämdt afmätta kvantiteter.

Sedan igångsättningen är gjord, erfordras ingen lampa för uppvärmning, och sker igångsättningen lätt nog genom att svänghjulet endast behöfver omvridas ett hvarf.

Avance-lokomobilen, hvilken tillverkas i storlek från 2 till 20 eff. hkr., har vunnit stor spridning på landet, där den mest användes för att drifva tröskverk, gröpkvarnar samt mindre industrimaskiner. Den levereras med fullständig utrustning af gradérverk med rör, slangar och cirkulationspump jämte ljuddämpare, pressenning, lasbjälkar och vissa reservdelar.

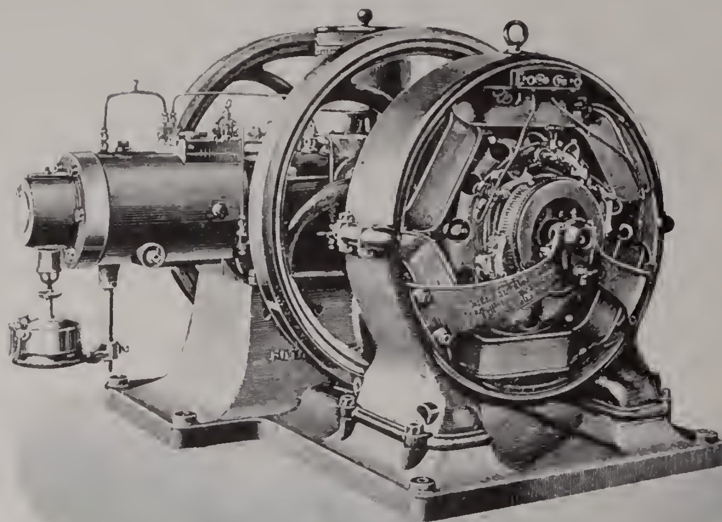

Fig. 84. Fotogendynamon Avance.

Dylika fotogen-dynamos hafva inköpts för kungl. flottans och kustförsvarets behof.

Som bekant har först i Amerika konstruerats fotogenmotorer efter tvåtaktsprincipen i stället för de förut brukliga fyrtaktsmotorerna. Svensons Automobilfabrik var den första i Sverige, som tillgodogjorde sig denna förbättring. Sedan hafva flera verkstäder begagnat sig af denna konstruktion, och af dessa utställde *John Trägårdh & Co., Göteborg,* en af Falköpings mekaniska verkstad tillverkad fotogenlokomobil enligt samma princip.

Visserligen ägde en internationell automobilutställning rum i Stockholm på våren 1903, men då icke förut i Sverige på någon industriutställning dylika fordon förevisats, torde det vara af intresse se, hvilka automobiler af svensk tillverkning, som förekommo i Helsingborg.

Automobiler, velocipeder. Den äldsta svenska tillverkare af automobiler torde vara *Maskinfabriks aktiebolaget Scania i Malmö.*

Fabriken anlades 1897 af A.-B. Humber & Co., och afsågs då endast tillverkning af velocipeder, men då Scania 1901 öfvertog fabriken, vidtog, jämte cyclefabrikationen, äfven tillverkning af automobiler m. m. (Fig. 85.)

Kändt är, att vid den internationella automobilutställningen i Stockholm Scanias vagnar vunno fullkomlig succes i jämförelse med till och med utlandets bästa, och resultatet blef äfven flera försäljningar.

Fig. 85. Scanias automobilverkstad.

Af de utställda automobilerna hade en 6 hkr. motor och den andra $4^1/_2$ hkr. motor. Den förra var byggd i tonneauform, med plats för fyra personer (se fig. 86), och den senare som voiturette, med plats för två personer samt stort bagageutrymme (se fig. 87). Form och utseende på dessa vagnar voro synnerligen tilltalande och prydliga. De maskinella anordningarna, t. ex. hastighetsväxling, igångsättning, bromsning m. m. eller,

Fig. 86. Scania-motorvagn i tonneauform.

Fig. 87. Motorvagn, byggd som voiturette.

på det hela taget, alla för vagnarnas körande och skötande erforderliga anordningar, voro synnerligen praktiskt utförda, och synes man därvid hafva tillämpat allt det nya, som inom detta område hittills framkommit. Vagnarna voro i öfrigt tillverkade med särskild hänsyn till att användas på svenska vägar, som ju ej äro af bästa slag.

H. Pripp, Göteborg, utställde en automobil benämnd Pripp-Thorein.

En annan typ af automobiler företedde den motorlastvagn, hvilken var utställd af *Söderbloms Gjuteri-aktiebolag, Eskilstuna.* (Se fig. 88.) Motorerna äro dubbelcylindriska, för benzin eller gasolja, och sker antändningen icke genom ackumulatorer, utan genom elektromagnetiska apparater.

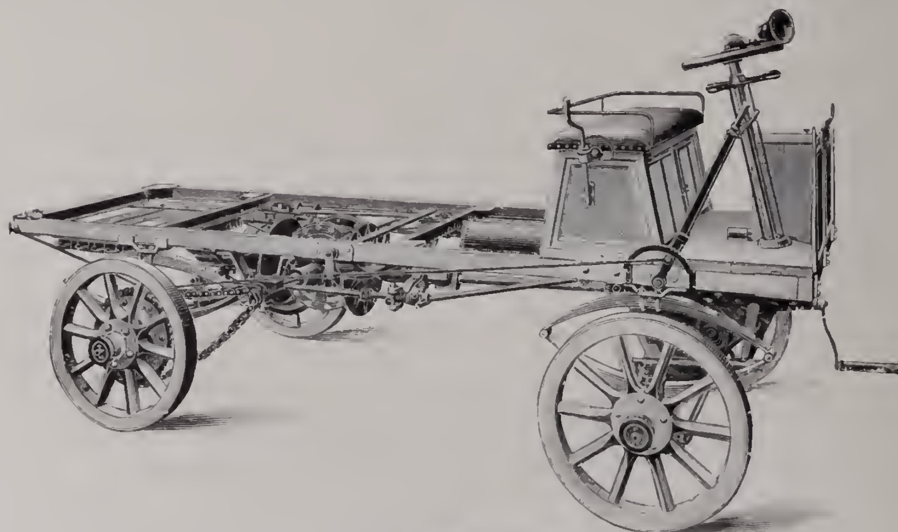

Fig. 88. Motorlastvagn.

Fig. 89. Motordressin.

För reglering af framdrifningshastigheten begagnas friktionsväxlar, hvarigenom gången blir tyst. Ljuddämparen jämte afkylningselementerna hafva stora dimensioner. Vid bromsning frånkopplas motorn automatiskt, och finnas dubbla bandbromsar på bakhjulen samt en dylik på differentialväxeln. Omkring styrratten äro handtagen för reglering af gas, luft samt tändning anordnade och lätt tillgängliga för föraren. Cisternerna för olja och vatten äro placerade under sitsen, hvaremot maskineriet ligger där bakom, under vagnsredet. Hjulen äro försedda med rullager, och äro framhjulen vridbara, så att vagnen kan föras i alla riktningar, äfven på trånga platser.

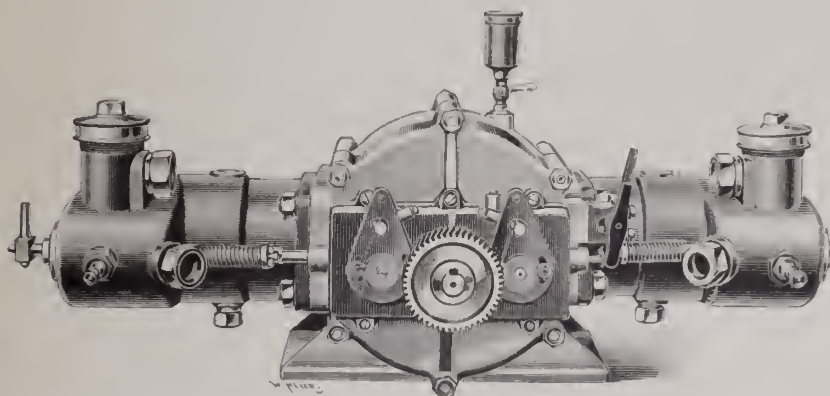

Fig. 90. Dubbelcylindrig motor.

Den utställda vagnen uppgafs kunna transportera intill 2,000 kilogram last med en hastighet af 15 kilometer i timmen på jämn väg.

Samma bolag utställde äfven en motordressin enligt afbildning fig. 89 å föregående sida. Den tillverkas i två storlekar, om 6 eff. hkr. med en hastighet af 4 km. och om 2 1/4 eff. hkr. med en hastighet af 20 km. i timmen.

För dessa dressiner, äfvensom för drifvande af fabrikens automobiler, velocipeder och fasta arbetsmaskiner, användas benzinmotorer, antingen liggande tvåcylindriga eller stående enkelcylindriga enligt här visade illustrationer. (Se fig. 90 och 91.)

Gasoljemotorerna äro synnerligen fördelaktiga att använda vid mindre

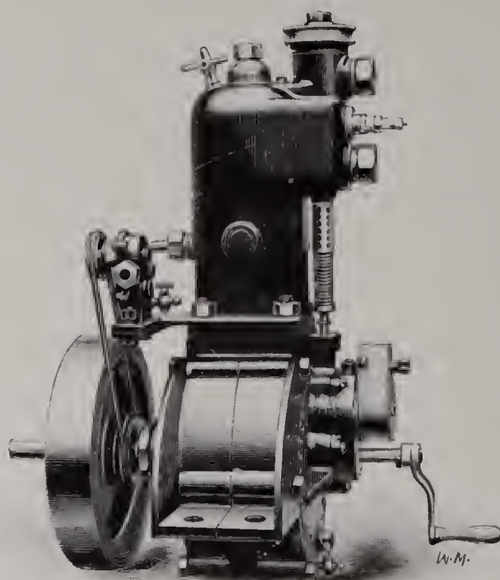

Fig. 91. Enkelcylindrig motor.

kraftbehof, enär de kunna uppställas hvar som helst, utan dyrbara fundament och oberoende af vattentillgång, då motorns kylapparat innesluter i sig den för driften erforderliga kvantitet kylvatten, hvilket blott till en obetydlighet behöfver förnyas. Cylindrarna afkylas medelst en vätska, som genom sin sammansättning är skyddad mot köldens inverkan. Motorerna arbeta enligt fyrtaktsystem, och sker antändningen medelst elektromagnetisk apparat.

Af motor-velocipeder utställde *Söderbloms gjuteri, Maskinfabriks-A.B. Scania samt A. Wiklunds Velocipedfabrik, Stockholm,* hvar sin maskin.

Som synes af illustrationen, fig. 92, är motorn på *Söderbloms* velociped så placerad, att den icke är till hinder för den åkande. Motorn med dess tillhörande apparater väger endast 16 kg. och hela maskinen 30 kg.

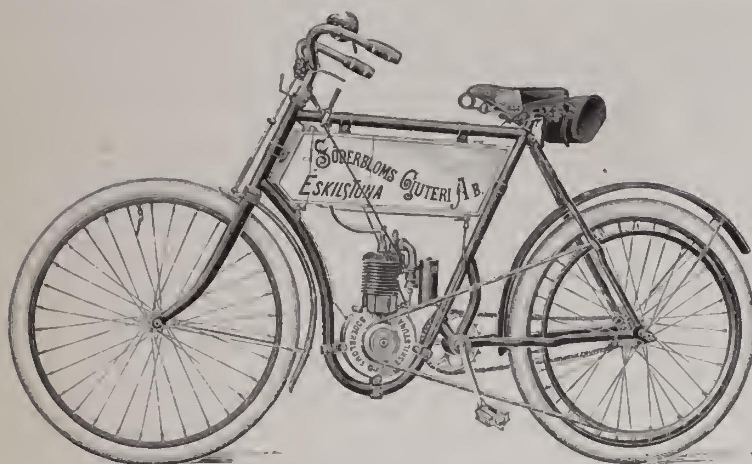

Fig. 92. Söderbloms motorvelociped.

Denna motor kan insättas på hvarje velociped med frihjulsnaf. Dess hastighet kan regleras från 10 till 40 kilometer i timmen.

Scanias motor-velociped visade typen för en solid maskin och var försedd med s. k. Morrow-naf, hvilken hittills visat sig mest hållbar och pålitlig. (Se fig. 93 och 94.) Det blefve här för vidlyftigt uppräkna och beskrifva firmans alla slags velocipeder; dock må nämnas, att de gafvo intrycket af soli-

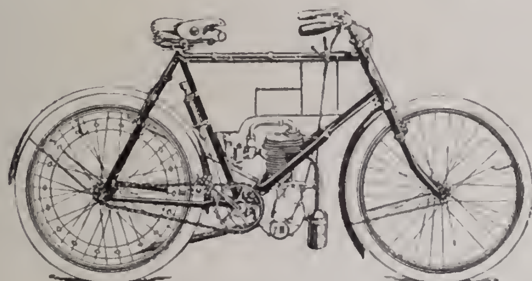

Fig. 93. Scanias motorvelociped.

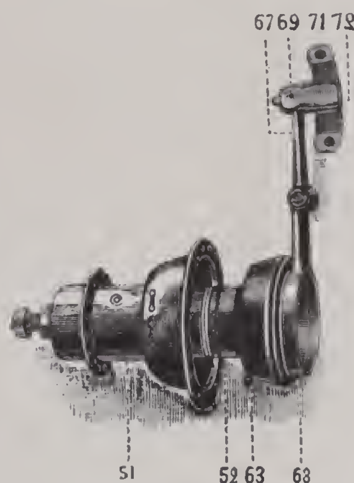

Fig. 94. Morrow-naf.

ditet och elegans. Firman utställde äfven en större samling af cycledelar i olika framställningsstadier, allt af bästa svenska material. Vid firmans eget moderna hejareverk tillverkas de olika delarna, och hvad t. ex. nafven i cyklarna angår, arbetas den ur massivt stål.

Firmans öfriga utställning af hejadt smide m. m. ådagalade en mångsidighet så mycket mer glädjande, som dylik tillverkning just är ägnad att hämma den betydande import af dylika artiklar, som hittills ägt rum. Af dylika utställda föremål må särskildt antecknas: dragkrokar för järnvägsvagnar jämte alla slags vagnsbeslag, äfvensom staketspetsar. (Se fig. 95.)

Fig. 95. Hejadt smide. (Se föreg. sida!)

Utförandet af allt detta var förvånande fint och bar vittne om en nögt drifven färdighet och skicklighet på detta område.

Aktiebolaget A. Wiklunds Velocipedfabrik, Stockholm, är kanske vårt lands största tillverkare af velocipeder. Firman visade sin motorveloeiped »Nordstjernan», hvilken är, med hänsyn till den stora framdrifningshastigheten och motorns tyngd, synnerligen starkt byggd. Velocipeden har »fritt hjul» med broms och därjämte vanlig frambroms. Motorn utvecklar 2 eff. hkr., har elektrisk tändning och luftkylning samt är fästad vid ramen, framför vevlagret, i upprättstående ställning. En beaktansvärd fördel är, att uppvärmd luft tillföres förgasarna, hvarigenom inga omjusteringar af gas- och luftkranar vid temperaturväxlingar erfordras. Behållaren rymmer benzin för c:a 200 kilometers åkning. Tändningen sker från ett ackumulatorbatteri om 4 volt. Den elektriska strömmen räcker till 1,500 kilometer åkning. För öfrigt utställde firman ett tiotal af sina omtyckta velocipeder, af hvilka särskildt må nämnas »*Nordstjernan*», hvilken efter afprofningen fått det omdöme, att den »står, utan jämförelse, främst» af de till krigsbruk lämpade velocipederna. I tätlan med engelska och amerikanska velocipeder, hvilken danska krigsministeriet företagit, har »Nordstjärnan» vunnit seger, som gifvit anledning till en större beställning för danska arméns räkning.

A.B. Palm och *N. Olofson*, båda från Helsingborg, utställde velocipeder, hvilka delvis voro af egen tillverkning. Bland öfriga utställare i denna afdelning voro *Ernst O. Jönsson, Helsingborg*, och *O. Nilsson, Helsingborg*.

Elektrotekniska utställningen.

Den *elektrotekniska* utställningen var representerad af landets mest framstående tillverkare.

Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolagets filial i Stockholm hade en 20 hkr. likströmsgenerator om 220 volt, direkt kopplad till den förut omnämnda Dieselmotorn, jämte instrumenttafla till densamma. Detta maskineri dref den »*Zela*»-*pump*, tillhörig *Aktiebolaget de Lavals Angturbin*, hvilken försåg vattenkastarna i dammen på utställningsfältet med springvatten.

Firmans fyra stycken elektromotorer om 1 hkr., hvilka drefvo fläktarna i industri- och maskinhallarna, voro till ovärderligt gagn vid ventileringen af de stora hallarna. Dessa, liksom en 2 hkr. elektromotor, voro à 150 volt, kopplade till stadens nät. Två hästars motorn — med automatisk tillslagning — dref bälgen till den orgel, hvilken af *Åkerman & Lund* utställdes på läktaren i industrihallen.

Luth & Roséns Elektriska Aktiebolags, Stockholm, rikhaltiga utställning omfattade ett antal elektriska maskiner af olika typer och storlekar, äfvensom en ångmaskin; äfven denna af firmans egen tillverkning.

Sålunda få vi omnämna en trefasgenerator, (fig. 96), tillverkad enligt modernaste system, hvilken maskin, vid 71 eff. hkrs förbrukning och öfver 1,000 hvarfs hastighet, uppgafs lämna 48 k.w. af 2,000 volts hufvudspän-

Fig. 96. Trefasgenerator.

ning. Denna generator hade en direkt kopplad serielindad motormaskin. Vidare märktes en likströmsdynamo, (fig. 97), direkt kopplad till en högtrycksångmaskin, system Mekanikus. Ångmaskinen var försedd med svänghjulsregulator, verkande direkt på sliden, och utmärkte sig detta maskineri genom sitt ringa behof af utrymme samt särdeles eleganta utförande. Maskineriet gör en hastighet af 400 hvarf, hvarvid ångmaskinen afgifver 30 khr. Samma bolag utställde dessutom en likströmsgenerator för remdrift, lämnande vid 33 hkrs förbrukning cirka 22 k.w.; en motor af liknande, men mindre typ samt tvenne trefasmotorer om 17 och 7 eff. hkr., och slutligen en liten symaskinsmotor om 0.4 eff. hkr. Bland bolagets öfriga utställning må omnämnas en växelströms-transformator om cirka 20 k.w., en transportabel elektrisk borrmaskin på vagn, kollektorer, borsthållare, strömbrytare, kollektorswitchar, oljemotstånd, lager m. m.

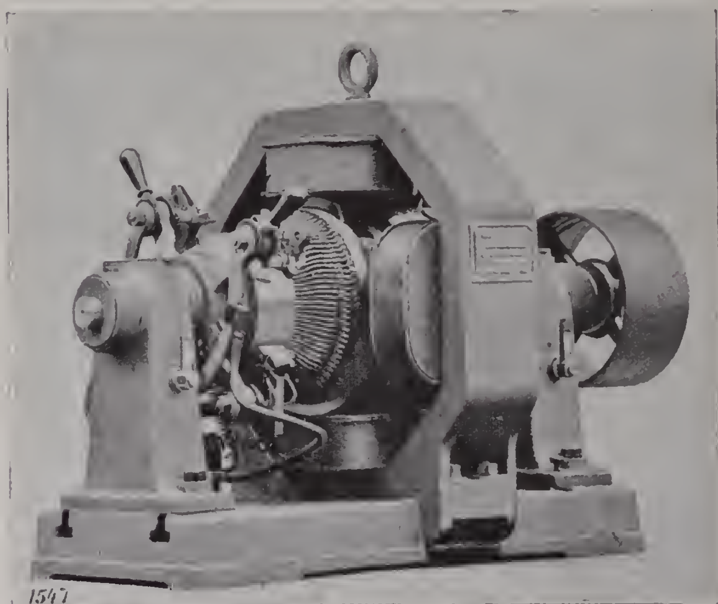

Fig. 97. Likströmsdynamo.

En synnerligen intressant utställning af *elektriska maskiner och apparater var anordnad af Elektriska Aktiebolaget Magnet, Ludvika.*

Bland maskinerna funnos representerade normala typer af såväl växelströms- som likströmsmaskiner. Af den förra typen fanns endast en generator, men denna är en af de största, som byggts i Sverige. Den var en trefasgenerator på 1,000 hkr, afsedd att kopplas direkt till turbin samt var, jämte en annan dylik sådan, beställd af »Grängesbergs Gemensamma Förvaltning» för utvidgning af dess kraftstation vid Lernbo. Maskinen var till konstruktionen fullt typisk för moderna växelströmsgeneratorer, ehuru den, för att passa till den gamla anläggningen vid Lernbo, var afsedd för

en växelström af 70 perioder. Den stillastaende växelströmlindningen bestar af grofva kopparstafvar, förlagda i nästan slutna rännor i järnplatkärnan, som uppbäres af ett lätt gjutjärnsstativ.

Det roterande magnetfältet var i ett stycke, af martinstal, hvilken starka konstruktion är nödvändig för att kunna motsta den högst betydliga centrifugalkraften. Vid normal gang är periferihastigheten redan 40 meter i sekunden, men garanti har lämnats, att maskinen med säkerhet skall kunna motsta en rusning af 70 %, hvilket motsvarar en periferihastighet af 68 meter i sekunden. Magnetlindningen, som bestar af omsorgsfullt isolerad fyrkantkoppar, är äfven utförd med hänsyn till denna stora hastighet.

Fig. 98. Växelströmsmotor.

Fig. 99. Lagersköldstyp.

Af växelströmsmotorer visades en hel serie normala typer fran 1 till 35 hkr. (Fig. 98.) De minsta pa 1 och 2 hkr voro försedda med kullager, hvilket höjer verkningsgraden och gör skötseln enkel. Samtliga motorer äro af den s. k. »*lagersköldstypen*», d. v. s. lagren uppbäras af armsystem, utgaende fran de direkt pa stativet fästade kaporna, hvilka äro afsedda att skydda lindningen. (Se fig. 99.) Ett padragsmotstand för trefasmotorer visade en mycket enkel och solid konstruktion. Motstandsmaterialet är gjutjärn och ingar i motstandet endast delar af metall samt glimmer, hvilket gör detsamma fullkomligt eldfast. Vid ett större dylikt motstand äro slingorna, för ernaende af snabbare afkylning, nedsänkta i en med vatten eller olja fylld gjutjärnslada.

En 35 k.w. trefastransformator för 10,000 till 220 volt visade bolagets normala transformatortyp. (Se fig. 100.) Upp till 100 k.w. hafva dessa trans-

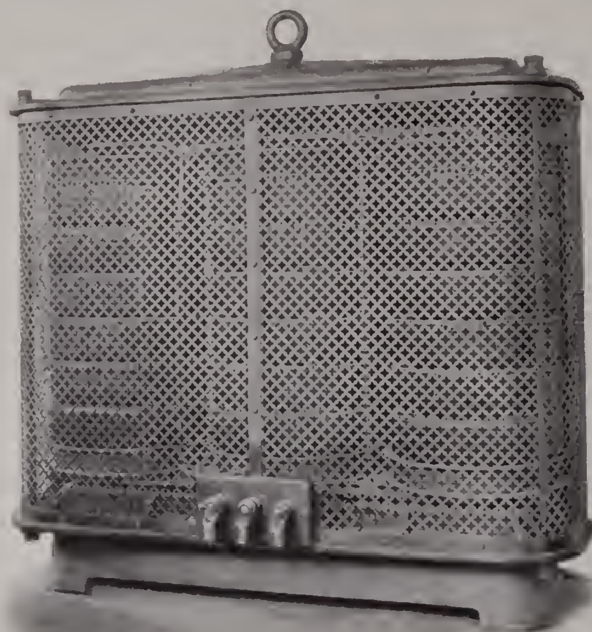

Fig. 100. Trefastransformator.

formatorer ingen särskild afkylningsanordning, men öfver 100 k.w. afkylas de med presslufl från särskild motorfläkt.

En länk emellan växelströms- och likströmsmaskinerna bildade en utställd s. k. *roterande omformare* på 50 k.w. (se fig. 101), hvilken maskin-

Fig. 101. Roterande omformare.

typ på hinsidan Atlanten funnit användning i kolossal skala. Ändamålet med den roterande omformaren är, att i *en* maskin kunna ändra växelström till likström eller tvärt om, hvilket är en stor fördel i jämförelse med det hittills använda sammanhopandet af tvenne maskiner, en s. k. motorgenerator. Den roterande omformarens företräden framför motorgeneratorn äro i första rummet den afsevärdt högre verkningsgraden och därtill dess högre öfverbelastningsförmåga. Vidare må nämnas som företräden: dess billigare pris, den bättre regleringen, dess förmåga att vid olika belastning hålla konstant spänning samt det lilla utrymme den tager i anspråk.

Likströmsmaskinerna voro representerade genom en serie normala typer från 0.5 till 60 hkr. Liksom växelströmsmaskinerna äro äfven de

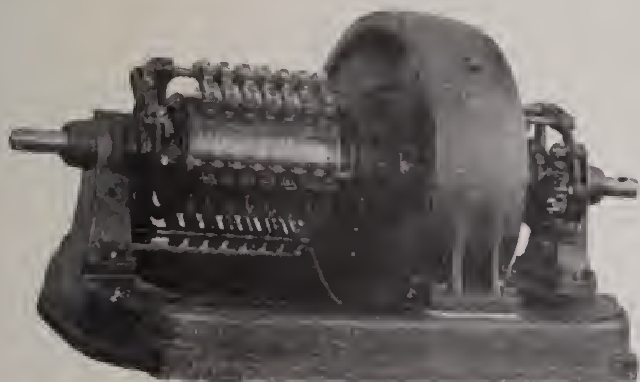

Fig. 102. Likströmsmaskin.

Fig. 103. Induktor.

mindre likströmsmaskinerna försedda med kullager. Samtliga storlekar äro utrustade med polstativ och poler af gjutstål, hvilket gör dem lätta och minskar de yttre dimensionerna. (Se fig. 102.)

Kolborstar användas, och besta induktorernas lindningar, utom vid de minsta typerna, af maskinlindade härfvor, förlagda i öppna rännor, hvilket gör dem lätta att utbyta. De företedda profningsprotokollen visa, att samtliga maskiner hafva hög verkningsgrad och att de äfven vid öfverbelastning arbeta gnistfritt, *utan att borstarna behöfva förskjutas*. (Fig. 103).

Reglerings- och startningsmotstånden för dessa maskiner visa i det närmaste samma detaljer som vid växelströmsmotstånden, dock äro, vid de mindre motstånden, gjutjärnsslingorna ersatta af nickeltråd, upplindad på väl ventilerade plåtrör. Som isolation användes uteslutande asbest. (Fig. 104.)

Bakgrunden af bolagets stora och intressanta utställning upptogs af en instrumenttafla, afsedd för en omformarestation. Taflan var indelad i fem fält, hvart och ett bestående af en marmortafla, fasthållen vid den för alla fästena gemensamma smidesjärnramen. De på taflans baksida anbragta förbindningarna, emellan instrumenten och strömbrytarna, voro

Fig. 104. Regleringsmotstånd.

utförda af kopparskenor, ställda på högkant. Skenorna uppburos af porslinsisolatorer, som voro fästade vid järnramen. Genom att alla förbindningar utföras af dylika kopparskenor, som målas i olika färger för de olika faserna, blir kopplingen lätt öfverskådlig. Bredvid instrumenttaflan visades ett s. k. motorskåp för högspänd ström, innehållande strömbrytare, ampèremeter samt tre enpoliga säkerhetsapparater, allt monteradt på en marmortafla.

Öppnas skåpets järndörr, ser man endast ampèremetern samt det isolerade handtaget till strömbrytaren. Framför säkerhetsapparaterna är anbringad en tjock, skyddande glasskifva, hvilken kan höjas, när metallerna behöfva utbytas.

För öfrigt visades fotografier öfver utförda anläggningar samt öfver till Stockholm—Djursholmsbanan levererade motorer med tillhörande kontroller.

Af *Helsingborgs Elektriska Byrå* utställdes en del elektriska artiklar för belysnings-, ringlednings- och telefonanläggningar.

C. A. Nilsson, Helsingborg, visade en mönstertafla med ringledningsartiklar. *C. P. Blom, Stockholm,* utförde graveringar i metall på elektrisk väg från ett salmiak-batteri.

Verktygsmaskiner, verktyg. Af *verktygsmaskiner* och *verktyg* för mekaniska verkstäder var utställningen fåtaligt representerad. *Munktells Mekaniska Verkstad, Eskilstuna,* hvilken tillverkar väl renommerade verktygsmaskiner, hade inga sådana att här förevisa; men däremot utställdes en vacker monter med utmärkta verktyg, såsom spiralborrar, brotschar, gängverktyg, fräsar, tubklämmor m. m. Särskildt få vi fästa uppmärksamheten på firmans utmärkta spiralborrar af »specialstål», med hvilka arbeten dagligen utfördes.

och tilldrogo de sig alla fackmäns lifliga uppmärksamhet och deras enstämmiga beröm. Det uppgafs, att man med en dylik borr, af 17 mm. diameter, borrat 2,900 hål till 64 mm. djup, utan att borren behöft slipas!

En annan utställare af verktyg var *Skandinaviska Verktygsfabriks-Aktiebolaget, Tyringe*, som hade att visa en hel del gängdon af nyaste konstruktion, borrchuckar, alla slags fräsar, tubafskärare, tubpressar m. m. Särskildt må omnämnas bolagets gängtappar, hvilkas gängor *fräsas* ut, samt gängverktygen af amerikansk modell. Dess spärrgängkloppa med skyddshuf, som hindrar smuts inkomma i spärrhjulet, ådrog sig äfven välförtjänt uppmärksamhet.

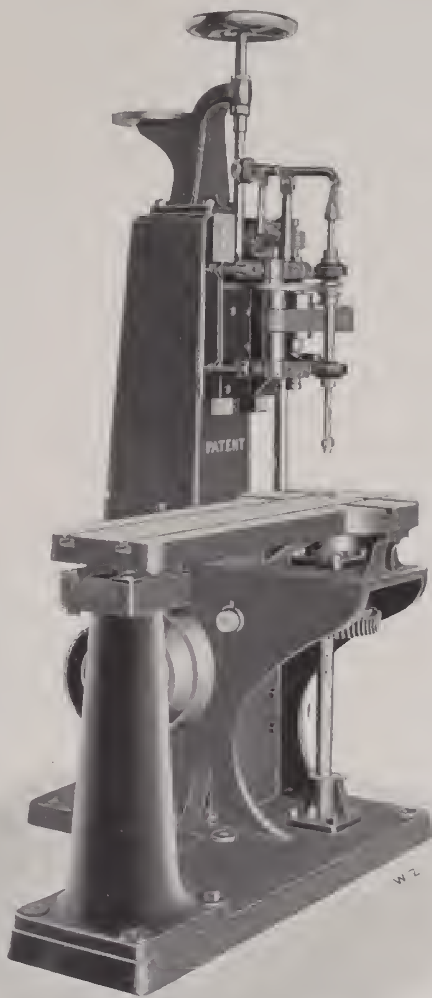

Fig. 105. Halsfipmaskin.

En verklig nyhet på maskinområdet var den af *Höörs Mekaniska Verkstad* utställda och i gång hållna halslipmaskin af ingeniör *Martin Olssons* patent. (Fig. 105 och 106.) Då maskinen skiljer sig från förut konstruerade maskiner för samma ändamål, torde en närmare beskrifning å densamma ej sakna sitt intresse. De hittills brukliga halslipningsmaskinerna låta antingen arbetsstycket rotera, eller har slipspindeln en tvåfaldt roterande rörelse. De förra hafva den olägenheten, att, om hålet som skall utslipas befinner sig i arbetsstyckets ena ända, planskifvan nödvändigtvis behöfver hafva en diameter, dubbelt så stor som arbetsstyckets längd, hvaraf följer, att maskinen måste hafva mycket stora dimensioner. Hvad de senare vidkommer, blifva de, till följd af svårigheten att gifva slipspindeln dels en roterande rörelse kring sin egen axel, dels en föränderlig cirkelrörelse kring en annan axel, mycket komplicerade och dyrbara.

Båda dessa olägenheter har man förekommit i denna nya maskin

på så sätt, att man gifvit arbetsbordet en vefstaksrörelse, på samma gång som slipspindeln roterar och därjämte rör sig i sin längdriktning. Arbetsstyckets rörelse är helt obetydlig — ja knappast märkbar — och därigenom

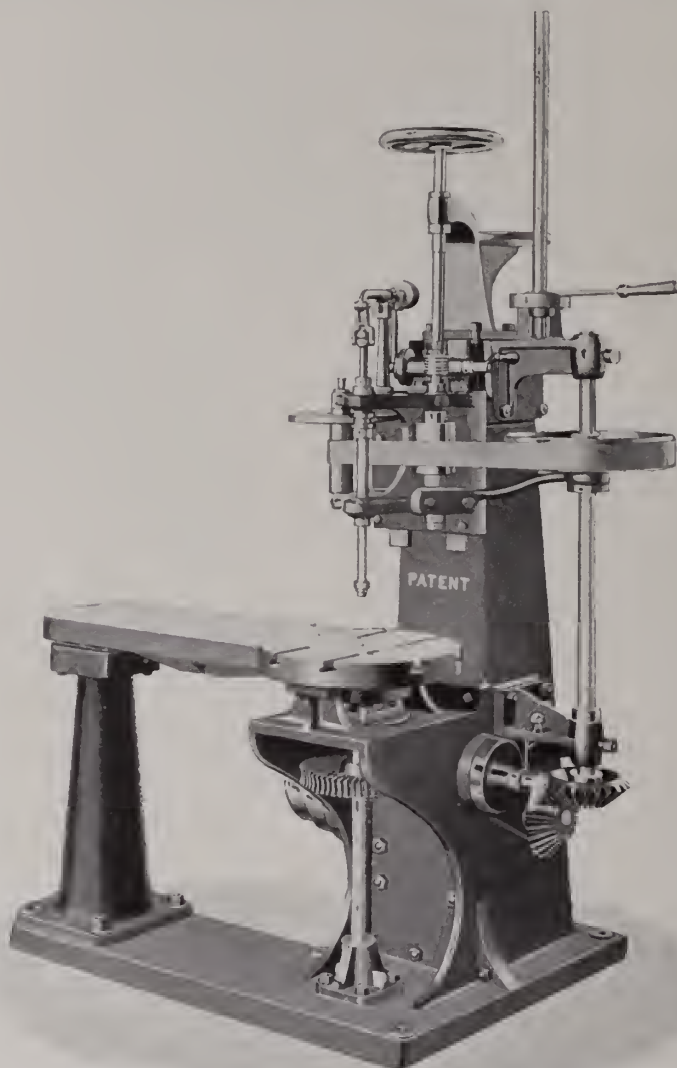

Fig. 106. Halslipmaskin.

kan slipningen lätt öfvervakas. En fördel är äfven, att arbetsbordet är horisontelll, hvarigenom arbetsstyckets inpassning underlättas.

Ingeniör Olssons hålslipmaskin bör få stor spridning i lokomotivfabriker samt i verkstäder, där sjöangmaskiner tillverkas. Kändt är, att maskindelar af härdadt stål eller sättshärdadt järn alltmera fått användning inom maskinindustrien samt att dessa vid härdning kasta sig och

måste omjusteras. De slipmaskiner, som hittills användts för justering af de cylindriska halen i dessa maskindelar, hafva icke uppfyllt sitt ändamal, hvarför man måst aterga till den gamla metoden med blydorn och smärgel. Denna metod är, som hvarje fackman vet, bade dyrbar och tidsödande samt äfven otillfredsställande. Genom denna nya maskin äro alla dessa olägenheter öfvervunna.

Firman *John Trägardh & C:o, Göteborg*, hade, som agent för flera svenska verkstäder, utställt deras tillverkningar af maskiner för olika ändamal.

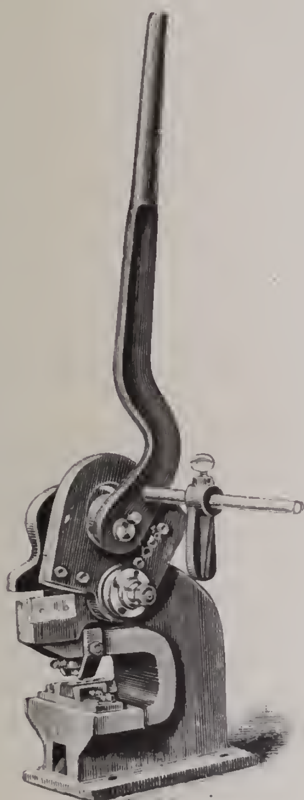

Fig. 107. Sax- och stansmaskin.

Fig. 108. Plattjärnssax.

Bland dessa fanns en liten fjäderhammare af *Hjo Mekaniska Verkstads* fabrikat, utmärkande sig för enkel och stark konstruktion. Afståndet emellan hammaren och städet kan regleras liksom ock hastigheten pa hammaren.

Samma firmas sax- och stansmaskiner (fig. 107 och 108), efter tysk modell, utmärkte sig genom godt material och noggrannhet i utförandet. Salunda äro excenter med axel, stansföringen och häfarmen af stål. Äfven en fältässja

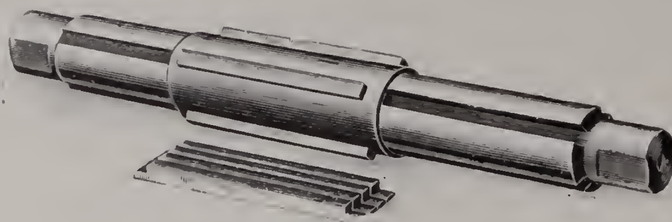

Fig. 109. Svarfdorn.

samt en ställbar svarfdorn utställdes. Dessa dornar tillverkas i sex storlekar och ersätta sålunda i en mekanisk verkstad ett stort antal vanliga dornar.

Af *Jonsereds Mekaniska Verkstad* utställdes en planslip- och putsningsmaskin, hvilken torde blifva af stort gagn i mekaniska verkstäder för slipning och putsning af plana ytor. Särskildt för slipning af härdade och sättshärdade mindre delar är maskinen af största betydelse. De båda slipskifvornas ytor hålla sig alltid fullkomligt plana. De äro af martinstål 450 × 15 mm. och beklädas på båda sidor med smärgelpapper eller — för högpolering af metall — med filtskifvor. Borden, på hvilka arbetsstyckena hvila, kunna inställas dels i vinkel och dels på olika afstånd från skifvorna.

För fastsättning af smärgelpapperet på skifvorna användes en press enligt vidstående afbildning (fig. 111). Förfaringssättet därvid är följande: Sedan pressens öfverdel svängts åt sidan, lägges en af de medföljande papp-

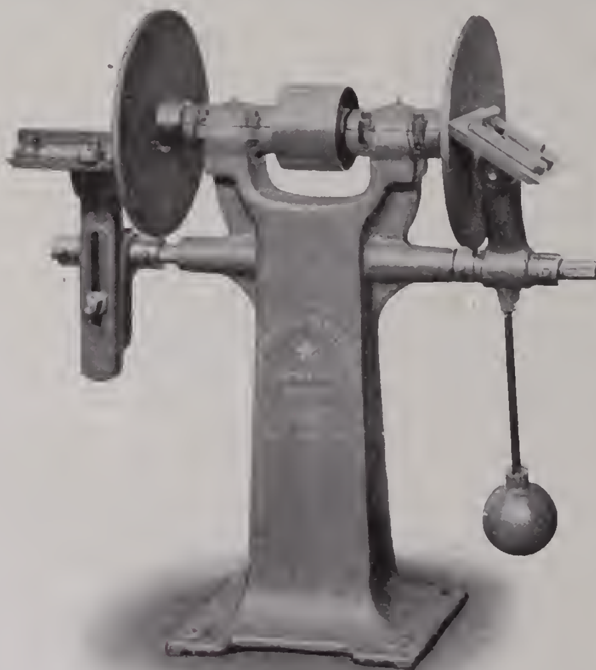

Fig. 110. Planslip- och putsningsmaskin.

Fig. 111. Press för fastsättning af smärgelpapper.

skifvorna på bordet. Sedan slipskifvan blifvit väl rengjord, bestrykes den med draglim, så att refflorna blifva väl utfyllda. Därefter lägges smärgelpapperet på, hvarefter skifvan, med smärgelpapperet underst, anbringas på den förutnämnda pappskifvan. På samma sätt förfares med skifvans andra sida, hvarefter pressens öfverdel återföres till sin plats och plattan hårdt tillskrufvas. Skifvan bör förblifva i pressen omkring en timme samt uttages därefter och lämnas att torka väl, innan den användes.

För öfrigt utställdes af verktyg endast sådana, som användas i hofbeslageri. *Gustaf Björklund, Alnarp, N. H. Hallgren, Svedala* samt *Joh. Härstedt, Onslunda,* utställde hvar för sig synnerligen väl gjorda hofbeslagsverktyg, polerade för hand.

Träförädlingsmaskiner

Sedan Sverige af ålder haft världsrykte för sitt ypperliga järn, har vårt land på senare tider äfven vunnit framgång genom export af maskiner till den utländska marknaden, hufvudsakligast sådana maskiner, som afse träbearbetning. Ett bolag, som framgångsrikt arbetat i denna riktning, är *Bolinders Mekaniska Verkstads Aktiebolag, Stockholm,* hvilket man kan sluta däraf, att sedan 1896 detta verk till utlandet exporterat omkring 300 trähyfvelmaskiner förutom andra maskiner hörande till samma afdelning. I likhet med andra af våra större bolag och fabriker, hvilka hafva maskiner som sin specialtillverkning, förstår detta bolag att till fullo uppskatta sättet och värdet af att utställa sina tillverkningar, och äro vi öfvertygade om att den merkantila frågan därvid står i jämbredd med den industriella, för att arbetet skall lönas med framgång.

Liksom vid utställningen i Gefle, hade Bolinders Mekaniska Verkstad äfven här sammanfört en hel del af sina välkända maskiner för träbearbetning och bland dessa flera nyheter. Afdelningen hyfvelmaskiner var talrikt representerad, och bemärktes bland dem maskinen N:o $7\frac{1}{2}$, en maskin, hvilken förut icke visats på någon utställning.

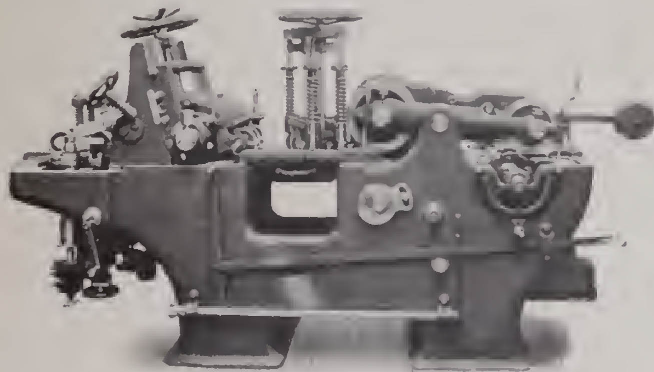

Fig. 112. Hyfvelmaskin $7\frac{1}{2}$.

Denna maskin hade hufvudsakligast till uppgift att hyfla ladbräder, sedan de förut försågats af plank. Den undre kuttern är stillastående, hvaremot den öfre hyflar med roterande kutter, hvilken afhyflar brädan till bestämd tjocklek. Vid maskinens ena ända äro vertikalt ställda fräsar, som hyfla kanterna pa brädan. Dessutom är vid maskinens framända anordnad en kantapparat, hvilken har till ändamål att afskära vankanter, utan att virket behöfver genomgå ett särskildt kantverk för detta ändamål. Maskinen är särdeles solidt utförd och förmår släthyfla, nota och spanta cirka 40 meter i minuten.

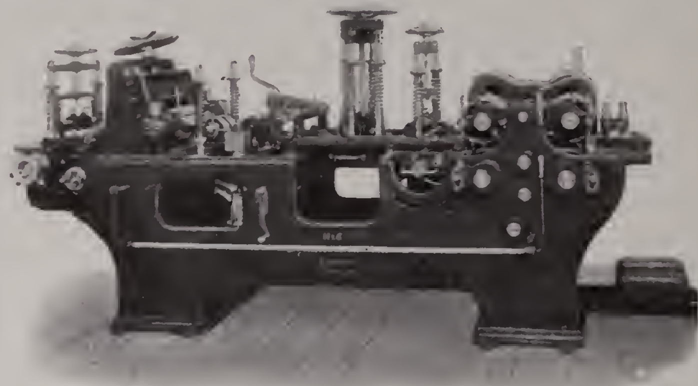

Fig. 113. Hyfvelmaskin $6^1/_2$.

Hyfvelmaskinen N:o $6^1/_2$ af *Westmans* patent var äfven en nyhet i Bolinders utställning. Denna typ rekommenderas särskildt, där en hel del arbeten behöfver utföras af *en* maskin, såsom för listhyfling, för modellverkstäder och vagnfabriker, hvarjämte den äfven gör god tjänst i snickerifabriker, där varierande arbeten förekomma. Maskinen är i sin helhet så byggd, att den tål hvad påkänning som rimligtvis kan sättas på den. På grund af maskinens solida konstruktion och dess lätta manövrerande passar den för hastiga omställningar af olika virkesdimensioner, från 230 mm. bredd och 90 mm. tjocklek och därunder.

Af öfriga hyfvelmaskiner förefunnos listhyfvelmaskinen N:o 4 med 5 roterande kuttrar och 3 matarevalsar samt med matningshastighet upp till 16 meter i minuten. Denna maskin är uteslutande afsedd för listhyfling upp till 75 mm. tjocklek och 190 mm. bredd. Maskinen är afsedd att i snickerifabriker och platser, där list-

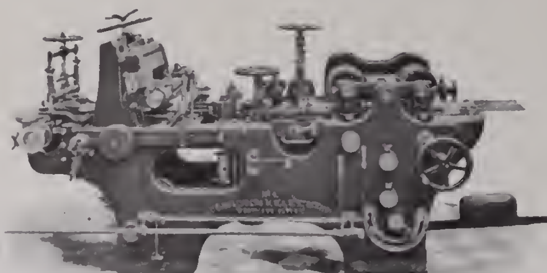

Fig. 114. Hyfvelmaskin 4.

hyfling förekommer, kunna frambringa det största möjliga arbete. För besparing af rämme äro såväl matareverket som pressapparaterna så inrättade, att diagonalt sågadt virke kan hyflas.

En maskin, tjänlig för husbehofshyfling är N:o $5^1/_2$. Stafivet är gjutet i ett stycke och maskinen, i sin helhet starkt byggd, är försedd med fyra roterande kuttrar samt fyra matarevalsar. Maskinen hyflar såväl plank och bräder som listverk och intager arbetsstycken af 75×300 mm. Själfva maskinens längd är endast 1,500 mm. och dess bredd 950 mm.

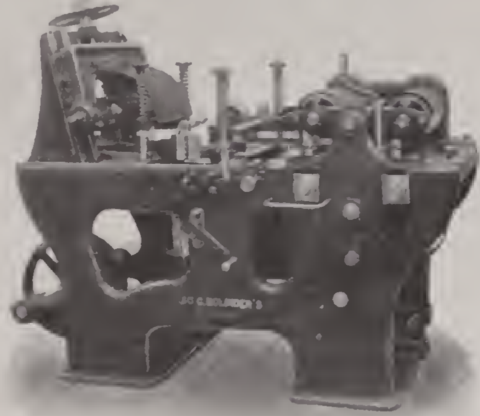

Fig. 115. Hyfvelmaskin $5^1/_2$.

En modern och synnerligen praktisk hyfvelmaskin, med stor produktionsförmåga, är maskinen N:o 8. (Se nedanstående afbildning fig. 116). Den är försedd med 4 matarevalsar, 5 roterande kuttrar samt planboxar för undersida och kanter. Matningshastighet från $7^1/_2$ till 36 meter per minut. Höjning eller sänkning af öfvervalsarna sker bekvämt genom kringvridning af en på framsidan befintlig vef, då en bredvid varande visare anger den önskade dimensionen. En stoppskruf, som finnes på samma ställe, hindrar valsarna från att falla ner, om en planka passerar utan en efterföljande. Lyftinrättningen för öfre valsarna,

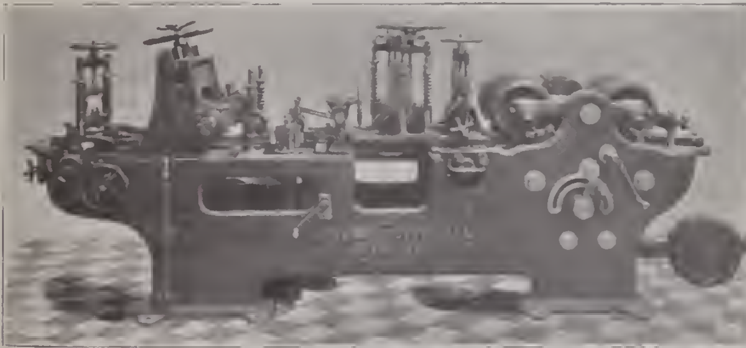

Fig. 116. Hyfvelmaskin 8.

liksom tryckapparaten ofvan undre planboxen, äro patenterade. Tryckhjulen verka vid alla bredder parallellt med eggen af stålen, hvarför all vibrering af arbetsstycket, såväl vid boxstålen som vid underkuttern, förekommes. Härigenom erhålles en fin och glatt yta, såväl på tunt som på tjockt virke, oberoende af matningshastigheten.

Fig. 117. Spånklippare, sluten.

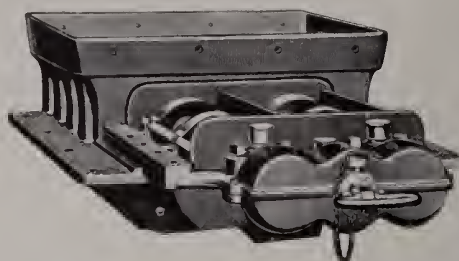

Fig. 118. Spånklippare, öppen.

Ofvanstående afbildningar visa Bolinders spånklippare, såväl med kutterstativet inskjutet och färdigt till arbete som ock med utdraget kutterstativ för ombyte af stål. Maskinen är afsedd att sönderklippa de långa spån, hvilka skäras af de stillastående stålen i planboxarna. Spånklipparen består af två roterande kuttrar, med hvardera 2 knifvar, hvilka på så sätt äro förbundna med hvarandra, att knifvarna alltid mötas på samma plats. Spånen sönderskäras i små bitar, lämpliga att jämte kutterspånen transporteras i spånledning från exhaustern till ångpannan.

Bolinders fräsar för not och spånt, enligt ingeniör Westmans patent, äro allmänt kända och torde icke här erfordra någon närmare beskrifning. Den af bolaget utställda klyfsågen N:o 10 är af helt ny konstruktion och afsedd för snickerifabriker, där klyfning af plank och bräder i stor skala förekommer. Maskinen är konstruerad för användandet af tunna, koniska klingor, som lämna minsta möjliga snittförlust. Största skäret är 250 mm., och kan matningshastigheten variera från 20 till 45 meter per minut. Matareverket består af en stor refflad vals, som pressas mot arbetsstycket medelst en tyngd, och upptages trycket på andra sidan af två ställbara hjul. Dessutom hålles arbetsstycket stadigt af två omedelbart framför klingan placerade ställbara tryckrullar. Maskinen visades på utställningen med 2 sågklingor, så att tvenne bräder samtidigt kunna sågas ur en planka.

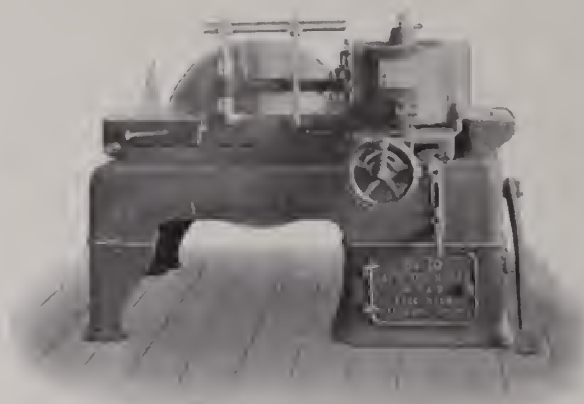

Fig. 119. Klyfsåg 10.

En annan nykonstruerad klyfsåg var N:o $8^1/_2$ (se fig. 120), hvilken är afsedd att församla allt affallsvirke till tunnare bräder, stäf m. m. Tvenne maskiner äro sammanbyggda med hvar sin klinga, men på gemensam spindel. Hvar-

dera klingan har sitt särskilda matareverk; den vänstra klingan, som är större, är afsedd att saga bräder, hvaremot den mindre, högra klingan försagar virket till staf, ribb och dylikt. Såväl matareverket som anslaget kunna ställas i vinkel, hvarigenom snedklyfning kan utföras.

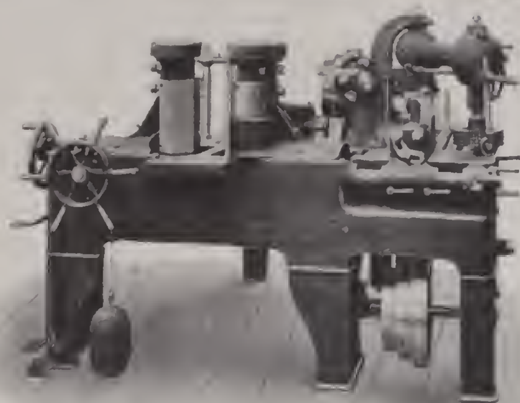

Fig. 120. Klyfsåg 8½.

Jonsereds fabriker förevisade i gång en s. k. kedje-

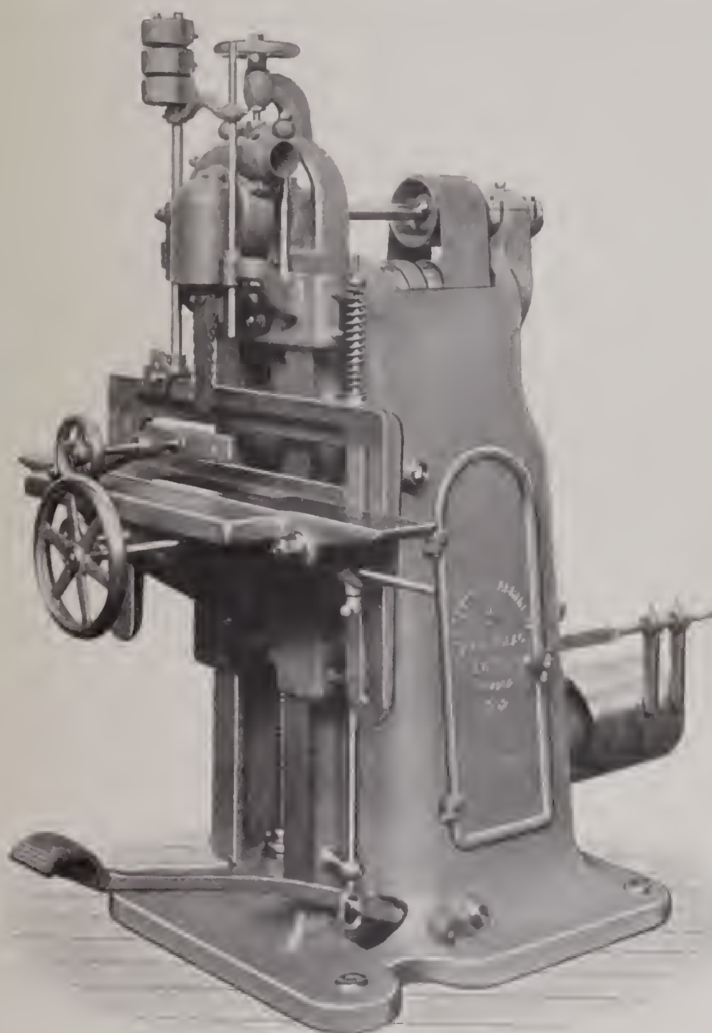

Fig. 121. Kedjestämmaskin.

stämmaskin (fig. 121). För moderna snickerifabriker, särskildt sådana, där dörrar och fönster i stor skala tillverkas, fordras stämmaskiner, som bättre än de vanliga — med upp- och nedgående lockbete — motsvara de ökade fordringarna på stor afverkningsförmåga och exakt arbete. Utskärandet af tapphålet verkställes i denna maskin af en stålkedja, i hvilken hvarje länk har en skarp tand, så formad, att spånen tagas med upp från skäret. Denna kedja drifves af ett på maskinens öfversta axel sittande kedjehjul samt löper öfver och styres af en kedjeledare, hvilken i sin nedre del är försedd med en i rullager gående trissa. Afståndet emellan denna trissa och kedjehjulet — och därmed kedjans spänning — regleras med det öfversta ratthjulet. Under arbetet hålles kedjan mycket slak, och för bortskaffande af spånen är en fläkt uppsatt på samma axel som kedjehjulet. På den sida, där kedjan lämnar skäret, finnes en flisbrytare, som lyftes af bordet och alltid befinner sig omedelbart intill kedjan och arbetsstycket. Sedan arbetsstycket blifvit inspändt, är maskinen genom en tryckning på trampen i gång, hvarvid bordet automatiskt höjes mot kedjan samt återvänder med stor hastighet till sitt utgångsläge, sedan stämningen utförts till önskadt djup. Bordet är ställbart intill 45° vinkel. Största vertikala rörelsen på bordet är 500 mm. Bordets sidorörelse, och därmed den största längden på stämhålet, är 275 mm. Det djupaste stämhål, som kan åstadkommas, är 165 mm. Bredden på stämhålet kan variera från 5 till 25 mm. Att kedjestämmaskinen äger stora fördelar framför hittills begagnade stämmaskiner, framgår däraf, att en man på tio arbetstimmar med denna maskin kan stämma 2,000 hål. Den tidsödande rensningen af hålet bortfaller. Koniska tapphål kunna åstadkommas genom att använda koniska kedjeledare.

Fig. 122. Slipmaskin.

Med maskinen följer en kedja med kedjehjul och ledare, remmar samt en slipmaskin för kedjorna enligt ofvanstående afbildning.

Den af Jonsereds fabriker utställda valsputsningsmaskinen var äfven en nyhet. För putsning af större ytor, hvilka sedan skola poleras eller målas, har man hittills användt handkraft, ehuru i utlandet sådant arbete numera vanligen utföres med maskin. En dylik maskin är den å vidstående illustration (fig. 123) afbildade, hvilken förrättar sitt arbete på minsta möjliga tid och med bästa resultat.

De viktigaste delarna utgöras af tvenne cylindrar, på hvilka glaspapper fästes. Dessa cylindrar äro 300 mm. i diameter och hafva en

arbetsbredd af 1,100 mm. Papper af 700 mm. bredd lindas i spiral kring valsarna och fastsättes med en lätt åtkomlig anordning, så att det alltid hålles i jämn spänning. Putsningscylindrarna hafva starka axlar, hvilka genom en särskild anordning oscillera, så att cylindrarna röra sig i axelns längdriktning fram och åter öfver virket, som skall putsas, hvarigenom de längsgående repor, som genom ojämnheter i papperet skulle kunna uppstå, förekommas. Papper af olika groflek fästes på putscylindrarna

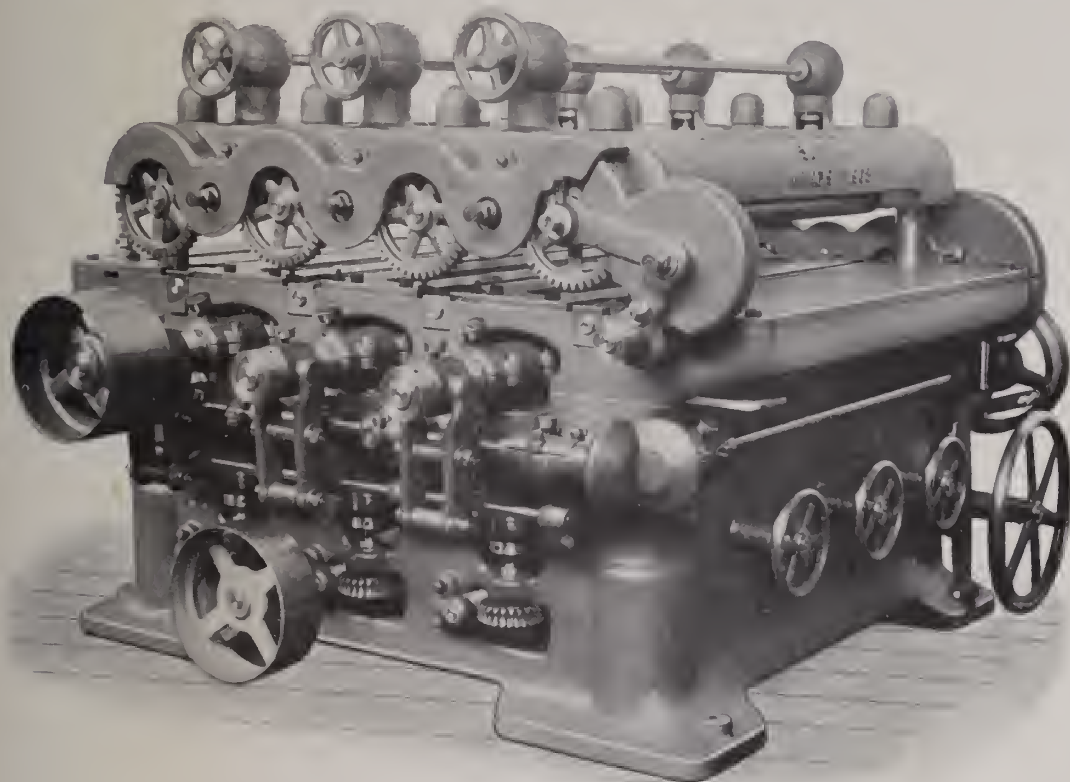

Fig. 123. Valsputsningsmaskin.

så, att virket först putsas med ett groft och sedan med ett myckel fint glaspapper. En roterande borste håller ytan ren från putsdamm. Putsningscylindrarna äro ställbara medelst de å cylinderns sida varande tre rattarna. Matningen sker med en hastighet af cirka 6 meter i minuten och verkställes af 8 stora, släta valsar, 4 öfver och 4 under arbetsstycket. Hela matareanordningen kan ögonblickligen frånkopplas. Alla kugghjul äro maskinskurna, och maskinen i sin helhet syntes vara på det noggrannaste utförd samt af bästa materialier.

Sköfde Mekaniska Verkstad är en gammal, välkänd verkstad för tillverkning af träförädlingsmaskiner, och i Helsingborg hade den utställt en

mångfald sådana. Deras fyrakuttriga hyfvel, utan planstål, afsedd såväl för hyfling som för spåntning och kälning, intager arbetsstycken från 230×90 mm. Öfverkuttern är vertikalt ställbar och försedd med spånbrytare, som kan flyttas ut, så att hyfvelstål för kälningar af 50 mm.

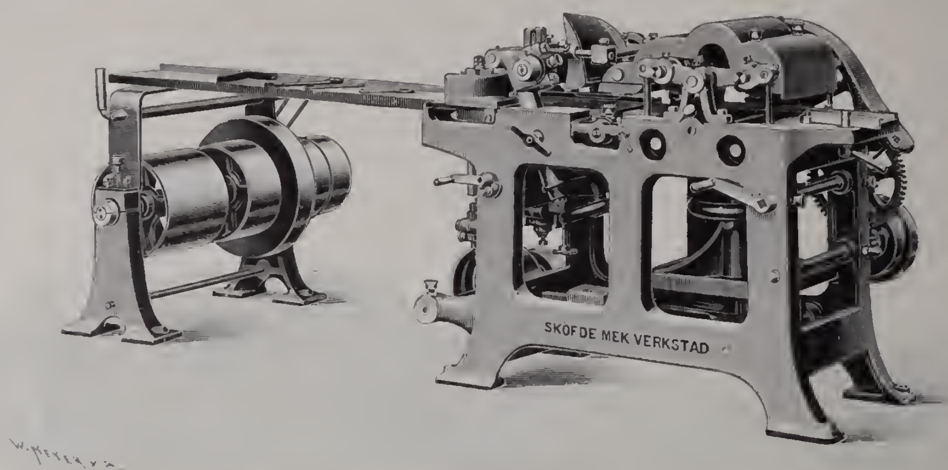

Fig. 124. Fyrakuttrig hyfvel.

kunna gå fritt. Sidokuttrarna kunna under gången flyttas i slider, horisontalt och vertikalt. Underkuttern är lagrad i uttagbar låda. Matareverket har 4 valsar om 140 mm. diameter; de undre släta och höjbara på excentriska axlar.

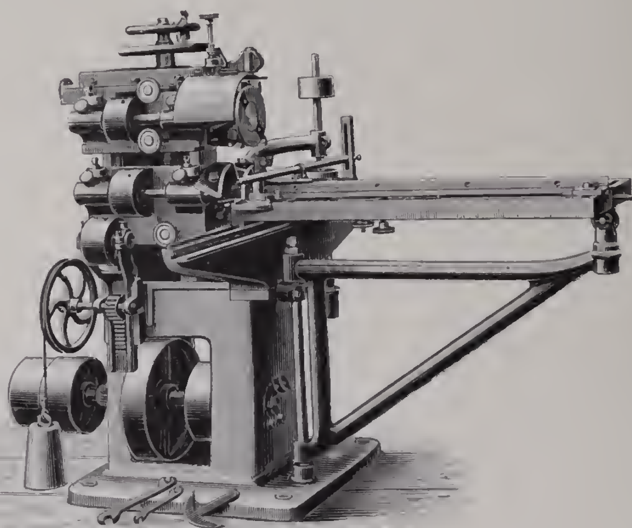

Fig. 125. Tappskärningsmaskin.

Bland öfriga hyfvelmaskiner af firmans tillverkning var en tvakuttrig listhyfvel och en mindre planhyfvel, hvilken senare intager arbetsstycken af 500×200 mm., jämte en s. k. universalrikthyfvel.

Fig. 125 visar verkstadens tappskärningsmaskin med fritt liggande bord för arbetsstycket. Anordningen med bordet — hvilkets ena ända löper på det helgjutna stativet, under det dess andra ända hvilar på en från stativet utgående svängbar arm — lämnar arbetaren fritt utrymme under arbetet och underlättar tillsynen af maskinen i väsentlig grad. Samtliga kuttrar äro ställbara, och de liggande kunna sänkas eller höjas, hvar för sig eller gemensamt.

Firmans träfräs kan användas såväl för hyfling som spåntning och listslagning

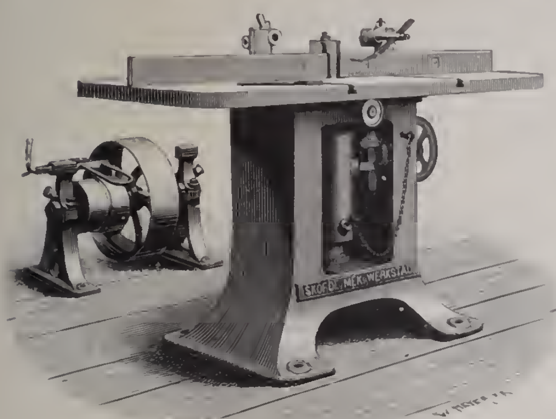
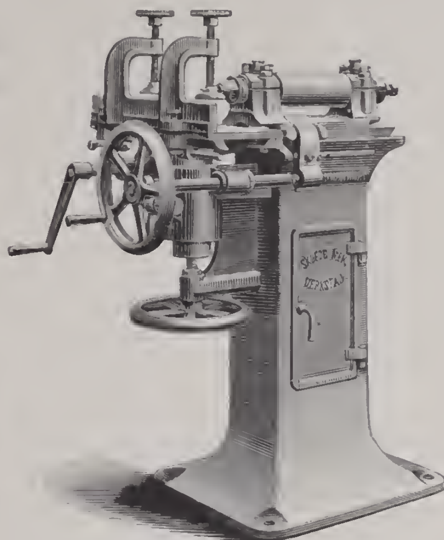

Fig. 126. Träfräs.

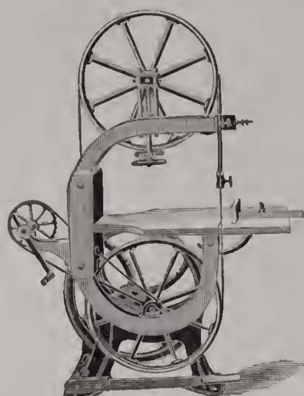

Fig. 127. Borrmaskin.

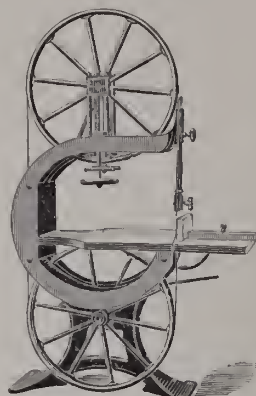
af raka eller svängda arbetsstycken. För dessa ändamål kunna å spindeln sättas kutterblock för 2 eller 4 stål, metallkuttrar för spåntning och notning, konfräsar, små sågklingor m. m. (Se fig. 126).

Verkstadens liggande borrmaskin kan äfven användas som fräsmaskin samt långborrmaskin för tapphål af intill 180 mm. längd. Maskinen borrar intill 150 mm. djupt, och är borrhufvudet försedt med koniska hylsor, som tillåta insättning af olika grofva borrar. (Se fig. 127).

För öfrigt utställdes af Sköfde Mekaniska Verkstad en stämmaskin och två bandsågar af nyare konstruktion.

Kimstads maskinfabrik, hvilken har till specialitet tillverkning af mindre träförädlingsmaskiner för hand- och maskinkraft, utställde häraf två bandsågar (fig. 128 och 129), hvilka i sin konstruktion afvika från andra här i landet tillverkade dylika maskiner. Den mellersta delen af stativet består af tunna träribbor, böjda till sin rätta form samt lagda och limmade på hvarandra, tills stativet erhållit nödig styrka. Fördelen med denna konstruk-

Fig. 128. Bandsåg.

Fig. 129. Bandsåg.

tion torde vara, att träets elasticitet utgör en spänningsregulator för sagbladet, hvarför hvarken vikter eller fjädrar i dessa maskiner användas.

Inom tekniska kretsar har denna konstruktion med träbågar blifvit klandrad, under förmenande att träet så småningom skulle förlora sin elasticitet och slutligen kröka sig. Detta påstår fabriken genom fakta ej vara förhållandet. »Då fabriken till industriutställningen i Gefle afsände sina maskiner, medsändes äfven en träbåge till stativ för bandsåg, endast bestruken med spritlack. Genom misstag kom densamma att medfölja emballaget och låg under en månad under bar himmel, utsatt för regn och solsken. Den placerades sedan i maskinhallen, där den kvarblef till utställningens slut. Efter återkomsten till fabriken har den legat dels i ett fuktigt magasin, dels i snickeriverkstaden. Den finnes ännu i behåll och har icke ändrat form det ringaste, sedan den tillverkades.» *)

Under de fyra år fabriken ägt bestånd ha tillverkats omkring 500 bandsågar. Af sin tillverkning exporterar fabriken en ej obetydlig del, såväl till länder i Europa som ock till Sydamerika.

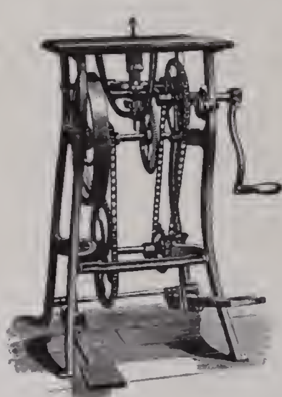
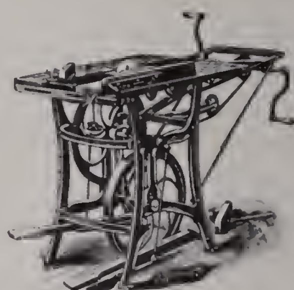

Fig. 130. Fräsmaskin.

Fig. 131. Stämmaskin.

Fig. 132. Sag.

*) Meddelande från fabriken.

Fabriken tillverkar dessutom fräs-, borr- och stämmaskiner samt cirkelsågar för hand- och trampkraft. (Se fig. 130—132).

E. V. Beronius Mekaniska Verkstads Aktiebolag, Eskilstuna, som har namn om sig för tillverkning af träförädlingsmaskiner, utställde däraf följande:

en större hyfvelmaskin med sex kuttrar, men utan planbox, hufvudsakligast afsedd för exporthyfling af list;

en mindre dito med fem kuttrar samt planbox, afsedd för hyfling af plank, bräder och list;

en planhyfvelmaskin med en kutter;

en bandsåg, som levereras med eller utan apparat för valsmatning;

en delningssåg med tre ställbara matningshastigheter;

en tappskärningsmaskin samt

en träullmaskin, inställbar för tillverkning af olika grof träull, med en afverkningsförmåga af cirka 1,000 kg. 1/2 mm. tjock träull på 10 timmar.

Mjölkseparatorer och mejerimaskiner.

Som i allmänna beskrifningen öfver maskinhallen omnämndes, hade *Aktiebolaget Separator* sin utställning vid fondväggen, midt emot hufvudingången, där deras världsberömda maskiner för mejeridrift voro fulltaligt representerade. Den omfattade sålunda separatorer för maskin- och handkraft, kylare för skummjölk och grädde, pastenriseringsapparater, smörkärnor, butyrometrar samt turbinpumpar. Dessutom visades fem stycken s. k. råkulor eller separatorskulor, sådana de äro, då de komma från stålpressningen och innan de undergått någon vidare maskinbearbetning; och, som en motsats till dessa, fem stycken stålkulor, utgångna från verkstaden, färdiga att användas.

Som nyheter å utställningen må omnämnas: dels en handseparator, kallad *Alfa Viola*, som afverkar 75 liter i timmen och å hvilken vidtagits en del förbättringar, dels några stycken s. k. diskkäppar, afsedda att underlätta arbetet vid rengöringen af plåtsatserna i handseparators-kulor. De utgöras af tremne grofva, parallella, i trekant ordnade ståltrådar, som medelst ringar äro förenade i båda ändarna.

Bland nyheter må äfven nämnas pallar af gjutjärn för handseparatorerna Daisy och Colibri. Dessa pallar skola ersätta bord, bänkar eller dylikt, vid hvilka separatorerna förut brukat fastgöras, och utgöra de ett solidt och stadigt fäste af lagom höjd.

Aktiebolaget Sveaseparatorn, Stockholm, visade sina två handseparatorer Svea B 1 och Svea B 2,

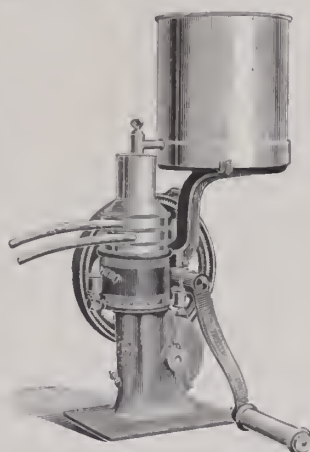
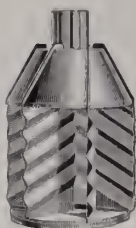

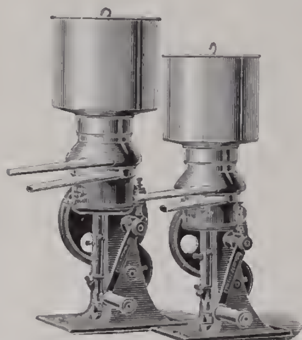
Fig. 133. Sveaseparator.

Fig. 134. Kulinsats.

skummande respektive 50 och 125 liter. Denna separatorstyp är af en mycket enkel konstruktion. Kulinsatsen utgöres af en enda del. Spindeln är lös och förenad i ett enda stycke med tilloppsröret för mjölken. Skummjölksrören äro borttagna, hvarigenom kulhufvens rengöring betydligt underlättas. Oljebehållare täcka alla smörjhål och hindra inträngande af smuts.

Halslagret hos den större separatorn är förenadt med en praktisk fjäderkonstruktion, hvarigenom en stadig gång hos kulan uppnås.

En nyhet på utställningen var den af *Aktiebolaget Rotator* utställda »Globe»-handseparatorn, hvilken tillverkas i två storlekar, bägge för handkraft. Bolagets monter ådrog sig besökarnes uppmärksamhet på grund af sitt nätta och treffliga utseende. Den beslod af en jordglob, cirka 1 meter i diameter, målad och utförd som en vanlig jordglob. Globen hvilade på sex separatorer och på toppen af globen var ställd en separator af den mindre storleken. — Vid profningen af separatorer vid Alnarp 1900 och 1901 deltogo 25 handseparatorer, bland dessa äfven en kallad »Link-blade», tillverkad i Amerika. På grund af det fördelaktiga utlåtande, som profningsnämnden fällde öfver nämnda separator, bildades ett bolag, som under namn Aktiebolaget Rotator, inköpte nämnda uppfinning. Utom det, att i utlåtandet från Alnarp denna separators förmåga att skumma betecknades som »synnerligen god», innehöll utlåtandet om »Link-blade» äfven, att kraftåtgången var, i förhållande till afverkningen, mycket låg samt att maskinen hade en jämn gång.

Fig. 135. Globeseparator.

Enär centrifuginsatsen utgör den viktigaste delen af en separator och den, på hvilken afverkningens resultat beror, torde en närmare beskrifning däraf vara på sin plats. Som bekant har vid Alfa Laval vunnits en betydlig afverkning och stor renskumning genom att i kulan uppdela mjölken i lameller i radiell riktning. Samma förfaringssätt förefinnes i Globeseparatorn, men nyheten består däri, att de lösa delarna till insatsen äro vertikalt ställda (se fig. 136) och sammanfogade till en enda del.

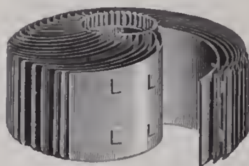

Fig. 136. Centrifuginsats.

Fig. 137 visar en Globeseparator i genomskärning. Separatorn drifves för hand med 60 vefslag per minut, hvarvid hastigheten på kulan blir 7,900 hvarf. För ernående af denna hastighet användes en cylindrisk

och en skrufutväxling. Att hastigheten kunnat sättas så lågt vid Globe-separatorn, beror på den effektiva kulinsatsen.

Förloppet vid separeringen är följande. Mjölken slås i behållaren A, hvarifrån den inströmmar i regulatorkroppen, sedan proppen B borttagits. Flottören D har till uppgift att reglera den genomströmmande mjölkmängden. Genom pipen X införes mjölken i separatorskulan samt därifrån genom röret Y till kulans botten. Därifrån fördelar den sig i rummen mellan insatsens a plåtar, hvilka genom mellanlägg hållas på passande afstånd från hvarandra. Skummjölken utkastas emot kulans vägg och återgår till kulans centralare del samt utströmmar genom hålet G i skummjölkslocket H, därifrån den afgår genom det undre röret. Grädden däremot pressas in emot centrum och afgår genom ett hål i öfverplatens Z hals samt afgår genom det öfre röret. Kulan i Globe n:o 2 rymmer under gången 0.3 liter, och då 150 liter separeras i timmen, fylles kulan alltså 500 gånger på denna tid. Den mjölk, som rymmes i kulan, separeras på $\frac{60 \times 60}{500} = 7.2$ sekunder. Enligt uppgift utgör fettet i skummjölken från Globe-separatorn, efter analyser utförda enligt Gottliebs metod, endast 0.13 till 0.15 %, hvilken renskumningsgrad ytterst få separatorstyper hittills uppnått.

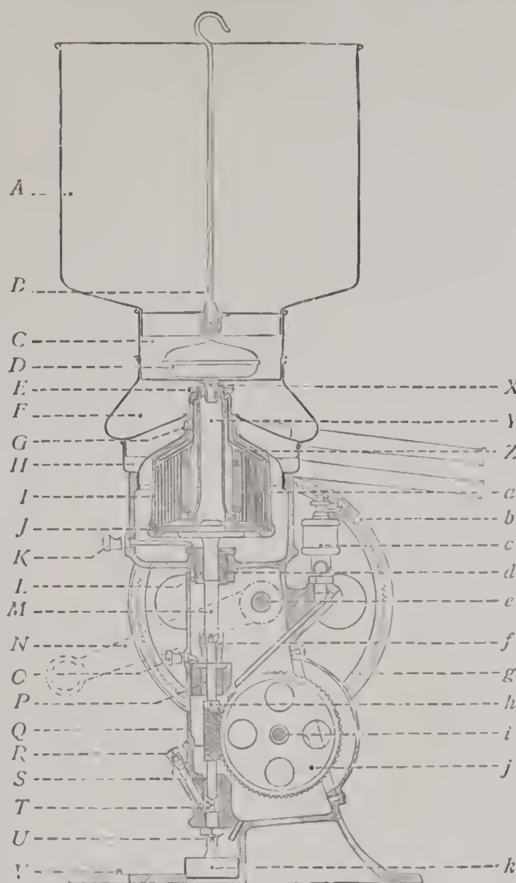

Fig. 137 Sektion af Globeseparatorn.

Malmö Kvarnstensfabrik hade en synnerligen rikhaltig utställning af alla slags maskiner, af de typer som numera användas i ett modernt kvarnverk; dessutom en samling kvarnstenar af flera slag, såsom franska, rhenska samt dylika af konststen. *Kvarnverk.*

Svalöfs Maskin Verkstäders Aktiebolag hade en utställning af benkvarnar, af det slag som förordas för krossning af ben vid utfodring af höns.

Af Landskrona Nya Mekaniska Verkstad förevisades under arbete *Torfmaskin.*

en efter P. L. Smith & C:o i Köpenhamn konstruerad torfmaskin. Den består hufvudsakligast af två öfver hvarandra liggande cylindriska behållare af gjutjärn, i hvilka axlar med skrufformigt ställda knifvar bearbeta torfven. Torfmassan föres genom en mataretratt in i den öfre delen af maskinen och pressas med tillhjälp af matarevalsar ner i knifrummet, där den genomarbetas och föres framåt samt pressas ut genom en med hål försedd plåt, hvilken bildar ändbotten i maskinens öfre del.

Under denna bearbetning sönderdelas alla växtrötter o. d., så att den mest olikformiga massa blir fullt homogen. Från den med hål försedda ändbottnen faller massan ned i maskinens undre del, därifrån den genom ett munstycke pressas ut i en sträng på ett afskärarebord, och på vanligt sätt afskäres i torfstycken.

Murbruksmaskin.

En af *Hjo Mekaniska Verkstad* tillverkad murbruksmaskin (fig. 138) var utställd af John Trägårdh & C:o, Göteborg. Denna maskin är en för byggnadsarbeten synnerligen praktisk maskin, i det den mycket fortare tillverkar murbruk, än enligt gamla metoden, att slå för hand, hvarjämte den är i hög grad kalkbesparande. Drifven med handkraft kan cirka 1.5 kbm. murbruk tillverkas i timmen. Murbrakaren består af en i trågets längdriktning lagrad axel, försedd med i spiral fastsatta knifvar. Blandningen af sand och kalk är 4 : 1, och regleras vattentilloppet från en vid trågets öfre ända placerad vattenlåda med kran.

Fig. 138. Murbruksmaskin.

På utställningsfältet hade *Svalöfs Maskin Verkstäder* utställt en stenkross (tuggare) enligt Blakes modell, försedd med transporthjul och roterande stensåll.

Sy- och stickmaskiner.

Husqvarna Vapenfabriks Aktiebolag hade inom sin kollektivutställ-

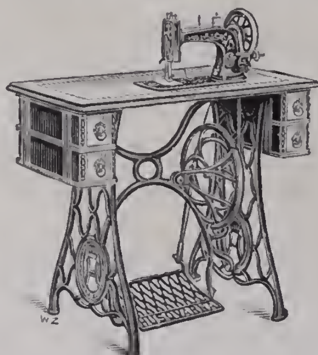

Fig. 139. Familjesymaskin.

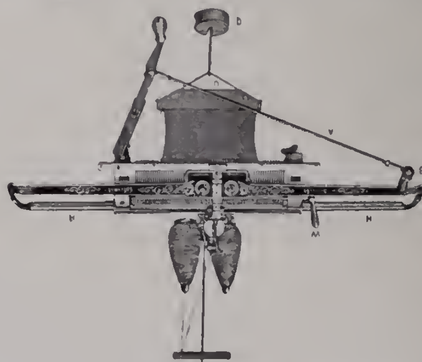

Fig. 140. Stickmaskinen »Variabel».

ning en större samling af sina bekanta symaskiner utställd i industrihallen.

Bolaget utställde äfven flera stickmaskiner, hvaribland särskildt framhölls en maskin, kallad »Variabel», enär slagets längd är variabelt. Vid arbetet kan vefven föras antingen rundt på vanligt vis eller ock fram och tillbaka.

Aktiebolaget Per Perssons Väf- & Stickmaskin, Stockholm, hade att förevisa en större samling af sina berömda stickmaskiner. Bolagets stickmaskiner hafva alla variabelt slag. Skillnaden emellan sådana af typ B och de tyska maskinerna består hufvudsakligen däri, att de hafva kort däckel, då de tyska hafva lång ram; äfven hafva de flyttbara växelbackar, hvarigenom låsen kunna växla på hvad punkt som helst. Dessutom äro Perssons maskiner försedda med mönsterapparat och tillhörande kort samt automatisk öfverstickningsklocka. Tid efter annan hafva förbättringar i en och annan riktning vidtagits för att göra dessa maskiner så fullständiga som möjligt, såsom genom införande af ett automatiskt lås med snabbställning, hvarigenom låsen ögonblickligen kunna ställas i och ur arbete, utan att skrufvarna behöfva borttagas. Dessa förbättringar äro nu äfven införda på de bredare maskinerna, hvaraf en typ F utställdes. Förbättring har äfven blifvit gjord i syfte att fullständigt förhindra nålsläppning. Vid vanlig stickning brukar man ombyta garnsorterna för hand, men firman har nu för fabriksändamål konstruerat en halfautomatiskt växlande randstickningsmaskin, hvilken inbesparar mycken tid.

Utefter maskinhallens norra långvägg var af *Aktiebolaget Ernst Nordström, Falun,* anordnad en utställning af dels linbanevagn på hängbaneskena med anordning för vagnens från- och tillkoppling till draglinan, dels detaljer till linbanor, såsom linskor, rullar, hängbockar, växelskenor och prof på ståltrådslinor m. m. Dessutom visades fotografier jämte karta öfver utförda linbaneanläggningar, hvilka uppgingo till ett antal af 100 st. med en sammanlagd sträcka af cirka 130 kilometer. Den utställda vagnen var af ny, patenterad konstruktion och består af ett öfverrede med tvenne stålhjul med bussning af metall, lagrade i stålaxlar, hvilka äro fästade å två sidoplattor af stålplåt. Den ena af dessa plattor är förlängd nedåt på bygelns sida samt tjänar att uppe-

Luftbanor.

Fig. 141. Linbanevagn.

halla kopplingsapparaten. I öfverredets midt är en gejd insatt, hvara löper en hylsa, hvilken dels tjänstgör som lager för bygelns tapp, dels möjliggör bygelns höjande och sänkande för att åstadkomma den nödiga rörelsen för kopplingsapparatens öppnande och slutande.

Vagnens bygel är af vinkeljärn och uppbär själfva korgen, hvilken är af stålplåt samt försedd med en tapp i hvardera ändan.

Kopplingsapparaten, hvilken är den viktigaste anordningen i en linbanevagn och tjänar att fästa vagnen vid den i ständig rörelse varande draglinan, består af tva backar, utaf hvilka den ena är rörlig och den andra fästad vid förlängningen af öfverredets sidoplatta. Rörelsen af den ena backen sker medelst skruf med stor stigning. I skrufvens ena ända är en vefstake fästad, som leder till en öfver vagnen befintlig rulle. Da vagnen kommer till stationen, löper omnämnda, öfver hjulen befintliga rulle in pa en skena med stigning. Härvid öppnar sig kopplingsapparaten, och draglinan blir fri. Genom vagnens fart fortsätter denna framat, och sänker sig därvid omnämnda skena nagot, sa att bygeln ater blir hvilande i öfverredet. Tillkopplingen af vagnen till draglinan sker pa samma sätt och fullkomligt automatiskt.

Den utställda vagnens apparat var afsedd för stora stigningar, och ligga dess företräden däri, att ju tyngre lasten är, desto mera klämmer apparaten fast draglinan.

De talrika fotografierna gafvo en klar föreställning om, hvilka praktiska och fördelaktiga transportmedel linbanor äro. Ett stort antal anläggningar hafva af firman utförts till skandinaviska och finska industriverk.

Brandsprutor, pumpar. En firma, som mycket arbetar pa att bringa fram nya och tidsenliga hjälpmedel för brandväsendet, är *Billmans Fabriks- och Handels Aktie-*

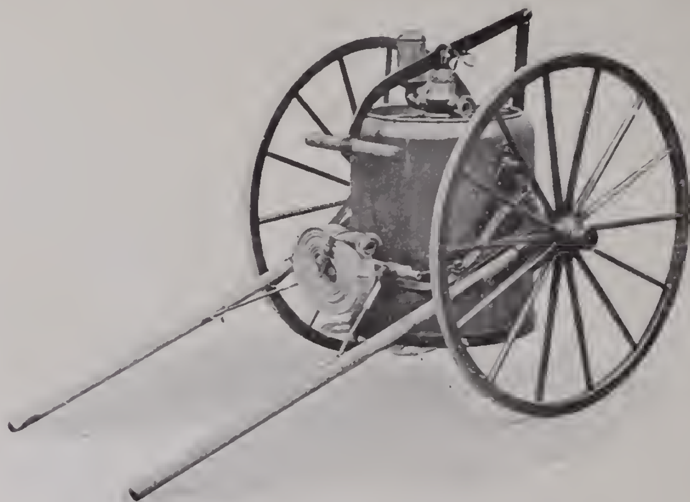

Fig. 142. Elitspruta.

bolag, Stockholm. Liksom i Gefle hade firman här anordnat en synnerligen sevärd utställning. Förutom en del mindre sprutor och brandapparater för olika ändamål, förevisades äfven en s. k. elitspruta (fig. 142).

Vid inträffande eldsvåda är det af synnerlig vikt att hafva till hands en lätt transportabel, effektiv och lättarbetad spruta. Elitsprutan hvilar på ett lätt underrede med höga hjul; karet är af förtent koppar samt pumpverket helt af metall, som utan skrufnycklar i hast kan isärtagas. Sprutan lämnar, vid full effekt, cirka 70 liter i minuten i en stråle af 16 meters kastvidd.

Inom industriella verk, samlingslokaler, teatrar och dylika lokaler, där eldsläckningsredskap skola finnas, är det af stor vikt, att slangar med

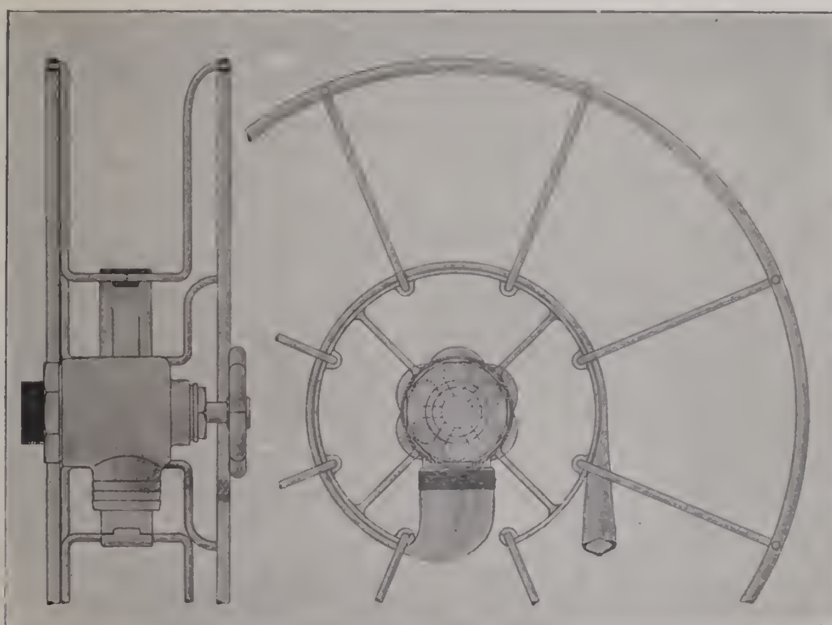

Fig. 143. Slangrulle.

tillbehör äro så ordnade, att de vid inträffande eldsolycka äro fullt klara till användning och hafva sin bestämda plats inom lokalen. För detta ändamål lämpar sig väl den af fig. 143 här ofvan askådliggjorda anordning, hvilken består af en stoppventil med handratt, fastgängad till vattenledningsröret. På kranen sitter den roterande slangrullen, hvarpå slangen är upprullad. Inträffar eldsvåda, har man blott att öppna ventilen samt låta slangen löpa från rullen, färdig till användning.

Stundom händer, att brandmanskapet måste vistas i rum, där intensiv rök eller skadliga gaser finnas, hvarvid stor risk till hälsa och lif uppstår. För att utan fara kunna vistas i dylika lokaler förses den ar-

Fig. 144. Andningsapparat.

belande med en andningsapparat, hvilken består af ett slags hjälm, som genom slangar står i förbindelse med en luftpump. Hjälmen är försedd med nödig inandnings- och afloppsventil. När luftpumpen sättes i gång, stänges inandningsventilen, och genom själfva luftslangen kan personen, som vistas i det farliga rummet, meddela sig med den, som sköter luftpumpen. Strålföraren kan utan minsta fara, med användande af denna apparat, rädda människor som äro utsatta för att kväfvas, och kan han därjämte komma fram till själfva härden för elden, som då ofta kan släckas i sin linda.

Fig. 145. Verktygslåda för reparation af slangar.

Vid reparation af hål på brandslangar har man hittills begagnat sig af att endast på bästa vis stoppa eller sy igen hålet eller placera öfver detsamma gummerade tyglappar. Fig. 145 visar en låda, rymmande de för reparation af slangar nödiga verktyg. Att här utförligt beskrifva arbetsmetoden medgifver icke utrymmet, men fabriken utlofvar, att slangar, som lagas enligt föreskrift med dessa verktyg, blifva fullkomligt täta och starka och bibehålla sin fulla genomsläppningsarea.

Öfriga utställare af pumpar och sprutor voro *Aktiebolaget Vatund, Malmö*, som visade kolfpumpar utan ventiler; *J. Krafft, Tometitta*, samt *Möttetofta sprutfabrik*, som utställde handsprutor.

Ångpanne- och annan armatur.

Metallgjutningen inom Sverige kan man numera anse stå på en mycket hög ståndpunkt, såväl hvad rör godsets sammansättning och styrka som ock i konstruktionsväg och vackert utförande. *Svenska Armaturaktiebolaget* utställde en vacker monter med sin specialtillverkning af ångpanne- och maskinarmatur. Särskildt har fabriken gjort till sin specialitet tillverkning af manometrar, hvilka i konstruktion och utförande vida öfverträffa dem, som fås från utlandet.

Fig. 146. Manometer.

Aktiebolaget *Armaturfabriken Carl Holmberg, Lund*, hade här sammanfört vackra prof på firmans tillverkningar af armatur för vatten och ånga. Bland nyheter, som utställdes, voro reduceringsventiler efter Masons system (se genomskärningen fig. 147).

För att i en ångledning kunna åstadkomma ett ångtryck, som är lägre än det, som alstras i ångpannan, begagnar man sig af en reduceringsventil, hvilken insättes i ångledningen och håller trycket där konstant. En dylik ångreducering är särskildt behöflig vid värmeledningar, kokapparater,

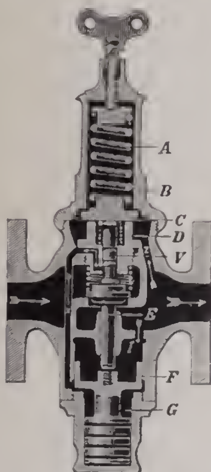

Fig. 147. Reduceringsventil.

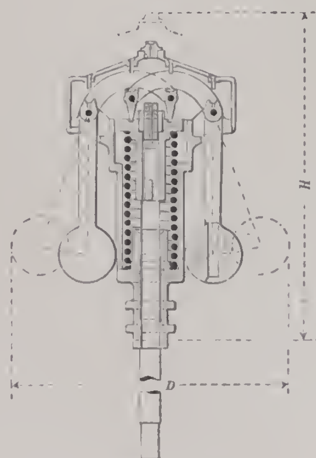

Fig. 148. Regulator.

färgerier etc. Ångan inkommer i pilriktningen (se fig. 147), passerar genom ventilen V, hvilken hålles nedtryckt af spiralfjädern A. Därpå går ångan ner genom kanalen X under kolfven F, hvilken föres uppåt och, emedan dess yta är större än ventilens E, lyfter denne. Ångan får nu tillfälle inströmma på lågtryckssidan, hvarest den trycker genom kanalen Z på fosforbronsmembranen C och genom kanalen I på kolfven F. Då lågtrycket stigit till önskad höjd, som regleras af fjädern A, pressas membranen C uppåt, hvarvid den lilla ventilen V stänges. Samtidigt sjunker kolfven F, högtrycksångan stänger ventilen E, och all ånggenomgång upphör. Trycket på lågtryckssidan kan alltså icke öfverskrida den gräns, som fjädern A reglerar.

Fabrikens kraftregulatorer (fig. 148), för slidreglering enligt Riders system, utmärka sig därigenom, att hylsvikten utgöres dels af en konstant belastning, nära nog lika stor som regulatorns hela vikt, dels af en fjäderbelastning, hvilken vid växande hastighet tilltager proportionellt med kulornas utslag, hvarigenom regulatorn kan justeras till hvilken känslighet som helst. För vanliga förhållanden ställes denna regulator för en olikformighetsgrad af 4 procent, räknad emellan de bägge yttersta hylslägena.

Öfriga utställare af metallarbeten voro *C. J. Hansson, Landskrona*, med skeppslanternor samt *P. T. Mandahl, Helsingborg*, äfven med skeppslampor, och utmärktes deras fabrikat genom synnerligen väl utfördt arbete.

Badutensilier m. m. Den hygieniska utställningen bestod af en del utställda badutensilier, förbandsartiklar och kirurgiska instrument m. m.

Flera utställare af mer och mindre fullständiga badutensilier visade här sina fabrikat såsom *Næslunds järnaffär, Umeå*, med hopfällbara badkar; *P. Anderson, Helsingborg*, med badkar af zinkplåt; *P. T. Mandahl, Helsingborg*, hvilken visade badugn med kar, som kunde servera bad på 26 minuter; *Joh. Sjöström, Malmö*, badapparater och sjukhusmöbler; *F. Wickman, Halmstad*, utställde trefliga och lättskötta badapparater; *Carl Åkerberg i Helsingborg* hade utställt fullständig badrumsinredning samt apparater för värmeledningsanläggningar. En större samling hithörande apparater utställdes af *Hj. Olssons Söner i Malmö*, däribland en fullständig kolsyrebadinrättning, bestående af kolonnapparat, badugn och badkar m. m. Bland firmans öfriga välkända tillverkningar förefunnos dekoktapparater, destillationsapparater samt fullständigt maskineri för tillverkning af kolsyrade drycker m. m.

En större mekanisk mangel af förbättrad konstruktion med 2 mosaikskifvor var af *A. T. Antonson i Malmö* utställd. *Kockums järnverks aktiebolag, Malmö*, förevisade äfven en större mekanisk mangel med stenskifvor.

Kylskap, benämnda temperator, utställdes af *Aktiebolaget Temperator, Moelfven.* Da de nagot skilja sig fran andra förekommande isskap, torde en kort beskrifning vara pa sin plats. Konstruktionens ändamal är att fullständigt utnyttja den smältande isens köldkapacitet, och bestar temperatorn öfverst af isladan, som upptar hela inre vidden af skapet till öfverkanten af dörren. För hastig afkylning användes tunn galvaniserad plat. Sidorna äro försedda med kanaler för vattnets afrinnande. Hyllorna besta af tjocka glasskifvor. Reservoaren för den smälta isen upptager hela temperatorns nedre del, fran dörrens underkant, och alledes vattnet medelst en kran.

Gjutgods.

Afdelningen gjutgodsartiklar var pa utställningen mycket talrikt representerad med saväl värmeugnar som spislar och annat gods. Ingen besökare kunde väl underlata att bese den af *Bolinders mekaniska verkstad* i industrihallen utställda stora hotellspiseln.

Den var 7 meter lang och 2.3 meter bred samt hade 6 eldstäder, 13 stekugnar och 2 varmugnar. Tre blanka kolonner uppburo en genombruten hylla, med rundtom löpande metallstang för upphängning af slefvar med mera, och öfverst pa kolonnerna var placerad en belfallare,

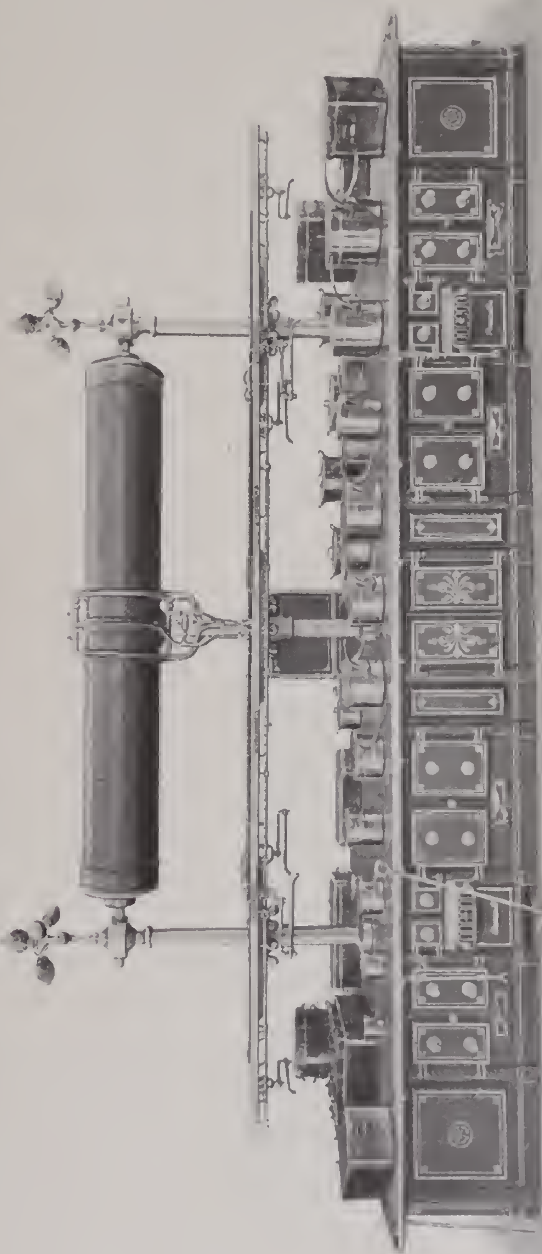

Fig. 149. Hotellspis.

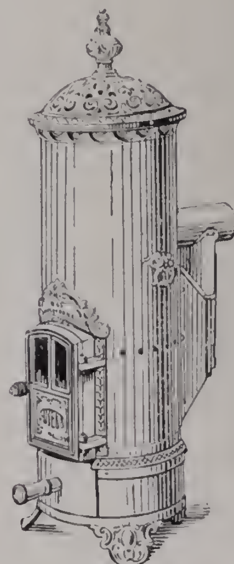
rymmande 550 liter, hörande till spiselns varmvattenanordning. Denna bestod af fyra i eldstäderna placerade vattenvärmare, hvilka stå genom cirkulationsrör i förbindelse med den blankpolerade, invändigt förtenta kopparbehållaren. Genom en säkerhetsapparat förbindes spiselns varmvattenanordning med vattenledningen. Sex dubbla, svängbara rörarmar lämnade tillfälle tappa varmt eller kallt vatten i kärl, placerade hvar som helst på spiseln. Spiseln var för öfrigt af modernaste typ, utrustad med ventilerande ringar och lock, patenterade spjäll för värmens reglering i hvarje ugn, dubbelt mässingsräck kring hela spiseln, hvarjämte elektriska glödlampor upplyste det hela. På hällen voro placerade dels en grill för träkolseldning, dels en fullständig uppsättning kopparkärl, i alla de storlekar och former, som brukas i ett hotellkök.

Firman utställde dessutom, rundtom denna jättespisel, en serie af åtta spislar för vanliga hushåll samt en större hushållsspisel. Alla spislar voro försedda med rörliga roster, som passade för allt slags bränsle. En förbättring, som verkstaden tillämpat på alla sina spislar, var, att rökstosarna voro lösa och kunde skiftas så, att röken afledes uppåt eller bakåt.

I industrihallen hade *Husqvarna vapenfabrik* i sin kollektionsutställning en del kaminer af sitt välkända fabrikat, såsom kaminen »Sirius», afsedd att eldas med ved, luftväxlingskaminer, som uppgifvas erfordra litet

Fig. 150. Luftväxlingskamin.

Fig. 151. Universalkamin.

kol och äga stor uppvärmningsförmåga, universalkaminen, som har förmågan att långsamt förbränna kolen, m. fl.

En nyhet i kaminväg var den af *A. M. Lanner, Stockholm*, i industrihallen utställda universalkaminen Orion af ny modell, hvarå herr Lanner erhållit patent. Det invändiga af kaminen upptages hufvudsakligen af ett »magasin» för det genom locket ifyllda bränslet, tills detta genom det underliggande lagrets förbränning så småningom nedfaller i eldstaden. Eldstaden utgöres framtill af ett snedt, inåtgående trapprost, ett planrost samt baktill af ett luftrost af eldfast sten. Från eldstaden gå två rökkanaler, hvaraf en direkt ut i skorstensröret och den andra upp omkring magasinet och ner utefter kaminens baksida till skorstensröret. Hvarje kanal har sitt spjäll. Denna kamin är konstruerad för långsam förbränning.

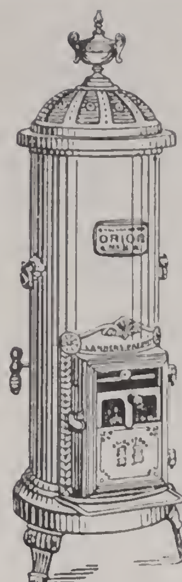

Fig. 152.
Kaminen Orion.

Fig. 153. Viking N:o 30—36.

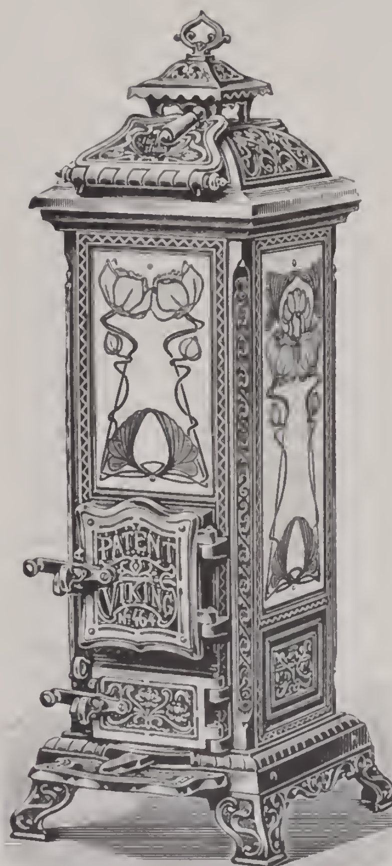
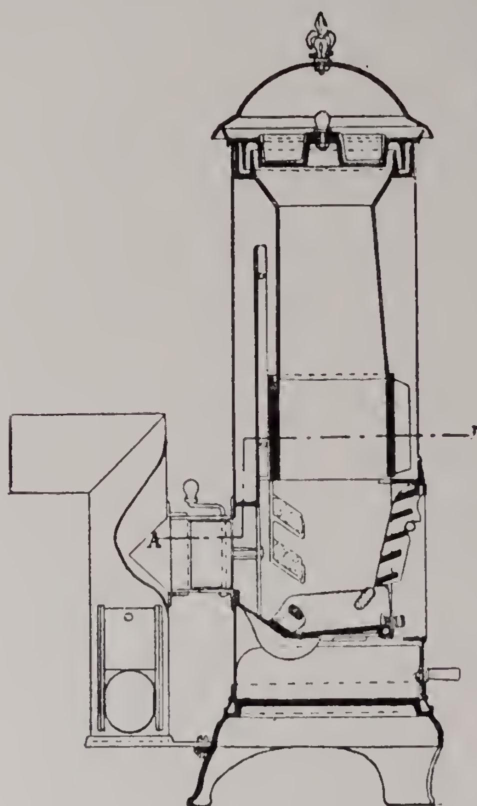

Fig. 154. Viking 161 A.

Öfriga utställda kaminer förefunnos i maskinhallen. *Ankarsrums bruk* visade i en mängd storlekar sina, på olika sätt utstyrda, s. k. Vikingkaminer (fig. 153 och 154) m. fl. Fabrikanterna framhålla som fördelar hos dessa kaminer, att de passa såväl för kontinuerlig som tidvis eldning och äga den fördelen framför liknande kaminer af amerikansk tillverkning, att såväl påfyllnings- som eldningsrummen äro murade med chamottetegel, hvarigenom det omgifvande järnpartiet skyddas från förbränning. Hvarje slags bränsle, såsom kol, koks och torf, kan användas. Vattenfyllda afdunstningsskalar kunna anbringas på hvarje kamin.

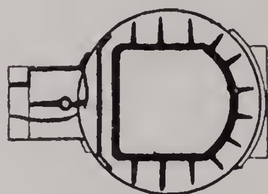

Fig. 155. Kaminen Astrea.

Fig. 156. Ventilationsugn.

I *Klafströms bruks* utställning förefanns, bland andra, en kamin be-

nämnd Astrea, som var af en självständig typ med synnerligen vacker utstyrsel. Denna kamin är afprofvad vid hälsovardsnämndens profningsanstalt i Stockholm, hvarvid den befanns tillgodogöra sig ända till 85 % af bränslet. Kaminen kan eldas med hvad slags bränsle som helst, äfven torf. Kaminen är försedd med cirkulationsanordning, hvarigenom uppvärmning och förbränning kunna medelst ett spjäll samt en skjutlucka på rökröret fullständigt regleras. Konstruktionen för öfrigt framgår af vidstående illustration fig. 155.

Klafreströms ventilationsugn (fig. 156) är försedd med en genombruten skifva, hvilken kan öppnas i olika ställningar för frisk luft eller rumsluft, som får passera kaminens värmeytor samt därefter uppvärmd utstrålar i lokalen. Torf och allt slags bränsle kan användas. Kaminen är passande för skolor och andra samlingslokaler, där ständig frisk lufttillförsel är nödvändig.

Af *Anton H. Anderson, Laholm,* utställdes de s. k. spaltugnarna enligt Recks patent, hvilka uteslutande äro afsedda att eldas med ved och torf. (Fig. 157 och 158).

Behofvet af en dylik, fullt praktisk ugn bragtes först på tal af »Dansk Skovforening» och ledde till det resultat, att det uppdrogs at den bekante. i Köpenhamn boende ugnskonstruktören kapten A. B. Reck att konstruera en besparande magasinsugn för ved och torf.

Den eldstad, hvilken nu kapten Reck byggde och hvarpå patent sedan erhölls, har formen af ett omvändt tak med tvenne emot hvarandra nedåt riktade bottenytor. Emellan dessa är en öppning, s. k. spalt, i hvilken en skjutbar järnten med påfästade vingar tjänar att aflägsna askan från bottenytorna. På baksidan finnes en genombruten trekantrost, hvarigenom luften vid askluckans eller ventilens öppnande inströmmar till bränslet. Försök gjordes med både ved och torf som bränsle, hvarvid uppnåddes följande resultat: Med 28 kg. bokbränsle, fördeladt i 8 påfyllningar med ett tidsmellanrum af 6—8 timmar, underhölls elden i 60 timmar, hvaremot med 27 kg. torf, fördelad i 8 påfyllningar med ett mellanrum af 6—24 timmar, elden underhölls oafbrutet i 80 timmar.

Herr Anton H. Anderson, som inköpt tillverkningsrätten för Sverige, låter tillverka spaltugnarna vid Norrahammars bruk. Med stöd af alla de intyg, som kommit denna ugn till del, kan man sammanfatta dess fördelar sålunda: att spaltugnen lämnar en jämn och behaglig värme och att elden är lätt att underhålla dag och natt. Spaltugnen uttager 87 till 91 % värme af bränslet, hvarför den kan anses i hög grad bränslebesparande. Vidare är skötseln enkel, enär endast luft genom ventilerna behöfver tillföras och askan aflägsnas genom spaltrosten. Enär eldstaden är fullständigt utmurad med eldfast sten, blir värmentstrålningen behaglig, och det omgifvande järnhöljet kan ej taga skada eller förbrännas. Denna

Fig. 157. Spaltugn.

Fig. 158. Större spaltugn.

ugn tillverkas i en mängd mönster, alla i ren allmogestil af vackert och smakfullt utseende.

Bolinders Mekaniska Verkstad hade i maskinhallen utställt tre varmvattenpannor, afsedda för uppvärmning af växthus, bland hvilka en var tubulär-panna, konstruerad af ingeniör E. A. Bolinder. Vattenrummet i denna panna är uppdeladt i dels en ihalig bottenring med plats för rostet, dels en med lock försedd öfverdel samt båda dessa förenade medelst stående koppartuber. Omhöljet är af gjutjärn och skyddas mot elden af eldfast sten. Denna panna, som uppvärmer cirka 125 meter fyratumsrör, tager litet utrymme, är hållbar och lätt att rengöra.

Af annat gjutgods förefanns i maskinhallen ett par hästspiltor, äfven dessa af Bolinders tillverkning, hvilka voro utrustade med all den utstyrsel, som kan fordras på dylika.

Liksom vid utställningen i Gefle 1901 hade äfven till Helsingborgs-utställningen herr *Carl Ström* i *Stockholm* ställt flyttbara järnvägsspar med vagnar till styrelsens förfogande, och kan detta tillmötesgående ej nog uppskattas, då transporten af allt tyngre gods till de olika delarna af fältet, liksom inom de stora hallarna, därigenom i väsentlig grad underlättades. *Transport-medel.*

Samma tillmötesgående rönte man af *Halmstads Gjuteri-Aktiebolag*, som lämnade dels en transportabel magasinskran, dels en flyttbar bock-kran fritt till utställningens begagnande för lossning af tyngre gods från godsvagnarna till de mindre vagnarna, hvilka förde godset till dess respektive utställningsplatser. I olikhet med den å Gefle-utställningen uppställda bockkranen, hvilken drefs för handkraft, hade löpvagnen till bockkranen i Helsingborg försetts med elektrisk motor för lastens lyftande och firande. Utväxlingarna äro så afpassade, att kranen med full last utan svårighet kan föras fram och tillbaka på spåret af en man. *Hissar, lyft-apparater.*

Den elektriska motorn är af Oerlikons välkända fabrikat, speciellt konstruerad för krandrift samt serielindad, hvarigenom hastigheten tilltager vid lyftning af mindre laster.

För att hålla lasten sväfvande, i hvilket läge som helst, är vagnen försedd med en automatiskt verkande friktionsbroms. Kranen hade 5 tons lyttkraft, 4.5 meter lyfthöjd samt 3.5 meter lyfthastighet i minuten.

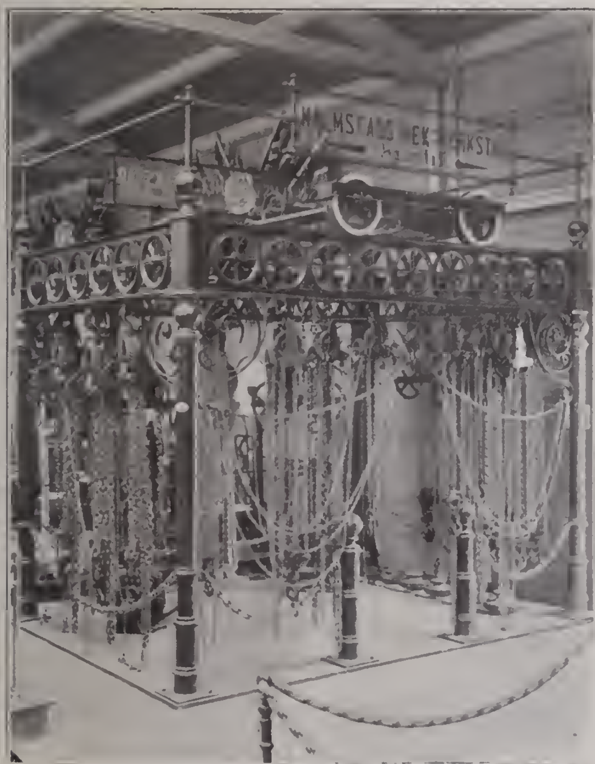

Fig. 159. Halmstads Gjuteri Aktiebolags monter.

Vid prisdomarnes förberedande sammanträde enades man om att extra pris skulle tilldelas de utställare, som gjort sig förtjänta om »*bästa sättet att utställa.*» En af dessa pristagare blef *Halmstads Gjuteri-Aktiebolag*. Detta pris kan ju anses berättigadt, då utställningen eller montern (se fig. 159), hvad man må gifva den för namn, innehöll endast sådant gods, som af fabriken tillverkas, och monteringen — eller staffliet, hvarpå utställningsföremålen hade sin plats — var sammansatt af järnbalkar,

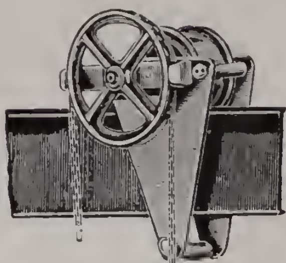

Fig. 160. Blockvagn med mekanisk transport-anordning.

pelare eller andra delar, hvilka alltid kunna komma till användning och hafva sitt fulla värde. Verkstadens specialtillverkning af lyftverktyg är allmänt känd, och dylika voro monterade, antingen hängande i montern eller ock placerade inom densamma, på ett sätt, som tillät undersökning af hvarje särskildt utställningsföremål.

Af de utställda föremålen må omnämnas en blockvagn (fig. 160), löpande på öfre flänsen af en I-bjelke eller järnvägsskena samt afsedd att i bygeln emellan de bägge sidoplatarna uppbära ett differentialblock.

Blockvagnen (fig. 161) har fått sin hufvudsakligaste användning i ammunitionsdurkarna och kanontornen på våra nya pansarbåtar, där de användas för lyftning och transport af projektiler för kanonerna af den större kalibern. Lyfthastigheten är mycket stor, och afståndet från löpskenans öfverkant till krokens underkant är endast 235 mm.

Fig. 161. Projektil-blockvagn.

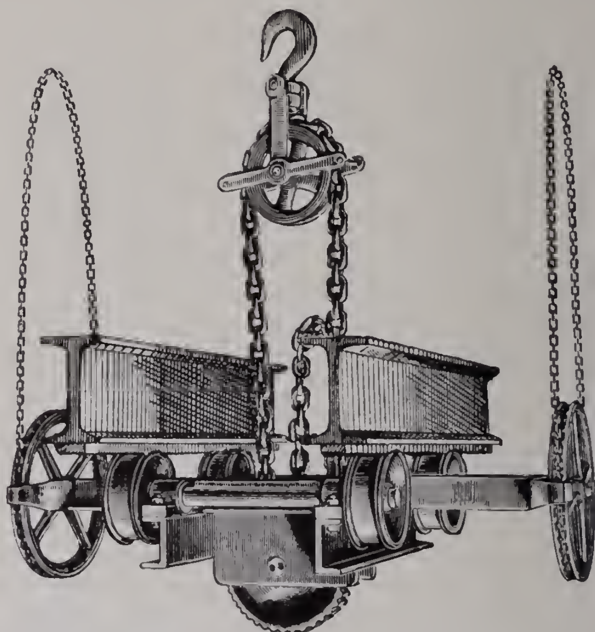

Fig. 162. Lüderska transportvagnen.

De s. k. Lüderska löpvagnarna bestå af en 4-hjulig vagn med snäcka och skruf med friktionsbroms, som manövreras från golfvet medelst ändlösa kättingar. Vagnen är försedd med särskild transportmekanism och kan, fullt belastad, medelst handkätting af en man rullas fram på balkarna.

Dessa löpvagnar tillverkas i 8 storlekar från 2,000 upp till 12,500 kg. kapacitet.

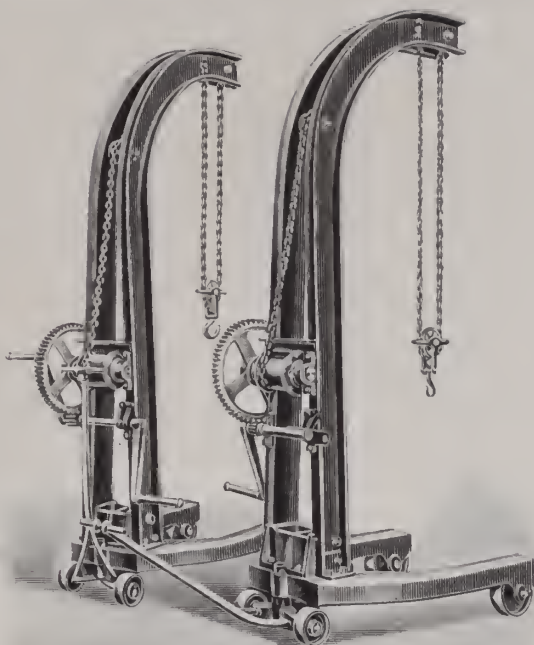

Fig. 163. Magasinskran.

Den förut omnämnda magasinskranen, hvilken verkstaden lämnade till utställningens begagnande, tillverkas i fyra storlekar från 500 till 3,000 kg. lyftförmaga. Konstruktionen medgifver, att kranens fotställning kommer under t. ex. en maskin, hvarvid lyftkroken blir hängande öfver. Sålunda kan ett tyngre arbetsstycke lyftas och transporteras med lätthet till en svarf eller annan arbetsmaskin. Den i en vändtapp lagrade axeln för bakre hjulparet är excentrisk och dragstången så fästad i densamma, att, da dragstången slås upp mot utliggarna, ramen sjunker ned och bromsar hjulen, så att kranen står stadigt stilla.

Vågfabriks-Aktiebolaget Stathmos, Stockholm, visade en del af sina bekanta vågar, bland hvilka må omnämnas: *Vågar.*

två vågar med Stathmos' visareapparat:

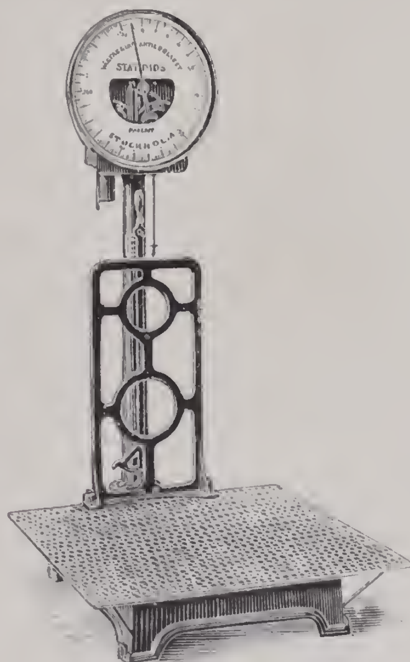

Fig. 164. Stathmosvåg.

en Stathmosvåg för 150 kg. maximalbelastning, försedd med tharamekanik, hvarigenom det kärls vikt, som rymmer varan, kan afdragas och nettovikten direkt erhallas:

vidare två vågar om 250 kg. belastning, samt

skjutviktsvågar af upp till 500 kg. belastning.

Skjutviktssystemet är, som bekant, ingen nyhet, men har bolaget dära gjort några förbättringar. Bland andra af bolaget utställda vågar må omnämnas en hopfällbar fältvåg, hvilken är lätt att transportera på trossvagn.

Den lilla personvågen »Fix» (fig. 165)

Fig. 165. Personvåg.

Fig. 166. Skjutviktsvåg.

för högst 125 kg. belastning är användbar inomhus, där den tager obetydligt utrymme, enär vågbryggan kan fällas upp emot den kolonn, som uppbär skjutviktsapparaten. Den utställda stationära skjutviktsvågen på 2,000 kg. har fått stor användning i större industriverk, vid där dagligen förekommande uppvägning af järn m. m. Den är försedd med viktstämpel, som aftrycker vikten på en papperslapp.

Äfven var utställd en liten modell till en waggonvåg för snabbvägning, därvid 20 järnvägsvagnar vägas på 5 minuter.

Vid utställningen hade *Lindells vågfabriks aktiebolag, Jönköping,* följande bolagets tillverkningar utställda:

likarmade balansvågar, taffelvågar, decimalvågar, gods- och bagagevågar i visare- eller skjutviktskonstruktion, kranvågar, automatiska personvågar samt modell af järnvägsvagnsvåg.

Likarmade balansvågar: af sådana funnos en afsedd för vanligt handelsbruk, helt utförd i polerad mässing, samt en mindre s. k. precisionsvåg, lämplig för vägning af dyrbarare materialier samt försedd med arreteringsanordning till skydd för obehörig nötning af eggar och pannor. Förutom *taffelvågar* af vanlig konstruktion voro utställda fabrikens patenterade taffelvågar. Dessa vågar, af hvilka fabriken är den enda existerande tillverkaren, utmärka sig för en särskild konstruktion hos balanserna, hvarigenom belastningsbordet hos vågen erhåller 4 stödpunkter. Härigenom uppnås ständigt samma viktresultat, hvarhelst lasten placeras å vågbordet, och hafva på den grund dessa vågar erhållit ett särskildt förtroende inför justeringsmyndigheterna, såsom uppfyllande gällande bestämmelser. Hvad

ofvan sagts om de patenterade taffelvagarna gäller äfven till fullo om fabrikens s. k. »dubbla» decimalvagar, hvilka utställdes vid sidan af decimalvagar af vanlig typ.

En typ midt emellan taffel- och decimalvågen var den utställda *disk-decimalvågen*. Namnet antyder dess användning på butikdisken, på samma gång som dess egenskap af decimalvåg erbjuder fällnad i användandet af de erforderliga vikterna. Denna våg erbjuder fördelen af att viktbordet och belastningsbordet ligga i samma plan, hvarigenom likheten med taffelvågen blir starkt framträdande.

Af gods- och bagagevågar i skjulviktskonstruktion voro utställda dels en godsvåg af tysk (Garvens) typ, dels en bagagevåg af fabrikens egen konstruktion, den senare försedd med patenterad s. k. »nedsläppningsanordning», enkel och lättsköft, som vid vågens på- och aflastning skyddar dess ömtåligare delar för nötning och stötar. Dessa vågar kunna vid fabriken äfven förses med så kallad biljett-tryckningsapparat, medelst hvilken viktresultatet aftryckes på en pappremsa. Någon dylik apparat fanns dock icke utställd af det skäl, att fabriken icke själf framställer sådana, utan införskrifvas de från utlandet.

Som prof å gods- och bagagevågar af visarekonstruktion utställdes en bagagevåg för 500 kg:s maximalbelastning, försedd med H. R. Lindells patenterade visareapparat samt med för dessa vågar särskildt framställd nedsläppningsmekanism. Denna vågtyp, hvaraf en mångfald exemplar sedan många år äro i bruk vid järnvägar (såväl statens som enskilda) samt bruk och andra större industriella anläggningar, är synnerligen bekväm och praktisk.

Af *kranvågar* utställdes två stycken af 5 tons bärkraft.

Dels vid kollektivutställningen inom maskinhallen, dels på skilda ställen inom utställningsområdet funnos placerade sammanlagdt 5 st. automatiska personvågar, s. k. femöresvågar, hvilka äfven stodo till den besökande allmänhetens begagnande. (I förbigående kan nämnas, att de härigenom inflytande 5-öringarna till en god del täckte fabrikens utställningskostnader). Dessa vågar äro patenterade och fullständigt utarbetade vid fabriken. Liksom alla för ett mynt af bestämd storlek automatiskt verkande apparater äro de tämligen ömtåliga och måste de flere gånger repareras till följd af oförsiktigt och olämpligt begagnande.

Slutligen innehöll denna utställning äfven en modell af järnvägsvagnvåg, visande, huru fabriken för sin del sökt lösa uppgiften att framställa en våg för vägning af tåg under gången. Liksom andra vågar för samma ändamål är denna försedd med visareapparat (i detta fall H. R. Lindells patenterade) samt s. k. uppkörsskenor.

Bland öfriga maskiner och redskap för industriella behof, som ut- *Pikopplingen.*

ställdes i maskinhallen, må omnämnas en apparat, som adrog sig stor uppmärksamhet och hvilken vid olika tillfällen visades i gång, nämligen *John Lindqvists axelkopplingsapparat Pi.*

En af de värsta olyckor, som kan hända i en mekanisk inrättning, är, då den person, som skall se till och smörja en takaxelledning, fastnar i axelledningen och följer med dess roterande rörelse, tills han af stötar och slag blir alldeles rådbråkad — eller i bästa fall ihjälslagen — innan man hinner stoppa maskineriet. Ofvannämnda axelkopplingsapparat, afsedd att förhindra olyckor af detta slag, har blifvit patenterad och föres i marknaden af *Sam Lagerlöfs Maskin-byrå, Stockholm.*

Detaljerna ses af följande afbildningar, där fig. 167 visar dess användning vid en drifvande remskifva samt fig. 169 visar apparaten för

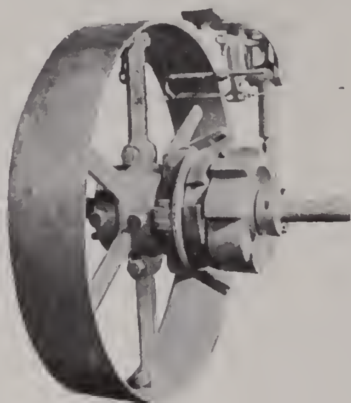

Fig. 167.

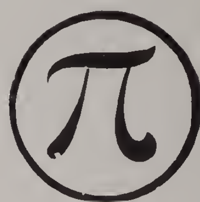

Fig. 168.

hopkoppling af två axellängder. Bägge anordningarna äro desamma och förklaras bäst af fig. 169.

Här visas remskifvan gående lös på axeln, men försedd med hängarmarna a, a, hvilka passa in i de spärrliknande utsprången på muffen b och äfven i fördjupningar uti stycket c, hvilket är fästadt på axeln, som skall drifvas. De två styckena c och b äro konade i hvarandra samt sammanhållna med en fjäder, som kan spännas efter önskan medelst bultar med försänkta hufvuden, som visas vid d. När armarna a vändas ner i fördjupningarna i c, ser man, att axeln kommer i rörelse. En arm e, hängande i en gjutjärnssupport öfver axeln, hålles lös mot hylsan b genom ett afhåll, påverkadt af en spiralfjäder. Om man drager i linan f, så frigöres afhållet, och fjädern g, fig. 3, tvingar armen e emot axeln, så att dess nedre del griper in i hylsans spärr. Hylsan bringas då genast att stanna. Drifskifvan fortsätter dock att rotera i pilens riktning, och armarna a stiga uppför den sluttande kanten på spärrutsprången vid b samt tvingas ut ur fördjupningarna i c, hvilket är visadt med prickade linier.

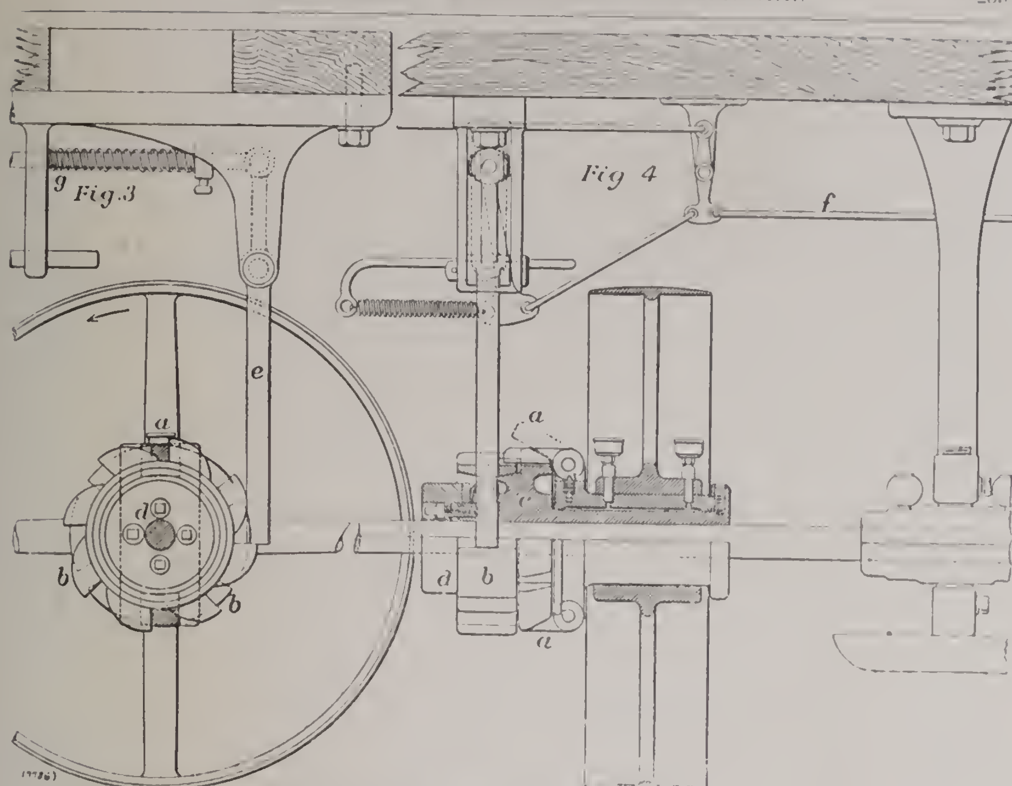

Fig. 169. Axelkopplings-apparaten Pi.

Salunda blir remskifvan fri och roterar alldeles som en nollskifva, men sa icke med hylsan c, hvilken är fästad vid axeln, alldenstund denna

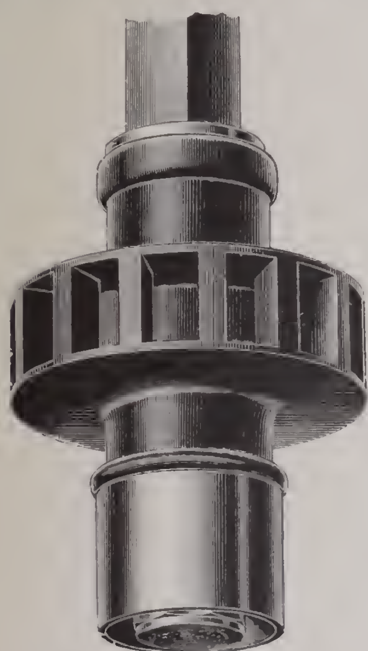

Fig. 170. Herkules hjulnaf.

Fig. 171. Herkules hjulbössa.

hylsa samt hylsan b äro tryckta tillsammans med en fjäder. Då alltså hylsan b är fasthållen, uppnås en stark bromsning emellan de koniska hylsytorna, hvilken kan åstadkommas så kraftig, att axeln kan fås att stanna på ett fjärdedels hvarf.

Diverse smiden, m. m.

Af *Tenn- och Metallförädlings-Aktiebolaget, Stockholm,* voro utställda deras Herkules-hjulnaf och hjulbössor att användas för alla slags fordon.

Fig. 170 visar hjulnafvets yttre utseende. Det består invändigt af blanksvarfvade stålrullar, hvilkas ändar passa i ursvarfvade fördjupningar i ändflänsarna. Dessa stålrullar hafva till ändamål att minska friktionsmotståndet i väsentlig grad.

Herkules-hjulbössan är till det inre af alldeles samma konstruktion som nafvet och användes med samma fördel. (Se fig. 171).

De af *Ankarsrums bruk* tillverkade »Herkules»-hjul, som här afbildas i genomskärning, äro helt och hållet af stål och gjutjärn. De äro synnerligen lätta och starka, kunna fås i en mångfald storlekar för olika belastningar och passa särskildt till lokomobiler, angtröskverk m. m.

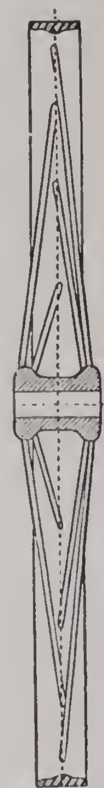

Fig. 172. Herkules-hjul.

Kassaskapsfabrikanten *J. Th. Rössel, Helsingborg,* förevisade ett »pansarkassaskap», hvilket var mycket solidt och prydligt utfördt. Skåpet, förfärdigadt af prima svensk stålplåt, hade en dörr, som låg i skråfalsar och flänsar, hvarigenom såväl eld som vatten absolut utestängas från skåpets inre. Förutom kassaskåpet utställdes modeller till depositionsfack med dubbelt låssystem m. m., allt det utställda af sinnrik och solid konstruktion.

O. B. Haglund, Helsingborg, utställde tyngdlås — eller lås utan fjädrar — hvilka arbeta lätt och säkert och ej äro underkastade de olägenheter, som vidlåda fjäderlåsen genom att fjädrar eller låsdelar brista eller förslitas.

På fältet, nära konsthallen, voro ett par smidesportar utställda af *Thure Hafström, Helsingborg.* De voro utförda i modern stil och föreställde tvenne ekstammar med utlagda grenar, löf och ollon. Mellanrummet under grenarna upptogs af solrosor med stammar och rötter. Portarna voro uteslutande smidda för hand, hvarje blad smidt i ett stycke och fastsvetsadt vid grenarna. Utställaren, hvilken i konstsmide praktiserat flera år i Tyskland, utställde äfven i industrihallen en lampa i modern stil, smidd helt och hållet för hand, sammansatt af tre rosenstammar med rötter, blad och blommor, allt hopsvetsadt, utan nitskarfvar.

Prof på handgjordt, vackert smide utställdes af *J. Persson, Slähult, Killeberg,* med en samling tjuder, draglinor m. m. af lancashirejärn.

Emil Sandberg, Stockholm, hade utställt väfspännare, hvilka, i stället

för en »tunga» med tänder, hade en klämanordning, som verkar genom en fjädrande häfstångsanordning.

Handredskap utställdes af de välkända fabrikerna *Svängsta Manufakturverk* och *Vedevågs bruk.*

En mycket vacker utställning, som visade ett fabrikat, fullt jämförligt med det bästa amerikanska arbete man i den vägen får se, var *Helltidens egendoms, Tidaholm,* utställning af vattenpass. Förutom vattenpass tillverkas där verktygsskaft, vinklar, spaktlar m. m., allt artiklar, som man hittills nästan uteslutande måst importera.

H. Carlson-Levin, Göteborg, visade af björk och lönn synnerligen väl tillverkade spaktlar.

I vestibulen till mellersta ingången vid maskinhallens norra sida hade *L. Holmer, Limhamn,* uppsatt ett par skjutdörrar med beslag. Kändt är, hvilka olägenheter vanliga dörrar med gångjärn medföra på ställen, där utrymmet är ringa. Det af herr Holmer konstruerade skjutdörrbeslaget har till ändamål att åstadkomma skjutdörrar med lätt manövrering, ljudlös gång samt lätt justerbara, och uppfyllde de utställda föremålen till fyllest dessa fordringar. (Se fig. 173.)

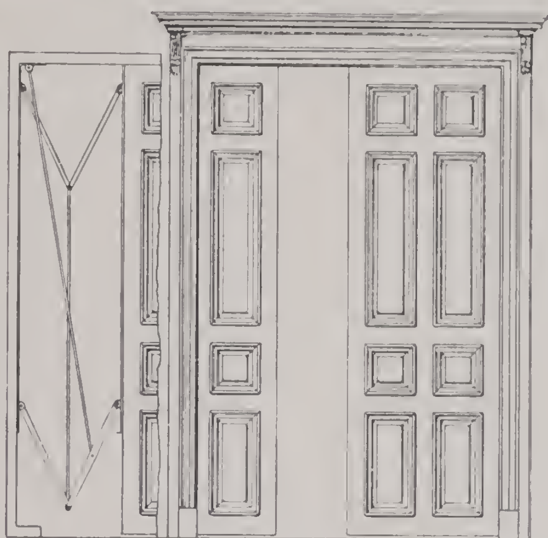

Fig. 173. Skjutdörrar.

Aktiebolaget Dörrstängaren Herkules i Malmö förevisade sina med automatisk regleringsanordning försedda dörrstängare. Denna uppfinning afser en anordning, som har till ändamål att vid hydrauliska eller pneumatiska dörrstängare upphäfva verkningarna af det genom dörrens eller fönsters öppnande uppkommande luftdraget. Då denna stängare en gång är uppsatt, reglerar den sig själf, så att den alltid stänger dörren med lika hastighet, oberoende af luftdragets styrka.

A. & T. Tengvalls, Helsingborg, utställning af brefordnare eller triopärmen hade äfven fått sin plats i maskinhallen på grund af den mekaniska inrättningen i densamma. Fabriker för tillverkning af dessa pärmar finnas i Helsingborg, Helsingfors, Köpenhamn, Budapest, Chicago, San Francisco, Newyork och Toronto. För mekanikens hållbarhet garanteras i 10 år. (Fig. 174).

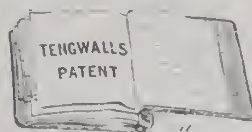

Fig. 174. Triopärm.

Maskinfabriken Rex, Halmstad, utställde sin kassakontrollapparat, hvilken har till ändamål att i en affär kontrollera dagens försäljningar, att skydda mot felväxling, att utesluta möjligheten att förbiga kreditering af mottagna inbetalningar, att föranstalta om att alla utbetalningar blifva noterade, innan de kunna utbetalas, samt att genom alarm skydda kassan mot obehöriga.

De af *Oscar Lindberg, Helsingborg,* utställda oljereningsapparater, hvaraf fig. 175 visar en afbildning i genomskärning, som förtydligar apparatens funktion, äro numera att anse som oumbärliga i alla större etablissement, där smörjoljor användas. Apparaten är i stånd att på ett till-

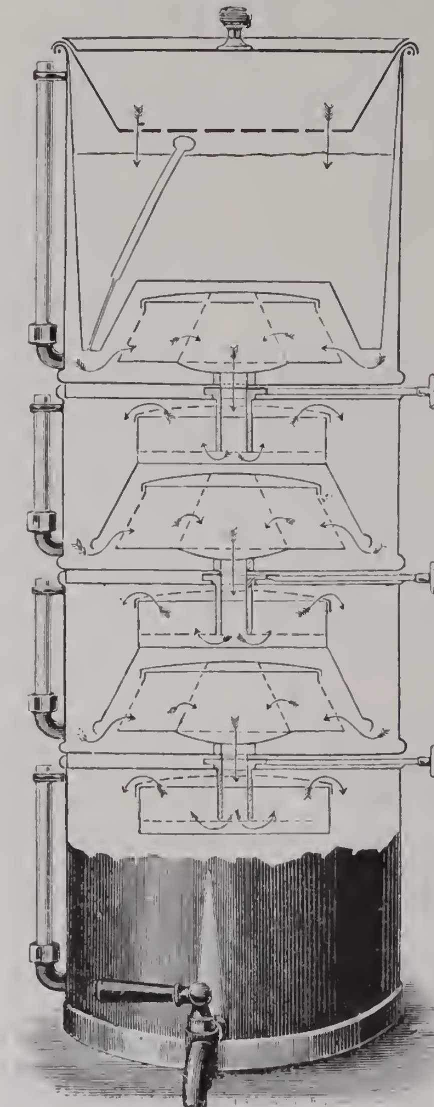

Fig. 175. Oljereningsapparat.

Fig. 176. Acetylengasverket Sirius.

fredsställande sätt rena spilloljor af alla slag från ångmaskiner, gasmotorer, axelledningar etc. Den ekonomiska fördelen med denna apparat är gifven, da dylik spillolja, som annars uppsamlas och användes för simplare ändamål, nu kan åter renas och göras användbar, som bästa slags smörjolja.

Reningssystemet utgöres af en sexdubbel mekanisk filtrering, som oljan af sitt eget tryck genomgår. Som filtreringsämne användes bomullstrassel.

Klart var, att på Helsingborgsutställningen acetylengasverk icke skulle saknas, då dylik slags belysning omfattats med mycket intresse och på senare åren fått stor användning. Orsaken därtill är, att detta slags ljus ställer sig billigare än fotogenbelysning och i lyskraft täflar med det elektriska ljuset. Men som kändt är acetylengasen ytterst explosiv, och hafva tidigare acetylengasanläggningar gifvit anledning till flera explosionsolyckor dels på grund af konstruktionsfel, dels äfven på grund af oaktsamhet hos skötaren. *Acetylengasverk och Luxljus.*

Karl Blomqvist & C:o, Helsingborg, utställde sitt acetylengasverk, benämndt Sirius, hvilket till sin explosionsfrihet blifvit undersökt samt af brandförsäkringsbolagen godkändt. (Se fig. 176).

Belysningen på utställningsfältet ägde rum dels med elektriska båglampor, dels med s. k. lux-lampor.

Allt sedan auerglödljuset kom till användning, har man på skilda håll arbetat på att kunna anordna fotogenlampor för glödljus.

Aktiebolaget Lux, Stockholm, har genom sin lux-lampa för inre och yttre belysning visat, att dess sträfvande krönts med framgång. Bolaget hade på uställningsfältet i Helsingborg uppställda 7 stycken gatulyktor samt 8 stycken bangårdslyktor. Alla lamporna lyste med en ljusstyrka af 700 normalljus vid en fotogenåtgång af $^1/_3$ liter per lampa och timme. Ljuset från dessa lampor var mycket behagligt och jämnt, utan ringaste blinkningar, hvarför det med allt skäl kan rekommenderas framför hvarje annan slags yttre belysning, som för närvarande är att tillgå. (Se i öfrigt sidd. 198 och 199.)

Acetylengasverket »Skåne», utställdt af *Helsingborgs Maskinaffär,* är konstrueradt efter öfversvämningsprincipen och är tillverkadt af dubbelförtent stålplåt.

Fig. 177. Acetylengasverket Skåne.

Den under hela utställningstiden arbetande apparaten var afsedd att mata 100 lågor och var försedd med fem generatorer, stor gasklocka samt tvätt- och reningsapparater. Såvidt vi hafva oss bekant, ägde intet afbrott i driften rum, så länge utställningen varade.

Fabrikanterna framhålla såsom särskilda företräden hos denna apparat:

att den är fullkomligt tillförlitlig och kan endast genom yttre våld bringas att explodera;

att apparaten matas med grofkrossad carbid, hvilken utvecklar 50 liter mera gas per kilogram än den finkrossade carbiden;

att den kan arbeta med endast *en* låga brinnande utan gasförlust och med full belastning utan att öfveranstrångas; samt

att en 100 lågors apparat i regeln kräfver tillsyn endast en gång i veckan.

Firman har hittills utfört 340 större och mindre anläggningar, och synes den vara väl förtjänt af den uppmuntran och det förtroende, som den under sin treåriga tillvaro förvärfvat.

Elektrisk strålkastare. En för utställningen mycket stor nytta gjorde den präktiga strålkastare, hvilken välvilligt af Kungl. flottan ställdes till utställningens förfogande. Strålkastaren placerades på krönet af det imponerande, på gamla minnen så rika tornet Kärnan, därifrån den kastade sin starka ljuskvast omkring nejden, inbjudande hvar och en till den sköna staden vid Sundet, dit ett idogt folk samlats i fredlig täflan för att visa, hvad den *svenska industrien* kan åstadkomma.

XXIII.

TRÄINDUSTRI.

AF

ERIK GUSTAF FOLCKER.

Under grupp III ingingo enligt utställningens program en mangfald industrier af den mest olikartade beskaffenhet — ej mindre än nitton underrubriker erfordrades för att i katalogen angifva gruppens hela omfattning; och om äfven några af dessa industrier i verkligheten icke blefvo representerade, fanns det likväl andra, sasom t. ex. den för södra Sverige så betydande tillverkningen af trätofflor, hvilka, ehuru representerade, icke kunde inordnas under någon af katalogens rubriker. Det enda gemensamma för alla dessa industrier var, att trä pa ett eller annat sätt ingick såsom deras råämne, och en redogörelse för de märkligare företeelserna inom denna utställningsgrupp skulle blifva af högst splittrad och osammanhängande art, om icke *en* bestämd indelning, gemensam för hela det skiftande utställningsmaterialet, självfallet erbjudit sig: å ena sidan produkter af konsthandtverk, å den andra rent praktiska nyttighetsföremal. Da denna tudelning äfven gjorde sig gällande i sadana rent yttre förhållanden, som att antalet utställare inom dessa bada kategorier var ungefär lika, att vid själfva utställningens anordning en dylik skillnad blifvit iakttagen och att samma ordning äfven vid juryns bedömande pa det hela blifvit följd, torde det vara lämpligast, att denna redogörelse delar sig i motsvarande tva afdelningar, behandlande det konstindustriella träarbetet samt den rent praktiska nyttighetsindustrien.

Möbeltillverkningens alster utgjorde här som alltid pa större industriutställningar en lika talrik som af allmänheten uppmärksammad afdelning. Utställarne voro mellan trettio och fyrtio, alla med få undantag fran provinsen; räknas härtill de ganska talrika utställarne af möbler inom hemslöjd-

afdelningen, så visar sig, att den skånska möbeltillverkningen på denna utställning varit ganska fylligt representerad.

Flertalet hithörande föremål voro exponerade i en rad af interiörer, dels så att en utställare ensam disponerade en dylik afdelning, dels så att flere tillverkare inom olika branscher af hithörande handtverk, såsom möbelsnickare, tapetserare, förgyllare, målare o. s. v., tillsammans inredt en interiör, framställande ett boningsrum af något slag. Detta sätt att anordna möbelutställningar, hvilket numera blifvit det öfverallt vanligaste, måste naturligtvis vara det för publiken mest nöjsamma och instruktiva, då den här ser de olika föremålen placerade i den milieu, för hvilken de hvar för sig äro afsedda. Af samma anledning torde sättet äfven för tillverkarne vara det fördelaktigaste, och det nedlägges synbarligen ofta mycken omsorg för att åt en dylik interiör gifva den bästa möjliga effekt genom harmoniskt stämda färger, pittoresk gruppering och smakfulla arrangemang i allmänhet.

För att en möbel skall vara god, måste den uppfylla tre villkor: den bör vara praktisk, d. v. s. väl motsvara sitt ändamål, den bör vidare vara hållbar och välgjord, d. v. s. ådagalägga ett skickligt och redbart arbete, den bör slutligen vara estetiskt tillfredsställande, d. v. s. visa vackra, för ögat tilltalande former. Vid hvarje bedömande af möbelindustriens alster måste hänsyn tagas till samtliga dessa betingelser; det kan vara fråga om hvilken som bör sättas i främsta rummet, och att härom finnas delade meningar hos tillverkarne själfva, det visar sig alltför ofta tydligt nog. Det gedignaste, samvetsgrannaste arbete kan vara nedlagdt på smaklösa, otympliga former, eller de mest tillfredsställande och konstnärliga kompositioner kunna vara illa och vårdslöst utförda. Hos en möbel, som på en utställning skall representera det bästa dess tillverkare kan åstadkomma, riskerar man visserligen ej att finna fall sådana som dessa, men nekas kan ej, att äfven här de tre olika betingelser, som ofvan angifvits, förefinnas i rätt olika grad och att de fall, där de alla äro i lika mån tillgodosedda, höra till de stora undantagen.

Bland de många här befintliga interiörerna intog den af *Nordiska Möbleringsaktiebolaget* exponerade en plats för sig, icke blott i så måtto, att den ensam var ställd utom täflan, då firmans chef tillhörde utställningsjuryn, utan äfven därför, att den visade ett arbete, som utan gensägelse i alla afseenden å denna utställning var »hors concours». Den framställde ett »herrum» med möbel i mahogny (se fig. 178). Redan »mis-en-scènen» i sin helhet med de enfärgade väggarna i varm ton, den präktiga mattan och de vackra draperierna kring det färgskimrande hörnfönstret bar vittne

Fig. 178. Nordiska Möbleringsaktiebolagets herr-rum.

om fin smak och konstnärlig arrangeringsförmåga, låt vara att det två gånger upprepade påfågelmotivet i fönstrets rutor och dess lambrequin verkade något öfverlastadt. Möblerna bestodo af en stor bokhylla för hörn, kombinerad med soffa, samt skrifbord, tidningsbord, hyllor, länstolar och mindre stolar. Allt var hållet i fria moderna former utan all imitation af äldre stilar och, ännu bättre, utan kopiering af s. k. »modern stil». Den sparsamt använda ornamentiken bestod af refflor och enkla stjälkmotiv, följande hufvudformens mjukt svängda linier. Det utsökt vackra mahognyträet gjorde sig förträffligt gällande i de stora ytorna, i soffans och hyllornas breda simser. Sittmöblerna voro synnerligen bekväma och allt praktiskt och ändamålsenligt i hög grad. Själfva snickeriarbetet var i minsta detalj förstklassigt.

Den af *A. Hultén* (Malmö) exponerade, med guldmedalj belönade möbeln utgjordes af ett sängkammargarnityr i satinvalnöt och lönn med intarsia i olikfärgadt träslag. Den eleganta möbeln (se fig. 179) gick i en decideradt modern stilriktning utan alla öfverdrifter liksom utan synnerligen utpräglad originalitet; lyckligast i formgifningen var det väl proportionerade klädskåpet. Det skickligt gjorda intarsia-arbetet visade något späda, lätt stiliserade svenska blommor. Mjukt modellerade snidérier med motiv af bär och bladverk smögo sig efter gafvelkrönens rundningar och höljde de fyrsidiga hörnståndarnas knoppar, hvilkas något väl talrika förekomst — särskildt å lavoaren och toalettbordet — icke var af en fullt lycklig verkan. Rummets hela färgstämning med möblernas blekgröna sidenklädsel och det silfverskiftande träet mot de ljusa väggarna var af en fin och delikat verkan.

C. J. Bergman (Malmö) erhöll guldmedalj för ett salongsskåp af mahogny i empirestil. Ett synnerligen framstående snickeriarbete, skarpt och noggrant, var här nedlagdt på en vacker och stilfull möbel, som med fasthållande af empirens former i sin helhet var lämpad efter mera moderna behof och som skulle varit fullkomligt mönstergill, om de i trä snidade förgyllda kariatiderna icke saknat något af den slankhet och elegans i hållningen, som kännetecknade den äkta empiren. Det möblemang, hvari detta skåp ingick, var hållet i empire af starkt dansk läggning och såsom efterbildning synnerligen lyckad. Den mattbonade mahognyns djupa färg stod präktigt tillsammans med de rikt använda förgyllningarna, hvilka icke voro i form af pålagda bronsbeslag utan snidade i träet, ett dyrbart och gediget arbete, som skulle varit af ännu bättre verkan, om förgyllningen varit mera genomgående lyckad.

En tredje guldmedalj tillerkändes *Möbeltillverkningsföreningen »Kärnan»* (Helsingborg), ett företag af ganska nytt datum, som har till specialitet att restaurera antika möbler samt utföra nya efter äldre modeller. De prof å

Fig. 179. A. Hulténs sängkammarmöbel.

dessa olika verksamhetsarter, som här visades, adagalade en framstående skicklighet och ett högst gediget och omsorgsfullt snickeriarbete. Bäst framkommo dessa förtjänster i ett litet garnityr af soffa, fåtöljer och stolar i mahogny, som särskildt utmärkte sig för en alldeles mönstergill polering (se fig. 180). Soffan var arbetad efter en gammal modell och stolarna komponerade efter dess motiv i den stil, som vi pläga kalla Carl XIV Johans eller senempire och som i Tyskland benämnes Biedermeierstil och karakteriserar 1820-talets möbelkonst.

Fig. 180. Möbeltillverkningsföreningen »Kärnans» utställning.

Ännu en möbeltillverkning, som erhöll högsta belöning, var *Åtvidabergs snickerifabrik* (Åtvidaberg). Dess kontorsmöbler efter amerikanska förebilder äro allmänt kända och erkända. Det är en mycket stor förtjänst af rent nationalekonomisk natur att hafva uppdrifvit denna tillverkning, så att den kunnat upptaga konkurrensen med den amerikanska importvaran.

Hvad dessa möblers former beträffar, äro de gifna af de amerikanska förebilderna, och här om någonsin må man erkänna det berättigade i att uteslutande låta den praktiska ändamålsenligheten utgöra högsta norm för formgifningen, men måhända skulle denna fabriks verksamhet kunna kallas ännu förtjänstfullare, om den sökte sig andra, estetiskt mera tilltalande former.

Bland de utställare, hvilka tillerkändes den näst högsta belöningen, hade *Aktiebolaget Z. Falk & Son* (Stockholm) erhallit densamma för en s. k.

matbordsbiljard. Denna pjes, utförd i grönbonad ek och af fullt modern hallning, var arbetad med mycken precision, ehuru den — liksom alla dylika möbler, hvilka skola tjäna tva skilda ändamal — knappast i samma grad torde uppfylla sina bada bestämmelser och säkerligen ej kunde mäta sig med denna ansedda firmas verkliga biljarder.

Bodafors stol- och möbelfabrik (Sandsjö) visade här inga prof af den tillverkning, för hvilken den sedan länge är väl känd: sina olika stolformer i svarfvadt arbete, afsedda för godtköpsmarknaden. I stället exponerades ett möbelgarnityr af högre anspråk: en salsmöbel bestående af bord, buffet och stolar i ek, hvars blågröna färg var af en mycket god verkan, medan kompositionen, i en något banal modern stil med ett öfvermått af skinande mässingsbeslag, knappast gjorde rättvisa at det utmärkta snickeriarbete, som blifvit nedlagdt pa dess utförande.

J. Högstedt (Malmö) utställde äfven en salsmöbel, hvilken, ehuru icke af någon särskild originalitet i kompositionen, var af en betydligt lugnare och finare verkan med sina enkla former och sin sparsamt använda dekoration af näckrosmotiv i svag relief.

Kullman & Larsson (Malmö) representerades af herrumsmöbel i mahogny, modern i sin hallning och af en förtjänstfull enkelhet i sina former, hvilka dock skulle vunnit på att ha varit nagot mindre harda och skarpa.

Nordin & Hultberg (Malmö) belönades för tvenne möbler i Ludvig XVI:s stil, af hvilka ett skap i mahogny utmärkte sig för vackra proportioner och ett stilriktigt och smakfullt användande af bronsbeslag — en sak, hvari sa ofta syndas genom öfverdåd och slöseri.

En liten möbel af delvis verkligen förträfflig verkan var det af *L. Pehrsson* (Malmö) exponerade kabinettgarnityret i ofärgad mahogny med intarsia i citronträ. Soffans och stolarnas enkla, behagliga teckning erinrade starkt om några den moderna stilens allra bästa yttringar i tyska och österrikiska utvecklingsformer, och detsamma gällde det verkligt stilfulla bordet, som dock skämdes något af ett mindre lyckadt »kryss». Dekorationen, af raka smala stjälkmotiv med starkt stiliserade blad och blomknoppar, var i bästa moderna anda af förträfflig verkan; men det tillhörande skrifbordet och byran visade en högst egendomlig omotsvarighet i stil och formgifning med otillfredsställande proportioner och banala detaljer. Det var, som om en konstnär komponerat garnityrets ena hälft och en snickare den andra.

C. Alb. Söderberg (Malmö) utställde atskilliga prof af förgyllarearbete, bland hvilka särskildt en större tafvelram i fritt komponerad rococo utmärkte sig för en ganska ovanligt lyckad förgyllning.

En gren af möbelindustrien, som i vara dagar fatt en alldeles särskildt stor utbredning, är korgmakeriet. De nyare former, under hvilka vara

korgmöbler numera framträda, äro hämtade från England, som i och för sina exotiska kolonier konsumerar massor af dessa lätta och svala möbler, samt från Amerika. Någon själfständighet är här icke att vänta, knappast att önska, då det här gäller en produkt, som under våra breddgrader aldrig kan blifva annat än till sommarbruk och alltid kommer att hafva karaktären af sitt exotiska ursprung.

De här utställda korgmöblerna voro icke många, och bland dem var det de af *M. Hyllén* (Helsingborg) i rotting utförda, som visade den bästa typen och de bekvämligaste formerna. Att rottingens egen varmt brunaktiga ton hade blifvit dold under ett lager af ljusgul oljefärg var icke till fördel för utseendet.

C. O. Petterssons (Malmö) verandamöbel i grönt var utmärkt för en alldeles förträfflig flätning, jämn och fin i hög grad; formerna voro emellertid något grannlåtsaktiga, och äfven här störde oljefärgen, som på flätverk alltid flyter ut mellan »tofterna» och förtager mycket af den skärpa, som just skulle utgöra korgarbetets främsta egenskap.

Den här lämnade öfversikten af de märkligare utställningarna inom möbelindustrien i Helsingborg 1903 torde hafva ådagalagt, att denna industri för närvarande inom Skåne intager en högst aktnings- och beaktansvärd standpunkt. Det har kunnat konstateras en i allmänhet god, i vissa fall ovanligt framstående handtverksskicklighet. Men intet är vanligare, än att en sådan, utan ledning lämnad, åstadkommer arbeten, som äro mycket langt ifrån tillfredsställande, i det att tillverkaren är i saknad af förmaga att själf komponera sina modeller, ja af konstnärlig smak i valet af modeller komponerade af andra. Dylika fall voro här sällsynta, och en af orsakerna härtill bör här rättvisligen framhållas. En blick i katalogen visar, att ett flertal af de exponerade möblerna voro beställda eller inköpta af Malmö industrilotteri. Det är detta lotteris styrelse, som genom anställda täflingar, genom anskaffande af ritningar och modeller satt många handtverkare i stånd att utföra goda och estetiskt tillfredsställande möbler. Då det därtill icke endast är till möbelindustrien, som denna dess omvårdnad sträckt sig, utan till flere andra grenar af konsthandtverk, har Malmö industrilotteris styrelse tydligen inlagt förtjänster om vår konstindustri, hvilka äro värda stort och allmänt erkännande.

På gränsen mellan konstslöjden och nyttighetsindustrien, men — ehuru det kan låta paradoxt — betydligt närmare den senare, står leksakstillverkningen. Den stora utställning, som här var anordnad af *Gemla leksaks-*

fabrik (Diö), gaf ett nytt och vackert vittnesbörd om den rent storartade mångsidighet, som utvecklas af den ansedda fabriken i uppfinnandet och utförandet af allt hvad till barnavärldens nöjen och förströelser hörer. Fabriken tillerkändes också utställningens högsta belöning.

Bland de för rent praktiska behof afsedda tillverkningarna var det egentligen tvenne, som representerades af något större antal utställare: laggkärlsfabrikationen och trätoffelmakeriet.

Tunnbinderiet är ett af de få yrken, som ännu mångenstädes drifvas såsom rent handtverk. Ett par utställare af sådana handgjorda vin- och bryggerikärl väckte uppmärksamhet för ett särdeles godt och omsorgsfullt arbete. Särskildt utmärkte sig de af *N. P. Rubin* (Helsingborg) utförda faten för mycken precision i de ovala profilernas formning, en af yrkets svåraste uppgifter. Den i större skala drifna fabrikationen af enklare laggkärl representerades på ett synnerligen fördelaktigt sätt af *Öfvedsklosters Såg* (Malmö), som visade smördrittlar och margarinkärl, af hvilka särskildt de senare såväl genom sin form som genom träets vackra färg och välputsade yta verkade rent af prydligt. Att så mycken omsorg nedlägges på ett enkelt emballage, hvilket naturligtvis måste draga minsta möjliga kostnad, vittnar godt om den fabrik, som utfört detsamma. Men den, som levererar ett sådant arbete, skall också säkert finna sin räkning därvid, i synnerhet då det är afsedt för export. Utlandet fäster stort afseende vid prydlighet och finess äfven i sådant, och vi svenskar ha ännu åtskilligt att lära i det afseendet.

Hvad slutligen trätoffeltillverkningen beträffar, är denna, som bekant, en för Skåne så godt som säregen industri. Det är också en mycket stor industri, och i betraktande häraf måste det sägas, att den på utställningen knappast var tillräckligt fylligt representerad och att dess alster ingalunda voro på tillfredsställande sätt etalerade. Anledningen härtill var naturligtvis den, att denna industri beklagligtvis, äfven af sina utöfvare, torde betraktas såsom så anspråkslös, för att icke säga »låg», att dess framträdande på en stor utställning bör ske under de mest blygsamma former — om den alls skall få visa sig. På industriafdelningen funnos inalles fem små obetydliga profsamlingar af trätofflor, på hemslöjdafdelningen en enda utställare — en omständighet, som, då man vet, att yrket här verkligen äfven drifves såsom hemslöjd, är betecknande för uppfattningen af hvad som är hemslöjdens rätta verkningsfält.

Bland utställarne inom gruppen visade *N. Svensson* (Engelholm) det förtjänstfullaste och jämnaste arbetet, och man såg bland hans prof åtskilliga, som utmärkte sig för verklig prydlighet både i form och utstyrsel.

N. A. Dahlström (Helsingborg) visade särskildt väl arbetade och praktiska vinterstöflar.

Då man vet, att gediget och väl arbetade trätofflor utgöra en för sitt ändamål i alla afseenden praktisk, hållbar och billig fotbeklädnad, måste man anse, att denna gamla, ännu specifikt skånska industri borde hafva ganska stora utvecklingsmöjligheter. Fabriksmässigt drifven producerar den för närvarande tusentals par om dagen, under det att det omsorgsfullare handarbetet, som utgår från en mängd verkstäder i provinsens alla städer och på landsbygden, går upp till en daglig leverans af femtio à sextio par per verkstad.

Det förefaller, som om denna industri äfven såsom hemslöjd borde vinna utbredning långt öfver sina nuvarande gränser, och att landtbefolkningen äfven i rikets öfriga delar borde kunna läras att sätta värde på en fotbeklädnad, som i vårt sydligaste landskap är så allmänt brukad.

XXIV.

TEXTIL- OCH BEKLÄDNADSINDUSTRI.

AF

—I—I—

Vid en mindre utställning af mera lokal natur med begränsadt utrymme är det självklart, att endast ett fåtal utställare anmäla sig för exponerande af samma fabrikat, hvarför också som en nödvändighet följer, att en mångfald högst olikartade artiklar sammanföras i hvarje grupp. På grund häraf blir det alltid ett drygt och mer än vanligt maktpåliggande arbete för jurymännen att prisbedöma så olikartade saker, som här var fallet: gummigaloscher och felbhattar, uniformer, bomullsvadd och korsetter, båtsegel och lamberquiner, broderier och dörrmattor, konstväfnader och oblekt domestik m. m. Trots denna mängd af föremål från de gröfsta textilartiklar till de finaste konstalster, som fingo sitt bedömande, hördes från utställarne i denna grupp, såvidt jag erfarit, så godt som inga klagomål öfver dem tilldelade belöningar. Detta berodde möjligen därpå, att vederbörande togo en missräkning i detta fall — såsom det bör vara — med jämnmod.

Innan jag lämnar detta ämne, vågar jag göra en vördsam hemställan till en del framstående utställare, som utställning efter utställning med rätta eröfrat guldmedalj, att de ville någon gång ställa sig »utom täflan», då de med all säkerhet därpå ingenting förlorade, men prisdomarne sattes i tillfälle att belöna andra framstående, förstklassiga, något yngre utställare för deras fabrikat med den belöning de önskade, om tillräckligt antal högre pris funnes att tillgå.

På textilafdelningen ställer jag bland utställarne inom bomullsbranschen främst *Holmens Bruks- och Fabriksaktiebolag* i Norrköping, som i sin monter, en afbildning af dess fabriksmärke, hade en väl ordnad och gedigen utställning af garn och väfnader, vittnande om att Holmens tillverkningar äro väl med sin tid. Man fick här bland annat åskådliggjorda de olika

Fig. 181.

processer bomullen har att genomgå, innan den lämnar fabriken såsom färdigt garn eller väf. Till allmänhetens förnöjelse och möjligen sin egen fördel lät bolaget en jacquard-väfstol arbeta, gifvande de besökande tillfälle att mot en skälig penning skaffa sig ett minne, tillverkadt under deras egna ögon.

Manufaktur Aktiebolaget i Malmö och *Brännö Väfveri Aktiebolag* i Kinnared visade likaledes vackra tillverkningar.

Helsinglands Linspinneri Aktiebolag i Forssa hade en utmärkt vacker utställning af lin och lingarner, hvilka på grund af helsingelinets stora fasthet och styrka samt den goda behandling, det erhåller i beredning och spinning på de nyaste och modernaste maskiner, otvifvelaktigt intaga främsta rummet bland svenska fabrikat och med framgång täfla i nummer upptill 50 och 60 med utlandets bästa. Yllefabrikerna voro representerade af *Aktiebolaget C. O. Borgs Söner* i Lund. *Aktiebolaget Fors Ullspinneri* i Nyköping och *Aktiebolaget Lana* i Göteborg. Borgs Söner hade som vanligt en vacker profkarta att uppvisa af ylle- och bomullsgarn i fornnordiska färger, s. k. äkta växtfärger, särskildt afsedda för och med förkärlek använda vid hem- och konstslöjd. Fors visade vackra filtar, schalar och klädningstyger och Lana sitt välkända kamgarn. Konstslöjden representerades af *Aktiebolaget Nordiska Kompaniets textilafdelning* och af fru *Thora Kulle*. Det förra visade sina med framstående skicklighet utförda konstalster i broderier, väfnader och möbler, allt artistiskt ordnadt (se fig. 181). Fru Kulle hade ställt sin vackra exposition utom täflan.

För välgjorda uniformer och civila dräkter utmärkte sig herrar *Joh. Hedberg* och *Aug. Wollmer*. *Helsingborgs linneutstyrselfabrik* hade en vacker exposition af dam- och barnlinnen, och *Aktiebolaget Stenströms Skjortfabrik* visade en tillverkning af hvita varor, som ställer den i främsta rummet bland landets fabrikanter på detta område.

Helsingborgs Gummifabriks Aktiebolag och *Aktiebolaget Svensk-Engelska Gummifabriken* i Malmö visade vackert ordnade expositioner af sina fabrikat. Särskildt förtjänar det senare bolaget en eloge för elegant fason och trefligt utstyrsel af sina galoscher.

Till sist tvekar jag icke att säga, att totalintrycket af hvad som i denna grupp visades var i det stora hela mycket godt och lände utställarne till heder.

XXV.

VAGNMAKERI- OCH LÄDERINDUSTRI.

AF

JACOB PHILIPSON.

Vid utställningen voro ej arbeten hörande till vagnmakeriyrket så väl representerade, som man haft anledning vänta.

Det fanns knappast en enda vagn, som uppfyllde de fordringar, som numera ställas på ett i alla afseenden förstklassigt åkdon.

Man saknade såväl de modeller, som modet vid nittonde seklets slut och det tjugondes början fastställt, som ock den gedigna diskretion i utstyrseln och frånvaron af allt prål, hvilken numera är ett a b c vid all vagnfabrikation. Äfven vagnarnas soliditet lämnade ganska mycket öfrigt att önska.

Dessa anmärkningar kunna i främsta hand riktas mot de större och mera anspråksfulla arbetena. Sålunda fanns utställd en kupé på gummihjul, på hvilken nedlagts ej ringa arbete och kostnad, men denna vagn var, fransedt att den var snedt uppställd och att den ena dörren ej gick väl, så grant monterad, såväl till klädsel, målning och lyktor m. m., att, om man kommit körande med densamma på kontinenten, man säkerligen väckt en allt utom smickrande uppmärksamhet. Det lätta underredet af järn och de fina spinkiga hjulen harmonierade ej heller med den ganska massiva vagnskorgen. En annan kupé, som till såväl modell som utstyrsel var vida mera tilltalande, var dock i tillverkningen så slarfvigt utförd, att en massa spikhufvud voro synliga genom målningen.

Genomgående fel på samtliga målade åkdon var, att fogarna syntes genom målningen, utvisande antingen ett illa utfördt träarbete eller ock att virket ej varit tillräckligt gammalt och torrt samt att lackeringen lämnade mycket öfrigt att önska.

Några s. k. kavaljersvagnar, utförda i träets färg, voro förfärdigade af vackert virke och syntes rätt tilltalande.

Ett par tvåhjuliga åkdon sågo ut att vara ordentligt afvägda samt tillverkade efter goda modeller; målning, klädsel och utstyrsel i öfrigt voro dock så miserabla, att de totalt förstörde det annars goda intrycket.

En synnerligen ståtlig och i alla afseenden förstklassig utställning hade *Aktiebolaget Åtvidabergs hjulfabrik* af träfärdiga åkdonshjul och hjuldelar till såväl finare som gröfre vagnar. Denna tämligen nya industri har under den jämförelsevis korta tid, som densamma bedrifvits, tillvunnit sig allmänhetens berättigade förtroende, och kan man vara öfvertygad om att användandet af dessa ypperliga fabrikat kommer att årligen ökas.

Utställningen af seldon och hästutredningspersedlar var ej särdeles anmärkningsvärd. Om ock själfva arbetet var ganska godt, lämnade dock modellerna rätt mycket öfrigt att önska.

Af reseffekter, portföljer m. m. fanns däremot ett par vackra och fullständiga utställningar. Godt läder och tillfredsställande arbete karakteriserade dem.

En mycket vacker utställning af piskor och ridspön hade fabrikör *C. Österling* från Malmö att framvisa. Ett omsorgsfullt arbete och stilenliga modeller voro utmärkande drag för samtliga arbeten inom denna utställning.

Af läder och skinnvaror var endast ett nummer utställdt och detta ej särdeles framstående.

Skoutställningen däremot var af ganska remarkabel beskaffenhet såväl af maskinarbetade som handgjorda skodon. Utställningen visade nogsamt, huru fabrikationen af maskinskodon gått framåt, och det erfordrades fackmannens vana öga för att skilja de olika fabrikaten. Dessa förträffliga arbeten ådrogo sig äfven välförtjänt uppmärksamhet.

Fig. 182. Efter fotografi af Alfr. J:son Dahllöf.

XXVI.

FOTOGRAFIER, GRAFISKA ARBETEN, BOKBINDERI OCH PAPPERSINDUSTRI.

AF

ALBIN ROOSVAL.

Tillgodogörande sig erfarenheterna från de närmast föregående industriutställningarna, beslöt utställningens arbetsutskott att anordna den fotografiska afdelningen i enlighet med de särskilda fordringar i afseende på belysning och rumsfördelning, som för utställning af fotografier synas nödvändiga, och uppdrogs åt undertecknad ledningen af denna afdelning. Vidare beslöts, att fotografien skulle utgöra en afdelning för sig jämte grafiska arbeten och bokbinderialster och att denna afdelning icke som i Stockholm och Gefle skulle inrymmas i en särskild byggnad utan anordnas i den stora industrihallen, men tydligt afskild från andra utställningar.

Anmälan om deltagande i utställningen hade redan tidigt ingått från flera fotografer i Helsingborg och det öfriga Skåne. Det lifliga intresse, hvarmed de moderna riktningarna inom fotografien för närvarande omfattas, ej minst af ett afsevärdt antal af våra mera framstående yrkesfotografer, och det ypperliga tillfälle, som här gafs att för en större publik framlägga

fotografiens konstnärliga utvecklingsmöjligheter, gjorde det emellertid synnerligen önskvärdt, att deltagandet i utställningens fotografiska afdelning icke inskränktes till yrkesmännen i orten allenast. En utställning med de proportioner som den i Helsingborg afser ju icke endast att vara en den enskilde utställarens uppvisning utan en uppvisning i täflan med andra yrkesutöfvare samt om möjligt en framställning af den ifragavarande industrigrenens standpunkt just da. Och det är därför orätt, da den enskilde utställaren klagar öfver att deltagandet af öfverlägsna konkurrenter fran andra delar af landet höjt prisnivan; han betänker, icke att hela utställningens niva ocksa höjts och att guldmedaljen fran Paris maste hafva ett högre värde än guldmedaljen fran Vernamo — icke därför att Paris är Paris och Vernamo är Vernamo, utan emedan det är ganska visst, att *konkurrensen* om guldmedaljen är vida skarpare i »världens hufvudstad» än i »det mörkaste Smaland».

Utställningens arbetsutskott beslöt salunda att söka erna ett lifligare deltagande inom den fotografiska afdelningen, som nu för tiden otvifvelaktigt är en af de mest populära grupperna pa en utställning. Till ernaende häraf syntes lämpligast att utfärda inbjudning till deltagande i utställningen till de bada stora sammanslutningarna af fotografikonstens utöfvare i vart land, Fotografiska Föreningen i Stockholm och Svenska Fotografernas Förbund, i anledning hvaraf styrelserna för de resp. föreningarna till sina medlemmar utsände cirkulär med uppmaning till deltagande i utställningen. Fotografiska Föreningen beslöt dessutom att utställa ett urval af de premieblad, som pläga utdelas vid föreningens sammankomster.

De utsända cirkulären innehöllo bland annat följande: »Den fotografiska afdelningen skall afse att lämna en savidt möjligt fullständig framställning af fotografikonstens nuvarande standpunkt saväl med afseende pa de sträfvanden, som för närvarande göra sig gällande särskildt inom den konstnärliga fotografien, som ock beträffande den höga tekniska skicklighet, som i allmänhet utmärker fotograferna i vart land. För att intrycket af en dylik framställning af goda och utmärkta arbeten icke skall störas genom närvaro af absolut undermaliga prestationer, har kommissariatet föreslagit, att de till utställning anmälda arbetena skola underkastas en granskning af en för detta ändamal af de utställande själfva tillsatt jury, som äger att bestämma öfver de anmälda bildernas lämplighet för denna utställning.

Fotografiutställningen kommer att anordnas i den ena af den stora industrihallens flyglar, som för ändamalet särskildt inredes. Den dekorativa utstyrseln göres enhetlig för hela fotografiutställningen, hvarigenom skulle vinnas en helhetsverkan, som icke kan astadkommas, om det öfverlämnas at hvarje utställare att själf montera sin afdelning. Kostnaderna för dekoreringen blifva äfven härigenom nedbringade till ett minimum för utställarne.

Särskild platshyra skulle icke upptagas inom den fotografiska afdelningen, utan skulle, för betäckande af kostnaderna för uppackning, upphängning, dekorering äfvensom nedtagning och inpackning, af hvarje utställare i förhållande till den plats han disponerar erläggas 15 kronor för löpande meter eller del däraf.»

Styrelsen för Svenska Fotografernas Förbund uttryckte jämväl i sitt cirkulär den asikten, att »en pa detta sätt anordnad utställning bör kunna blifva af stor betydelse för fotograferna i vart land, därigenom att uppvisning här kan ske af ett utställningsmaterial, som icke, hvilket med andra anordningar tyvärr alltid är fallet, är uppblandadt med underhaltiga arbeten, utan genom sin beskaffenhet lämnar en värdefullare framställning af vart lands fotografiska produktion och därigenom framkallar en högre värdesättning af det fotografiska arbetet.» Styrelsen för Fotografiska Föreningen uttalade sig i samma anda.

En nyhet pa Helsingsborgsutställningen var, att de till utställning anmälda fotografiska arbetena skulle granskas af en jury. Erfarenheten fran närmast föregaende utställningar hade nämligen gifvit vid handen, att en enskild utställare genom sin underhaltiga exposition kan synnerligen menligt inverka pa det allmänna intrycket af afdelningen i dess helhet. Det var naturligen icke härmed meningen att ga utställningens *prisjury* i förväg, utan endast att lämna ett korrektiv mot det undermaligas framträdande bland eljest goda saker. Denna *granskningsjury* utsags genom omröstning af de utställande själfva: en afdelning granskade de arbeten, som för samtidig afsändning insamlats i Stockholm, en annan afdelning granskade de

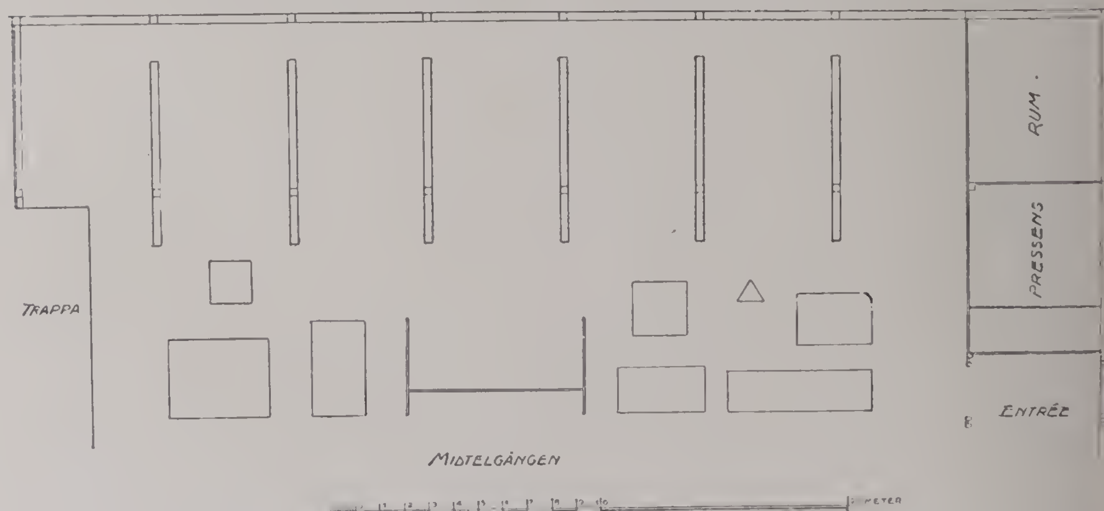

Fig. 183.

C. Dahlqvist foto

Fig. 184. Interiör från fotografiska afdelningen.

till Helsingborg direkt sända arbetena. Granskningsjuryn var emellertid mycket mild, endast sex bilder kasserades.

Utställningens sjette grupp omfattade utom fotografi jämväl pappersindustri, grafiska arbeten, måleri-, dekorations- och förgyllningsarbeten eller, närmare bestämdt, alster från papp- och pappersbruk, lito- och kemigrafiska anstalter, tapetfabriker, tryckerier, bokbinderier, etui-, kartong- och portföljarbeten, fotografier, gravörsarbeten och ritningar. Af allt detta hade till den fotografiska afdelningen sammanförts lito- och kemigrafi, boktryckeri och bokbinderi, gravörsarbeten och ritningar. Till inrymmande häraf ställdes till förfogande ena hälften af industrihallens norra flygel, omfattande en golfyta af 38×16 kvadratmeter. Huru detta utrymme disponerades, framgår af den å fig. 183 åskådliggjorda planen. På ett afstånd från långväggen af 1,5 meter och från hvarandra af 5 meter uppsattes sex stycken 7,5 meter långa, på båda sidor panelade väggar. Härigenom erhöllos sju öppna salar om 9×5 kvadratmeter golfyta med en disponibel väggyta af tillsammans 149 meter längd. Nära midtelgången uppfördes dessutom tvenne tvärväggar om 4,5 meter längd förenade genom en 7 meters längdvägg.

Samtliga väggytor öfverspändes med från Skanska jutefabriksaktiebolaget i Helsingborg levererad juteväf, som färgats mossgrön, en botten-

Fig. 185. Barnporträtt af Alfr. J:son Dahllöf.

färg, som visade sig synnerligen gynnsam för de utställda fotografierna. Alla träkanter och infattningar strökos i hvitt. Då det öfver afdelningen befintliga glastaket från tidigt på förmiddagen var utsatt för solljus, blef det nödvändigt att hindra ljuset att direkt träffa fotografierna. För detta ändamål strökos fönstren med krita, och öfver hela afdelningen spändes hvitt tyg till en bredd af nio meter, d. v. s. så långt skärmväggarna sträckte sig. Härigenom blef ljuset betydligt dämpadt i jämförelse med belysningen i den utanför belägna delen af hallen. Vid väggarnas pilasterbräden placerades lagerträd och ofvanpå pilastrarna palmer i blåhvita krukor, som benäget utlånats af *Gustafsbergs porslinsfabrik.* På lämpliga ställen voro soffor från *Bodafors snickerifabrik* utställda. Hela den väldiga golfytan var betagd med »Svensk förhydningsmassa» af *J. Scheja* i Stockholm genom firmans representant, kapten von Essen i Malmö.

Anmälningar till deltagande i utställningen ingingo från så godt som alla våra förnämsta firmor såväl bland fotograferna som i reproduktionsfacket, samt från flera af våra främsta boktryckerier och bokbindare. Sedan äfven H. K. H. Kronprinsessan behagat medgifva, att ett antal af H. K. H. utförda fotografier finge utställas, sedan var världsbekante upptäcktsresande d:r Sven Hedin utlofvat sin medverkan och grefve Eric von Rosen jämväl anmält en kollektion af bilder från sina forskningsresor, kunde den fotografiska afdelningens succes anses gifven.

Anordnandet af gruppen skedde i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den här ofvan afbildade planen. Enligt ett öfverslag efter katalogen fördelade sig de utställda föremålen sålunda: 50 utställare af *fotografier* (däraf 1 jämväl klichéer), 8 utställare af *boktryck* (däraf 3 jämväl klichéer, 5 jämväl litografi, 1 jämväl koppartryck, 1 jämväl gravyrarbeten, 1 jämväl stilgjuterialster och 2 jämväl bokbinderiarbete), 8 utställare af *boktrycksklichéer* (däraf 1 jämväl fotografi, 3 jämväl boktryck, 4 jämväl litografi, 2 jämväl koppartryck, 1 jämväl gravyrarbete, 2 jämväl ljustryck och 1 jämväl bokbinderiarbete), 7 utställare af *litografiska* arbeten (däraf 5 jämväl boktryck, 4 jämväl klichéer, 2 jämväl koppartryck, 1 jämväl gravyrarbete, 1 jämväl ljustryck och 2 jämväl bokbinderiarbete), 2 utställare af *koppartryck* (däraf 1 jämväl boktryck, klichéer, litografi och gravyrarbete samt den andre jämväl klichéer, litografi och ljustryck), 1 utställare af *gravyrarbeten* (jämväl representerad inom flera andra specialiteter), 1 utställare af *stilgjuterialster* (jämväl boktryck), 2 utställare af *ljustryck* (båda jämväl klichétillverkare och den ene dessutom utställare af litografi och koppartryck), 1 utställare af *kautschukstämplar* (jämväl med litografi och boktryck), 4 utställare af *bokbinderiarbeten* (däraf 2 boktryckare och litografer samt den ene af dessa jämväl utställare af klichéer), och slutligen 1 utställare af s. k. *fotografiblanketter*.

Fig. 186. Fotografi af Victor Roikjer.

Placeringen skedde så, att den fotografiska afdelningen fick hela väggytan med undantag af väggen mot »pressens rum» (se planen), som anslogs åt reproduktionsanstalterna. Boktryckeriernas montrer placerades närmast entrén och åt midtgången, bokbindarnes montrer närmast trappan.

Härinvid hade äfven Zachrisson från Göteborg uppfört sin monter, på väggarna vid midlgången erhöllo Generalstabens litografiska anstalt och Göteborgs litografiska aktiebolag m. fl. sina platser.

Vid en vandring genom afdelningen föll genast i ögonen den omständigheten, att deltagarne i de föregående utställningarna förstått tillgodogöra sig där inhämtad erfarenhet. Så hade Stockholmsfotograferna, som varit med både i Stockholm och Gefle, i allmänhet endast ett fåtal omsorgsfullt utvalda bilder på sina ganska stora väggytor, under det däremot skåningarne, som med några undantag icke deltagit i de senare årens större utställningar, sökte fylla sina stora ytor bokstafligen från golf till tak, och att därvid en hel del bilder kommit att följa med, som hellre bort stanna hemma, är ej att undra öfver.

Följa vi katalogen, möter oss först på den fotografiska afdelningen *H. K. H. Kronprinsessans* utställning (utom täflan) af bilder från Tullgarn, från Italien och från resorna med »Drott». Dessa bilder voro dels förstoringar på bromsilfverpapper och dels originalbilder i mindre format, samtliga förnyade bevis på den säkra blick vid valet af motiv, som vi vid föregående utställningar lärt beundra. — Fotografen *Albin Andersson* i Karlskoga utställde till största delen alldeles samma bilder, för hvilka han i Gefle eröfrade guldmedalj. Man kunde haft anledning vänta, att denne skicklige out-door-fotograf skulle visat oss flera nya prof på sitt samvelsgranna arbete (silfvermedalj). — *Atelier Florman*, kgl. hoffotograf, Stockholm, hade direkt tagna och förstorade fotografier i gummi- och pigmenttryck, såväl landskap som porträtt. Som vanligt hos denna firma visade bilderna ett tekniskt fulländadt negativ och ett intresseradt studerande af kopieringsförfarandet (utom täflan, prisdomare). — Boktryckaren *Nils Bagge*, Stockholm, utställde vackra och väl behandlade landskapsmotiv i förstoring på bromsilfverpapper samt i pigment- och gummitryck (silfvermedalj). — Fotografen *John Bergqvist*, Linköping, hade utställt några stora, delvis kolossala porträtt på bromsilfverpapper (bronsmedalj). — Apotekaren *Hugo Beyer* i Stockholm exponerade en samling fabriksinteriörer samt landskapsbilder i pigmenttryck (bronsmedalj). — Hoffotografen *A. Blomberg*, Stockholm, utställde porträtt af kända personligheter, väl karakteriserade och raskt utförda (silfvermedalj). — Fotografen *Erik Bodén* i Sala hade porträtt och landskapsfotografier i pigmenttryck och på matt papper (bronsmedalj). — Fotografen *Emil Bruno*, Helsingborg, utställde förstorade och delvis färglagda bilder på bromsilfverpapper samt bilder på matt aristopapper (silfvermedalj). — Fotografen *Alfred Dahlgren* i Upsala utställde förstorade porträtt och genrebilder (bronsmedalj). — Fotografen *Alfred J:son Dahllöfs*, Stockholm, utställning utgjordes af förstorade porträtt på bromsilfverpapper samt bilder på matt albuminpapper och saltpapper med platinatoning (guldmedalj). —

Hoffotografen *C. Dahlqvist* i Helsingborg hade en stor kollektion bromsilfverförstoringar, hvaribland många porträtt af mera kända och bemärkta medlemmar af den skånska aristokratien (silfvermedalj). — Fru *Hedda Ekman* i Göteborg, en intresserad och flitig amatörfotograf, exponerade bilder från västkusten ur skärgårdsbornas lif samt andra vyer jämte förstorade fotografier af samma bilder (silfvermedalj). — Den som vyfotograf bekanta fröken *Dagmar Eriksén* i Norrköping utställde landskapsbilder samt ett par förstoringar (hedersomnämnande). — *Wilh. Enrenius*, fotograf i Karlshamn, företräddes af en kollektion porträttbilder (hedersomnämnande). — Fotograf *Ferd. Flodin*, Stockholm, hade en vacker utställning af porträtt i pigment- och gummitryck (silfvermedalj). — Af *Fotografiska Föreningen* i Stockholm utställdes utom täflan, som ofvan nämnts, prof af de premieblad, som utdelas till de vid föreningens sammankomster närvarande medlemmarne. — Fotografen *Oskar Halldin*, chef för *Axel Lindahls fotografiaffär* i Stockholm, utställde en enastående kollektion af fotografier, tagna från luftballong och välbekanta från föregående utställningar, samt för sin firma en serie landskapsbilder (bronsmedalj och hedersomnämnande). — Hoffotografen *Herm. Hamnqvist* i Stockholm, i egenskap af prisdomare (utom täflan), utställde en synnerligen väl vald samling af tolf större porträtt, dels i gummi och dels i pigment. — D:r *Sven Hedins* utställning bestod af en kollektion bilder, tagna under forskningsresorna i Tibet, dels på films, dels på isokromatiska antihaloplåtar, samt en samling förstoringar efter dessa negativ (utom täflan). — Fotografen *John Hertzberg* i Stockholm hade en mycket vacker utställning af större porträtt och landskap i gummi- och pigmenttryck (guldmedalj). — Fotografen *Aug. Karlsson* i Norrköping utställde bland annat aktningsvärda arbeten i gummi (silfvermedalj). — Fotografen *D. F. Källman*, Karlskrona, exponerade mindre porträtt (hedersomnämnande). — Hoffotografen *L. Larsson* i Stockholm hade en kollektion förstorade bilder i gummi- och pigmenttryck, hvaribland porträtt af medlemmar af det kungliga huset (silfvermedalj). — Helsingborgsfotografen *Carl Hj. Leverin* mötte med en större kollektion förstorade fotografier på bromsilfver (silfvermedalj). — *John Liljeström*, numera fotograf i Stockholm, utställde en samling porträtt i stora format samt landskap, uteslutande i pigment- och gummitryck (silfvermedalj). — Fotografen *Alf Lindhe*, Strengnäs, exponerade fotografier på matt aristopapper. — Fotografen *Carl Lindqvist* i Växjö hade bland andra bilder några synnerligen lyckade genrebilder i pigmenttryck (hedersomnämnande). — Hoffotografen *P. Lundh*, Höganäs och Mölle, hade anordnat en elegant kollektion af mindre landskapsbilder från Höganäs, Mölle och Kullen (bronsmedalj). — Herr *Gunnar Malmberg* i Stockholm utställde några intressanta motiv, utförda i kombinationsgummitryck (silfvermedalj). — *Alfred B. Nilson*, fotograf i Helsingborg,

hade en omväxlande och underhallande utställning af landskaps- och interiörbilder, folktyper, genrebilder och porträtt, dels direkta och dels i förstoring (silfvermedalj). — Studeranden *Ernst Nilsson*, Ystad, som aflidit strax före utställningens öppnande, hade hitsändt ett mindre antal bilder i kabinettsformat (hedersomnämnande). — Fotografen *Emil Novén* i Hörby öppnade enligt meddelande i katalogen sin affär 1900 efter utländskt mönster som »uteslutande och speciel förstoringsanstalt». Bilderna utföras enligt samma uppgift i crayon, i akvarellkolorering och i oljekolorering pa en öfver bildytan lagd gelatinhinna, som hindrar oljans inträngande i pappersporerna. Utställningen visade oretuscherade bromsilfverförstoringar och desamma i olika retuscheringsmanér. — Retuschören *Oskar Gotthard Olsson* i Hörby visade jämväl en oljemalad förstoring. — *Gust. J. Ohnell*, fotografi- och förstoringsatelier, Rans plantering, Helsingborg, hade ett större antal bromsilfverförstoringar i akvarell och olja (hedersomnämnande). — Fotografen *A. V. Rahmn* fran Boras, som under en tid förestatt hoffotografen J. Petersen & Söns atelier i Köbenhavn, utställde ett antal om hög teknisk skicklighet vittnande porträtt i gummitryck (guldmedalj). — Fotografen *Oskar Ranguill* i Helsingborg hade utom täflan utställt en större s. k. sammansättningstafla. — Hoffotografen *C. V. Roikjer* i Malmö utställde större och mindre porträtt i förträffligt utförande (silfvermedalj). — Grefve *Eric von Rosen* utställde utom täflan förstorade bilder af stort intresse fran forskningsresor i Sydamerika. — Fotograf *Karl Rudolph*, Gefle, utställde goda porträtt, kopierade pa pigmentpapper (bronsmedalj). — Hoffotografen *Axel Rydin*, Stockholm, specialist pa magnesiumfotografi, exponerade en mycket rikhaltig kollektion fotografier, tagna vid magnesiumljus, af teaterscener, fabriksinteriörer etc. (silfvermedalj). — Direktör *Otto Samson*, Stockholm, hade i en ram sammanfört atskilliga ex- och interiörer fran Marienlyst. — Fotografen *Axel Sjöberg*, Malmö, utställde en mycket stor kollektion af tekniskt väl utförda pigmentbilder, porträtt af kända malmöbor, skadespelare m. fl. (silfvermedalj). — D:r *Tage Sjögren* i Stockholm exponerade ett antal synnerligen väl utförda Röntgenbilder (guldmedalj). — Folkskolläraren och fotografen *Joh. E. Thorin*, Åtvidaberg, hade en vacker samling interiörer och landskapsbilder pa matt papper (bronsmedalj). — Bokförläggaren *Hasse W. Tullberg* i Stockholm exponerade utom täflan omsorgsfullt utförda landskapsbilder. — Fotografen *A. Wiklund*, Stockholm, utställde en utmärkt samling bilder i pigmenttryck (guldmedalj).

I detta sammanhang ma äfven nämnas firman *Stöllen & Simmonsens* i Malmö utställning af fotografiblanketter i litografi (silfvermedalj).

Öfver den fotografiska afdelningen hade hr Sven Scholander utgifvit en specialkatalog.

Det karakteristiska hos det pa Helsingborgsutställningen förekom-

mande fotografiska materialet är synnerligen väl åskadliggjordt i ett till Svenska Fotografernas Förbunds sommarmöte af hoffotografen Herm. Hamnqvist författadt föredrag, hvarur jag här tillåter mig göra några utdrag.

»Om man tänker sig tillbaka på de fotografiska utställningar, som funnits i Sverige på den senare öfverskådliga tiden, skall man finna, att dessa utställningar varit hvar och en utgångspunkten för ett nytt kopieringssätt eller en ny smakriktning. År 1894 höll det dåvarande Industripalatset i Stockholm en fotografisk utställning, som för sin tid var storartad nog. Vid detta tillfälle uppträdde för första gången det matta silfverpapperet.

Nästa utställning ägde rum 1897. Det matta celloidinpapperet hade då gjort sitt segertåg genom världen, och man såg knappast något annat, om man undantager de Flormanska platinabilderna. Vid detta tillfälle visades först de helmörka bakgrunderna i en samling konstnärsporträtt.

Den därpå följande utställningen af år 1899, arrangerad af Fotografiska Föreningen, framvisade en hel del pigmentbilder och var den direkta anledningen till att åtskilliga Stockholmsfotografer på allvar ägnade sig åt denna kopieringsmetod, som kom till användning för svenska utställningsbilder vid världsutställningen i Paris 1900 och speciellt vid utställningen i Gefle 1901. Denna sistnämnda utställning betecknade ett stort steg framåt i konstnärlig riktning för de svenska fotograferna, och deras vid detta tillfälle visade alster, som utgjorde stommen till svenskarnes inlägg i utställningen för konstnärlig fotografi i Turin 1902, hafva ådragit sig berättigad uppmärksamhet. Såsom jag nämnde, dominerade vid dessa båda tillfällen pigmentpapperet, ehuruväl äfven speciellt i Turinerbilderna man påträffade en och annan gummibild.

Man kan tryggt påstå, att den fotografiska afdelningen af Helsingborgsutställningen står i gummitryckets tecken. Ty går man och ser på de här utställda bilderna och ser på dem med ett skoladt öga, visar sig strax, huru som denna kopieringsmetod på ett helt annat sätt lånar sig åt den utöfvandes personliga ingripande, huru den på ett helt annat sätt ägnar sig till återgifvande på ett personligt sätt af den stämning fotografen försöker att väcka. Det är klart, att en sådan metod, rätt utöfvad, kan bjuda otroligt större möjligheter än hvarje annat kopieringssätt för den dess utöfvare, som besitter smak och omdöme; att den på ett helt annat sätt lyder den utöfvandes intentioner, att den icke gifver blott en slafvisk kopia af negativet, utan, rätt skött, ett stycke arbete, som i sig kan innehålla mycket af den utöfvandes personliga uppfattning.

Det är alldeles otvifvelaktigt, att den fotografiska afdelningen på Helsingborgsutställningen är synnerligen rik — på nummer. Det är också alldeles otvifvelaktigt, att, om en lämplig, ganska vidtgående gallring skett, så skulle utställningens konstnärliga halt blifvit afsevärdt högre, för att icke säga ganska hög. Sådan som den nu är, visar den hän på att Sveriges fotografer i allmänhet besitta en ganska stor teknisk skicklighet, men däremot sakna sans för konstnärlig måtta och sanning. Och är det något, som jag alldeles särskildt afskyr, så är det dessa otaliga bromsilfverförstoringar, som med afseende på brist på karaktär och personlighet sakna sin like. Om man skulle beröfva alla dessa förstoringar deras upphofsmäns signaturer och blanda dessa förstoringar i en hög, tror jag, att deras ägare endast skulle känna igen dem på ramarna, ty något personligt öfver dem finnes icke; allt hvad af karaktär och personlighet, som förhända har funnits där, är så samvets-

grant utplånadt, att endast rent yttre särmärken kunna skilja den ena från den andra. Huru oändligt mycket mera af karaktär och människoskildring skulle icke en oretuscherad kopia af det oretuscherade negativet gifva. Jag vill därmed icke hafva sagt, att retusch är af ondo. Retusch skall tjäna till att gifva bilden sanning. Våra vanliga plåtar återgifva icke bilden så, som den ter sig för vårt öga. Svagt färgade pigmentfläckar i huden återgifvas i de vanligaste fall i en vida kraftigare valör än i verkligheten; små ojämnheter i huden kasta skugga, som oftast framträder för stark och med skarpa konturer, hvilket måste mildras, allt i akt och mening, att bilden skall återgifva originalet så, som det ter sig i vanliga eller ovanliga fall. Och lika falskt som det är att gifva de fotograferade sken af att vara emaljerade porslinsdockor, lika falskt är att visa fram dem, som om de vore ett monstrum af dålig och ovårdad hy. Lika typiskt som de otaliga bromsilfverbilderna företräda den ena felaktiga riktningen, lika typiskt för den andra felkategorien är ett af en Stockholmsfotograf utfördt porträtt af en för Fotografiska Föreningens i Stockholm medlemmar mycket känd person.

— — —

Pigmentpapperet har fått en riklig användning, och detta med rätta. Det finnes väl ingen kopieringsmetod, som förenar lätthet i utförandet med elegans i så hög grad som pigmentpapperet, och det är väl förtjänt af den hyllning, som kommit det till del.

— — —

Med afseende på dess verkningssätt står det Höchheimerska papperet midt emellan pigment- och gummipapperet. Utan att kunna på allvar träda i stället för eller uppväga något af dessa metoders företräden, kan det likväl, om det skötes så väl, som speciellt en större samling bilder, som finnes på utställningen, utvisar, vara ganska bestickande.

Den verkliga gummitrycksmetoden tyckes ej hafva många utöfvare. Detta torde hafva sin förklaring i de betydliga svårigheter, som äro att öfvervinna, innan man förvärfvar sig nödig teknik. Detta må vara en förklaring, men är knappast någon ursäkt. Så många ganska tillförlitliga handledningar i denna tryckmetod äro tillgängliga, att det icke borde vålla några oöfverstigliga svårigheter att tillägna sig detta arbetssätt. Nu, då motsättningen mellan fotografer, som sträfva efter konstnärlighet i sitt arbete, och fotografer, som sträfva efter motsatsen, blir allt mera skönjbar, tyckes mig, som om de, som vilja tillhöra den första kategorien, borde söka tillägna sig en kopieringsmetod, som tillåter de mest olika kombinationer. Lika användbart för framställande af bilder med utpräglade detaljer, lika präktigt är det för åstadkommande af bilder med motsatt karaktär. Men gummitrycket ställer ett helt annat kraf på dess utöfvare; det fordrar en personlig insats i vida högre grad, än hvad andra kopieringsmetoder kräfva. Jag erkänner villigt, att pigmentpapperet och det Höchheimerska papperet i vissa fall kunna tjäna som surrogat för det verkliga gummipapperet, men det senares rika möjligheter genom det kombinerade trycket, genom de olika kopieringarnas skillnad i kraft och kopieringssätt, beroende på förhållandet mellan krombad och färgmängd, göra att det blir ett verktyg af oanad tänjbarhet.

Det vackra platinatrycket tyckes numera nästan ha råkat i glömska, om med rätta, lämnar jag därhän att besvara. Papperets ringa hållbarhet är ju ett svårt hinder för fackfotografen, men för vissa fall torde det likväl förtjäna beaktande.

Ett nytt utkopieringspapper, s. k. matt albumin, möter oss för första gången.

— — —

Om man kastar en sista öfverblick på den fotografiska afdelningen, skall man finna, att enhetligheten med afseende på afdelningens utstyrsel icke kan tjäna som symbol för fotografiernas värde. Där finnas ju alster af högt värde, det erkänner jag villigt, men genomsnittsnivån hade jag väntat högre. Där finnes alltför mycket fotografiskt kram, till hvars framställande endast skulle ha behöfts en fotografiautomat. Det fattas karaktär och personlighet öfver bilderna.

Man säger, att *kunskap är makt*. Ja — det är ju sant, men kunskapen får icke lamsla utvecklingen. De svenska fotograferna besitta i allmänhet stor kunskap, d. v. s. de hafva en hel del tekniska kunskaper, som för dem icke blifva medel utan mål. De arbeta, icke för att med tillhjälp af dessa tekniska kunskaper nå stora resultat i konstnärligt hänseende, utan för att uppvisa sin tekniska skicklighet i stora och många bilder. Jag är öfvertygad om att, om de allra flesta utställarne exponerat halfva antalet af sina nu upphängda alster och med bibehållande af samma platsutrymme, skulle utställningen hafva vunnit betydligt därpå.

Och kan jag därför icke afsluta detta anförande annat än med den önskan, att nästa svenska fotografiska utställning skall bära vittne om en allmännare utveckling till personlighet och egenart.»

———

Öfriga utställare inom jurygruppen voro de kemigrafiska anstalterna, boktryckerierna och bokbindarne, och hvarje utställare var i regel representerad inom flera olika verksamhetsgrenar. Sålunda utställde *Aktiebolaget Centraltryckeriet i Stockholm* typografiska och litografiska alster, kautschukstämplar och stereotypklichéer, *Aktiebolaget Grohmann & Eichelbergs Zinkografiska Konstanstalt* utställde klichéer i zink, koppar och mässing, prof på trefärgsreproduktion samt en instruktiv serie, visande framställningen af en boktryckskliché från det fotografiska negativet till den färdiga, på träfot monterade tryckplåten. Firman *Jacob Bagges söner* utöfvar en mycket mångsidig verksamhet och visade i sina montrer prof på gravyrarbeten, fotogravyr, autotypi, trefärgstryck, bok-, sten- och koppartryck. *Berlingska Boktryckeri- och Stilgjuteriaktiebolaget* hade en dekorativ monter, arrangerad af stilmateriel i bly, mässing och koppar, färdigsatta boktrycksformar och tryckprof. Skulle något pris för 'vacker utställning' utdelats inom denna afdelning, hade säkerligen detta tagits af *Justus Cederquists Kemigrafiska Anstalt*, som i en magnifik monter (se fig. 189) exponerade tre- och fyrfärgstryck, autotypier samt klichéer för boktryck och pärmtryck, i zink, koppar och mässing — en rikhaltig, intressant och instruktiv utställning. *Geyerfelts Grafiska Aktiebolag* exponerade i en mindre monter klichéer och aftryck däraf. *Generalstabens Litografiska Anstalt* hade i en stor utställning framlagt prof å firmans mångsidiga verksamhet. Där funnos kartor, vetenskapliga planscher och värdepapperstryck, heliogravyr-, fotogravyr- (äfven i färger) och koppartryck med resp. plåtar, ljustryck med glasplåtar, lito-

grafiskt och fotolitografiskt tryck med stenar, auto- och fototypi med klichéer. Vägg i vägg med denna utställning exponerade *Göteborgs Litografiska Aktiebolag* litografiska arbeten, dekorerad bleckplåt samt boktryckeri- och bokbinderiarbeten. *Gustaf Hedberg* utställde en monter med praktband i marokäng med handförgyllning och mosaikinläggning samt biblioteksband. Ritningarna till banden, som för utställningen utlånats af firmans kunder, voro utförda af flera af våra mest framstående konstnärer.

Iduns Tryckeri A.-B. Hasse W. Tullberg. J. Bagges Söner. Centraltryckeriet. Generalst. Lit. Anst.

Fig. 187. Från grafiska afdelningen.

Nära härintill exponerade *P. Herzogs Bokbinderi- och Bokförlagsaktiebolag* praktband och partiband samt firmans specialiteter kontorsböcker, psalmböcker och album. *Helsingborgs Typografiska Anstalt* hade en mindre utställning af tryckalster. *Frits Holmberg* utställde etuier och kartonger för juvelerare, parfymerier etc. samt emballagekartonger. En stor monter med rikhaltigt innehåll hade *Kungl. Hofboktryckeriet Iduns Tryckeriaktiebolag* med alster af boktryck och typografiskt klichétryck i en, tre och flera färger samt litografiskt tryck: reklamplakat, konstnärliga reproduktioner o. s. v. *Warner Silfversparres Nya Grafiska Aktiebolag* utställde praktverk

i ljustryck samt klichéer med aftryck, hvaribland märktes en i »pressens rum» utställd väldig kliché för tidningstryck i rotationspress. *Hasse W. Tullbergs* utställning omfattade firmans välbekanta självkopieringsböcker och blankettförlag samt andra förlagsartiklar och typografiska arbeten. *Wald. Zachrissons Boktryckeriaktiebolag* utställde alster af boktryck och litografiskt tryck samt boktrycksklichéer i olika manér, alltsammans öfverskådligt ordnadt i en ståtlig monter (se fig. 191).

Fig. 188. Aktiebolaget Centraltryckeriets stora monter.

»Nordisk boktryckarekonst» skrifver som slutomdöme i sina granskande artiklar öfver de typo-, lito- och kemigrafiska afdelningarna följande: »Vi finna således, att å Helsingborgsutställningens grafiska afdelning finnes en ganska rikhaltig samling såväl typografiskt som litografiskt tryck och bland detta såväl godt som ondt. Det synes oss dock, som den konstnärliga utvecklingen allt mer och mer gör sig gällande och att man lite hvar söker följa med sin tid och dess kraf. Visserligen lyckas somliga häri mindre än andra, och försöken bli kanske klumpiga — till att börja med — men fortsättes på den inslagna vägen och följes vaket med ut-

vecklingen, kunna vi hoppas att snart nog se de grafiska facken här i Sverige ej stå tillbaka för någon annan nation. Ja vi behöfva väl ej kalla det förmätenhet att söka komma till toppen och om möjligt icke allenast blifva bland de i grafisk konst längst komna nationerna: vi vilja försöka bli föregångare för en sund konstnärlig riktning inom de grafiska yrkena.» Och vidare: »Det är med oblandad tillfredsställelse man gör en granskande vandring genom den grafiska utställningen i Helsingborg, som utan att vara

Fig. 189. Justus Cederquists monter.

synnerligen stor dock uppvisar så mycket verkligt goda, i många fall rent förträffliga alster af inhemsk reproduktionskonst. Den ger ett otvetydigt bevis på att den svenska reproduktionskonsten uppnått en så hög nivå, att det inom vårt land finns möjligheter för en framgångsrik konkurrens med utlandet. Det råder ett verksamt och framåtsträfvande lif bland våra grafiska arbetare; må vi hoppas, att deras arbete också blir värderadt efter förtjänst, ideellt som materiellt sedt.»

Pappersindustrien var representerad genom trenne fabriker, hvaraf tvenne representerade ortsintressena.

I förhållande till denna industris betydelse var utställningens omfattning ringa, men man kan säga så mycket mera representativ, i det de

Fig. 190. Warner Silfversparres Nya Grafiska A.-B:s monter.

resp. utställningarna framställde olika klasser af papper och tydligt visade den höga standpunkt, på hvilken denna industri befinner sig.

Klippans Pappersbruks Aktiebolag framlade en mangfald post- och

Fig. 191. Wald. Zachrissons Boktryckeri A.-B:s monter.

skrifpapper m. m. med olika vattenmärken och utslyrsel, hvarjämte bör särskildt framhållas deras nyupplagna tillverkning af klistrad kartong.

Thimsfors mötte med en mycket instruktiv utställning af takpapp och dess användning samt visade en del preparater från tillverkningens olika stadier.

Stora Kopparbergs Bergslag hade vid sin monter öfver sin öfriga industri utställt en väldig rulle tidningspapper från fabriken vid Borlänge, Sveriges största.

Ehuru ej tillhörande den egentliga pappersindustrien, bör kanske här framhållas *Aktiebolaget Tidans* utställning af fabrikat, tillverkade af papper. Genom kemisk och mekanisk behandling af papper framställer fabriken en mängd olika föremål, såsom isoleringsmateriel för elektriska ändamål, rese-effekter, käppar, prydnadssaker m. m.

Dels på särskilda planscher dels i ofvanstående text återgifvas här ett antal af de inom den fotografiska afdelningen utställda arbetena.

Fig. 192. Atelier Florman: Porträtt af H. K. H. Kronprinsessan Victoria.

Fig. 193. Albin Andersson: Från Skutskärs hamn.

Fig. 194. Nils Bagge: Från södra Frankrike.

Fig. 195. A. Blomberg: Porträtt af Konstnären Carl Larson.

Fig. 196. Alfr. J:son Dahllöf: Porträttstudie.

Fig. 197. Herm. Hamnqvist: Damporträtt.

Fig. 198. Herm. Hamnqvist: Vid brasan.

Fig. 199. Dr Sven Hedin: Från forskningsresorna i Tibet.

Fig. 200. Dr Sven Hedin: Från forskningsresorna i Tibet.

Fig. 201. John Hertzberg: Porträtt af en ung man.

Fig. 202. John Liljeström: Gata i Algier.

Fig. 203. Carl Lindqvist: Hvad far skrifver.

Fig. 204. Gunnar Malmberg: Motiv från San Giorgio i Venedig.

Fig. 205. Alfr. B. Nilson: Fiskarflicka.

Fig. 206. Joh. E. Thorin: Landskap.

Fig. 207. A. Wiklund: Modellstudie.

XXVII.

KEMISK-TEKNISK INDUSTRI.

AF

E. B.

Under denna grupp hade 29 utställare anmält sig, af hvilka en, n:o 454, *C. G. Angelin*, kalkgödningsfabrik, uteblifvit, och en, n:o 476, *Thimsfors Aktiebolag*, med sin utställning af trämassa hänvisades till grupp VI. I stället öfverflyttades till grupp VIII n:o 497, *Helsingborgs Nya Ättikfabrik*, samt n:o 191, *Motala Tekniska Fabrik*, hvadan utställarnes antal i denna grupp likväl blef 29.

Talrikast representerade voro fabriker för tillverkning af konstgjorda gödslingsämnen. Ej mindre än 6 större och mindre sådana hade utställt sina fabrikat, och samtliga hörde hemma i Skåne. Bland dessa märkte man först de tre stora superfosfatfabrikerna, *Skånska Superfosfat- & Svafvelsyrefabriks-Aktiebolaget* i Helsingborg sida vid sida af *Konstgödningsfabriks-Aktiebolaget* i Landskrona samt det nyss startade *Aktiebolaget Svenska Konstgödnings- & Svafvelsyrefabrikerna* i Malmö.

Fig. 208.

Af dessa tre fabriker kunde Malmöfabriken uppvisa ett hittills i Sverige förut ej tillverkadt fabrikat. Den producerar nämligen enligt uppgift 20 procentigt superfosfat direkt och ej som de öfriga svenska och flertalet utländska fabrikerna ett superfosfat à 17—18 %, hvars fosforsyrehalt sedan höjes till 20 % genom tillsats af 40 pro-

centigt superfosfat. Fördelarna af Malmöfabrikens arbetsmetod ligga däri, att superfosfatet blir torrt och väl pulveriseradt, olägenheterna däri, att man ännu atminstone ej alltid kan vara fullt säker pa att fabrikatet blir det teoretiskt uträknade. Och då måste man i alla fall använda 40 procentigt superfosfat för att fa fullhaltig vara, hvilket är en olägenhet, ty därigenom blir varan slemmig och svarare att strö ut pa jorden, vare sig det sker med maskin eller för hand.

Såväl gruppjuryn som centraljuryn, till hvilken frågan hänskjutits af den förra, ansag emellertid, att fabriken, som var sa ny, att dess varor ej ännu varit ute i marknaden och endast genom forceradt arbete hunnit

Fig. 209.

tillverka utställningspreparaten, ej borde bli föremal för prisbedömning. Hade den däremot haft ett ars verksamhet bakom sig, skulle den säkert fatt sig ett högt pris tilldeladt.

De bägge gamla välkända Helsingborgs- och Landskrona-fabrikerna erhöllo respektive guld- och silfvermedalj, den förra för »banbrytande verksamhet», den senare för »goda superfosfat». Dessa såväl som Malmöfabriken hade dessutom vackra utställningar af kalisalter, thomasfosfat och chilesalpeter, hvilka dock, sasom ej tillverkade i Sverige, ej kunde bli föremal för prisbedömning. Egendomligt nog saknades pa denna utställning Sveriges äldsta och, liksom de öfriga, mycket väl renommerade fosfatfabrik, Stockholms Superfosfat-Aktiebolag. Sasom en glädjande före-

teelse på detta område af svensk industri må antecknas, att nu, då Helsingborgsfabrikens storartade och fullt moderna anläggare i Limhamn snart är färdig, efterfrågan af superfosfat kan tillfredsställas af svenska fabriker och ej som hittills måste till stor del tillgodoses genom import af utlandets öfverproduktion.

Till denna afdelning inom gruppen komma dessutom de båda skånska benmjölsfabrikerna, *Helsingborgs Hornlims- och Benmjölsfabriks Aktiebolag* samt *Stidsvigs Benmjölsfabriks Aktiebolag*. Bägge utställarne presterade synnerligen vackra prof på benmjöl och benfett, men framför allt på lim, som var ovanligt vackert och enligt förbrukares omdömen är det bästa som fås såväl i Sverige som utomlands.

Skånska Bomullskrutfabriks-Aktiebolaget i Landskrona (fig. 210) excellerade med en i Sverige aldrig förut tillverkad produkt. Ty utom sin utställning af olika krutsorter kom det äfven med prof på af bolaget tillverkadt formalin jämte en synnerligen instruktiv afdelning, visande de särskilda apparater, med hvilka man i olika fall bör verkställa desinfektion med formalin. Belöningen blef också guldmedalj.

Samma utmärkelse tilldelades äfven *Skånska Ättikfabriken*, Perstorp, för dess förtjänstfulla verksamhet på trätorrdestillationsområdet. Egendomligt nog är denna fabrikation ganska sällsynt i Sverige, som likväl mer än något annat land äger härför billigt råmaterial. Skånska Ättikfabriken i Perstorp är i detta afseende föregångare och har genom sin verksamhet visat, huru man kan tillvaratagа de produkter, som kunna erhållas af trä, hvilket ofta eljest får ligga och ruttna bort. Isättika, koncentrerad ättika af olika styrka, träsprit, träkol, trätjära, carbolineum, kreosot, kimrök m. m. äro de produkter den framställer. Råmaterialet är företrädesvis bok och björk.

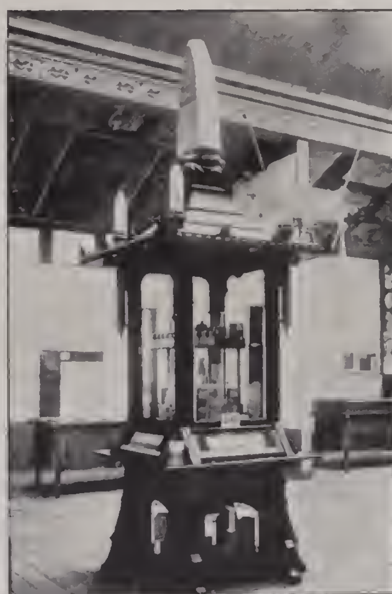

Fig. 210. Skånska Bomullskrutfabriks-Aktiebolagets monter.

Aktiebolaget *E. F. Gleitsmann*, Trelleborg, representerades af en mycket vacker utställning af torra och rifna tryckfärger, fernissor och trycksaker, som väckte mycken uppmärksamhet, och kunde dessutom uppvisa en hel del nytt på detta område.

Liljeholmens Stearinfabriks Aktiebolag hade naturligtvis en fin utställning. Dess fabrikat är ju för öfrigt sedan länge det erkändt bästa, som på detta område kan tillverkas.

A. M. von Essen, Malmö, kom med

prof af golfmassa, lagd på trä och sten, samt svensk förhydningsmassa. Detta fabrikat hade onekligen förtjänat större uppmärksamhet, än det fick. Att dess hållbarhet var stor, visade sig bäst vid utställningens slut, ty golfvet i industrihallen var belagdt med denna massa, öfver hvilken hundratusentals fötter gått, och detta utan att man kunde observera någon nämnvärd nötning.

XXVIII.

NÄRINGS- OCH NJUTNINGSMEDEL.

AF

HUGO WITT.

Inom denna grupp sammanfattas alla slag af matvaror och njutningsmedel med undantag af dem, som utgöra produkter af landtbrukets olika grenar: mjölk, frukt, ägg o. d. i deras naturliga tillstand. Näringsmedelsfabrikerna representera i rundt tal en tredjedel af hela Sveriges fabriksindustri, om man räknar efter tillverkningens värde. År 1901 funnos 3,537 och år 1902 3,581 fabriker af detta slag, hvilka gafvo sysselsättning åt resp. 30,999 och 31,545 arbetare och hvilkas produktion uppskattades till resp. 351,7 och 353,0 millioner kronor. Tillverkning af närings- och njutningsmedel bedrefs såsom handtverk år 1901 af 6,712 personer med en taxeringssumma af 5,232,206 kronor; arbetareantal 7,961. År 1902 funnos 7,375 handtverkare med 8,227 arbetare; taxeringssumma 5,606,009 kronor.

För öfverskådlighetens skull följes här nedan samma indelning, som förekommer i den officiella handelsstatistiken: 1) matvaror af djur, 2) spannmål och produkter däraf, 3) kolonialvaror, 4) produkter af frukter och trädgårdsväxter, 5) alkoholhaltiga drycker och andra dryckesvaror.

MATVAROR AF DJUR.

Konserver. En tämligen afsevärd industri på Sveriges västkust är fiskberedningen, som år 1902 sysselsatte 44 större och mindre fabriker (däraf icke mindre än 41 i Göteborg och Bohuslän) med ett årligt tillverkningsvärde af 2,071,798 kr. Numera användas för konserveringen i stor utsträckning sinnrikt konstruerade rensningsmaskiner, och såväl arbetareantal som antalet fabriker har därför minskats — det senare till stor del genom skedda sammanslagningar. År 1894 funnos 86 fabriker med ett tillverkningsvärde af 1,608,762 kr.

Som råmaterial för den svenska ansjovisen användes hvassbuk (Clupea sprattus) eller småsill (ungar af Clupea harengus). Då icke alltid dessa sillsorter finnas i tillräckliga mängder vid våra kuster — och tillgången i våra västra farvatten är mycket växlande, enär sillen följer de oberäkneliga hafsströmmar af atlantiskt vatten, där hon kan finna den särskilda planktonflora, som hon älskar — så måste ofta utländskt råmaterial importeras. En del af fabrikatet exporteras. Bland de utställande konservfabrikerna intogs första rummet af

Aktiebolaget Sveriges Förenade Konservfabriker, Göteborg. Nämnda fabrik, som bildades 1898 genom inköp af ett tiotal smärre anläggningar, sysselsätter i medeltal 300 arbetare och har en årlig omsättning (1903) af 1,100,000 kr. Jämte fisk konserverar bolaget äfven kött och grönsaker. Guldmedalj.

Köttextrakt utställdes af *J. Häggbergs Konservfabrik*, Stockholm. Bronsmedalj.

Margarin. Värdet af årsproduktionen vid Sveriges margarinfabriker uppgick till följande belopp:

Fig. 211. Margarinfabriken Pellerins paviljong.

år	1894	1,792,675	kronor
»	1899	7,595,118	»
»	1901	13,074,739	»
»	1902	14,343,111	»

Sistnämnda år funnos 8 fabriker, däraf 3 i Skåne; dessa senares sammanlagda tillverkning värderades då till 4,786,611 kr. eller en tredjedel af hela Sveriges.

Råmaterialen för margarintillverkningen äro oleomargarin (det vid pressning af nöttalg mellan dukar under lindrig uppvärmning afrinnande, mera lättsmälta fettet), någon vegetabilisk olja (sesam, jordnöts- eller bomullsfröolja) samt smult (skiradt ister, s. k. istersmör). Dessa råmaterialier blandas och kärnas sedan tillsammans med oskummad mjölk, som först genom en särskild behandling syrats. Genom denna erhåller fabrikatet sin arom, hvilken sedermera ytterligare höjes genom tillsats af mejerismör.

Den största af Sveriges margarinfabriker är *Pellerins* i Göteborg, grundad 1895 (se fig. 211). Tillverkningsvärde 6,600,000 kr. år 1902.

Margarin-Aktiebolaget Zenith, Malmö, fabriken anlagd 1899 (se fig. 212), har 125 arbetare och ett årligt tillverkningsvärde (år 1903) af cirka 5 millioner kronor.

Arboga Margarin-Fabrik, Arboga (se fig. 13), hade år 1902 49 arbetare och tillverkade för ett värde af 905,000 kronor.

Som biprodukter erhållas vid Malmöfabriken stearin och affallstalg.

Fig. 212. Interiör från Margarinaktiebolaget Zeniths paviljong.

Margarinost beredes på det sättet, att skummjölk, som ju innehåller mjölkens ostämne i oförminskad mängd, genom emulgering uppblandas med oleomargarin eller någon fet olja, hvarefter emulsionen ystas, då man erhåller en ost med vanlig fetthalt, hvilken smakar som vanlig helfet ost. Margarinost måste enligt lagen vara rödfärgad på utsidan. Dylik ost fanns utställd af

Hörby Ysteri-Aktiebolag, Hörby. Årstillverkning 500,000 kg. margarinost. Silfvermedalj.

Fläsk. De fem största af Sveriges år 1902 existerande nio svinslakterier ligga i Skåne: i städerna Malmö, Landskrona, Helsingborg och Ystad samt ett på landsbygden i Kristianstads län. År 1902 producerades vid Sveriges samtliga svinslakterier 4,3 mill. kg. fläsk mot 2,9 mill. hvartdera af de båda föregående åren. Utställare:

Ystads Svinslagteri, grundadt 1889, tillverkade år 1903 för export 698,892 kg. fläsk, andra fläskvaror till ett värde af 100,638 kr. Uteslutande skånska svin slaktas. Fläsket exporteras till största delen, men isterflottet — hvaraf erhålles 23,700 kg. årligen — afsättes inom landet. Fabriken sysselsätter omkring 20 arbetare. Utställd vara: isterflott.

SPANNMÅL OCH PRODUKTER DÄRAF.

Bageriindustrien var tämligen litet representerad. Kafringar jämte annat bröd funnos utställda af:

J. Etmtund, Landskrona, och

Joh. Svenson, Helsingborg. Hedersomnämnande.

Käx tillverkades år 1902 vid tre fabriker i Sverige, af hvilka funnos representerade två, som bägge för sina utställda fabrikat erhöllo guldmedalj. Käxen tillverkas af en blandning af hufvudsakligen mjöl, ägg, smör och socker. Af denna deg valsas långa tunna plattor, ur hvilka i en s. k. egaliserings- eller utstansningsmaskin de särskilda käxen eller biskvierna präglas. Dessa torkas i långa ugnar, genom hvilka torkplatarna passera under långsam rörelse.

Göteborgs Kexfabriks Aktiebolag, Kungälf, grundades 1888. Den sysselsatte år 1902 109 arbetare; tillverkningsvärdet uppgick nämnda år till 410,000 kr., men utgör för närvarande enligt uppgift 600,000 à 700,000 kronor. Såväl svenskt som utländskt råmaterial användes. Afsättningen sker till största delen inom landet. Tillverkningen kontrolleras af prof. G. Lagerheim.

Aktiebolaget Örebro Kexfabrik sysselsätter 110 arbetare och tillverkade år 1902 till ett värde af 625,950 kronor.

Mjöl och gryn. Kvarnindustrien representerades år 1902 i Sverige af icke mindre än 1,568 fabriker med ett sammanlagdt arbetareantal af 4,412 personer och ett tillverkningsvärde af 88,038,130 kr. mot 78,988,435 kr. år 1901. Allra största delen af dessa fabriker drifves med vattenkraft. Af kvarnarna lågo år 1902 i Malmöhus län 96 med 427 arbetare och ett tillverkningsvärde af 18,330,969 kr. mot 16,698,059 kr. året förut. I Kristianstads län funnos 88 med 246 arbetare och en årstillverkning

värd 7,449,654 kr. mot 6,995,248 kr. år 1901. Skånes hela tillverkning af kvarnprodukter uppgick alltså år 1902 i värde till 29.3 procent af hela Sveriges.

Förmalningen af säden till mjöl sker numera mellan antingen refflade eller släta valsar, de förra af metall, de senare stundom af porslin. De båda valsarna i hvarje valspar rotera åt samma håll, men med olika hastighet. Till grynmalningen användas malytor af sandsten, mellan hvilka sädeskornen omsorgsfullt skalas, hvarefter de poleras. De nyare kvarnarna afskilja skaldelarna vida bättre, än hvad förr kunde ske. Vid malningen — såväl af mjöl som gryn — uppstå en del biprodukter, såsom skal, slögryn, grynkli, hafrefodermjöl, risfodermjöl, hvete- och ragströmjöl. De s. k. fodermjölen äro ganska omtyckta: risfodermjölet uppgifves vara särdeles fördelaktigt för svin.

Gryn tillverkas särskildt af hafre och af ris (importeradt från Indien). Tillverkning och konsumtion af hafregryn har tilltagit tämligen betydligt på de senare åren. Många fabriker vid kusten förmala i allmänhet tysk eller rysk hafre.

Aktiebolaget A. Heyman, Vargårda, Västergötland, förarbetar uteslutande inhemsk hafre. Den förmaler pr dygn 20,000 kg. Torkningen af grynen sker vid denna fabrik efter ett från Skottland importeradt system. Silfvermedalj.

Aktiebolaget Göteborgs Ris- och Valskvarn, Göteborg. Anlades 1899. Förarbetar ris och hafre. Bland hafregrynen framhållas de s. k. Elephant Oats. Fabriken sysselsätter 100 arbetare. Företrädesvis svenska hafresorter användas, och produkten afsättes nästan endast inom Sverige. De mindre, brutna grynen, s. k. småbruch, exporteras. Guldmedalj.

Helsingborgs Ångkvarns Aktiebolag, Helsingborg, som började sin verksamhet 1886, sysselsätter 60 arbetare och förmaler årligen mellan 12,000 och 15,000 tons hvete och råg till hveteflormjöl och rågsikt. Silfvermedalj.

Håttorps Hafregrynsfabrik, Vinninga, utställde ångpreparerade och krossade hafregryn samt hafremjöl. Bronsmedalj.

Ringstorps Valskvarn, Helsingborg, utställde hel säd samt de olika stadierna under förmalningen. Bronsmedalj.

Malt. Det för ölbrygden behöfliga maltet — grodt, torkadt och från groddarna befriadt korn — bereddes förr i allmänhet vid hvarje bryggeri, men har på de senaste åren blifvit föremål för tillverkning i särskilda — ofta med bryggerier förenade — mälterier. Till ölmalt användes i allmänhet tvaradigt korn: det sexradiga duger endast till svagdricka. Af mälterier funnos:

år 1894:	32	med	72	arbetare, tillverkningsvärde	1,070,681 kronor
» 1901:	355	»	632	» »	11,531,047 »
» 1902:	294	»	640	» »	10,732,275 »

Sistnämnda år voro i verksamhet inom Malmöhus län 48 mälterier och inom Kristianstads län 9.

De från de torkade maltkornen afskilda groddarna utgöra ett värdefullt kreatursfoder.

Worms Maltfabriks Aktiebolag, Helsingborg, utställde som specialitet ljust extraktrikt pilsnermalt med lag vattenhalt. Silfvermedalj.

O. Paulsson, Kageröd, utställde prof a korn, grodt korn och färdigt malt.

Konserver af grönsaker. Af grönsaker konserveras mest ärter, men äfven sparris, bönor, svamp m. m. Antalet konservfabriker var år 1901 7, däraf en i Malmöhus och en i Kristianstads län, med ett sammanlagdt arbetareantal af 125 och ett tillverkningsvärde af 433,178 kronor.

Aktiebolaget Skånska Konservfabriken, Kristianstad, som började sin verksamhet 1888, inlägger årligen 300,000 burkar gröna ärter à 1/2 kg. Guldmedalj.

Stärkelse. Tillverkningen af stärkelse och potatismjöl synes vara en specifikt blekingsk industri, ty af Sveriges 89 stärkelsefabriker ligga icke mindre än 44, således hälften, i nämnda landskap. Därnäst kommer Kristianstads län med 22 fabriker, samtliga på landsbygden, och Malmöhus' med 7. Hela Sveriges tillverkning värderades 1902 till 1,73 millioner kronor, hvaraf på Blekinge kom 0,66, på Kristianstads län 0,41 och på Malmöhus län 0,17 millioner. Af 1 hektoliter potatis kan erhållas ungefär 11 kg. potatisstärkelse eller potatismjöl.

Utställare:

Kiviks Stärkelsefabriks Aktiebolag, Kivik.

Lunnarps Stärkelsefabriksförening, Lunnarp. Grundad 1899. Årlig tillverkning 200,000 kg. potatismjöl, tillverkadt af svenskt råmaterial. Arbetareantal 8.

Sölvesborgs Sagofabrik, Sölvesborg, utställde röda och hvita sagogryn samt potatisgryn. Silfvermedalj.

Honung utgör icke föremål för någon större industri. Biskötseln är en liten binäring till landtbruket, och den erhållna produkten torde till stor del afsättas inom hemorten. Afkastningen pr kupa och år torde i medeltal utgöra 25 kg. honung. Endast en utställare af honung fanns, nämligen *Ferdinand Persson*, konditor, Rebbelberga, Engelholm.

KOLONIALVAROR.

Kaffe. Det är ju naturligt, att den nödvändiga prepareringen af kaffet — rostning m. m. — skall kunna utföras vida bättre af en stor fabrik än i hemmet eller af de smärre affärsmännen. Därjämte äro naturligtvis de större firmorna bättre i stand att t. ex. på kemisk väg ut-

öfva en verksam kontroll öfver de inköpta bönornas kvalitet samt upptäcka förfalskningar. Rostningen sker i centrifugalmaskiner, som under rostningsprocessen kontinuerligt suga ut de bildade, vidbrändt luktande produkterna, som hafva en mindre fördelaktig inverkan på kaffets arom. Upphettningen skall företagas vid en temperatur af 125—200°, olika för olika kaffesorter. Ju jämnare rostningen verkställes, desto bättre blir naturligtvis produkten. Upphettningen verkställes därför med tillhjälp af öfverhettad ånga.

De importerade bönorna få i allmänhet undergå en sortering samt en polering, genom hvilken de befrias från vidsittande fruktkött och dylikt.

I Sverige funnos år 1901 11 rosterier med ett tillverkningsvärde af 1,009,130 kr. År 1902 hade antalet nedgått till 7 med en tillverkning värd 977,324 kr. Af dessa lågo tre i Malmöhus län.

Aktiebolaget Helsingborgs Kaffe- och Te-Import, Helsingborg, utställde kaffe och te, samt hade servering i egen paviljong. Silfvermedalj.

Aktiebolaget Malmö Kaffekompani, Malmö, (fig. 213), sysselsätter omkring 15 arbetare och hade år 1903 en omsättning af 469,947 kronor. Fabriken kan rosta 3,000 kg. kaffe om dagen. Vid analysen af kaffet begagnas en jodadditionsmetod, hvars särskilda operationer demonstrerades medelst i montern utställda analysapparater. Kaffets arom anses vara proportionell med dess förmåga att addera jod (?). Bronsmedalj.

Fig. 213.

Chokolad och konfekt. År 1902 funnos i Sverige 11 chokoladfabriker med 603 arbetare och ett årligt tillverkningsvärde af 1,873,829 kronor. Utställare:

Brödrene Cloetta, Malmö. Silfvermedalj.

Malmö Chokolad- och Konfektfabriks Aktiebolag, Malmö. Tillverkar Mazettis chokolad och kakao. Grundad 1888. Märke »Kullan». Guldmedalj.

Karameller, marmelad och konfekt tillverkades år 1902 af 46 fabriker — däraf i Skåne sju — med ett arbetareantal af 548 och ett tillverkningsvärde af 3,897,008 kr. Följande personer och firmor funnos representerade på utställningen:

Café Boulevard, Alb. Ohlssons Konditori, Helsingborg.

Horn, Axel, Konditor, Helsingborg. Hedersomnämnande.

Knutsons Marmeladfabrik, Varberg. Marmelad och sockrade safter, tillverkade af ortens frukter. Silfvermedalj.

Malmberg, C. A., Helsingborg. Sockerbagerivaror. Grundad 1871. Hedersomnämnande.

Murman, Fritz, Bagerier och konditori, Helsingborg. Grundad 1886. Bröd och konditorivaror. Silfvermedalj.

Persson, J. A., Helsingborg. Marmelader och safter.

Stockholms-Konditoriet, Helsingborg. Konditorivaror. Hedersomnämnande.

Tobak. Tobaksindustrien har en betydande omfattning. År 1902 sysselsattes i Sverige vid 109 tobaksfabriker icke mindre än 4,535 arbetare och tillverkades 150,930,542 st. cigarrer och cigarrcigarretter. Värdet af fabrikaten var 16,534,010 kr. Värdet af produktionen vid Malmöhus läns 21 tobaksfabriker uppskattades nämnda år till 2,246,585 kr.; vid de 7 fabrikerna i Kristianstads län till 124,017 kr. Skåne förarbetar alltså 15,7 % af hela Sveriges tobakstillverkning. Utställare:

Helsingborgs Cigarr- & Tobaksfabriks Aktiebolag, Helsingborg. Silfvermedalj.

Kockums, F. H., Tobaksfabriks Aktiebolag, Malmö, torde vara en af Sveriges allra äldsta fabriker. Den lär räkna sina anor från år 1726, då den hit inflyttade holländske köpmannen Frans Snell erhöll kommerskollegii privilegium på att i Malmö få anlägga en »Tobaksmanufaktur». Guldmedalj.

ALKOHOLHALTIGA DRYCKER.

Brännvin spelar bland dessa den viktigaste rollen. Tillverkningen af detta njutningsmedel befann sig intill år 1902 i stigande, såsom synes af nedanstående siffror:

Tillverkningsår	Liter brännvin af normalstyrka
1896—1897	35,974,082
1899—1900	45,008,753
1901—1902	49,335,808
1902—1903	37,293,761

År 1901—02 uppgick tillverkningsvärdet till 34,508,487 kronor, år 1902—03 hade det sjunkit till 26,919,650 kronor. En anmärkningsvärd minskning! — Brännvinsbränning utgör en af Skånes största industrier. Malmöhus län ägde 1901 22 brännerier med 233 arbetare och en årstillverkning värd 6,948,584 kr., år 1902 24 med 238 arbetare och en produktion värd 6.417,343 kr. Kristianstads län hade icke mindre än 58

sådana fabriker med 378 arbetare år 1901, 359 år 1902 och ett tillverkningsvärde af 16,909,137 resp. 13,041,674 kr. Skåne producerade alltså sammanlagdt icke mindre än 69 % resp. 72,3 % af allt Sveriges brännvin.

Som råmaterial användes numera mindre potatis än förr; majs, hvitbetor och melass hafva kommit till ökad användning. Utomlands spelar mångenstädes potatisen en tämligen obetydlig roll för sprittillverkningen: så t. ex. i Frankrike. I Tyskland spelar den en vida större roll.

Denaturerad sprit användes hos oss icke på långt när i den utsträckning som t. ex. i Tyskland. Sverige förbrukar årligen $1^1/_4$ million liter. Användningen af sprit till lyse, uppvärmning och kraftalstring är utomlands i stark stigning. För det senare ändamålet kan spriten, egendomligt nog, i ekonomiskt hänseende tälla med petroleum. Den lämnar nämligen icke mindre än 30 % af sin värmeeffekt i form af nyttigt arbete, och en spritmotor är dessutom mera renlig och lättskött än en fotogenmotor. För smärre uppvärmningsändamål, t. ex. kokapparater, stryklod o. d., är ju spriten särskildt lämplig. I Sverige importerades 1900 omkring 72 mill. kg. petroleum med ett värde af cirka 11 mill. kr. Skulle icke en del af denna utgift kunna inbesparas genom användning af i landet tillverkad sprit till lyse och möjligen äfven till motordrift?

Helsingborgs Spritförädlings Aktiebolag, med fabrik i Ödåkra, grundad 1897, hade en särdeles vacker utställning af ett större antal brännvinssorter. Guldmedalj.

Neumanns Spritfabriks Aktiebolag, Kristianstad, grundades 1882 och blef aktiebolag 1897. Årstillverkning 2,000,000 kr. Den som biprodukt erhallna finkeloljan afsättes på Hamburg.

Punsch. Denna af arrak och socker tillverkade dryck synes vara speciellt omtyckt i Sverige, kanske dock mest i Stockholm, som äger 37 punschfabriker, hvilka tillverka nära hälften af all Sveriges punsch. Sammanlagdt existerade år 1902 103 bryggerier för »den gula drycken», hvilka sysselsatte 254 arbetare och hade en årstillverkning värd 4,048,935 kr. Nyssnämnda år funnos i Skåne 11 fabriker af detta slag med ett tillverkningsvärde af 294,694 kr. — d. v. s. 7,3 % af hela landets. Utställare:

Aktiebolaget G. Westrup & C:o, Helsingborg. Affären grundlagd 1853. Bronsmedalj.

Boije & Hjort, Göteborg. Etablerad 1854. Bronsmedalj.

Hertz, Fredr., Helsingborg.

Faxe, Ad., & Söner, Malmö. Silfvermedalj.

Persson & Cronzells Aktiebolag, Helsingborg, grundadt 1864, sysselsätter en personal på 26 personer och har en årlig omsättning af 800,000 kronor. Bolagets »militärpunsch» exporteras i ganska nämnvärda kvanti-

teter till Amerika, Frankrike m. fl. länder. Bolaget har särskildt punschbryggeri i Lübeck. Silfvermedalj.

Wolke, Gust., Malmö. Grundad 1896. Bronsmedalj.

Maltdrycker. Sveriges årliga produktion är ungefär 3 mill. hektoliter. År 1902 funnos 638 maltdrycksbryggerier med 6,561 arbetare och ett tillverkningsvärde af 34,434,365 kronor. Af dessa bryggerier lågo 15 i Kristianstads och 63 i Malmöhus län.

Sveriges första bryggeri för enligt tysk metod underjäst öl anlades 1843 i Stockholm. Ölets egentliga uppsving härleder sig från 1844, då ett äldre svagdricksbryggeri i Ystad omändrades för tillverkning af »bajerskt öl» enligt münchenermetod. Konung Oskar I fick vid ett besök å Krageholm 1845 smak för den nya drycken — som då för tiden var både besk, grumlig och alkoholstark — och denna blef därför modern, så mycket mera som nykterhetsvännerna understödde ölet såsom en motvikt emot brännvinet.

De nyare bryggeriernas verksamhet har fått sin prägel af den senaste tidens bakteriologiska forskningar, och hvarje större bryggeri är numera försedt med ett laboratorium, som förestås af en vetenskapligt utbildad

Fig. 214. Helsingborgs Bryggeri Aktiebolag och Klosterbryggeriet.

bakteriolog. Danska forskningar hafva härutinnan varit banbrytande. — All slags »vildjäst» måste på det noggrannaste hållas borta såväl från de renkulturer, från hvilka den behöfliga jästen för hvarje särskild brygd renodlas, som från brygden själf. Enligt en modern metod, vakuumjäsningsmetoden, hämtad från Pfaundler Vacuum Fermentation Co. i Rochester i Nordamerika, verkställes hufvudjäsningen därför i stora, på insidan glasemaljerade stålcylindrar, från hvilka luften är hermetiskt afstängd. Denna amerikanska uppfinning åsyftar egentligen att kunna sända ölet i mark-

Fig. 215. Helsingborgs Bryggeri Aktiebolag och Klosterbryggeriet.

naden redan efter ett par dagars lagring. I Sverige får emellertid det vakuumjästa ölet undergå en 2—3 månaders lagring, innan det försäljes. Metoden ger ett ovanligt rent och hållbart öl. Jäsningen är alldeles densamma som i jäskar. Den enda skillnaden består däri, att den atmosferiska luften icke har tillträde och att ölet alltså är fredadt från luftens bakterier.

Särdeles instruktiv var den af *Helsingborgs Bryggeri-Aktiebolag* och *Klosterbryggeriet* i Ystad gemensamt anordnade utställningen af allt som kan anses höra till bryggeriindustrien (se fig. 214 och 215): korn och malt i olika stadier, olika slag af humle, icke mindre än 300 olika slags korn från

hela världen och slutligen prof på alla ölets fiender, vildjäst, mögel o. d. Därjämte förefanns en grafisk framställning af åtskilliga till ölbrygdens område hörande fakta.

Helsingborgs Bryggeri-Aktiebolag, grundadt 1850 och ombildadt till aktiebolag 1881, var det första bryggeri, som införde vakuumjäsningen. (Samma jäsmetod tillämpas eljest endast vid Pilsenerbryggeriet i Stockholm). Har 33 arbetare. Guldmedalj.

Klosterbryggeriet, Ystad, grundlagdt 1844 och ombyggdt 1900, utställde utom öl äfven vatten och läskedrycker. Har 26 arbetare. Guldmedalj.

Ringstorps Ångbryggeri Aktiebolag, Helsingborg. Silfvermedalj.

Åby-Klippans Ångbryggeri Aktiebolag, Klippan, grundadt 1877, tillverkar 20,000 hl. pr år samt 500,000 kg. malt. Utom täflan.

Worms Maltfabriks Aktiebolag, Helsingborg, grundadt 1880. Utställde s. k. maltöl, motsvarande det danska »kroneölet». Denna ölsort beredes med tillhjälp af en för öfverjäst öl afsedd jästsort, som får arbeta vid låg temperatur; ölet blir därför visserligen extraktrikt, men alkoholfattigt. Dylikt öl får numera ej tillverkas skattefritt. Silfvermedalj.

Mineralvatten och läskedrycker. I Sverige funnos 1902 276 hithörande fabriker med 948 arbetare och ett tillverkningsvärde af 2,56 mill. kronor. Af dessa lågo 31 i Skåne och deras tillverkning uppskattades till 305,239 kr. — 12 % af hela landets.

Vid de större af dessa fabriker nedlägges mycken omsorg på erhållande af fullt bakteriefritt vatten. Vattnet steriliseras ofta vid en temperatur af 120° under bortåt en halftimmes tid, innan det får gå till benkolsfiltrerna. Därefter måste det afkylas, innan det kan behandlas med kolsyra. Vid kolsyrningen af vattnet användes i allmänhet flytande koldioxid, som föres i handeln på stålflaskor.

För erhållande af lemonader tillsättas fruktextrakt, hvilka väl oftast inköpas från andra, in- eller utländska fabriker.

Utställare:

Mineralvattenfabriken Almbacken, Malmö. Bronsmedalj.

Ronneby Hetsobrunns Aktiebolag, Ronneby Brunn. Ronneby järnvatten är det starkaste i Sverige; genom tillsats af arseniktrioxid beredes af detsamma s. k. Ronneby arsenikvatten, till sammansättningen analogt med Roncegno- och Levicovatten. Silfvermedalj.

Vattenfabriken Hetsan, Helsingborg. Grundad 1886, ombyggd 1903. Som biaffär drifves »Helsans saftångkokeri». Fruktextrakt inköpes från Köpenhamn för lemonadtillverkningen. Modern anläggning med en tillverkningskapacitet af 10,000 flaskor om dagen. Bronsmedalj.

Vin och saft. Af detta slag funnos år 1902 38 fabriker med 63

arbetare och en tillverkning af sammanlagdt en half millions värde. De jämföresevis flesta (8) voro belägna i Stockholm. I Skåne funnos nämnda år 2, båda i Malmö. År 1903 anlades ytterligare en fruktvinsfabrik i Skåne, den i Bjuf. Tillverkning af vin och saft bedrifves dessutom flerestädes i hemmen.

De bär, som användas till vin, äro krusbär, lingon, blåbär, smultron, körsbär, fläderbär och svarta vinbär; dessutom många olika slag af frukter. För erhållande af god vinsmak användes i de nyare anläggningarna renodlad vinjäst, olika för de olika sorterna, hvilken införskrifves från Tyskland.

Utställare:

Englander, J. M:son, Tingsryd. Fabriken grundad 1846, ombyggd 1902. Den nya fabriken afsedd för 50,000 liter. 15 olika vinsorter tillverkas. Hedersomnämnande.

Spendrup, Johanna, Båstad. Rabarbervin, hembryggdt.

Svenska Vinfabriks-Aktiebolaget, Stockholm. Utom täflan.

Thulin, P. A., Bjuf. Fabriken ombyggdes 1903 under namnet Skanska Fruktvins-Fabriken och är numera afsedd för en tillverkning af 20,000 à 30,000 liter årligen. Det utställda vinet var emellertid tillverkadt 1898 och 1899.

XXIX.

MUSIKALISKA INSTRUMENT.

AF

ANDREAS HALLÉN.

Inom tionde gruppen var både syn- och hörbarligen pianoindustrien den förhärskande. Det finnes väl ock bland nutidens instrument knappast något, som i popularitet kan mäta sig med pianot. Man kan utan öfverdrift påstå, att pianot, såsom detta instrument i dagligt tal gemenligen kallas, blifvit en möbel, som bör finnas i hvarje hem, och på den yttre utstyrseln lägger man numera äfven så mycken vikt, att denna möbel snarast borde inregistreras och bedömas under möbelindustrien. Pianofabrikationen är i vårt land ej gammal. De första pianon lära hafva blifvit tillverkade i början af 1800-talet. Det måste då erkännas, att denna industri, trots ogynnsamma förhållanden, visat sig vara stadd i ständigt framåtgående utveckling och numera kan i kvalitativt hänseende på mycket godt sätt upptaga konkurrensen med det utländska fabrikatet.

Den förnämsta och största fabriken här i landet är fortfarande *J. G. Malmsjö* i Göteborg. Denna fabrik, som af skåningen Johan Gustaf Malmsjö 1843 grundlades i Göteborg, har varit i ständigt framåtskridande, och dess innehafvare har alltid haft en öppen blick för de nya uppfinningar och förbättringar, som gjort sig gällande i utlandet, och har äfven användt dessa erfarenhetsrön på det egna fabrikatet. De Malmsjöska instrumenten hafva alltid utmärkt sig för en vacker och behaglig klang samt en lätt och jämn touche. De hafva därtill visat sig äga en materialets hållbarhet, som icke alltför ofta återfinnes hos de utländska firmornas — äfven de bättres — instrument. Malmsjös flyglar isynnerhet äro närmast besläktade med Steinway och Sons i New-York, en firma, som af många sättes i främsta rummet på jämförelseskalan. På Helsingborgsutställningen hade Malmsjös firma utställt trenne flyglar och flera pianinon. Särskildt vill jag

framhålla den stora konsertflygeln såsom en präktig exponent för firmans nuvarande yrkesskicklighet. Detta mönstergilla instrument utmärkte sig för en stor och alltigenom skön ton med mindre vanlig modulationsmöjlighet och en touche, som söker sin like i jämnhet och lättspelthet.

Till närmaste granne hade Malmsjös firma fått de reklamfriska kompanjonerna *Östlind & Almquist* från Arvika. Denna firma, som af juryn tilldelades silfvermedalj, har nu, liksom efter prisutdelningen några månader förut i Karlstad, protesterat mot denna värdesättning och tillika både enskildt och offentligt framkastat så förolämpande påståenden, att såväl yrkeskolleger som jurymän med fullt skäl kunde uppfatta desamma såsom injurier. De intyg, flera bemärkta musici i Stockholm afgifvit öfver firmans fabrikat, äro ju vid närmare betraktande fullt öfverensstämmande med det erkännande, som juryn i Helsingborg afgifvit. Både flyglar och pianinon äro af särdeles god beskaffenhet. Öfver teknikens hållbarhet har jag hört mindre gynnsamma uttalanden af fackmän — kan emellertid af *egen* erfarenhet härom ej yttra mig.

Ännu en Göteborgsfirma, *C. H. Billberg*, var genom en ganska stor kollektion flyglar och pianinon företrädd på utställningen. Firman hade visserligen genom annonsplakat på eget utställningsområde ställt sig »utom täflan», men då i katalogen ingenting härom blifvit anmärkt, togo prisdomarne äfven förenämnda kollektion i närmare skärskådande. Firman har ju vid flera förutvarande utställningar tillvunnit sig t. o. m. högsta pris, kan äfven stoltsera med goda vitsord af mera bemärkta tonkonstnärer. Då prisdomarne efter många om och men togo hänsyn till annonsen »utom täflan», så var detta enligt mitt förmenande en särtjänst, som visades firman, ty i annat fall hade nog en prisnedsättning skett. En sådan skulle dock kanske å andra sidan kunnat egga firman för framtiden bättre söka hålla sig au niveau med fordringarna på förstklassiga instrument.

Bland öfriga utställare på samma område vill jag framhålla *O. F. Svenssons* fabrik i Malmö, som erhöll silfvermedalj för mindre pianinon. Vid bedömandet togs särskild hänsyn till prisbilligheten i förhållande till instrumentets verkligt goda kvalitet. Det är ett tämligen kändt faktum, att, hvart man kommer i familjer, på restaurationer etc., åtminstone i mellersta och norra Sverige, finner man företrädesvis utländska firmor representerade, men endast mera undantagsvis ett inhemskt fabrikat. Svenskarnes okända förkärlek för allt utländskt tyckes på allt hvad till det musikaliska området hörer vara vida större än på något annat. Enligt min åsikt äro nu t. ex. dessa Svenssons mindre pianinon à 600 kr. mycket att föredraga framför utländska till samma och ännu högre priser.

På utställningen förekommo äfven pianinon från *Löfmark & Haglund*, Malmö, *Nilsson & Wirén*, Akarp, *A. Svensson*, Eslöf, samt en

flygel från *C. Christofferson* i Helsingborg. Dessa samtliga fabrikater äro ännu mer eller mindre stående på en utvecklingsståndpunkt, hvars existensberättigande framtiden får afgöra.

Äfven *orgelfabrikationen* var företrädd af flera firmor. Först och främst må då nämnas *P. L. Åkerman & Lunds orgelfabriks aktiebolag* i Sundbyberg, som genom en af sina präktiga, förstklassiga kyrkoorglar fortfarande visade sig vara den förste inom sin bransch med rätt till själfskrifven guldmedalj. Ett särskildt omnämnande förtjäna de äfven med guldmedalj prisbelönta mindre pedalorglarna och orgelharmonierna från *A. G. Rålin* i Åmål efter ett nytt system, öfver hvilket jag vill lämna en kortfattad förklaring. Vid de hilintills brukliga sugluft-orgelharmonierna äro cellstockarna liggande samt ventilerna anbragta inuti dem under cell-hålen, så att de öppna sig inåt vid anslag å motsvarande tangent, om tillhörande register är utdraget. I regel hållas de slutna af en fjäder, som dock måste vara relativt stark, för att icke dess tryck skall öfvervinnas af den vid registrets öppnande uppstående sugningen, hvilket ger upphof till ett tjutande ljud i instrumentet. Just i följd af den erforderliga styrkan hos dessa fjädrar fordra dylika orgelharmonier en kraftig touche, hvarigenom spelningen å dem blir ganska ansträngande. Den Rålinska uppfinningen afser att anordna orgelharmonier så, att denna olägenhet undgås, touchen blir lätt, äfven vid användning af flera stämmor, samt tonen särdeles kraftig. Enligt denna uppfinning äro ventilerna placerade icke *inuti* utan *ofvanpå* cellstockarna, för hvilket ändamål dessa senare icke äro liggande utan stående eller uppresta, hvilket äfven bidrager att öka tonens styrka. Hvarje ventil är fäst å tappar, af hvilka den närmast klaviaturen liggande är formad som en vef och i yttre ändan förbunden med motsvarande tangent genom ett koppel. Tapparna äro så anbragta i ventilen, att denna vid öppnandet och stängandet *vrides* kring sin ena långkant. I följd af ventilernas placering ofvanför hålen i cellstockarna sträfvar sugningen vid registrets öppnande att draga ventilerna emot deras säte, så att *tätningen blir ännu fullständigare*, i motsats till de vanliga orgelharmonierna, där nämnda sugning sträfvar att öfvervinna ventilfjädrarnas motstånd och öppna ventilerna. Det må här nämnas, att man vid orgelharmonier för tryckluft redan användt stående cellstockar, ofvan hvilka ventilerna äro anbragta, men vid dessa måste ventilerna hållas slutna genom starka fjädrar just för att kunna täta, hvilket åter gör, att touchen vid sådana orglar blir tung samt att man icke kan inrätta dem för huru många stämmor som helst, emedan fjädrarna då måste göras så kraftiga, att instrumentet blir mycket svårspelt.

Förutnämnda firma *Östlind & Almqvist* från Arvika hade äfven orgelharmonier att framvisa, hvilka dock enligt min åsikt mest lämpa sig

för hemmet och för öfrigt utmärka sig för en mild och behaglig ton samt förhållandevis lätt touche.

Öfriga utställare inom samma bransch voro *C. A. V. Lundholm*, Stockholm, som erhöll silfvermedalj, samt *Adolf Josefson*, Gullspång, och *A. Svensson*, Eslöf. De två sistnämnda firmorna framvisade rätt acceptabla fabrikat.

Ehuru, som ofvan blifvit sagdt, pianot fortfarande kan anses vara det mest populära instrumentet, så ha dock under de senare åren andra fullt likaberättigade instrument, såsom *lutan*, *gitarren* och *mandolinen*, börjat göra sig mera gällande. Det vore verkligen en lycka, om dessa, för den allmänna husfriden mindre farliga stränginstrument allt mer kunde vinna insteg i familjekretsarna. På Helsingborgsutställningen funnos tvenne firmor — *S. P. Gerdin*, Åmål, och *Herman Carlson Levin*, Göteborg — hvilka på bästa vis representerade dessa instrument, och bägge framvisade en yrkesskicklighet, väl värd den silfvermedalj, som dem båda tilldelades. Säkerligen äro deras tillverkningar af lika, om ej bättre värde än de från utlandet, hvilka skylta i våra flesta musikhandlares butikfönster, och icke minst äro de dessa öfverlägsna i utstyrselns förnäma soliditet.

Till slut vill jag framhålla den välkända Stockholmsfirman *Ahlberg och Ohlssons* förträffliga *mässingsinstrument*, hvilka här som förut öfverallt eröfrat och bibehållit sin guldmedalj. En viss ensidighet i instrumentens art är otvifvelaktigt beroende därpå, att våra regementsmusikdirektörer dra sig för att införa vissa nya instrument, som blifvit brukliga i utlandets, exempelvis Tysklands, militärorkestrar, däribland tenortuborna äro af en särdeles egendomlig och effektfull klangverkan.

XXX.

HUSSLÖJD OCH FRUNTIMMERSARBETEN, KOLLEKTIVA UTSTÄLLNINGAR AF UNDERVISNINGSMATERIEL OCH HANDSLÖJD M. M.

1.

HELSINGBORGS STADS UTSTÄLLNING.

AF

M. SPERLINGS.

Denna utställning omfattade grafiska framställningar öfver befolkningstillväxten under senaste hundra åren, antal skattskyldige, taxeringsvärden, skatteförhållanden och utgifter för stadens olika förvaltningsgrenar, modell och ritningar till Oscar den II:s terrass, modeller af gamla och nya rådhuset, fotografier öfver en del under senare åren utförda arbeten, ritningar till gatusektion, afloppsnät, olika beläggningssätt för gator och gångbanor, reliefkarta öfver Helsingborg, kartor och beräkningar till den nyutförda triangeluppmätningen af Helsingborg samt en del taflor och oljemålningar från stadens äldre tider.

De olika tekniska verken — elektricitets-, gas- och vattenverken samt spårvägen — voro representerade genom ritningar och fotografier af verkens utseende och byggnadssätt, kartor af olika ledningsnät, grafiska framställningar af tillväxten, förslag till nya utvidgningar och konstruktioner, plan och ritningar för elektriska spårvägen samt modeller.

Hamnens utveckling och utseende under olika perioder, från år 1809, visades genom åskådliga ritningar äfvensom grafiska framställningar af in- och utgående tonnage för segel- och ångfartyg samt varor, hvarjämte var utställdt förslag till ny hamnanläggning samt till nya bangårdsanläggningar.

Hälsovårdsnämnden hade utställt ritningar och fotografier öfver epidemisjukhuset samt en serie grafiska framställningar och tabeller öfver dödligheten i Sveriges 11 största städer under de senaste 25 åren.

* * *

Helsingborgs sjöfartsförening hade utställt dels taflor öfver äldre och nyare typer af segelfartyg jämte modeller öfver ångbåtar tillhörande Helsingborgs handelsflotta, dels åtskilliga kuriositeter och etnografiska föremål, som härvarande kaptener hemfört.

Vidare lämnades en utförlig framställning af Helsingborgs handelsflottas utveckling under åren 1843—1903, åskådliggjord uti målade taflor öfver segelfartygen och prydliga modeller till lastångare samt grafiska tabeller af ångbåtsflottans utveckling och tillväxt, så i styckètal som tonnage.

Den första ångaren tillkom år 1854 under namnet »Helsingborg» och hade 58 registerton.

Först år 1863, då sjömanshuset tillkom, kan man säga, att Helsingborgs handelsflotta började utveckla sig; då hade staden 1 ångare om 58 registerton och 12 segelfartyg om 1,600 ton.

År 1874—75 hade segelfartygen stigit till 64 stycken med 17,000 registerton och ångarna till 9 stycken med 4,200 registerton. År 1886 voro segelfartygen på sin höjdpunkt och utgjorde 92 stycken med 28,000 registerton; ångarna hade då nedgått till 5 stycken med 600 registerton; sedan hade segelfartygen jämt nedgått, men höjde sig åter, så att de år 1893 stodo på samma nivå, men tonnagen hade höjt sig till 33,000 registerton. Härefter har segelflottan oafbrutet gått tillbaka, så att den nu räknar endast 55 fartyg med 14,000 registerton. Ångbåtsflottan åter hade 1893 ökats till 10 fartyg med 3,700 registerton och har därefter fortsatt att växa, så att den nu utgör 58 ångfartyg med 55,000 registerton.

2.

HELSINGBORGS HÖGRE ALLMÄNNA LÄROVERK.

AF

S. WÄGNER.

Vid industriutställningen i Helsingborg, sommaren 1903, hade högre allm. läroverket utställt följande:

A. Inredningsmateriel.

1 kateder, 2 subsellier (skolbänkar), 1 ritbord med stol, 1 »teckningshäst».

B. Undervisningsmateriel.

I. Anatomiska modeller, inköpta från Les Fils d'Emile Deyrolle i Paris:

a) modell af människokroppen i sin helhet samt modeller af vissa organ i starkt förstorad skala såsom öga, öra, näsa, lunga, lungor, strupe, hjärta, hand, snitt genom huden, genom tarmväggen;

b) anatomiska modeller af följande djur: groda, fisk, lansettfisk, silkesmask, bi, kräfta, mussla, sandmask, lefvermask, manet (de flesta här ofvan uppräknade modeller kunna isärtagas);

c) ett antal modeller af nerv- och cirkulationssystemen hos djur, tillhörande olika djurklasser;

d) växtanatomiska modeller (att isärtagas): blomkorgen hos en prästkrage, blomman af en potatisplanta, en linaria, en primula, lackviol, svärdslilja, tall; hvetekorn, mosskapsel, tvärsnitt af en dikotyl stam, en rotspets, ett blad.

II. Preparat af våra allmännaste fiskar (8 st.), metamorfoser af groda, ollonborre, balgeting, fluga, väggsmed; larv och puppa af myrman; 2 lådor insekter (fjärilar och skalbaggar).

III. Fysiska apparater:

a) mekanik: apparat för att visa bottentryck, modeller af pumpar, gyroskop, magdeburger-halfklot m. fl.:

b) akustik: monokord, orgelpipor, stämgafflar, vätgasharmonika, apparat för att visa nodlinier hos en ljudande klocka:

c) optik: prismor, linser, speglar m. fl.:

d) värmelära: apparater för kroppars utvidgning genom värme, psykrometer, strålningstermometer m. fl.;

e) elektricitetslära: influensmaskin, Franklins skifva, röntgenrör med fluorescerande skärm, Marconis apparat för telegrafering utan tråd, voltameter, tangentbussol, Rumfords induktor m. fl.

IV. En samling svenska mineral, särskildt från Sala och Falun: rostprodukter af järn- och kopparmalmer m. m.

C. Linearritningar, frihandsteckningar, akvarell- och pastellmålningar.

I sammanhang härmed meddelas några anteckningar om Helsingborgs högre allmänna läroverks öden sedan äldre tider.

Denna lärdomsanstalt är lika gammal som den evangelisk-lutherska kyrkan i Danmark. En latinsk skola fanns här till och med redan under den katolska tiden, ehuru något sammanhang mellan denna och den protestantiska, som här upprättades vid tiden för reformationens införande, ej torde kunna påvisas. Läraren var i början blott *en*, »Skolæmæsteren», som

samtidigt var degn eller klockare i stadens kyrka, och kunskapsmattet, som meddelades, var ringa: kristendomens hufvudstycken, läsning, skrifning och de första grunderna i latin. Under konung Fredrik II fick skolan (genom Fundatz af den 27 sept. 1573) anslag, som möjliggjorde hennes utvidgning till treklassig länsskola med rektor och två lärare (kolleger). Den organisation, som Helsingborgs latinskola härigenom fick, behöll hon i hufvudsak ej blott under danska tiden utan länge efter det Skåne blifvit svenskt. Lärjungarnes antal torde hafva under större delen af 1600-talet varit omkring 60. Undervisningen, som meddelades, har en dansk skildrare af den tidens skolväsen träffande nog sammanfattat i de tre orden: »Latin, Kristendom, Prygl».

Latinskolan liksom staden led mycket af storhetstidens ständiga fejder med Danmark. Ett af de många hus, som lades i aska af danskarne 1676, var äfven skolans. Kyrkans tiondelada, som därefter inreddes till lärorum och boställslägenheter för lärarne, förstördes 1710. Danskarne, som då innehade staden, använde skolan till krutmagasin, och en bomb från Stenbocks läger slog ned där och sprängde huset i luften.

På dessa »den stora ofredens» dagar följde både stadens och skolans förnedringstid. Stadens folkmängd ökades på 70 år (1708—1778) med blott 8 personer (Follin, Helsingborgs historia, s. 433). Lärarne fingo ej ut sina löner från till dem anslagna hemman och djäknarne ej de djäknepenningar eller den spannmål, som skulle utgå från kringliggande socknars klockarebol. Lärarne hade kostdagar i borgarnes hus och gingo vid högtidsaftnarna omkring med lärjungarne, som utförde musik utanför borgarnes dörrar och därvid hopsamlade slantar, som ofta under knot räcktes dem och som efter fastställda beräkningsgrunder delades mellan lärare och lärjungar. Det var vid denna tid till och med fråga om att upplösa skolan.

I öfver hundra år stod latinskolan, liksom samhället, stilla i sin utveckling. Lärjunge-antalet snarare sjönk än steg — det varierade mellan 23 och 45 — och lärarepersonalen förblef till antal och karaktär oförändrad, rektor och två kolleger, som skötte hvar sin klass. Genom 1807 års skolordning fick Helsingborgs latinskola karaktären af *lägre trivialskola* och skulle följaktligen ej längre ha till uppgift att dimittera sina lärjungar till universitetet utan blott att meddela dem, som ämnade ägna sig åt näringarna, allmän medborgerlig bildning. Men att kunna dimittera sina alumner till akademien och det med så vackra testimonia som möjligt förblef det oaktadt städse för rektorerna en hederssak, och det målet släppte de aldrig ur sikte, trots allt som gjordes för att hindra dess uppnående och trots det att ingen tänkte på ersättning för det härigenom mångdubblade arbetet. Att skolan genom 1820 års skolordning fick rang af *lägre*

lärdomsskola medförde i sak ingen förändring. Faktiskt fortfor hon att vara stadens och ortens gymnasium med den skillnad från de egentliga gymnasierna, att den ej, såsom de, hade flera ringar och 7 lärare utan en klass, rektorsklassen, med skilda läxlag och rektor ensam som lärare. Först 1845 fick han som aflönadt biträde en duplikant. Den ödesdigra omstöpning af hela läroverksorganisationen, som företogs år 1849, då två slags skolor med olika mål, grundläggande af vetenskaplig bildning och meddelande af allmän medborgerlig, sammanslogos till ett läroverk, som hade att fullfölja ett dubbelt mål, försatte Helsingborgs lägre lärdomsskola i ett kritiskt läge. Finge skolan ej ett fördubbladt antal lärare, måste den antingen inskränka sig till ett minimum af kunskaper på den klassiska och den allmänt medborgerliga bildningens område eller ock helt och hållet upphöra. Dess indragning var ock allvarligt ifrågasatt. Den faran afvärjdes dock genom dåvarande rektorns, Andreas Lundqvists, kraftiga ingripande. Skolan fick 1850 anslag till tre duplikanter och hade nu 1850—1858 en klassisk linie på tre klasser och en apologistisk eller modern linie med två klasser samt en lärarepersonal af rektor, 2 ordinarie och 3 extra ordinarie ämneslärare. Då elementarläroverken år 1858 klassificerades uti högre, 7-klassiga, och lägre, 5-, 3- eller 2-klassiga, blef vårt ett 7-klassigt, ehuru endast på reallinien fullständigt läroverk. De lärjungar på latinlinien, som här genomgått 5:te klassen, hade alltså, om de ville fortsätta sina latinstudier, att öfverga till annat, på latinlinien fullständigt läroverk. De många klagomål och olägenheter, som häraf följde och som lärarekollegiet sökte afhjälpa genom att hålla latinarne kvar såsom »realister» och genom privatundervisning ersätta sjätte och sjunde klassernas kurser i de klassiska språken, afhjälptes dock 1866, då Rikets ständer, i anledning af därom af stadens representant i borgarståndet, konsul Roth, väckt motion, anslogo nödiga medel till att göra läroverket fullständigt äfven på latinlinien, en organisation, som det sedan fått behålla, ehuru äfven sedan latinliniens indragning varit ifrågasatt.

I jämbredd med läroverkets successiva utbildning har gått den ordinarie *lärarepersonalens tillökning*. 1858 uppfördes på den ordinarie staten 7 adjunkter, 1862 tillsattes 2 lektorer och 1866 ytterligare 2; 1895 tillkommo ytterligare 2 lektorer och 2 adjunkter och slutligen 1901 1 lektor och 6 adjunkter, så att hela lärarepersonalen 1904 utgör, utom rektor, 22 ordinarie ämnes- och 3 öfningslärare. Denna lärarepersonal är dock otillräcklig och måste suppleras med extra lärare, 5 till antalet under detta läsår.

Intet visar tydligare läroverkets och på samma gång hela samhällets utveckling än *lärjungefrekvensens stegring*. Ännu 1845 hade läroverket

ej mer än 43 lärjungar. Inrättandet af den praktiska bildningslinien omkring 1850 bragte antalet att stiga; läroverkets utvidgning till 7-klassigt likaså.

De inskrifna lärjungarnes antal var

höstterminen	1860	161
»	1870	227
»	1880	334
»	1890	355
»	1900	509
»	1903	525.

Läroverkshus under olika tider. Katastrofen 1710 förvandlade skolhuset till en ruin, och skolan inhystes tills vidare i ett litet envåningshus vid Skolgatan midtemot Mariakyrkans västra ingang. Byggnaden åt gatan »gjordes till ett i tre rum afplankadt auditorium», och i ett brygghus åt

Fig. 216. Gamla högre allmänna läroverket.

gardssidan »tillskapades med nagon liten förändring» bostäder at lärarne. Oaktadt denna provisoriska inredning blef huset ej en blott tillfällig tillflyktsort utan ett stadigvarande hem för skolan. Staten såg sig ej i stånd att infria löftet om det ruinerade gamla skolhusets ateruppbyggande, och staden var genom krig och pest för utblottad att själf verkställa det. Redan pa 1730-talet var huset vid Skolgatan sa bofälligt, att fönstren hotade att nedstörta pa gatan, och taket lämnade ej bättre skydd, än att »både docentes och discentes måste rymma huset, när nagon starkare regnskur kom». Först 1789, således efter 80 ar, fick skolan ett bättre hem, ett tvåvåningshus vid Storgatan, nuvarande n:o 3, kvart. Minerva, där lärarne bebodde öfra vaningen. Ett nytt, för skoländamal byggdt och inredt hus fick skolan ändtligen 1845. Detta efter ritning af prof. Brunius uppförda, för sin tid präktiga och för skolans davarande behof mer än tillräckliga hus vardt dock i följd af den kort därefter förändrade organisationen redan efter 16 år otillräckligt, öfvertogs af staden och förvandlades till

Fig. 217. Högre allmänna läroverket (östra fasaden).

folkskola (nuvarande s. k. Centralskolan). I stället uppfördes å en angränsande tomt ofvan Liden efter ritning af Helgo Zettervall ett nytt läroverkshus, som invigdes och togs i besittning den 23 aug. 1863 (se fig. 216). Lärjungeantalets oväntadt snabba tillväxt, en följd af samhällets egen säll-

Fig. 218. Högre allmänna läroverket (västra fasaden).

synt raska utveckling, gjorde, att man efter blott 20 år kände sig trångbodd i detta läroverkspalats. Likväl dröjde det till 1892, innan beslut fattades af stadsfullmäktige om uppförande af ett nytt, och ytterligare 7 år, innan detta nya var färdigt att tagas i besittning. Den 29 nov. 1898 blef det högtidligen invigdt.

Uppförd i baltisk gotik med Börringe fasadtegel efter ritning af stadsarkitekten Alfr. Hellerström håller byggnaden (se fig. 217 och 218) i längd 63,8 meter och rymmer i tre våningar 33 lärosalar utom samlingssal (aula), bibliotek, sångsal, expeditionsrum, frukost- och materialrum m. m. Utom tomten, som af staden inköptes för ett pris af 65,000 kronor, har byggnaden kostat 295,143 kronor, hvartill stiftets byggnadskassa bidragit med 35,000 kronor. I öfrigt har staden ensam bekostat byggnaden och därjämte till dess inredning och möblering lämnat ett anslag af 36,000 kronor.

3.

HELSINGBORGS FOLKSKOLOR.

AF

A. GIEROW.

Helsingborgs folkskolor, som jämlikt skolrådets beslut den 28/11 1902 deltogo i industri- och slöjdutställningen i dess grupp XI (» — — kollektionsutställningar af undervisningsmateriel och handslöjd m. m.») och under n:r 567 kostnadsfritt tingo sig plats anvisad i industrihallens at väster vettande flygel, norra sidoutbygget, hade sin utställning grupperad i följande afdelningar:

1) läs- och skrifämnen med särskild afdelning för teckning,
2) manlig slöjd,
3) kvinnlig slöjd,
4) skolkök.

Ur en textbilaga, som hade till uppgift att i största korthet lämna inblick uti dels konstruktionen af de för Helsingborgs folkskolor mer eller mindre egenartade typer af skolinventarier, som å utställningen voro representerade, dels i de härstädes praktiserade undervisningsprinciper, i hvilka utställd materiel utgjorde integrerande delar, samt slutligen att meddela fullständig förteckning å den gemensamma materiel, af hvilken urval för utställningen skett, meddelas följande som bidrag till utställningens historia.

Fig. 219. Helsingborgs folkskolors utställning.

Af praktiska skäl iakttages nedan annan uppställning än den här ofvan angifna och i utställningskatalogen följda.

I. Inventarier.

Helsingborgs kombinerade svarta tafla och karthängare.

(Se fig. 220.)

Modellens idé är kombination af svart tafla och karthängare. Taflans ståndare äro uppdragna till lämplig höjd och inmynna i hvar sin framspringande arm af snirkelvridet smide. Af dessa armar uppbäras kartrullarna, som, upprullade, nedfalla framför taflans yta. Kartrullens öfre stång utgöres af en vanlig mekanisk rullgardinsstång med förstärkta fjädrar. Vid midten af nedre kartstången finnes en fastskrufvad mässingsring, som fattas af den i pekpinnens ena ändpunkt sittande dragkroken, hvarpå kartan med lätthet neddrages till önskad ställning. Kartrullarna äro till antalet tre; hvarje folkskoleafdelning förfogar nämligen öfver 1 exemplar af resp. Europas, Palästinas samt Sverige—Norge—Danmarks kartor.

Emellertid tjänstgör ifrågavarande skolmöbel äfven såsom planschhängare och stativ för andra kartor än de nämnda. Å kartrullen längst tillbaka är Europas karta placerad, men å nedre kartstången därstädes finnas 4 mässingskrokar (se fig. 220), afsedda att uppbära planscher och lösa kartor. Kartstången kan da neddragas till lämplig höjd. Intrycket af den upphängda planschen eller lösa kartan störes icke, *enär kartduken öfver Europa vidtager först 60 cm. öfver nedre kartstången.* Dessa 60 cm. utgöras i stället af otecknad duk i lättare grön färgton.

Ståndare, fotställning och kritlåda äro hallna i ljus fernissa, taflans yta är struken med trögt tafvellack, tafvelramen med svart olja, smidet å ståndarnes krön med silfverbrons. Taflan är dubbelfasadig, svängbar och kan ställas lodrät eller med svag lutning bakat. Till underlättande af reparation hvilar taflan på fritt liggande tappar och kan med lätthet aflyftas.

Följande mattuppgifter meddelas:

tafvelytans höjd	100	cm.
» bredd	158	»
taflans ram i bredd	6	»
» höjd öfver golfvet	100	»
smidets spärrhållare i höjd öfver taflans öfverkant	36	»
» kartbärare i längd	23	»
möbelns hela höjd	280	»
» » bredd	170	»

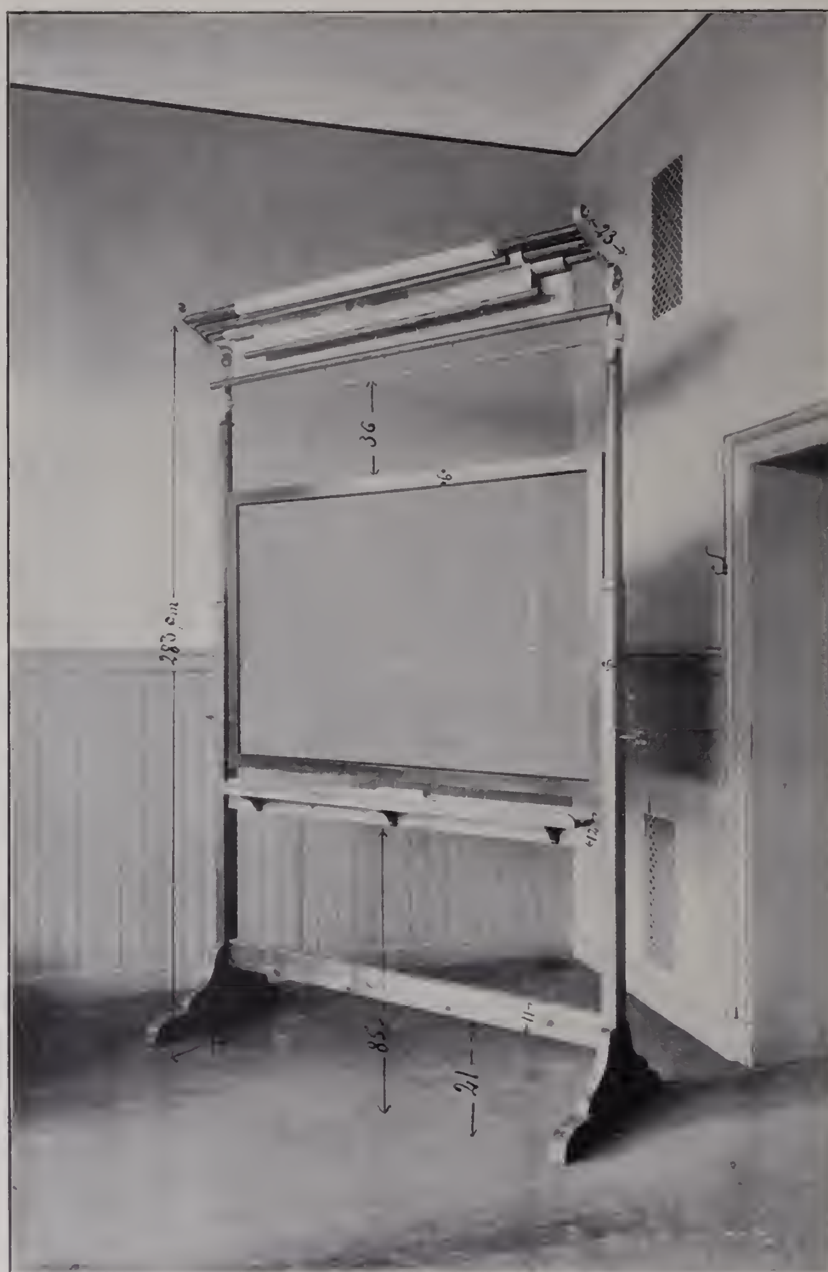

Fig. 220. Helsingborgs kombinerade svarta tafla och karthängare.

Fördelarna hos ifrågavarande skolmöbel kunna sammanfattas i följande:

kartornas placering å det läge i salen, hvilket å ena sidan är det för ljusförhållandena lämpligaste, å andra sidan sammanfaller med den svarta taflans, dit barnens blickar äro vanda att gå;

obehöflighet af fristående kart- och planschhängare;

frihet från alla rullgardins- och kartsnören, enär kartorna äro själfupprullande.

Konstruktör har varit aflidne förste läraren P. J. Norén och leverantör byggmästaren H. P. Lindell.

Helsingborgs skolbänk.

(Se fig. 221.)

Helsingborgs skolbänk infördes å härvarande Gustaf-Adolfsskola vid dess ibruktagande år 1900. Den ansluter sig till sin omkring 10-åriga föregångare härstädes, Slottsvångsskolans bänkmodell. Den har äfven tillgodogjort sig insedda fördelar hos den välkända s. k. Norrköpingsbänken, men afviker från båda i flera viktiga detaljer. Tyska bänkmodeller och noggranna måttberäkningar efter in- och utländska auktoriteter på hygienens område ha dessutom legat till grund för dess konstruktion.

Det måttförhållande, på hvilket nutida fackmän lägga största vikt, utgöres af den s. k. distansen, d. v. s. sitsens horisontala afstånd från bordskifvans främre kant. Betydelsen af denna term klargöres å den bifogade teckningen af bänkmodellens genomskärning. Från bordskifvans inre kant äro tvenne lodräta linier dragna till sitsen: den ena från den punkt, där skifvans urringning är djupast, den andra från ett af skifvans sidohörn. Den första linien träffar sitsens kant; da säges distansen vara ± 0; den andra linien träffar sitsen 3 cm. från dess kant; da säges distansen vara — 3 cm. Å Helsingborgs skolbänk är sitsen vid bordskifvans midt i grad med denna och vid bordskifvans hörn skjuter den 3 cm. in under densamma.

Helsingborgs-bänken är likasom de förut nämnda typerna *skolbänk med pendelsits,* d. v. s. den föränderliga distansen är verkliggjord medelst sitsens rörlighet sålunda, att sitsen låter röra sig öfver ett lågt sittande centrum under sitsens plan nära golfvet.

Vid framställande af vår bänkmodell har bl. a. tagits såsom syfte att åstadkomma *en fullständigt jämn bordyta* utan alla hinderliga, uppstående gångjärnsryggar, bläckhornslock m. m. För att vinna detta syfte ha gångjärnsryggarna blifvit försänkta i en längs bänken gående ränna. Vidare har bläckhornslocket erhållit följande konstruktion. Locket, af oxel eller lönn, 10 cm. långt och 7 cm. bredt, är skjutbart ut öfver bordets bakre kant i en urtagning i bordskifvan. Det är undertill försedt med en långsgående ränna af 3 cm:s bredd och 1 cm:s djup, hvari en uppatböjd hylsa af järn, fastsatt i bordskifvans bakre kant under locket, löper. Urtagningen i bordskifvan är försedd i kanterna med tvenne noter eller rännor, i hvilka motsvarande fjädrar eller tappar å locket glida. Dessa

Fig. 221. Helsingborgs skolbänk.

fjädrar äro 6 cm. långa och begynna vid lockets bakre kant. Där de sluta framtill, är tvärs öfver lockets ränna och i denna anbragt en stålsprint, som, då locket skjutes bakåt, griper in i den uppatböjda hylsan och hindrar locket att helt utskjutas. Då locket är i detta läge, släppa fjädrarna sina noter, locket ställer sig af egen tyngd upp och ned samt blottar sålunda hela bläckhornsmåttet.

Den uppfällbara delen af *bordskifvan är försedd med trenne spärrhakar* å undersidan för att göra bänklocket fritt uppstående vid begagnande af facket. Tvenne i lockets undersida fastsatta gummidynor förekomma hvarje smällande vid lockets nedläggande.

Såsom ofvan blifvit visadt, har all *positiv distans undvikits*. Sitsen skjuter vid bänkplatsens sidor 2 à 3 cm. in under bordskifvan; vid bänkplatsens midt berör den från skifvan dragna lodräta linien sitsens framkant; distansen är sålunda i förra fallet — 2 eller — 3, i senare fallet ± 0. Att man stundom ansett sig böra bevara den eljest icke rekommendabla positiva distansen helt eller delvis å hvarje bänkplats, har väl kommit sig af önskan att tillförsäkra barnet behöfligt utrymme vid stående ställning. Erfarenheten har emellertid gifvit vid handen, att de 12, 13, 14 à 15 cm., som ifrågavarande modell i sina olika storlekar utan positiv distans erbjuder, härtill försla.

Sitsen rör sig, såsom illustrationen visar, på dubbelgångjärn, som blifvit fastgjorda dels å ömse sidor af hvarje sitsståndare, dels å fotstyckets styrlist.

Hvarje bänkplats äger sitt särskilda ryggstöd, i syfte att i möjligaste mån isolera hvarje barn från dess granne. Därjämte kunde endast under villkor af uppdeladt ryggstöd detta erhålla den svängning bakåt, som ansetts behöflig för verkningsfullhet med hänsyn till beredande af stadga åt barnets ryggradspartier. Af samma skäl — ryggstödets verkningsfullhet — har det befunnits nödigt att bereda *ett undre ryggstöd*, hvarigenom förekommes, att nedre delen af bröstpartiet och hela länddelen af ryggraden sväfva utan styrsel och stadga fritt mellan det öfre ryggstödet och sitsen.

Slutligen torde böra påpekas, att särskildt *bänkgolf saknas*. I välbyggda skolhus bör ingen fara för golfdrag förefinnas, hvadan hygieniskt skäl icke då kan gifvas till bänkgolfvets bibehållande. Detta har fasthellre en hygienisk olägenhet: det samlar under sig damm och smuts. Dagligen kan icke hela bänkuppsättningen flyttas för städning; dammet och smutsen komma sålunda att kvarligga flera dagar. Frånvaron af bänkgolf möjliggör daglig städning under bänkarna och underlättar dessutom vid grundligare rengöring bänkens förflyttning, enär dess tyngd minskats. Bänkgolfvet är vidare till olägenhet genom sitt försvårande af möjligheten att åtkomma pennor, gummi m. m., som af barnen tappas i bänken. Och slutligen orsakar det ett ekoartadt skärpande af det oundvikliga, störande buller, som barnens fotbeklädnad åstadkommer. Den enda återstod af bänkgolf, som finnes å modellen, är ett fotbräde, som hvilar omedelbart på golfvet.

Styrlisten för reglering af sitsståndarnas rörelse har, såsom synes, sitt föredöme i Norrköpingsbänken. Den är anbragt så, att, när den skruf,

som fasthaller listen vid ryggstödets midtstandare, lossas, listen med lätthet kan utdragas ur bänken. Anslagsytorna å sitsens standare äro belagda med filt af ljuddämpande tjocklek.

Måttuppgifter å Helsingborgs skolbänk.

Bänkpartierna	Små-skolan	Folkskolan		
		klass 1 och 2	klass 3 och 4	högre afd.
Bordskifvans höjd öfver sitsen (differens)	21	23	25	27
» längd för hvarje plats	55	55	57,5	60
» bredd, oafsedt urringning	39	41	43	45
» urringning	2	3	3	3
» lutning	5	5	5	5
» uppfällbara del i bredd, oafsedt urringning	29	31	33	35
Bordlådans afstånd från sitsen	16	16	18,5	21
Sitsens höjd öfver golfvet	33	38	40,5	43
» horisontala afstånd från bordskifvans framkant (distans): a. vid midten	± 0	± 0	± 0	± 0
b. vid sidorna	— 2	— 3	— 3	— 3
» längd för hvarje plats	45	45	47,5	50
» bredd	27	29	31,5	34
» rörlighet	12	13	11	15
Ryggstödets längd för hvarje plats	46	46	48,5	51
» svängning	2,5	2,5	2,5	2,5
Nedre ryggstödets höjd i midtlinien öfver sitsen	15	16	17	18,5
» » horisontala afstand från bordskifvans framkant vid midten	25,5	28,5	30	31,5
Öfre ryggstödets höjd i öfverkanten öfver sitsen	30	33	34,5	36
» » horisontala afstand från bordskifvans framkant vid midten	25,5	28,5	30	31,5
Fotbrädets bredd	11	11	12,5	14
Bänkens bredd i botten	72	75	80	84
Bordskifvans största höjd från golfvet	59	66	70,5	75
Ryggstödets » » » »	62	70	74	78

Bänkens konstruktion i sin helhet åsyftar att bereda barnen en läsställning, under hvilken hela fotsulan kan hvila på golfvet, hela ryggen erhålla stadga mot ryggstödet och samtidigt underarmarna i naturlig höjd röra sig på bordet, samt en skrifställning, under hvilken samma fördelar erbjudas fötter och armar samt åt rygg fördelen af stadga från det undre ryggstödet.

Bänkarna äro, med undantag för locken till bläckhornsmatten, tillverkade af helren fur, struken med olja, och därefter fernissade i träets färg.

Konstruktör har varit aflidne förste läraren härstädes P. J. Norén och leverantörer dels Helsingborgs träförädlingsaktiebolag (af de utställda bänkarna de båda minsta storlekarna), dels Boxholms snickerifabriksaktiebolag (de två största bänkarna å utställningen).

Modellen är förfärdigad i de fyra storlekar, som å utställningen representerades: en, afsedd för småskolan, en för folkskolans klass 1 och 2, en för folkskolans klass 3 och 4 och en för den högre afdelningen och fortsättningsskolorna. De hålla mått, som framgå af anförda tabla. Den genomskärning, som å teckningen visas med utsatta mått, är, såsom vid granskning lätt synes, utförd på den bänkstorlek, som blifvit afpassad för folkskolans klass 1 och 2. Måtten äro angifna i cm.

Helsingborgs teckningspulpet.

(Se fig. 222—224).

Teckningsundervisningen i Helsingborgs folkskolor åtnjuter förmånen ej blott af särskildt fackrum utan ock af särskilda ritpulpeter.

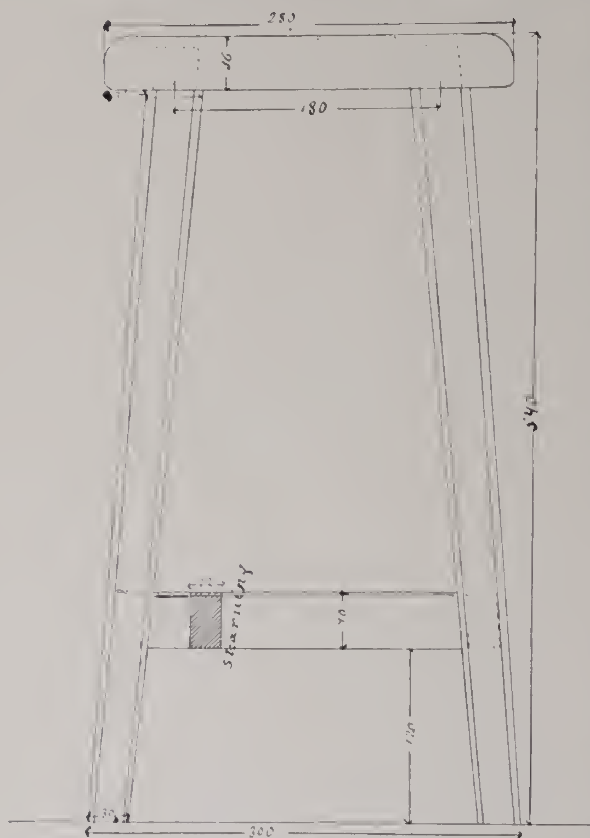
Bordet är konstrueradt för två lärjungar. Skifvan är tillräckligt tilltagen för ett normalt ritbräde och de vid linearritning nödiga instrumenten. För de sistnämndas placerande är också i själfva skifvans bortre del anbragt en tillräckligt bred och djup ränna. Denna del är ock för samma ändamål plan.

Vid all teckning efter modeller är det tydligen af vikt, att dessa placeras så, att de ej mer än nödigt rubbas. Helsingborgs teckningspulpet är så kontruerad, att den försätter dem på lämpligt afstånd från tecknaren samt på för honom erforderlig höjd. Detta är möjliggjordt genom anbringandet af en vågrät skifva, som kombinerats med stativ för gipser m. m.

Fig. 222. Helsingborgs teckningspulpet.

a bordets baksida (från tecknaren räknadt). Detta stativ med skifva kan efter behag ställas på olika höjd. Bord och stolar äro användbara för lärjungar af rätt olika storlek. Den med bandjärn beslagna fotlisten erbjuder nödigt stöd för fötterna. Stolarna äro fristående, så att de vid behof kunna flyttas undan. Härigenom beredes möjlighet till stående ställning för den tecknande lärjungen, hvilken ställning särskildt vid linearritning kan vara nödvändig.

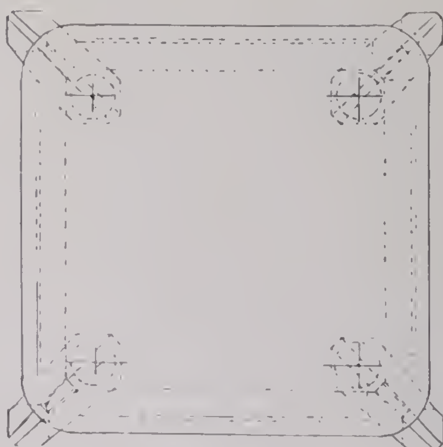

Fig. 223. Stolen.

Konstruktör har varit aflidne förste läraren P. J. Norén och leverantör Boxholms snickerifabriksaktiebolag.

Proportioner och konstruktion i öfrigt framgå af vidstående fotografiska reproduktion och genomskärningsbilder.

* * *

Utom nämnda för Helsingborg säregna skolmöbler visade utställningen prof på *hyfvelbänk* för den manliga slöjden, hufvudsakligen efter A. Mikkelsens system. Den utställda har förstärkt konstruktion i likhet med de år 1900 till skolan anskaffade, hvilka förbättrades med ledning af gjorda erfarenheter. Den utgör $^{1}/_{10}$ af de hyfvelbänksystem, utaf hvilka två finnas i hvarje slöjdsal. Hvartdera har en utsträckning af 4,4×2×0,7 m. Afståndet mellan de enskilda bänkarna är 60 cm. vid baktången. Ändbänkarnas skifvor äro 1,7×0,2×0,06 m., de mellanliggande, som skiljas åt af en ränna, äro 0,37×0,2×0,06 m. Det återstående af systemets angifna utsträckning i längd och bredd upptages af slutstycken, skrufhufvud, framtänger och rännor.

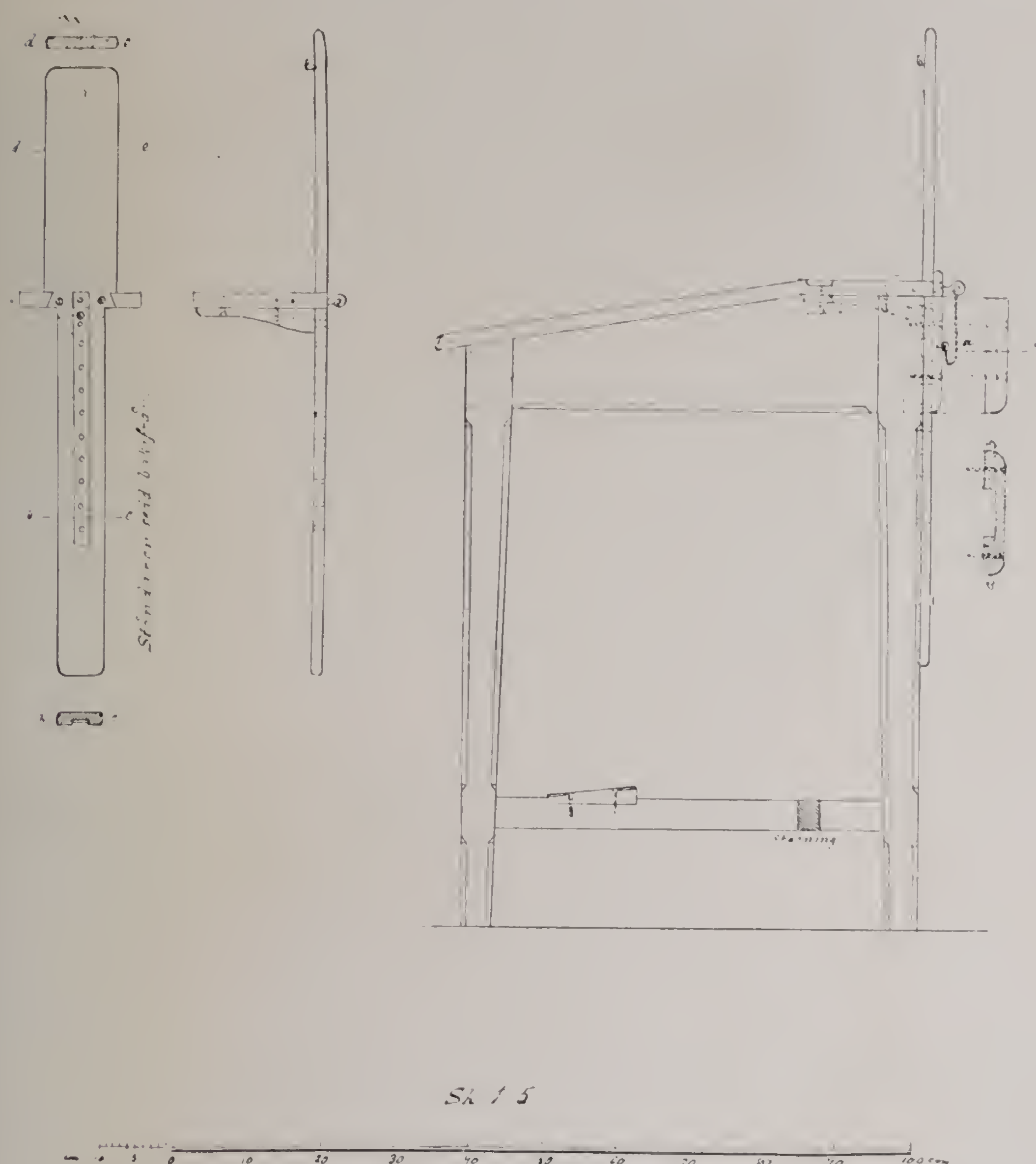

Fig. 224. Pulpeten.

Den kvinnliga slöjdafdelningen inom folkskolans utställning företedde af inventarier följande.

Handarbetsbord, afsedt för 4 flickor, som förfoga öfver hvar sin stol af vanlig modell. Bordet är längs sittplatserna försedt med en uppfällbar 7 cm. bred list, som, uppfälld, erbjuder hvarje flicka tillgang till sydyna. Längd 250 cm., bredd 58 cm., höjd 77 cm. I bordets längdriktning är ett fotstöd anbragt 15 cm. öfver golfvet.

Handarbetstafla med en höjd af 123 cm., längd 300 m. Den högra hälften af taflan är rutad med ett rutafstånd à 4,5 cm.

Syram pa 105 cm. hög fotställning. Den bestar af tvenne halfvor, hvardera 80×86 cm., en 5 cm. bred träram inberäknad, af hvilka den ena kan skjutas öfver den andra. Mellan ramens parallella sidor äro spända grofva snören öfver i ramen anbragta mässingsknappar. A det salunda uppkommande stramaljliknande nätet demonstreras sättet för de olika styngens uttagande.

Skolkök.

Den utställda köksspisen var af Huskvarna tillverkning och i dess priskurant a gjutgods signerad med n:r 8, 44,5 cm. hög med fötter af 30 cm:s höjd. Hällens längd är 75,5 cm. Den är hufvudsakligen af samma konstruktion som de i folkskolorna brukade, hvilka dock hvila på murad fot, som inrymmer varmskap. Spisen, som är väggställd, är vid vänstra sidan försedd med vattencistern af koppar, har stekugn och lucka med ventil för reglering af draget. Till densamma hör ock en varmvattenbehallare, rymmande 100 liter, hvilken star i förbindelse med tvenne spisar. I dessa finnes ett värmeelement, afsedt för uppvärmning af vattnet för rörledningar till diskbord och duschrum.

Ett för utställningen särskildt förfärdigadt öppet skap med hyllor presenterade nagot af skolkökets uppsättning utaf porslin, kökskärl m. m. En af skolkökets handdukshängare var ock utställd.

II. Undervisningsmateriel och undervisningsprinciper.

Teckningsundervisningen.

Teckningsundervisningen i Helsingborgs folkskolor är ordnad i öfverensstämmelse med nyare principer pa detta omrade, sa langt nämligen som idéerna pröfvats lämpliga. Men pa samma gång har nödig hänsyn mast tagas därtill, att teckningen vid vara allmänbildande skolor för närvarande befinner sig i ett öfvergangsstadium mellan gamla och nya idéer.

Salunda hade man vid utställningsafdelningen för Helsingborgs folkskolor att förevisa som ritmateriel atskilligt efter en äldre metod, men också en ganska rikhaltig modern materielsamling af *verkliga* föremal, sasom mindre husgerådssaker, konstindustriella föremal, slöjdmodeller m. m. af lämplig form samt pressade växter.

Barnen i både goss- och flickafdelningarna fa rita föremalen i projektion. Detta sätt att afbilda föremal är för dem både lättfattligt och roande, pa samma gang härigenom lägges en god grund för en framtida utbildning i ämnet, där sådan kommer i fraga.

I gossklasserna, där äfven linearritning förekommer, öfvas en mera omfattande projektionsritning än i flickklasserna jämte praktiska tillämpningar i uppmätning af föremål.

Flickorna få i de högre klasserna någon öfning i att rita mönster för handarbeten, hvarigenom man bl. a. afser att bibringa dem någon smak och uppfattning af de allmänna former, som förekomma vid broderisömnad, på samma gång dessa mönster äro en passande förberedelse till teckning efter växter och sålunda, med hänsyn till teckningsundervisningens närvarande ståndpunkt, utgöra en god ersättning för de s. k. väggtaflorna.

Såväl i goss- som flickklasserna få barnen någon gång som omväxling och nöje färglägga afbildningar af föremål.

Vid behandling af växterna gifvas rikligare tillfällen till lavering.

Då barnen icke äga den erfarenhet eller det omdöme, som erfordras för en tillfredsställande färgblandning, kommer denna, på det hela taget, att vara beroende af den undervisande. För eleverna i högre afdelningen är emellertid tillgänglig en serie öfningsblad i akvarellmålning. Dessa öfningsblad höra icke till den egentliga ritkursen, men utgöra en fyllnadsmateriel, hvilken, om man så vill, äfven kan användas vid öfning i färgblandning.

Manlig slöjd.

De till ledning vid slöjdundervisningen använda planscherna öfver

1) modellerna äro ritade i hel skala för de flesta och i half för de större modellerna. Dessa äro följande 40:
sagöfning, växtetikett, nyckelbricka, metermått (30 cm.), glasbricka, frösticka, blomsterpinne, klädklämma, blomsterkäpp, linjal, pennskaft, bollträ, $^1/_2$-metermått, hammarskaft, skärbräda, rockhängare, skofvel, yxskaft (utbytesmodell: räfsa), pappersknif, skrifställ, skopa, nyckelhängare, blomkrukspall, hörnhylla, blomkruksfot, julgransfot, vinkelhake, vagn (utbytesmodell: kolbox), handdukshängare, pennlåda, ritbräde, fönsterbord, stöfvelknekt, kniflåda, syskrin, pall, bokhylla, spottlåda, karaffbricka och nattbord.
Då serien medhunnits, utgöra svarfveriarbeten, verktyg, handkoffert m. fl. saker tilläggsmodeller.
2) arbetsställningarna äro de af kapten Carl Silow och direktör Otto Salomon utgifna, som omfatta en serie af 16 planscher.
3) arbetsordningarna äro tryckta förteckningar öfver den ordning, i hvilken öfningarna förekomma, och de verktyg, som användas till dessa för hvarje modell i serien (uppsatta och tryckta i Helsingborg).

Folkskolans hjälpklass (klass för på grund af bristande begåfning efterblifna barn), i hvilken gossarne redan första året efter intagandet få

börja med träslöjd, följer Eva Rodhes modellserie, som kompletteras med en del modeller ur Modellsamlingar från svenska arbetsstugor för barn, utgifna af Anna Hierta-Retzius.

Kvinnlig slöjd.

Den utställda modellserien för Helsingborgs folkskolors kvinnliga slöjd anslöt sig till den s. k. »folkskolans metod», utarbetad af slöjdinspektrisen i Stockholm, Hulda Lundin, från hvars serie följande afvikelser här blifvit gjorda:

i småskolans klass II ha sybehörs- och arbetspåsar uteslutits på grund af bristande tid;

i folkskolans klass 1 har arbetsväskan uteslutits, enär man ansett den icke representera nog positivt inlägg i handarbetsfärdighetens utveckling, likaledes ljusstaksmattan på grund af bristande tid;

i folkskolans klass 4 har linnelappningen förbigatts såsom till väsentlig del kunnande ersättas af den kulörta lappningen, hvarjämte linneknappen ansetts tidsödande och opraktisk;

i folkskolans högre afdelning har erfarenheten gifvit vid handen, att färdigheten i fråga om tillverkning af klädningen ej kunde uppdrifvas till själfständighet, hvadan detta nummer uteslutits, under det arbetet i stället koncentrerats på tillverkningen af underlif och underkjol.

Skolköket.

Flickor ur folkskolans 4:de klass och högre afdelning samt, när utrymmet det medgifver, ur fortsättningsskolan, undervisas en dag i veckan kl. 10—2 i huslig ekonomi i afdelningar på 16—24, fördelade på fyra familjer. I kursen ingå:

uppköp på torg och i bodar, först under lärarinnans ledning, sedan på egen hand;

enkel matlagning;

prisberäkning och anteckning af dagens utgifter;

diskning och uppassning;

diskning af alla kärl, som användts, samt daglig rengöring af spisar, skåp, hyllor, bord och golf;

insaltning af sill, kött och fläsk samt inläggning af grönsaker;

bakning af råg- och hvetebröd samt småbröd;

tvätt och mangling af de handdukar, dukar och förkläden, som lärjungarna använda.

* * *

Helsingborgs folkskolor erhöllo af utställningens styrelse tacksägelsediplom för det sätt, på hvilket de vid utställningen låtit representera sig.

4.

HEMSLÖJD, SKOLSLÖJD OCH UNDERVISNINGSMATERIEL M. M.

AF

E. INGERS.

Utställningens elfte grupp, omfattande hufvudsakligen slöjd och undervisningsmateriel, hade fått sig inrymd plats i industrihallens västra flygel, hvars ena halfva den upptog, samt i den därintill stötande tillbyggnad, som särskildt var afsedd för Helsingborgs stads utställning, men äfven inrymde skolutställningar och kollektioner af undervisningsmateriel från andra håll. Det åt denna grupp tillmätta utrymmet var sålunda ganska frikostigt tilltaget, men blef på grund af det stora antalet utställare inom hemslöjden tämligen strängt anlitadt. De tre sydsvenska länen, för hvilka utställningen ju närmast var afsedd, hade, som naturligt var, lämnat den öfvervägande kontingenten till denna grupp, proportionsvis vida mer än inom öfriga grupper. Medan sålunda Malmöhus läns hemslöjdkollektion hade att uppvisa 188 n:r, skolslöjden oberäknadt, Kristianstads län 104 n:r och Blekinge län 348 n:r, uppgick antalet utställare från öfriga delar af riket ej till mer än 25. Att det närbelägna Hallands län var så klent representeradt, var ju en egendomlighet, som knappast kan förklaras af den omständigheten, att nämnda läns hushållningssällskap ej ansett skäligt anordna någon gemensam kollektion för länet.

De förutnämnda tre större länsutställningarna företedde i afseende på tillkomstsättet den olikheten, att Kristianstads och Blekinge läns utställningar voro anordnade af vederbörande hushållningssällskap, medan däremot hushållningssällskapet i Malmöhus län visserligen lämnat utställningens styrelse ett anslag för slöjden men tillika frånsagt sig all befattning med åvägabringandet af en hemslöjdsamling för detta län. Följaktligen måste Malmöhus läns utställning anordnas direkt af utställningsstyrelsen genom därtill utsedd person, en omständighet, som ej var utan sina olägenheter. Hvad man nu för tiden fordrar af en hemslöjdutställning är icke blott, att den skall så fylligt som möjligt representera slöjden inom ett visst område, utan göra det på sådant sätt, att den endast medtager arbeten, som äro efterföljansvärda beträffande såväl utförandet som val af mönster, färger o. d. Mot de smakförirringar på prydnadsslöjdens område, som tekniskt och konstnärligt oskolade, förklarligt nog, ofta göra sig skyldiga till, har man i själfva verket intet annat korrektiv än att utesluta från offentlig exposition sådana arbeten, som ej lämpa sig att tjäna som föredömen. En förberedande utställning med utgallring af undermåliga arbeten måste därför anses som en nödvändig betingelse för att en hemslöjdutställning skall vara på ett tillfreds-

ställande sätt åvägabragt. Själffallet låg det utom utställningsstyrelsens uppgift att anordna en sådan förberedande utställning för Malmöhus läns hemslöjd, och därför kom denna afdelning att innehålla åtskilliga ting, som man helst velat undvara och som visserligen ej fått exponeras, därest en af kompetenta personer verkställd utgallring ägt rum.

Detta till trots innehöll *Malmöhus läns* hemslöjdafdelning mångt och mycket af värde inom olika slöjdgrenar, något som äfven bestyrkes af de relativt talrika belöningar juryn kunde utdela inom densamma. Såsom var att vänta i en provins, där väfnadskonsten af gammalt står högt, voro de textila arbetena i öfvervägande grad dominerande. De olika arterna af den skånska konstväfnaden voro rikt företrädda, mestadels i de gamla välbekanta mönstren. I allmänhet var det väl utförda arbeten, och mot färgvalet funnos på det hela få anmärkningar att göra. Bland de tämligen fåtaliga väfnaderna efter moderna mönster må nämnas en större gobelin, utförd af fröken Hanna Olsson, Lund, efter teckning af Ottilia Adelborg, samt flere mindre sådana efter mönster från Gunnar Wennerberg m. fl. Dessa sistnämnda fann juryn vara så förtjänstfulla i utförandet, att deras tillverkare, fröknarna Ellen och Bengta Persson, Norrhvidinge, tilldelades högsta belöningen, en utmärkelse, som eljest inom detta län blott tillföll den från många föregående utställningar välbekanta fru Cilluf Olsson.

Fru Olssons väfnader, hvaraf de flesta vore utställda i ryggåsstugan (se fig. 36) och en annan del i Malmö industrilotteris kollektion, utmärkte sig som vanligt för högt uppdrifven teknisk fulländning och smakfull färgsammansättning. En för att vara hemväfd osedvanligt stor flossamatta i Smyrnamanér hörde till denna samlings mest anmärkningsvärda nummer.

Inom broderiarbetena rådde ej på långt när samma jämnhet som bland väfnaderna. Äfven här såg man goda ting, exempelvis mycket vackra arbeten i hedebosöm och hvitbroderier såväl som kulörta broderier i moderna mönster, men åtskilligt fanns, som man gärna velat slippa att ha med. Det är med en viss förvåning man måste konstatera, hur starkt den gamla naturalismen i broderimönstren alltjämt håller i sig, till trots för de mångåriga sträfvanden att motarbeta densamma, som utgått från våra tekniska skolor och andra slöjdanstalter. Här firade den en af många beundrad återuppståndelse i en samling broderade skärmar, utförda med erkännansvärd teknisk skicklighet, men efter mönster af sådan art, att man vid deras åskådande kunde tro sig försatt trettio år tillbaka i tiden. Sådana försök att kopiera lefvande naturformer, taflor o. d. slå ju alltid an på en okritisk publik, som finner sin förnöjelse i att konstatera, hur »likt» det är originalet, och det var därför att vänta, det juryns och en del af allmänhetens mening skulle högst väsentligt divergera vid bedömandet af dessa alster.

Åtskilliga andra arter af konstslöjd: porslins- och trämalning, läderplastik m. m. voro äfven företrädda; i kvalitativt afseende dock ej synnerligen anmärkningsvärdt. Hvad möbler och träsnideri beträffar, fann man vid sidan af mer eller mindre väl utförda skärningar i den traditionella allmogestilen några mera originella arbeten af hr Jöns Mårtensson och frih. C. G. Uggla, men därjämte en del alster af ytterst primitiv beskaffenhet med misslyckade försök att skapa mönster och ett ännu olympligare utförande. Som en särskild förtjänst papekas gärna i dylika fall, att arbetet är utfördt utan de vanliga snidverktygen, endast med knif, som man äfven får nöjet att se! Närvaron af dessa och andra dylika alster af missriktadt slöjdintresse — såväl som af en del kuriositeter, som ej ha med slöjd att göra — kunde ju endast förklaras af den förut påpekade omständigheten, att ingen gallring ägt rum inom denna afdelning.

Rättvisligen måste erkännas, att dessa mindrevärda artiklar gjorde sig föga bemärkta bland det myckna gedigna arbete, som verkligen fanns. Å andra sidan kan man ingalunda medge, att utställningen var fullt representativ för Malmöhus läns hemslöjd. Den som känner något till, hvad som verkligen utföres inom länet såväl inom husbehofsslöjden som inom konstslöjden, kunde med lätthet se »mycket som inte fanns». Man saknade sålunda nästan alldeles de många förträffliga enklare väfnader till husbehof: dräll och damast, dynvar, kostymtyger o. s. v., som alltjämt förekomma så rikligt på häradsutställningarna i samband med landtbruksmöten och som än i dag i stor mängd tillverkas och förbrukas i skånska bondehem. Och de många konstslöjdidkare inom olika genrer, som stå i förbindelse med Kulturhistoriska föreningen i Lund och dess lotteri, voro till större delen orepresenterade, enär sagda förening ej utställt.

Kristianstads läns slöjdkollektion var, som nämndt, anordnad af länets hushållningssällskap genom en kommitté, som insamlat slöjdalster från länet och vid en förberedande utställning i residensstaden gjort urval för denna uppvisning. Under sådana förhållanden borde man ju väntat, att denna samling skulle varit verkligt representativ för länets slöjd, men ehuru i och för sig värd allt erkännande, kunde den ej riktigt sägas ha uppnått detta mål. Åtskilliga för vissa orter inom länet karakteristiska slöjdgrenar voro alls icke eller ofullständigt företrädda, särskildt hvad beträffar grofslöjd. Äfven mot utgallringen kunde en och annan anmärkning vara att göra, hvilket dock torde bero därpå, att till utställning mottagits en del föremål, som ej varit underkastade den förberedande juryns granskning.

Väfnader, broderier och andra kvinnliga handarbeten voro äfven här till kvantiteten öfvervägande. Såsom särskildt anmärkningsvärdt må framhållas de utsökta knypplingar och gammaldags halsömnader, som härrörde från Ingelstads härad i länets sydöstra del. De gamla, nu nästan bort-

glömda skånska knypplingsmönstren ha här lefvat kvar, troligen på grund af den uppmuntran, som herrskapen på godsen ägnat denna svarlärda men vackra slöjdgren, som väl förtjänar att omhuldas äfven ur annan synpunkt än som en intressant etnografisk relik.

För vissa orter karakteristiska slöjdspecialiteter voro väfskyttlarna från Örkelljungatrakten och spånkorgarna från Lönsboda. Å båda ställena har tillverkningen af dessa alster uppdrifvits till en omfattning, som närmar sig storindustri.

Hvad egentlig konstslöjd beträffar, hade detta län föga anmärkningsvärdt att uppvisa. Som ett beaktansvärdt undantag måste dock framhållas ett miniatyrskåp med verkligt smakfulla målningar af fru Angelica Svanberg. Eljest var inom denna art äfven kvantiteten ringa.

Utan tvifvel skulle Kristianstads läns hemslöjd kunnat göra sig vida mer gällande i täflingen med grannlänen, om den kunnat anordnas något mer spatiöst, än nu var fallet. Men dels var det at afdelningen tillmätta utrymmet lämligen knappt, dels hade den egentliga hemslöjdens plats å detta blifvit väl mycket beskuren af de stora skolutställningar, som jämväl skulle ha rum här. Utom Kristianstads slöjdskolor för barn samt Lärkesholms gosslöjdskola uppträdde här två handarbetsskolor för kvinnlig vuxen ungdom (Träne och Vinslöf), en kvinnlig folkhögskola (Önnestad), samt Önnestads centralslöjdskola, däraf särskildt de tre sistnämnda med stora kollektioner. Dessa slöjdskolor för vuxen ungdom ha utan tvifvel uträttat mycket för hemslöjdens befrämjande inom länet, och deras utställningar visade äfven erkännansvärda prof på goda och solida arbeten af olika slag. Dock fann sig juryn föranlåten att beträffande två af dem till det tilldömda priset foga den anmärkningen, att broderimönstren i många fall ej voro väl valda; deras svåra teknik stod ej i rätt förhållande till deras värde i dekorativt afseende. Såväl folkhögskolan som centralslöjdskolan i Önnestad hade ställt sig utom täflan.

Värd ett omnämnande är äfven den samling äldre konstväfnader, som »Fornstugan» i Kristianstad — naturligtvis utom täflan — hade att uppvisa. Då ju en slöjdutställnings betydelse ej minst ligger däri, att den kan förete goda och efterföljansvärda mönster, måste det anses som ett godt grepp att ur museernas gömmor framleta och för en större allmänhet utställa sådana prof af äldre mönstergill hemslöjd.

Blekinge läns slöjdkollektion var utan gensägelse den främsta af de tre länens, såväl i afseende på rikhaltigheten som med hänsyn till uppsättningen och placeringen af utställningsföremålen. Den var anordnad af länets slöjdmagasin i Karlskrona, en inrättning, som åstadkommit mycket till hemslöjdens fromma inom provinsen och helt visst förtjänade efterföljas på många håll inom vårt land.

Fig. 225. Blekinge läns hemslöjdutställning.

Bland en så stor samling — ej mindre än 346 katalognummer — kunde det ju ej förvåna, att ett och annat insmugit sig, som ej bort få komma med — exempelvis en del underhaltig glödritning — men urvalet stod för öfrigt i ett godt förhållande till kvantiteten. Mansslöjden var här ojämförligt rikligare företrädd än i de andra länen, naturligt nog i betraktande af dess ännu stora betydelse som näringsgren i provinsens mindre bördiga bygder. Man såg här massor af olika slags arbeten i trä, spån, korg, rotting, näfver och horn, dessutom fiskegarn, smiden m. m. Uppöfvad handfärdighet och uppfinningsförmåga röjde sig i många ting, stundom till och med gryende konstnärliga anlag såsom i en byst af trä, snidad af en sjuttonårig pojke.

Äfven möbler förefunnos här i ej så ringa mängd, såväl enskilda pjeser som hela rumsinredningar. I allmänhet var det äldre stilar, som blifvit följda, men prydliga och nätta ting funnos bland dem. I de flesta fall tycktes ritningarna ha utgått från slöjdmagasinet, och skulle man göra någon anmärkning mot denna anstalt, som eljest så förträffligt synes fylla sitt ändamål, så vore det, att dess mönsterförråd behöfde förnyas i modern riktning. Det vore en för slöjdmagasinet tacksam uppgift att söka åstadkomma och sprida möbler i enkel, men konstnärlig modern stil i stället för mer eller mindre lyckade rococo- och empireimitationer.

Bland de kvinnliga arbetena fäste man sig närmast vid de för provinsen karakteristiska linne- och bomullsväfnaderna i ljusa och glada färger; särskildt fanns ett mycket rikligt urval af vackra bomullsgardiner. Säreget för Blekinge är jämväl de hängkläden i kulört linnebroderi, som fordom hörde till bondstugornas utsmyckning, och som nu åter börjat komma till heders. De äro af synnerligt god dekorativ effekt med sina vackra mönster efter växtmotiv, som kunna varieras på mångfaldiga vis.

Någonting anmärkningsvärdt hos denna utställning var för resten den stora mängden af små, lätt säljbara slöjdartiklar af olika slag, som här förefanns. Långt mer än de öfriga länens var Blekinges kollektion lämpad för afsättning till en utställningspublik med sina många billiga, nätta och praktiska småting för hemmet och hushållet. Också var omsättningen här relativt ansenlig, till fromma för de många flitiga händer, som åstadkommit denna verkligen tilltalande uppvisning.

»*Utställare från öfriga delar af riket*» inom denna grupp voro, som nämndt, fåtaliga, och på ett par undantag när fanns inom deras afdelning föga anmärkningsvärdt. Dock såg man så betydande ting som fröken Selma Giöbels kollektion, hvilken juryn fann skäligt tilldela sin högsta belöning »för utmärkt goda och utmärkt vackra väfnader och för utmärkt förtjänst om konstväfnadens höjande i vårt land». Herr G. Flintas välbekanta möbler, fröknarna Holcks vackra samling af keramik, läderplastik,

väfnadsmönster m. m. samt fruarna Theoanders och Bergvalls arbeten i drifven koppar och mässing voro för öfrigt det enda, som kunde förtjäna ett omnämnande.

I den förutnämnda tillbyggnad till stora hallen, som egentligen var afsedd för Helsingborgs stads institutioner — en utställning, som är närmare skildrad på annat håll i denna redogörelse — hade äfven plats upplåtits åt en del skolor samt diverse undervisningsmateriel. Här hade sålunda bl. a. Helsingborgs högre allmänna läroverk, stadens folkskolor och lägre tekniska yrkesskola ganska betydande utställningar, ehuru på något knappt utrymme. Ett särskildt omnämnande förtjänar »Hemmet för vanföra» i Helsingborg, hvars å utställningen vackert ådagalagda sträfvan att bibringa lemmalytta förmåga att utöfva ett handtverk syntes juryn förtjänt af högsta utmärkelsen. Samma belöning tillföll äfven den synnerligen vackra samling preparat, som företeddes af Alnarps hofbeslagsskola. Bland öfrig undervisningsmateriel må nämnas en reliefkarta öfver Skåne, utförd i papp af hr N. Sjögren, Landskrona. För geografiundervisningen på det lägre stadiet skulle det vara mycket välkommet, om sådana kartor kunde tillhandahållas för ett billigare pris, än hittills varit fallet. Ett erkännansvärdt försök i denna riktning förelåg här, ehuru det med skäl kunde ifrågasättas, om det här använda materialet ägde nog hållbarhet för att trotsa obefogade nivåförändringar.

Till elfte gruppen hörde äfven den i särskild paviljong inrymda »nykterhetsutställning», som anordnats af »Helsingborgs nykterhetsorganisationer». I sitt slag var denna säkert den största, som ännu förekommit i vårt land, och allt erkännande värd. Här fanns en samling nykterhetslitteratur, som i fråga om fullständighet ej lämnade något öfrigt att önska, vidare planscher och annan åskådningsmateriel för nykterhetsundervisning m. m. i stort antal. Själfva anordnandet af dessa föremål var däremot ej fullt tillfredsställande ur åskådlighetens synpunkt, något som delvis berodde på lokalen.

Slutligen några ord om prisjuryns verksamhet, där den icke förut blifvit berörd.

Utom den vanliga motiveringen för pris ansåg sig juryn i vissa fall föranlåten att göra inskränkande anmärkningar, t. ex. beträffande val af mönster inom ett par slöjdskolor, bristande fullständighet i modellserien inom en annan o. s. v. Det syntes juryn riktigare och rättvisare att med en sådan motivering tilldela ett högre pris för eljest förtjänstfulla arbeten än att utan påpekande af förefintliga brister sänka priset. I ett fall — beträffande de i Malmöhus läns utställning befintliga skärmarna i naturalistiska mönster — tyckte man sig böra ge ett erkännande åt arbetets tekniska förträfflighet, fastän på grund af det olämpliga mönstervalet intet pris kunde utdelas — detta lika mycket med hänsyn till utställaren som till förklaring inför allmänheten.

Hvad skolutställningarna angår, ansåg juryn ej skäligt upptaga till bedömande andra än rena slöjdskolor. De utställda elevarbetena fingo som sådana enligt reglementet ej prisbelönas, och i allmänhet taget voro skolexpositionerna ej af den fullständighet, att ett objektivt omdöme om de olika läroanstalternas verksamhet kunde på dem grundas.

Äfven nykterhetsutställningen fann juryn ej ägnad för prisbedömning, då den på grund af sin enastående beskaffenhet snarast ställde sig själf utom täflan. Det erkännande, hvaraf dess anordnare i hög grad gjort sig förtjänta, kunde enligt juryns mening lämptigare uttryckas genom ett tacksägelsediplom än genom en medalj.

Med anledning af det myckna skränet efter sista utställningens prisbedömning har från många håll satts i fråga lämpligheten öfver hufvud att utdela pris vid kommande utställningar. Har man skäl till sådana tvifvelsmål beträffande industrien, så torde det i ännu högre grad gälla för hemslöjden. En stor del af publiken uppfattar alltjämt ett slöjdalsters värde som en tyckesak, hvarom den ena meningen kan vara lika god som den andra. Att man vid bedömandet af mönster-, stil- och färgval kan ha verkligt objektiva grunder att följa, det förstår endast en minoritet äfven bland slöjdidkarne själfva. Under sådana omständigheter var det ju ej att undra öfver, att äfven inom denna grupp de nu så moderna prisrefuseringarna förekommo i stort antal. Att därtill missbelåtenheten med juryns dom tog sig uttryck i en insändarpolemik, som från visst håll fördes med påtaglig hätskhet, andra mindre gentlemannmässiga grepp att förtiga, var ju en omständighet, som måste sättas på en förklarlig om än ej befogad missräknings konto. Giltig anledning att på grund af sådana fall för framtiden afskaffa prisbelöningen för hemslöjden torde dock ej kunna förebringas. Men säkerligen skulle åtskilliga af de olägenheter, som medfölja den hittills brukliga belöningsutdelningen, kunna undanrödjas, om juryn kunde publicera en utförligare bedömning af slöjdalstren med mera pregnant och mindre schablonmässig motivering än den, som vanligen användes i prislistan. En sådan kritisk bedömning med påpekande af såväl förtjänster som fel hos mera anmärkningsvärda utställningsföremål, med framhållande af hvad som är efterföljansvärdt och hvad som icke är det, skulle ju tält kunna intagas i juryprotokollet och offentliggöras vid sidan af själfva prislistan för att ej tynga denna med långa motiveringar. Allmänheten skulle därmed få, så att säga, en sakkunnig handledning för sitt bedömande af utställningen, och säkerligen skulle en hel det obefogade prisrefuseringar utebli. Ett sådant tillvägagångssätt skulle visserligen kräfva ett strängare arbete af juryn än vanligt, men för slöjdens utveckling — så långt denna af utställningar kan befrämjas — skulle mycket därigenom kunna vinnas.

IV.

PRESSEN. JURYNS VERKSAMHET. UTSTÄLLNINGENS AFSLUTANDE.

XXXI.

PRESSEN.

Inträdesreglementet innehöll, såsom förut nämnts, i afseende på tidningsmän följande bestämmelser:

Journalister, bosatta i Helsingborg, kunna erhålla frikort till utställningen genom att den redaktion, hos hvilken de äro anställda, hänvänder sig till utställningens byrå.

Journalister, hvilka ämna besöka Helsingborg och utställningen, torde med uppvisande af legitimationskort hänvända sig till utställningens byrå för erhållande af frikort, gällande för den tid besöket är ämnadt att räcka.

Presskortet hade samma utseende som säsongkorten, men i hvit färg, samt upptog uppgift på de utställningar, hvartill fri entré medgafs innehafvare af dessa kort. Dessutom berättigade presskort till fri resa å hamnfärjan och Helsingborg—Ramlösa järnväg samt fria bad i varmbadhuset.

För tidningsmännens räkning hade i industrihallen vid västra entrén anordnats tvenne särdeles välbelägna rum, hvaraf det ena möblerats af Nordiska Kompaniet i Stockholm med en för ändamålet af arkitekten A. Blomberg komponerad elegant möbel i modern stil. Lokalen pryddes dessutom af porsliner från Rörstrand samt af gravyrer från några af våra grafiska anstalter. Här fanns en stor mängd Stockholms-, skånska och andra landsortstidningar, F. Ahlgrens tekniska fabrik i Gefle tillhandahöll bläck, Klippans pappersbruks aktiebolag papper, Helsingborgs cigarr- och tobaksfabriks aktiebolag cigarrer, Persson & Cronzells Aktiebolag viner m. m. och Apoteket Kärnan läskedrycker.

För att vid tillfällen, då större antal besökande tidningsmän var att vänta, tillhandaga med upplysningar och därigenom underlätta arbetet tillsattes ett pressombud, hvartill utsågs ledamoten af utställningens styrelse, afdelningsförestandaren vid Svenska Telegrambyrån Albin Roosval.

XXXII.

JURYNS VERKSAMHET.

AF

ALBIN ROOSVAL.

För prisbedömningen hade utställningens styrelse utfärdat följande

»BESTÄMMELSER ANGÅENDE UTSTÄLLNINGSFÖREMÅLENS PRISBEDÖMANDE.

A. **Jury.**

§ 1.

Till utställningsföremålens bedömande utses prisdomare bland svenska män eller kvinnor.

§ 2.

Prisdomarne fördelas i jurygrupper, hvilka äga att afgifva förslag å belöningar till en centraljury, bestående af industriutställningens arbetsutskott samt af hvarje jurygrupps ordförande och, vid förfall för honom, vice ordförande eller annan inom gruppen vald prisdomare samt af den i § 6 omnämnde ordföranden.

§ 3.

Under juryns dom falla alla utställda föremål med undantag af

1) Litteratur och elevarbeten samt gamla eller använda slöjdalster.

2) Föremål, som icke äro af svensk tillverkning.

3) Föremål, som af respektive utställare anmälts ställda »utom täflan».

Kollektivutställningar bedömas såsom sådana endast i det fall, att respektive deltagare å anmälningssedeln förklarat sina däri utställda tillverkningar undantagna från särskildt bedömande. Detta gäller dock icke kollektivutställningar inom 11:te gruppen (husslöjdutställningar), i fråga om hvilka utställningar såväl kollektivutställningen såsom sådan som de af de enskilda deltagarne utställda föremålen kunna blifva prisbedömda.

Af handelsagenter eller återförsäljare anordnade kollektivutställningar få under inga omständigheter bedömas såsom sådana.

§ 4.

Utställningsstyrelsen utser prisdomare, efter det att utställarne varit i tillfälle afgifva förslag å dylika.

§ 5.

Samma person må såsom prisdomare kunna tillhöra två eller flera jurygrupper.

§ 6.

Utställningsstyrelsen utser ordförande i centraljuryn, och denna jury sin sekreterare. Hvarje jurygrupp väljer inom sig ordförande och vice ordförande samt inom eller utom sig sekreterare, hvilken har att före utställningens slut afgifva skriftlig rapport angående hvad inom gruppen varit utställdt af intresse.

För beslnts fattande inom en jurygrupp gäller enkel pluralitet; vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

§ 7.

Prisdomare, som tillika är utställare, äger ej deltaga i bedömandet af egen utställningsgrupp, men är berättigad att vid mottagandet af val till prisdomare ställa sin utställning utom täflan.

§ 8.

Prisdomarne sammanträda den 3 augusti. Arbetet med prisbedömandet skall vara af samtliga jurygrupper afslutadt så tidigt, att respektive förslag till belöningar och dylikt kunna före den 15 i samma månad aflämnas till utställningens arbetsutskott för att tillhandahållas centraljuryn, som definitivt beslutar rörande belöningar, som skola utdelas.

§ 9.

Jurygrupps förslag skall vara åtföljdt af uppgift såväl å antalet röster för och emot som å motiven för de föreslagna belöningarna.

§ 10.

Jurygrupps och centraljurys öfverläggningar äro hemliga. Endast slutresultatet offentliggöres.

B. Jurygruppernas omfattning.

§ 11.

Se nedan under »Prisdomare».

C. Belöningar.

§ 12.

De vid utställningen förekommande belöningarna äro

1) Diplom för guldmedalj, åtföljdt af bronsmedalj,
2) Silfvermedalj,
3) Bronsmedalj,
4) Hedersomnämnande, hvarjämte
5) Medarbetarediplom kan tillerkännas af utställare anmäld person, hvilken inlagt synnerlig förtjänst om prisbelönadt utställningsföremåls tillverkning.

§ 13.

En hvar jurygrupp kan föreslå högst $^{7}/_{10}$ af de utställare, hvilka den har att bedöma, till belöning. Till de tre högsta belöningarna må den föreslå högst $^{5}/_{10}$ af hvarje grupps utställare och till högsta belöningen endast $^{1}/_{10}$ af utställarne inom gruppen; ägande dock jurygrupp, därest så befinnes nödvändigt, att hos centraljuryn hemställa om ändring i ofvannämnda föreskrifter.

§ 14.

Föremål skall för att kunna prisbelönas vara utställdt af tillverkaren själf och, såvidt möjligt, åtföljdt af prisuppgift samt icke allenast äga företräde framför andra af samma slag, som vid utställningen förefinnas, utan äfven i sig självt vara prisgiltigt.

Medarbetarediplom kan endast tillerkännas den person, som i väsentlig grad förtjänstfullt medverkat till de prisbelönade föremålens frambringande.»

I öfverensstämmelse med stadgandet i ofvanstående § 4 inbjödos utställarne att inkomma med förslag å *prisdomare*. Sedan jurygrupperna fördelats så, som nedanstående indelning visar, utsåg utställningens styrelse prisdomare bland de af utställarne föreslagna personerna. Listan erhöll nedanstående utseende, sedan i anledning af några afsägelser kompletteringar företagits.

Jurygrupp I.

Sten, mineral, kol, torf, malmförädlings- och metallindustri, tillhörande **första gruppen** *med undantag af alster från guld- och silfvervarufabriker.*

Almström, H., Ingeniör, Rörstrand,
Bildt, C. W., Ingeniör, Stockholm,
Cronquist, A. W., Professor, Stockholm, *ordförande*,
Dillner, G., Bergsingeniör, Stockholm, *vice ordförande*,
Fick, V., Disponent, Halmstad,
Hellerström, A., Arkitekt, Helsingborg,
Holmberg, H., Kapten, Malmö,
Hoppe, F., Bergmästare, Vexiö,
Larson, Alf., Ingeniör, Granefors,
Sjöström, J., Ingeniör, Malmö, *sekreterare*,
Ulffers, E. W., Ingeniör, Helsingborg, *vice ordförande*,

Jurygrupp II.

Verktyg, redskap och maskiner af alla slag, skepps-, båt- och prämbyggeri, tillhörande **andra gruppen** *med undantag af vagnmakeriarbeten, urmakeriarbeten samt matematiska, fysiska och kirurgiska instrument. Elektroteknisk industri, tillhörande* **nionde gruppen**.

Ekstrand, G. R., Lektor, Göteborg,
Lundholm, O. E., Professor, Stockholm,
Matthiesen, G., Ingeniör, Högtorp,
Nyeander, O., Ingeniör, Stockholm,
Schwartz, V., Direktör, Billesholm, *ordförande*,

Sjöberg, L., Ingeniör, Helsingborg,
Uggla, C. G., Frih., Ingeniör, Helsingborg, *sekreterare,*
Wallin, K., t. f. Professor, Stockholm,
Ångström, C., Direktör, Motala, *vice ordförande.*

Jurygrupp III.

Alster från guld- och silfvervarufabriker, tillhörande **första gruppen.** *Urmakeriarbeten samt matematiska, fysiska och kirurgiska instrument, tillhörande* **andra gruppen.**

Erlandsson, B., Juvelerare, Kristianstad,
Gullberg, S., Urmakare, Helsingborg, *vice ordförande,*
Looström, L., Intendent, Stockholm, *ordförande,*
Müller, H., Guldsmed, Halmstad,
Sandström, H., Kandidat, Lund, *sekreterare.*

Jurygrupp IV.

Träindustrien, tillhörande **tredje gruppen.** *Måleri-, dekorations- och förgyllningsarbeten, tillhörande* **sjette gruppen.**

Beckman, Axel, Fabrikör, Norrköping,
Bengtsson, M., Toffelmakare, Helsingborg,
Boijsen, C., Snickare, Helsingborg,
Folcker, E. G., Slöjdföreningens Sekreterare, Stockholm, *sekreterare,*
Hedberg, E., Grosshandlare, Helsingborg,
Jacobsson, A. E., Slottsintendent, Stockholm, *ordförande,*
Klein, E., Snickare, Helsingborg,
van Rijswijk, H., Tapetserare, Stockholm,
Svensson, J., Fabrikör, Stockholm, *vice ordförande,*
Wåhlin, T., Arkitekt, Malmö.

Jurygrupp V.

Textil- och beklädnadsindustri, tillhörande **fjärde gruppen.**

Ehrenswärd, Lily, Friherrinna, Helsingborg,
Höglund, Elam, Disponent, Strömsbro, *vice ordförande,*
Nilson, Oscar, Grosshandlare, Helsingborg, *sekreterare,*
Schmitz, Aug., Direktör, Malmö, *ordförande,*
Södergren, J., Disponent, Norrköping,
Wachtmeister, Edith, Grefvinna, Helsingborg,
Åkerberg, N. M., Skräddare, Helsingborg.

Jurygrupp VI.

Skinn- och läderindustri, tillhörande **femte gruppen.** *Vagnmakeriarbeten, tillhörande* **andra gruppen.**

Aulin, Aug., Fabrikör, Landskrona, *vice ordförande,*
Ehrnberg, A., Direktör, Cimbrishamn,

Holmström, Th., Vagnfabrikant, Malmö,
Olsson, P., Skomakaremästare, Helsingborg,
Philipson, J., Godsägare, Loddby, Åby,
Schollin, N. H., Fabrikör, Karlskrona,
Tamm, G., Hofstallmästare, Malstanäs, Vadsbro, *ordförande och sekreterare.*

Jurygrupp VII.

Pappersindustri, fotografi och grafiska arbeten, tillhörande **sjette gruppen.**

Bonde, C. C:son, Frih., Öfverstekammarjunkare, Ericsberg, *ordförande,*
Florman, E., Hoffotograf, Stockholm,
Hamnquist, H., Hoffotograf, Stockholm,
Lagrelius, Axel, Direktör, Stockholm,
Hultner, P., Direktör, Klippan, *vice ordförande,*
Munktell, J. H., Ingeniör, Grycksbo,
Nyholm, Fr., Boktryckare, Stockholm,
Roosval, Albin, Direktör, Stockholm, *sekreterare.*

Jurygrupp VIII.

Kemisk-teknisk industri, tillhörande **sjunde gruppen.**

Bexelius, E., Fil. Kand., Helsingborg, *sekreterare,*
Klason, P., Professor, Stockholm, *ordförande,*
Larson, Alf., Ingeniör, Granefors,
Söderbaum, H. G., Professor, Albano,
Weibull, M., Fil. Doktor, Alnarp, *vice ordförande.*

Jurygrupp IX.

Närings- och njutningsmedel, tillhörande **åttonde gruppen.**

Bexelius, H., Grosshandlare, Stockholm,
Bäckström, W., Grosshandlare, Stockholm,
Ekstrand, A., Byråingeniör, Stockholm,
Malmquist, L. W., Direktör, Malmö,
Nilsson, Carl, Grosshandlare, Kristianstad, *sekreterare,*
Olsson, Emil, Restaurationsinnehafvare, Helsingborg,
Peyron, P., Friherrinna, Helsingborg, *vice ordförande,*
Setterberg, C., Handelskemist, Stockholm, *ordförande,*
Österlind, E., Grosshandlare, Stockholm.

Jurygrupp X.

Musikaliska instrument, tillhörande **tionde gruppen.**

Carlson, A., Verkmästare, Stockholm,
Erman, S. J., Kantor och organist, Vinslöf,

Hallén, Andreas, Kapellmästare, Malmö, *ordförande*,
Heimer, H., Musikdirektör, Helsingborg, *vice ordförande*,
Pettersson, J., Pianofabrikör, Stockholm.
Scholander, Sven, Grosshandlare, Stockholm, *sekreterare*.

Jurygrupp XI.

Husslöjd och fruntimmersarbeten, kollektiva utställningar af undervisningsmateriel och handslöjd m. m., tillhörande **elfte gruppen.**

Adler, B. V., Rektor, Stockholm, *ordförande*,
Berg von Linde, A., Kapten, Källunda, Önnestad, *vice ordförande*,
Ehrenborg, H., Fru, Hessleholm,
Hallström, M., Fröken, Stockholm,
Holmquist, K., Folkskollärare, Billinge, Stehag,
Häger, E., Fröken, Karlskrona,
Ingers, E., Fil. Lic., Akarp, *sekreterare*,
Larsson, H., Fröken, Borgeby, Flädie,
Wallander, J., Statens instruktör, Uddevalla.

En nyhet i dessa »bestämmelser» var, att de utställande sattes i tillfälle att afgifva förslag på sina prisdomare. Som del var första gången detta praktiserades, uppstod gifvetvis en stark röstsplittring, men inom åtskilliga af grupperna framträdde dock tydligt flertalets önskningar. Under det af flera röstsedlar lycktes framgå vederbörandes önskan att medelst prisdomaremandatet sätta vänner eller släklingar i tillfälle att på fri järnvägsbiljett få besöka utställningen, syntes dock de flesta röstande icke uppfatta prisdomarens kall som ett uteslutande nöje, utan vara medvetna icke blott om ansvaret men äfven om de stora obehag, som på senare tider blifvit den oundvikliga efterrätten till festerna.

I Gefleutställningens program bestämdes i afseende på prisfördelningen, att jurygrupp kunde föresla högst $^7/_{10}$ af sina utställare till erhållande af belöning, att till de tre högsta prisen kunde föreslås högst $^4/_{10}$ och till högsta belöningen högst $^1/_{10}$. Då detta i praktiken visat sig ohållbart, men man ansag, att bestämmelser i detta afseende dock borde finnas, bibehölls för Helsingborgsutställningen (se § 13) för hela antalet pris talet $^7/_{10}$, medan de $^4/_{10}$ höjdes till $^5/_{10}$ och beträffande guldmedaljerna $^1/_{10}$ fick stå kvar. Ett högst viktigt tillägg gjordes dock till denna §: »egande dock jurygrupp, därest så befinnes nödvändigt, att hos centraljuryn hemställa om ändring i ofvannämnda föreskrifter». I följd häraf blefvo jurygruppernas protokoll vid Helsingborgsutställningen säkerligen i högre grad än vid någon föregående utställning ett uttryck af prisdomarnes verkliga mening, då de nu icke voro strängt bundna af den på förhand uppgjorda proportionen mellan antalet utställare och pristagare.

En blick på resultatet är intressant nog och visar, att af 514 ut-

ställare erhöllo 91 guld-, 135 silfver- och 88 bronsmedalj samt 55 hedersomnämnande, hvilket gör 0.177 för guld, 0.6 för de tre högsta prisen och 0.7 för samtliga belöningar. Härvid är dock icke medtagen *elfte gruppen*, omfattande »husslöjd och fruntimmersarbeten, kollektiva utställningar af undervisningsmateriel och handslöjd m. m.» och upptagande n:r 562—586 med 663 undernummer. Juryn för denna grupp skrifver bl. a. i sitt protokoll: »I detta sammanhang har juryn velat uttala som ett önskemål för kommande större utställningar, att då skolor, där andra ämnen än slöjd inginge i undervisningen, uppträdde som utställare, dessa ville till bedömande framlägga icke blott elevarbeten af ena eller andra slaget utan äfven en redogörelse för den vid läroanstalten tillämpade undervisningsplanen jämte använda läroböcker samt öfrig åskadnings- och undervisningsmateriel, afbildningar af lokaler o. d., med ett ord en så fullständig framställning som möjligt af skolans verksamhet och dess resultat, enär endast därigenom ett rättvist bedömande blefve möjligt.»

En annan nyhet på Helsingborgsutställningen var *pris för sättet att utställa*. På förslag af professor A. W. Cronquist hade arbetsutskottet anslagit 300 kr. att, fördelade i 3 pris, utdelas till de utställare, som exponerat bäst, vare sig de för öfrigt erhållit pris för sina utställningar eller ej. Det är att önska, att man vid kommande utställningar fortsätter på den sålunda inslagna vägen, då ju »konsten att utställa» spelar en ej oväsentlig roll vid utställningarna.

Prisen utgjordes af tre silfverpokaler till lika värde med inskription och tilldelades Höganäs-Billesholms Aktiebolag, Svenska Metallverkens Försäljningsaktiebolag och Halmstads Gjuteriaktiebolag.

Den 3 augusti samlades i högre allmänna läroverkets aula prisdomarne och utställningens arbetsutskott, hvarvid i utställningens ordförandes frånvaro kommissarien uppläste utdrag ur utställningsstyrelsens protokoll, enligt hvilket till centraljuryns ordförande utsetts landshöfdingen Tornerhjelm och till ordförandens suppleant borgmästaren Hoff. Sedan landshöfdingen intagit ordförandeplatsen, förrättades upprop, hvarefter de olika grupperna konstituerade sig och företogo val af sina resp. ordförande, vice ordförande och sekreterare. Därefter sammanträdde centraljuryn och utsåg sin sekreterare.

Fig. 226.

Till prisdomarne öfverlämnades inbundna interfolierade exemplar af katalogen jämte ett knappmärke af vidstående utseende.

Prisbedömningsarbetet vidtog därefter omedelbart. För de olika grupperna hade afskilda arbetslokaler an-

Dahlquists foto.

A. Roosval. E. Jacobsson M. Sommelius. G. Hoff. C. Setterberg G. Tornerhjelm. G. Tamm. C. C:son Bonde. L. Looström.
C. L. Bendix E. Bexelius. M. Sperlings. W. Widmark. R. Hägglöf. H. Dunker. V. Schwartz. V. Adler. A. Schmitz. A. Hallen. A. W Cronquist. I. P:son Henning.

Fig. 227. Medlemmarne af Centraljuryn.

ordnats dels i industrihallen, dels i läroverkshuset, och arbetet bedrefs så flitigt, att några grupp-protokoll aflämnades redan den 4 augusti och de sista den 7 augusti.

Den 8 augusti sammanträdde centraljuryn under ordförandeskap af landshöfding Tornerhjelm. Närvarande voro: ordförandens suppleant borgmästaren Hoff, professor Cronquist för grupp I, direktör Schwartz för grupp II, intendenten Looström för grupp III, professor Jacobsson för grupp IV, direktör Schmitz för grupp V, hofstallmästaren Tamm för grupp VI, öfverstekammarjunkaren friherre Bonde för grupp VII, kandidat Bexelius för grupp VIII, handelskemisten Setterberg för grupp IX, kapellmästaren Hallén för grupp X, rektor Adler för grupp XI, ledamöterna af arbetsutskottet Sommelius, Bendix, Widmark, Hägglöf, Dunker, Sperlings och Henning samt centraljuryns sekreterare, Roosval. Härvid genomgingos med hvarje grupprepresentant som föredragande de olika jurygruppernas protokoll och prisförslag. Prisen bestämdes i allmänhet enligt dessa förslag, ehuru äfven ändringar och kompletteringar i de framställda förslagen förekommo. Därjämte beslöts, att för justering af prislistan och för behandling af förslagen till medarbetarediplom skulle tillsättas ett juryutskott, som jämväl skulle hafva att besluta i öfriga juryns verksamhet beträffande frågor. Detta utskott fick följande sammansättning: utställningens arbetsutskott, centraljuryns ordförande, ordförandes suppleant och sekreterare samt hrr Schwartz, Cronquist, Bexelius och Schmitz.

Den 13 augusti sammanträdde juryutskottet, hvarvid förelogs justering af den i korrekturafdrag föreliggande prislistan och beslöts, att slutjustering däraf skulle äga rum den 14 augusti kl. 9 f. m. At kommissarien och centraljuryns sekreterare uppdrogs att verkställa denna slutjustering. Dessutom beslöts i afseende på offentliggörandet af prislistan, att detta skulle ske på det sätt, att beträffande Helsingborgstidningarna densamma skulle omedelbart efter slutjusteringen tillsändas dessa för offentliggörande och att i afseende på landets öfriga tidningar skulle med dagens aftonlag afsändas korrekturaftryck i erforderligt antal till Svenska Telegrambyrån i Stockholm, Malmö och Göteborg, med villkor att af listan intet offentliggjordes, förrän telegrafisk tillåtelse därtill meddelats efter prislistans slutjustering påföljande morgon, hvarigenom sålunda landets öfriga samtliga tidningar såvidt möjligt skulle sättas i stånd att samtidigt få del af prislistan. Vid detta sammanträde behandlades äfven inkomna förslag om medarbetarediplom.

Juryutskottet sammanträdde ånyo den 25 augusti och den 2 september för behandling af inkomna ansökningar om medarbetarediplom samt bemötande och besvarande af en del refuseringar och klagomål.

Prisen utgjordes enligt bestämmelserna af diplom för guldmedalj, åtföljdt af bronsmedalj, silfvermedalj, bronsmedalj, hedersomnämnande,

hvarjämte medarbetarediplom på prisbelönad utställares förslag kunde tilldelas person, som i väsentlig grad förtjänstfullt medverkat till de prisbelönade föremålens frambringande.

Utställningens diplom, efter ritning af professor Oscar Björck utfördt i litografi vid Centraltryckeriet i Stockholm, hade dimensionerna 68 × 54 cm. och återgifves å nästa sida.

Härvid torde kunna ifrågasättas, om icke diplomet för guldmedalj vid kommande utställningar skulle kunna atföljas af silfver- i stället för bronsmedalj. Kostnadsfrågan kan väl här icke spela så stor roll.

Medaljen var af trettonde storleken, d. v. s. 45 mm. diameter, och sedan utställningens beskyddare, H. K. H. Hertigen af Skåne, medgifvit, att H. K. H:s bild finge anbringas å medaljen, erhöll densamma det utseende, som vidstående afbildningar angifva. Den var utförd af k. medaljgravören professor Adolf Lindberg.

Fig. 228.

Utställningens guldmedalj öfverlämnades till H. M. Konungen samt DD. KK. HH. Kronprinsen och Prins Gustaf Adolf äfvensom till utställningens hedersordförande och dess ordförande.

Silfvermedalj öfverlämnades till statsrådet och chefen för finansdepartementet, utskottens ledamöter, trädgårdsutställningens styrelse, ledamöterna af centraljuryn, utställningsstyrelsens sekreterare, anordnarne af industri-, fotografi- och slöjdafdelningarna, ordförandena och sekreterarne i Kristianstads och Blekinge läns hushållningssällskap, anordnaren af trädgårdsplanteringarna samt byggmästaren.

Bronsmedalj erhöllo ledamöterna af den stora utställningsstyrelsen, jurymännen, som ej voro ledamöter af centraljuryn, trädgårdsutställningens jurymän, den å mötets byrå anställda personalen, ordföranden och sekreteraren i konstutställningen samt åtskilliga personer, som gjort sig förtjänta om utställningen.

Tacksamhetsdiplom för verksamt deltagande i utställningsarbetet öfver-

INDUSTRI- och SLÖJD-
UTSTÄLLNINGEN
HELSINGBORG.
1903
DIPLOM
GULDMEDALJ

Fig. 229.

lämnades till arbetsutskottets ledamöter, anordnarne af industri-, fotografi- och slöjdafdelningarna, till åtskilliga allmänna institutioner och inrättningar i Helsingborg, äfvensom till ett tjugotal personer, som genom markupplåtelser, anordnande af specialutställningar eller på annat sätt gått utställningen till handa.

Vid bearbetandet af jurygruppernas protokoll uppkom en viss olägenhet däraf, att prisförslagens uppställning erhållit så många olika former, en omständighet som väsentligt försvårade arbetet och öfverskådligheten vid föredragningen. Jag tillåter mig i anledning däraf för kommande utställningars behof framlägga ett förslag till juryprotokoll, hvilket formulär borde i tillräckligt antal förefinnas till gruppsekreterarnes tjänst. Detta synes mig böra upplaga en kolumn för löpande katalognumret, en större kolumn för utställarens namn och adress, motivering och anmärkningar, en kolumn för röstetal samt kolumner för de olika prisgraderna t. ex. sålunda:

Katalog-nummer	Utställarens namn eller firma och adress samt motivering och anmärkningar	Röstetal	Guld	Silf-ver	Brons	Heders-omnäm-nande
72	Täcktöborgs Metallverksaktiebolag, Alfvesta, för synnerligen vacker utställning af råvaror och fabrikat af koppar och legeringar...	enhälligt	1			
483	Sydsvenska Skomakeribolaget, Cimbrishamn, för goda skodon...	5 för brons 1 för silfver			1	—
537	Anderson, Carl, Stockholm ...	1 för hedersomnämnande				

Det vore önskligt, att i grupp-protokollen upptoges jämväl icke prisbelönta utställare (se n:r 537 i ofvanstående exempel), hvarigenom full visshet omedelbart erhölles om att ifrågavarande katalognummer icke förbigåtts utan blifvit granskadt och bedömdt.

* * *

I sammanhang med juryns verksamhet torde äfven böra omnämnas den gästfrihet, som kom prisdomarne till del. Prisdomarne, hvilka erhållit fribiljetter å järnvägarna till och från Helsingborg — dock icke å statens järnvägar, i det att en härom af utställningsstyrelsen gjord framställning blef af Kungl. Maj:t afslagen — voro inkvarterade såsom gäster dels å hotell i Helsingborg, dels hos enskilda familjer. Den 3 augusti på aftonen hade utställningens ordförande, direktör Sommelius, inbjudit samtliga prisdomare m. fl. till en synnerligen lyckad fest i utställningsträdgårdarna, och påföljande dag gafs af utställningens styrelse middag för prisdomarne i utställningens hufvudrestaurant.

XXXIII.

UTSTÄLLNINGENS AFSLUTANDE.

AF

CARL L. BENDIX.

September månad hade i allmänhet icke erbjudit något vackert väder, och med undantag af de dagar trädgårdsutställningen varade — den 3—6 september — hade heller icke de besökandes antal varit så synnerligen stort; därför beslöt ock utställningens arbetsutskott att icke, såsom varit ifrågasatt, med några dagar förlänga utställningens öppenhållande, utan att stänga densamma på den från början bestämda dagen — söndagen den 13 september.

Denna dag ingick med vacker och strålande väderlek, hvilken fortfor under hela dagen och lockade Helsingborgs invånare till ett sista, förnyadt besök å utställningen.

Hela dagen rådde mycket lif och rörelse i alla paviljonger och hallar, och ju längre det led mot aftonen, dess större blef strömmen af besökande. Dagbiljetter löstes af 8,070 personer, och läggas härtill de innehafvare af säsongkort, utställarekort och frikort m. fl., som infunnit sig, torde helt säkert de besökandes antal hafva uppgått till 12 à 14,000 personer.

Strax efter kl. 7 e. m. samlades medlemmarne af utställningens styrelse med damer vid utställningens hufvudentré och tågade med hufvudrestaurantens musikkår i spetsen till maskinhallen. Det festliga tåget, till hvilket efter hand en stor del af de besökande slöt sig, gick vidare från maskinhallen till industrihallens södra flygel och genom denna till hallens hufvudentré, där styrelsen med damer begaf sig upp på industrihallens loggia.

Sedan musikkåren där blåst »Hör oss Svea», framträdde utställningsstyrelsens ordförande, direktör M. Sonnelius, till loggians barrière och förklarade i ungefär följande ordalag utställningen afslutad:

»Mina damer och herrar!

Industri- och slöjdutställningen i Helsingborg 1903 hör nu snart till minnenas värld.

Innan vi skiljas härifrån, anhåller jag dock att få frambära utställningsstyrelsens tack till alla, som på något sätt bidragit till att illustrera utställningen, och i detta tack är ingen glömd, ej de stora industriidkarne eller de små handtverkarne och allra minst konstnärerna, som i sitt hörn förhärligat sommarfesten.

Vidare tillåter jag mig att uttala ett tack till alla dem, som i egenskap af tjänstemän eller funktionärer medverkat till det lyckliga resultatet, och jag kan i detta hänseende konstatera, att alla på ett förtjänstfullt sätt och till styrelsens belåtenhet fullgjort sina åligganden. Icke heller kan jag underlåta att framföra styrelsens tack till den stora allmänheten, som i stora skaror offrat sin inträdesafgift och därmed i sin mån beredt utställningen en lysande framgång. Till denna allmänhet höra i främsta rummet de besökande från vår provins, men vi få ej glömma den stora insats, som besökarne från nabolandet Danmark härvid gjort.

Vi tacka äfvenledes Helsingborgs stad, som med sin offervillighet möjliggjort utställningen och till hvilken utställningsstyrelsen står i den största tacksamhetsskuld.

Till slut vågar jag uttala den förhoppning, att utställningen varit till glädje och gagn för hela samhället och att den måtte för industriidkare och yrkesmän ha uppvisat alster, värdiga att efterliknas, och i det hänseendet torde utställningen haft stor betydelse för Helsingborgs stad, ja äfven för de tre provinser den från början var afsedd för; kanske den äfven skall göra en insats i hela Sveriges kulturella lif.

Med tanke på detta sista faktum tillåter jag mig utbringa ett: Gud bevare Konung och Fosterland».

Talet åtföljdes af ett fyrfaldigt hurra, hvarefter musiken uppspelade folksången, hvari den nu utanför industrihallen samlade, till flere tusental uppgående folkmassan instämde.

Efter det sången förklingat, uppläste direktör Sommelius följande till utställningens höge beskyddare afsända telegram:

H. K. H. Hertigen af Skåne.

Tullgarn, Järna.

Vid afslutningen af den under så gynnsamma auspicier af Eders Kungl. Höghet öppnade och nu lyckosamt fullbragta industriutställningen frambäres till utställningens höge beskyddare, å de talrikt församlades vägnar, uttrycken af den varmaste tillgifvenhet och ett vördnadsfullt tack.

Malte Sommelius.

Därefter utbragte direktör Sommelius ett »Lefve H. K. H. Hertigen af Skåne», hvilket åtföljdes af hurrarop, hvarpå musikkåren spelade »Du gamla, du friska». Öfverstekammarherren friherre G. Peyron höjde sa ett lefve för utställningsstyrelsens ordförande, direktör Sommelius, och sedan

flaggorna å industri- och maskinhallen nu strukits, var den enkla afslutningsakten slut.

Med musiken fortfarande i spetsen tågade ett antal medlemmar af utställningsstyrelsen med damer, utställningens tjänstemän m. fl. rundt utställningsfältet till hufvudrestauranten, dit kommissarien inbjudit till en afslutningsfest.

Senare på aftonen afbrändes ett vackert fyrverkeri å utställningsfältet, hvarefter människoskarorna så småningom aflägsnade sig.

* * *

Å det ofvannämnda hyllningstelegrammet till H. K. H. Hertigen af Skåne ingick senare följande svarstelegram:

»Direktör M. Sommelius,

Helsingborg.

I det jag uttrycker min uppriktiga glädje öfver den framgång den nu afslutade Industriutställningen rönt, sänder jag Eder alla mitt hjärtliga tack.

GUSTAF ADOLF.»

* * *

Såsom redan meddelats å annat ställe i denna berättelse, började återtransporten af utställningsgodset redan dagen efter utställningens stängning, och arbetet med föremålens nedtagande och inpackning samt återtransport bedrefs med sådan raskhet, att detsamma var i det närmaste afslutadt med utgången af september månad. Särskildt bidrog den gynnsamma väderleken mycket till att underlätta arbetet vid utställningsföremålens transport från utställningsområdet.

V.

UTSTÄLLNINGENS EKONOMI.

XXXIV.

UTSTÄLLNINGENS EKONOMI.

AF

CARL L. BENDIX.

I den budget för utställningen, som af kommissarien framlades för utställningens styrelse vid dess sammanträde den 3 november 1902, voro utgifterna för utställningen upptagna till 275,000 kronor. Då styrelsen dock ansåg, att i några af de upptagna utgiftsposterna, exempelvis för byggnaderna, för planering och plantering, för annonser och reklamer o. s. v., nedsättningar borde vidtagas, antogs vid nämnda sammanträde ett förslag till budget, slutande på 235,000 kronor.

Af den tablå, som finnes införd å följande sidor och hvilken upptager dels de belopp, hvartill utställningens olika konti uppgingo den 31 augusti 1904, dels ofvannämnda af styrelsen antagna budget, framgår, att kostnaden för utställningen nämnda dag uppgick till kronor 353,266: 88, hvartill komma de återstående utgifterna för denna berättelses utgifvande, räkenskapernas afslutande m. m. Utställningens influtna inkomster åter belöpa sig till kronor 364,276: 82, hvadan till täckande af nyssnämnda återstående utgifter finnes en behållning, som meronmämnda dag uppgick till 11,009 kronor 94 öre.

Så snart utställningens arbetsutskott ansåg sig förvissadt om att utgifterna för utställningen — såväl de redan hafda som de återstående — skulle kunna betäckas genom de uppburna anslagen och de influtna medlen, blef det af Helsingborgs stad uppburna kreditivet à 40,000 kronor återbetaldt, hvarjämte tecknarne af garantifonden, hvilken, såsom förut omnämnts, uppgick till omkring 197,000 kronor, återfingo sina garantiförbindelser.

Sammandrag öfver inkomster och utgifter vid

Uppburna anslag från:			Influtna inkomster.	Beräknade inkomster.
Helsingborgs stad			10,000: —	10,000: —
Hushållningssällskapen, nämligen				
Malmöhus läns hushållningssällskap		3,000: —		
Kristianstads läns »		1,500: —		
Blekinge » »		750: —	5,250: —	5,000: —
Järnvägarna, nämligen				
Helsingborg—Hessleholm		4,000: —		
Landskrona—Helsingborg		3,000: —		
Helsingborg—Råå—Ramlösa		2,000: —	9,000: —	8,000: —
Influtna medel:				
Plats- och anmälningsafgifter			24,949: 35	20,000: —
Provisioner			19,849: 81	10,000: —
Försålda entrébiljetter		204,909: 01		
» abonnementskort		26,850: —	231,759: 01	137,000: —
Tombolan, försålda lotter		78,220: —		
afgår: genom utställarne inlösta tombola-anvisningar	54,520: —			
för diverse utgifter	2,922: 60	57,442: 60	20,777: 40	15,000: —
Katalogförsäljning			4,035: 90	1,000: —
Diverse rättigheter			27,287: —	3,000: —
Entréafgifter till »Kärnan»			7,096: 34	——
Försålda inventarier m. m.			3,540: 12	——
Räntor			731: 89	1,000: —
Brist att fyllas genom garanti af staden och enskilde			——	25,000: —
Summa kronor			364,276: 82	235,000: —

industri- och slöjdutställningen i Helsingborg 1903.

		Verklig kostnad.	Beräknad kostnad.
Byggnader och stängsel	162,370: 44		
afgår: för försålda byggnader	16,782: 17	145,588: 27	120,000: —
Brandförsäkring och eldsläckningsväsende	11,226: 66		
afgår: af utställarne inbetald assurans	5,379: 73	5,846: 93	5,000: —
Fältets planering och plantering		41,272: 05	10,000: —
Aflöningar och arfvoden		28,755: 83	25,000: —
Vakthållning och beklädnad		8,288: 32	12,000: —
Annonser och reklamer		13,408: 14	7,000: —
Tryckningskostnader		6,090: 83	5,000: —
Transport, lossning och lastning		10,972: 70	10,000: —
Musik och fester		24,574: 34	15,000: —
Flaggor och dekorationer		7,774: 27	5,000: —
Medaljer och diplom		7,574: 96	8,000: —
Byråkostnader		3,140: 45	3,000: —
Inventarier		3,496: 39	——
Elektriska anläggningar		4,280: 56	——
Trädgårdsutställningen		3,374: 54	——
Inkvarteringsbyrån		1,085: 91	——
Prisbedömningen		1,619: 51	——
Särskilda rättigheter		1,450: —	——
Helsingborgs stad			
Afgift för disposition af »Kärnan»	1,145: 32		
För diverse växter och plantor m. m.	1,459: 46		
Afgift för dispositionsrätt till restaurationen å terrassen	8,603: 50		
Afgift för elektrisk ström, gas och vatten	4,334: 71	15,542: 99	——
Diverse omkostnader		18,309: 21	10,000: —
Berättelsen, hittills bestridda utgifter		820: 68	——
Behållning		11,009: 94	——
	Summa kronor	364,276: 82	235,000: —

Af förestående sammandrag synes, att särskildt kostnaderna för byggnader och stängsel, fältets planering och plantering, annonser och reklamer, musik och fester samt diverse omkostnaderna blifvit högre, än hvad beräknadt var, hvartill kommer, dels att åtskilliga efterat beslutna utgiftsposter icke funnos i den antagna budgeten upptagna, exempelvis för trädgardsutställning, elektrisk anläggning, inkvarteringsbyrå m. m., dels att vid uppgörandet af nämnda budget ersättning ansågs icke skola komma att utgå till Helsingborgs stad för dispositionsrätt af restauranten eller för förbrukad gas, vatten och elektricitet m. m.

Hvad *byggnaderna* angår, voro kostnaderna för dessa i kommissariens första budgetsförslag upptagna till 150,000 kronor, beräknades af utställningsstyrelsen till 120,000 kronor och hafva — med afdrag af hvad som influtit vid försäljningen af desamma — uppgått till i jämnadt tal 145,600 kronor. Anledningen till denna ökning torde i främsta rummet vara att söka i den omständigheten, att den långt framskridna tiden, då definitivt beslut fattades, att utställningen skulle hallas, icke medgaf att såsom sedvanligt utbjuda byggnaderna på entreprenad, utan måste de uppföras under hand med af byggnadsafdelningen uppköpta materialier och af en antagen byggmästare på ackord för arbetslöner. Kostnaderna för de båda större byggnaderna blefvo ock omkring 16 kronor pr kvadratmeter. (Vid utställningen i Gefle 1901 drogo motsvarande byggnader, uppförda på entreprenad, en kostnad af allenast resp. 10 och 8 kronor per kvadratmeter). Men den dryga nettokostnaden för byggnaderna beror äfven på den enormt låga summa — 16,500 kronor — för hvilken de efter utställningens slut af Helsingborgs stadsfullmäktige förvärfvats. Såsom ett bevis härför kan förtjäna omnämnas, att, ehuru tvenne större byggnader ännu kvarstå på utställningsfältet, den ena använd till sportändamål och den andra disponerad, i likhet med den likaledes kvarstående musikpaviljongen, för den å terrassen uppförda restauranten, hafva för försäljning af virke till stadskassan hittills influtit mer än 13,000 kronor, hvartill kommer, att staden för egen räkning användt icke obetydlig mängd virke.

Men en ännu större skillnad mellan beräknade och verkliga kostnader än för byggnader visa utgifterna för *planering och plantering.* Dessa utgifter hafva nämligen varit fyra ganger större, än de beräknades. Då Helsingborgs stad inskränkte sitt anslag till utställningen till allenast 10,000 kronor — mot exempelvis motsvarande bidrag 30,000 kronor i Gefle 1901 och 75,000 kronor i Norrköping 1906 — och icke ansåg sig böra bekosta de för utställningen behöfliga planerings- och planteringsarbetena, såsom skedde i Malmö 1896 och i Gefle 1901, kunde man tro, att alla de arbeten, som afsågo utställningsplatsens apterande, skulle utföras på det mest billiga och provisoriska sätt. Men så har icke skett.

Alla dessa arbeten, ledda af stadens arbetschef, hafva utförts med stor omsorg och torde hafva ett bestående värde.

Att utgiften för *annonser och reklamer* blifvit ungefär dubbelt så stor mot hvad som beräknats, har sin hufvudsakliga förklaring i den vidsträckta reklam för utställningen, som gjordes i vårt grannland Danmark. Att dessa ökade utgifter äro väl försvarade, synes bland annat däraf, att utställningens inkomster för försålda inträdesbiljetter och abonnementskort var nära 100,000 kronor större, än som beräknades, en omständighet, som också gjorde, att utställningen ansåg sig böra bära 60 procent af kostnaden för den för landtbruksmötet upprättade *inkvarteringsbyrån*.

De ökade utgifterna för *musik och fester* härleda sig uteslutande från de större kostnaderna för musik. Dels måste utställningen offra något på lokalpatriotismens altare, i det att den i Helsingborg förlagda musikkår, som var engagerad under största delen af utställningstiden, fordrade något högre gage, dels visade det sig nödvändigt att engagera ytterligare en, om också mindre, orkester för att spela å industrihallens loggia de tider, då förstnämnda musikkår spelade i musikpaviljongen vid hufvudrestauranten.

Att utgiftsposten »*diverse omkostnader*» med cirka 8,000 kronor öfverstiger det beräknade beloppet, beror därpå, att hit äro förda, bland annat, driftkostnaden för strålkastaren, kostnaderna för anordnandet af Malmöhus läns husslöjdsutställning samt uppsättning och nedtagning af äfvensom hyra för alla inventarierna i toalettrummen, utgifter, som icke voro beräknade i den ursprungliga budgeten. För de tvenne sistnämnda utgiftsposterna har ju dock ersättning erhållits genom motsvarande inkomster af Malmöhus läns hushållningssällskaps anslag och af den rätt betydande hyran för toaletterna.

För den händelse något *öfverskott* skulle uppstå, sedan återstående utgifter blifvit guldna, torde användningen af detsamma komma att underställas Kungl. Maj:ts pröfning, enär Kungl. Maj:t vid beviljande af tillstånd att anordna ett industrilotteri inom utställningen föreskrifvit, att, om å lotteriet uppstode öfverskott, som icke erfordrades till betäckande af omkostnaderna för utställningen, sådant öfverskott skulle efter Kungl. Maj:ts bestämmande användas till något ändamål, som afsåge näringarnas främjande.

Innehållsförteckning.

Helsingborgs stad och den där år 1903 hållna industri- och slöjdutställningens historia och anordning.

Specialutställningar och separata paviljonger.

Uppsatser angående utställningens olika grupper.

Pressen, juryns verksamhet, utställningens afslutande.

Förteckning öfver illustrationerna.

PLAN ÖFVER INDUSTRI OCH SLÖJDUTSTÄLLNINGEN I HELSINGBORG ÅR 1903

1. Entré.
2. Byråbyggnad.
3. Konsthall.
4. Industrihall.
5. Maskinhall.
6. Restaurant.
7. Helsingb. Bryggeri-A.-B. Ölservering.
8. Helsingb. Cinders- och Kalkfabriks-A.-B.
9. A.-B. Helsingb. Ångtegelbruk.
10. A. Jönsson. Fällbommar.
11. Pellerins Margarinfabrik.
12. Skånska Stenkolsverken.
13. A.-B. Helsingb. Kaffe- och Theimport.
14. Margarinfabriksaktiebolaget Zenith.
15. Arboga Margarinfabrik.
16. W. Feith, Stockholm. Konditori.
17. Sofiavattenkiosk.
18. Numa Peterson, Stockholm. Kinematograf.
19. Malmö Chokolad- och Konfekt-Fabr.-A.-B.
20. Gemla Leksaksfabrik.
21. Bellios Taverna.
22. Cigarrkiosk.
23. Eliassons Konstförlag, Vykort.
24. Statistycum.
25. Svante Svenson, Karlshamn.
26. Helsingb. Maskinaffär.
27. A.-B. Åtvidabergs Hjulfabrik.
28. Ryggåsstuga.
29. Thimsfors A.-B.
30. Skandinaviska Skorstensbyggnads-A.-B., Malmö.
31. A.-B. Skånska Cementgjuteriet, Malmö.
32. Nykterhetsvännernas Restaurant.
33. A. Hedström. P. Nilsson, Klippan. Paviljong.
34. Hoffotograf Dahlqvist.
35. Svenska Asfaltkompaniet, Malmö.
36. Hörby Ysteri.
37. Tidan.
38. Helsingb. Träförädlings-A.-B.
39. Tjerby Tegelbruks-A.-B.
40. J. A. Anderberg. Ekgrindar.
41. Rex Acetylengasverk.
42. Fr. Andersson. Vagnfabrik.
43. H. Hafström. Smidesfabrik.
44. C. Ström. Flyttbar Järnväg.
45. Mölletofta Sprutfabrik.
46. N. B. Stålbrand. Grafmonument.
47. S. Jönson. Obelisk.
48. N. Nilson. Stenmur.
49. Skäralids Stenförädlingsaktiebolag.
50. Musikpaviljong.
51. Serveringsbyggnad.
52. Toilette.
53. Toilette.
54. Post.
55. Telefon och Telegraf.
56. Pressens rum.
57. Brandstation.

